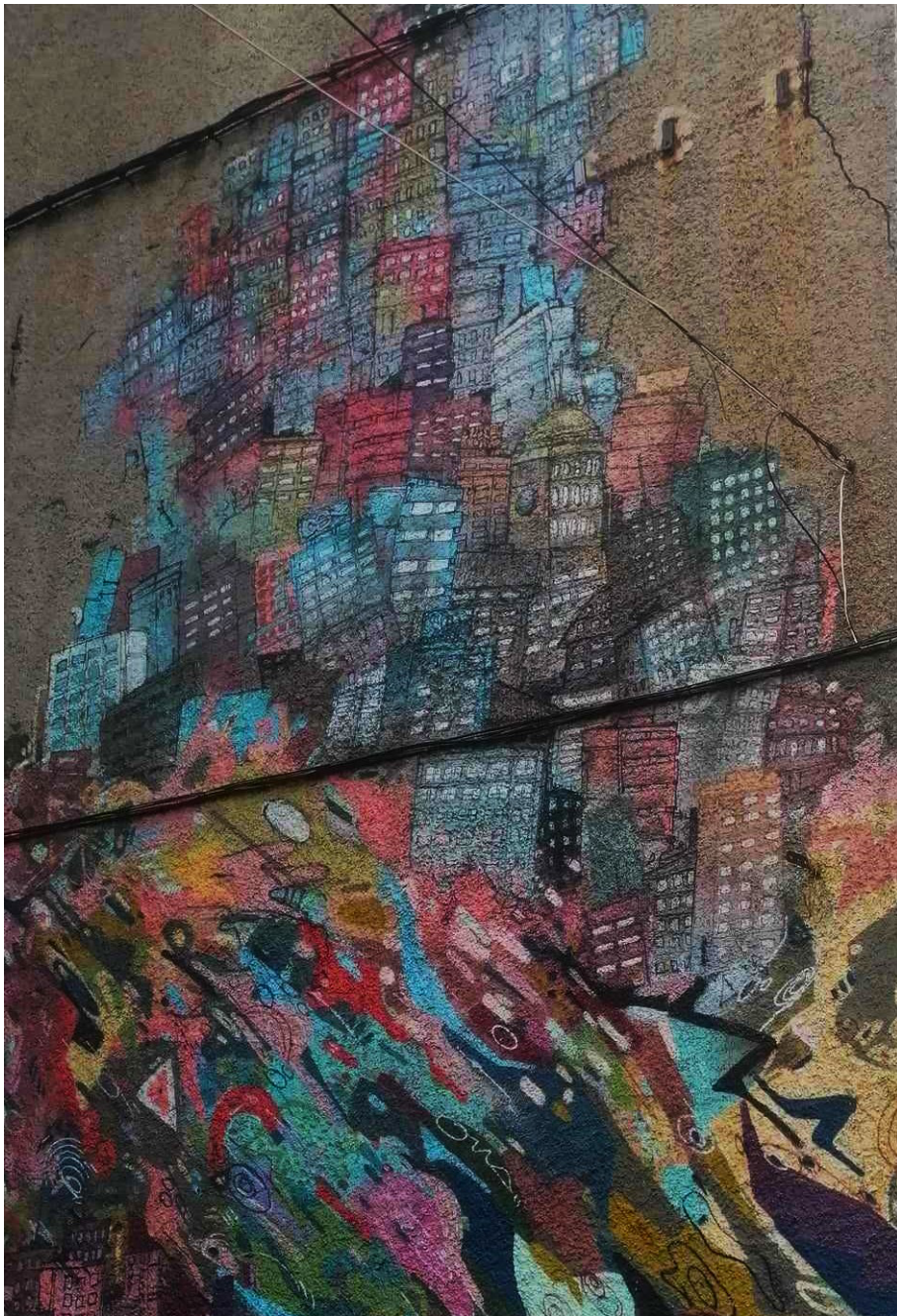

JYU DISSERTATIONS 801

Laura Mankki

Suomessa töissä

Luokan, rodun ja sukupuolen
intersektionaalisia kamppailuja

JYU DISSERTATIONS 801

Laura Mankki

Suomessa töissä

**Luokan, rodun ja sukupuolen
intersektionaalisia kamppailuja**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Agoran auditoriossa 3
kesäkuun 28. päivänä 2024 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Agora, auditorium 3, on June 28, 2024, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2024

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Kansikuva: katutaideoksen tekijät: Shure ja Meda (tuotettu Renart-kollektiivin järjestämää 1. BIAM-tapah-
tumaa (2013) varten. Lille, Ranska.) Kuva: Laura Mankki.

Copyright © 2024, by the author and University of Jyväskylä

ISBN 978-952-86-0212-5 (PDF)

URN:ISBN:978-952-86-0212-5

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0212-5>

ABSTRACT

Mankki, Laura

Working in Finland. Intersectional struggles of class, race, and gender.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2024, 123 p. + original articles

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 801)

ISBN 978-952-86-0212-5 (PDF)

This gender studies dissertation explores the struggles that shape the lives of migrants who work in low-wage jobs in Finland and how class, race, and gender intersect in these struggles. Struggle is understood broadly as a social activity through which the conditions for living are produced. Intersectionality refers to a theory that helps us to understand how different factors, such as class, race, gender, age, nationality, and religion, together influence how we are treated, classified, and encountered in society. In this study, I will look specifically at how class, race, and gender are understood as intertwined and intersecting processes. The interview data for this study are conducted with migrant workers from EU and non-EU/EEA countries between 2013 and 2016. These data consist of individual interviews, a group discussion and follow-up interviews. The dissertation consists of results from four independent articles and an extensive theoretical summary. The first article highlights how interviewees repeat and construct an ideal of good citizenship based on the traditional and prevailing moral norm of worker citizenship. The second article explores the forms of participation and agency that class and gender shape in relation to the trade union movement. The third article is methodological in nature. It analyses two different ways of conducting interviews and conceptualises how race and gender shape (small) actions and resistance in men's lives. The fourth article explores how precarious, ambivalent, and temporary intimate infrastructures co-become in the midst of migration that co-construct, sustain and make liveable the lives of people who migrate to Finland. Building on the results of the articles in the summary, I construct four dimensions of intersectionality that show how class, gender, and race intersect and shape the work, lives, and struggles of the migrant workers. In doing so, I distinguish between rhetorical-representational, structural-institutional, micro-level and material dimensions of intersectionality. The research findings show that intersectional analysis 1) adds to our understanding of the reconfiguration of class orders, and 2) reveals that class is formed in a movement that simultaneously undergoes both diffusion and condensation. The dissertation argues that without a theory of intersectionality, the multiple positions of migrants in the transformation of class order in Finland remain unrecognised. The empirically informed results of the study also raise new questions for the theory of intersectionality.

Keywords: intersectionality, struggle, class, gender, race

TIIVISTELMÄ

Mankki, Laura

Suomessa töissä. Luokan, rodun ja sukupuolen intersektionaalisia kamppailuja.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2024, 123 s. + alkuperäiset julkaisut

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 801)

ISBN 978-952-86-0212-5 (PDF)

Tässä sukupuolentutkimuksen alan väitöskirjassa tutkitaan kamppailuja, joita matalapalkkaisissa töissä työskentelevien siirtolaisten elämässä muotoutuu Suomessa, sekä sitä, miten luokka, rotu ja sukupuoli risteävät näissä kamppailuissa. Kamppailu ymmärretään laajasti yhteiskunnallisena toimintana, jonka kautta tuotetaan elämisen edellytyksiä. Intersektionaalisuus viittaa teoriaan, jonka avulla voidaan ymmärtää miten erilaiset tekijät kuten luokka, rotu, sukupuoli, ikä, kansalaisuus ja uskonto yhdessä vaikuttavat siihen, miten meitä kohdellaan, luokitellaan ja kohdataan yhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen erityisesti sitä, miten luokka, rotu ja sukupuoli ymmärretään toisiinsa kietoutuvina ja risteävinä prosesseina. Tutkimuksen haastatteluaineisto koostuu EU-maista sekä EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulleiden ihmisten kanssa vuosina 2013–2016 tehdyistä haastatteluista. Väitöskirja rakentuu neljästä itsenäisestä osajulkaisusta ja laajasta teoreettisesta yhteenvetoluvusta.

Ensimmäisessä osajulkaisussa tuodaan esille, kuinka haastateltavat toistavat ja rakentavat hyvän kansalaisuuden ideaalia, joka pohjaa perinteiseen ja vallitsevaan moraaliseen normiin työntekijäkansalaisuudesta. Toisessa osajulkaisussa tutkitaan millaisia osallisuuden ja toiminnan muotoja luokka ja sukupuoli muotoilevat suhteessa ammattiyhdistysliikkeeseen. Kolmas osajulkaisu on luonteeltaan metodologinen. Siinä analysoidaan kahta erilaista tapaa tehdä haastatteluja ja käsitteellistetään, miten rotu ja sukupuoli muotoilevat (pientä) toimintaa ja vastarintaa miesten elämässä. Neljännessä osajulkaisussa tutkitaan, kuinka muuttoliikkeen katveessa muotoutuu prekaareja, ambivalentteja ja väliaikaisia intiimejä infrastruktuureita, jotka yhteismuotoutuvat, kannattelevat ja tekevät muualta Suomeen muuttaneiden elämästä elettävää.

Osajulkaisujen pohjalta tutkimuksessa rakentuu neljä intersektionaalisuuden ulottuvuutta, jotka osoittavat, miten luokka, sukupuoli ja rotu risteävät ja muokkaavat haastateltavien työtä, elämää ja kamppailuja. Näin erotan retorisis-representatiivisen, rakenteellisen-institutionaalisen, mikrotason sekä materiaalisen intersektionaalisuuden ulottuvuudet. Tutkimustuloksista käy ilmi, että intersektionaalinen analyysi 1) lisää ymmärrystämme luokkajärjestysten uudelleenmuotoutumisesta ja 2) paljastaa luokan muodostuvan liikkeessä, jossa tapahtuu samanaikaisesti sekä hajautumista että tiivistymistä. Tutkimus väittää, että ilman intersektionaalisuuden teoriaa siirtolaisten moninaiset asemat suomalaisessa luokkajärjestyksen muutoksessa jäävät tunnistamatta. Tutkimuksen empiirisesti informoidut tulokset virittävät myös uusia kysymyksiä intersektionaalisuuden teorialle.

Avainsanat: intersektionaalisuus, kamppailu, luokka, rotu, sukupuoli

Author

Laura Mankki
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Department of Social Sciences
University of Eastern Finland
laura.mankki@uef.fi
ORCID <https://orcid.org/0009-0008-7398-9055>

Supervisors

Associate professor Hannele Harjunen
Department of Social Sciences of Sport
University of Jyväskylä

Professor Nathan Lillie
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Senior Lecturer Helena Hirvonen
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland

Reviewers

Professor Lena Näre
Faculty of Social Sciences
University of Helsinki

Professor Kirsti Lempiäinen
Faculty of Education
University of Lapland

Opponent

Professor Lena Näre
Faculty of Social Sciences
University of Helsinki

ESIPUHE

Väitöskirjatyöni on vihdoinkin tullut valmiiksi tai ainakin se on nyt lähetetty matkaan, ja siitä on kiittäminen useita ihmisiä ja tahoja.

Ensiksi minun on kiitettävä ohjaajaani professori Nathan Lillietä siitä, että otit minut mukaan väitöskirjatutkijaksi tutkimushankkeeseesi. Kiitos myös kansainvälisestä tutkijaverkostostasi, johon pääsin osaksi hankkeessasi työskennellessä. Kiitos, kun tutustuit minut industrial relations-kirjallisuuteen. Väitöskirjani valmistuminen viivästyi lopulta, mutta niin kävi Länsimetronkin, jonka rakennustyömaata ehdotit minulle alkuvaiheessa tutkimustapaukseksi. Vaikka en tuohon erinomaiseen ideaan tarttunut niin hyvä, että molemmat saatiin lopulta päätökseensä.

Toisekseen kiitän ohjaajaani ja pitkäaikaista ystävääni apulaisprofessori Hannele Harjusta. Arvostan tutkimustasi ja tapaa, jolla sitä teet. Siinä on myös jotain vastakarvaista nykyiselle kilpailulliselle ja kiireiselle yliopistolle, sillä olet aina osannut puhua myös levon ja hauskanpidon puolesta. Kiitos kommenteista teksteihini, uskomisesta tutkimukseeni ja erityisesti siitä, että tönäisit minut vielä kerran sinne, minne olin jo menossa, mutta itselleni tyypilliseen tapaan, kuitenkin vähän empien eli intersektionaalisuuden teorian suuntaan.

Kolmanneksi kiitän ohjaajaani, kanssakirjoittajaa ja ystävääni vanhempaa yliopistolehtoria Helena Hirvosta. Ilman sinua väitöskirjani tuskin olisi tullut valmiiksi. Sinulta olen oppinut paljon sekä akateemisesta kirjoittamisesta että analyysin tekemisestä. Olet suhtautunut keskeneräisiin juttuihini aina vakavasti, kommentoinut tekstejäni ja oikeissa kohdissa tokaissut: että keskitytäänkö nyt tähän. On ollut suuri ilo tehdä kanssasi erilaisia tutkimushankkeita ja oppia sinulta tutkimuksen tekemisestä sekä ajatella yhdessä.

Seuraavaksi kiitän työni esitarkastajia. Professori Kirsti Lempiäiselle mitä suurin kiitos rakentavista kommenteista ja kieliasuun liittyvistä huomioistasi. Niitä lukiessa minulle tuli kannateltu olo. Professori Lena Närettä kiitän erittäin oivaltavista, kannustavista ja kriittisistä huomioista, joita osoitit väitöskirjalleni. Olen myös kovin otettu, että suostuit vastaväittäjäkseni.

Nathanin hankkeessa sain tutustua myös Markku Sippolaan. Kiitos, että lähdit kirjoittamaan minun kanssani ja pyysit mukaan Pauli Kettusen toimittamaan kirjaan. Olen oppinut sinulta paljon muun muassa liittyen suomalaiseen työmarkkinamalliin. I would also like to thank the other researchers who worked on Nathan's project. Erka Çaro, Kairit Kall, Rolle Alho and particularly Sonila Danaj. I hope I get to see you again someday in the future. I would also like to thank the people I got to know during my research visit to REMESO, Norrköping. Kiitos myös Jyväskylän sukupuolentutkimuksen oppiaineen ihmisille, erityisesti Martina Reuterille ja Jenny Säilävaaralle. Kiitos myös monille muille nykyisille ja entisille yfiläisille. Suuri kiitos Heli Niskaselle, että pidit minut ajan tasalla väitöskirjaprosessiin liittyvistä kiemuroista. Lämmin kiitos Joensuun yhteiskuntatieteen laitokselle ja Metrian käytäväkavereille. Työhuoneelle on aina mukava tulla, kun tietää, että kohtaa teistä jonkun. Kanssaopettajuudesta kiitos Antero Puhakalle, Jussi Vähämälle ja Iiris Lehdolle. Kiitos myös Joensuussa ja

Jyväskylässä järjestettyjen sukupuolentutkimuksen seminaarien osallistujille vuosien varrella käydyistä keskusteluista. Erityiskiitos Queering intimacies, families and companionships- seminaarin järjestäjille ja osallistujille kesällä 2022. Kiitos myös EXMEN-hankkeen tiimoilta Henri Hyvöselle ja Katariina Mäkiselle. Jossain vaiheessa keksin, että väitöskirjani tarvitsee kielenhuoltoa. Ilmari Leppihalmeelle suuri kiitos tekstini kieliasun tarkistamisesta ja puhelinkeskusteluista, jotka käytiin juuri oikeaan aikaan.

Olen saanut tehdä väitöskirjaani kahdella kampuksella, kiitos siis sekä Jyväskylän yliopisto että Itä-Suomen yliopisto. Olen tehnyt väitöskirjaani ensiksi Nathan Lillien Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa, jonka jälkeen Eeva Jokisen johtaman Suomen Akatemian hankkeen aikana sekä viimeiseksi Helena Hirvosen johtaman Koneen säätiön hankkeen puitteissa. Näiden lisäksi kiitän myös Nyysösen säätiötä apurahasta.

Vaikka väitöskirjan tekeminen on luonteeltaan välillä melkoista yksin puurtamista, niin olen onnistunut haalimaan itselleni psykologi Pirkko Lahtea lainaten ”arkunkantajia” eli verkoston kollegoja, ystäviä ja läheisiä, joita haluan lisäksi kiittää.

Ystävääni ja työkaveriani Timo Ahoa haluan kiittää kaikesta siitä ajasta, jota olet tekstieni lukemiseen käyttänyt. Kiitos lukemattomista hyvistä ja inspiroivista keskusteluista. Olen oppinut sinulta todella paljon yhteisissä tutkimusprojekteissa. Toivottavasti päästään taas joku kerta yhdessä kentälle. Timon lisäksi haluan kiittää aivan hirmuisesti Minna Seikkulaa, Tiina Sihtoa ja Annukka Lahtea sekä Mikko Jakosta väitöskirjani käsikirjoituksen kommentoinnista. Väitöskirjani yhteenvetoon on vaikuttanut myös yhdessä ajattelu lukupiirin kanssa, johon kuuluvat Iris, Helena, Annukka, Marja Alastalo, Juhana Venäläinen ja Eeva Jokinen. Eevaa haluan kiittää siitä, että tarjosit työpätkää Joensuusta sekä huikean LEWOGÉ-hankkeen ideoinnista ja johtamisesta. Suuri kiitos myös jaetusta huumorista ja *tohkeisuudesta*.

Huonot Feministit-kollektiivi eli Tiina, Armi Mustosmäki, Annukka ja Heidi Elmgren yhteinen kiitos teille jokapäiväisestä räntistä ja jonkinlaisesta empaattisesta (digitaalisvälitteisestä) feminismistä, jota olen teidän kanssanne kokenut. Ystävyyden ja yhteisen ”sukupuolimutinan” (Eeva Jokisen mainio käsite) lisäksi olen nauttinut niistä lukemattomista tutkimuksentekoon liittyvistä keskusteluista, joita olemme vuosien varrella käyneet. Keskustelut teidän kanssanne yhdessä ja erikseen ovat edistäneet väitöskirjani valmistumista monin tavoin.

Alina Savolaista ja Anni Alajaa kiitän pitkäaikaisesta ystäväyydestä: Jyväskylän valtio-oppi, Nurmijärven aamun kolme cowboya, Tallinnat ja muut. Kiitos, että olette elämässäni, ettekä ole liikaa kyselleet väitöskirjani valmistumisen perään! Tiedän aina, että olette siellä, vaikka ei viikkoihin kuultaisiinkaan.

Kiitos teille ystäville, tovereille ja kollegoille, joilla on ollut erityistä merkitystä väitöskirjateon varrella; Veli-Pekka Parkkinen, Laura Piippo, Onni Pekonen, Lasse Immonen, Johanna Turunen, Kaisu Kumpulainen, Antti Vesikko, Joel Kaitila, Matti Roitto, Tero Toivanen, Nada Al Omair, Anna Björk, Kaisu Piironen, Vuokko Haukka, Pedro Rodriguez, Melissa Plath, Johanna Kivimäki, Vesa Takaluoma, Jukka Könönen, Riikka Mattinen, Ville Pöysä, Aino Tormulainen, Jonna

Salonen, Niina Vuolajärvi - olette kovin vaikuttavia tyyppejä. Johanna ja Melissa: I hope we get to go back to Linnansaari one day. Matille kiitos kaikesta ruoasta ja koirajutuista.

Vuonna 2017 Joensuuhun muuttaessa jännitin turhaa. Kiitos Lilli Aini Rokkonen, joka ryhdyit ystäväkseni. Kiitos taroteista ja viinistä. Lissu-koiran riemu sinut ja pojat nähdessään on myös minulle loputon ilo! We love you.

Kiitos äidille ja iskälle kaikesta tuesta ja siitä, että olen saanut mennä ja tehdä juuri sellaista elämää kuin olen halunnut. Kiitos myös kaikille muille "perhe on pahin"-ryhmäläisille: Hilikka Iivonen, Mira Halonen, Santtu Mankki, Ville Mankki, Sonja Mankki, Samuli Halonen, Noora Kuusisto ja Jörgen Hülphers sekä kersat: Rebecca, Werner, Ernesti, Hertta, Ruut + Boris ja Bruno. Heljä Mankille erityiskiitos taiteesta ja askartelusta.

Elämäni koiralle, Hobo-Liisa Pöystillle kiitos opettavaisista hetkistä ja lämpöisestä turkista, johon olen monet väitöskirjaani liittyvät huolet hukuttanut. Kiitos myös kaikille teille, jotka olette hoivanneet Lissua silloin kuin olen ollut työreissuillani.

Taistelutoveriani, Mikko Jakosta kiitän tärkeistä keskusteluista ja kanssainnostumisesta väitöskirjaprosessini aikana.

Tämä väitöskirja on omistettu teille siirtolaisille, maahanmuuttajille, prekaareille työntekijöille ja ammattiliittolaisille, jotka kerroitte elämästänne minulle ja jotka pienin ja suurin teoin teette omasta ja muiden elämästä merkityksellistä ja elettävää. Kamppailu ja vastarinta eivät tule yksin, vaan monissa!

Joensuussa 24.5.2024

Laura Mankki

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Aineistot.....	67
TAULUKKO 2	Osajulkaisut	82

LUETTELO OSAJULKAISUISTA

- I Mankki, Laura ja Markku Sippola. 2015. "Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: intersektionaalisuus ja 'hyvä kansalainen' työmarkkina-aseman määrittäjänä." *Työelämän tutkimus* 13 (3): 193–208.
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87032>.
- II Mankki, Laura ja Markku Sippola. 2021. "Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa." Teoksessa *Työntekijän osallisuus: mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan*, toimittaja Pauli Kettunen, 74–98. Helsinki: Gaudeamus.
- III Mankki, Laura. 2021. "'Tiesin, etten ole tervetullut': maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistetut mieheydet ja pieni toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluisissa." Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toimittajat Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 73–101. Tampere: Vastapaino.
- IV Mankki, Laura. Infrastructures of Migrant iIntimacies: Co-Becoming with Housing, People and Places. *Lambda Nordica*. Arvioitavana.

Selvitys yhteisjulkaisujen työnjaosta

Osajulkaisu I: Tutkimusidea ja tutkimuksen suunnittelu tehtiin yhdessä Mankin ja Sippolan kesken. Tutkimusaineiston hankkimiseen osallistuivat molemmat. Aineiston analyysin teko jaettiin niin, että molemmat analysoivat itse keräämänsä aineiston. Mankki suunnitteli tulosten esittämistavan. Käsikirjoitus kirjoitettiin niin, että molemmat keskittyivät niiden aineistoanalyysitulosten kirjoittamiseen, jotka oli tehnyt itse.

Osajulkaisu II: Tutkimusidea ja tutkimuksen suunnittelu tehtiin yhdessä Mankin ja Sippolan kesken. Tutkimusaineiston hankkimiseen osallistuivat molemmat. Aineiston analyysin teko jaettiin niin, että molemmat analysoivat itse keräämänsä aineiston. Mankki suunnitteli tulosten esittämistavan. Käsikirjoitus kirjoitettiin niin, että molemmat keskittyivät niiden aineistoanalyysitulosten kirjoittamiseen, jotka oli tehnyt itse.

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE
TAULUKOT
LUETTELO OSAJULKAISUISTA
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	13
1.1	Kuka siivoaa suomalaisen hyvinvointivaltion?	15
1.1.1	Maahanmuuton hallinta ja prekaari työvoima	18
1.1.2	Kohti intersektionaalisia kamppailuja	21
1.2	Tutkimuksen paikantuminen	22
1.2.1	Työmarkkinoiden lohkoutumisesta prekaariin työelämään..	23
1.2.2	Sukupuoli liikkeessä.....	25
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	27
2	INTERSEKTIONAALISUUS TEORIANA MUUTTUVIIN LUOKKAJÄRJESTYKSIIN	30
2.1	Sukupuoli, rotu ja luokka	31
2.1.1	Intersektionaalisuus avoimena käsitteenä.....	31
2.1.2	Intersektionaalista miestutkimusta	42
2.1.3	Luokan intersektionaalinen muotoutuminen	47
2.2	Intersektionaaliset kamppailut muuttoliikkeessä.....	51
2.2.1	Toiminta ja toimijuus työmarkkinoiden liepeillä	52
2.2.2	Elämän infrastruktuurit kamppailun kenttänä	61
3	TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA METODIT: MUUTTOLIIKE TOISIN KYSYMISEN JA TIETÄMISEN KENTTÄNÄ	66
3.1	Haastattelu menetelmänä, aineiston esittely ja -rajaus	66
3.1.1	Elämäkertahaastattelu, ryhmäkeskustelu ja jatkohaastattelu aineistoina.....	71
3.2	Aineiston analyysit: kategorioista jäännöskategorioihin ja silmuikkakohtiin	73
3.3	Tutkimuksen affektiivinen ilmapiiri ja eettiset pohdinnat.....	76
4	TIIVISTELMÄT OSAJULKAISUISTA: INTERSEKTIONAALISIA PYSÄYTYSKUVIA	81
4.1	Hyvän maahanmuuttajuuden intersektionaalinen luenta	83
4.2	Vieraita ammattiliitoissa: välineellistä joukkoistumista ja hankalia maahanmuuttajanaisia	84
4.3	Rodullistetun panssaroidun maskuliinisuuden katveeseen jäävä pieni vastarinta.....	86

4.4	Intiimien infrastruktuurien yhteismuotoutuminen ihmisten, paikkojen ja asumisen kanssa	89
4.5	Johtopäätökset: intersektionaalisuuden ulottuvuudet.....	90
5	TULOKSET: KAMPPAILUJA INTERSEKTIONAALISUUDEN MONISSA ULOTTUVUUKSISSA	92
5.1	Luokan, rodun ja sukupuolen risteymät.....	93
5.2	Luokan, rodun ja sukupuolen risteymät kamppailun areenana	94
5.3	Luokan hajoamisia ja tiivistymiä.....	97
6	POHDINTA JA PÄÄTÄNTÖ	100
	SUMMARY.....	102
	LÄHTEET	105
	ALKUPERÄISET JULKAISUT	

1 JOHDANTO

Siivousyritys, jossa miehet työskentelivät, sijaitsi lähellä metroa, pääkaupunkiseudulla. Kun saavuin paikan päälle klo 16 jälkeen, oli toimiston ulkopuolella naisia tupakoimassa. Suurin osa heistä puhui viroa ja osa suomea. Menin toimistoon sovitusti, ja minut ohjattiin pieneen seminaarihuoneeseen, jossa olin sopinut tapaavani kuusi ulkomaalaistaustaista miestä, jotka työskentelivät kyseisessä firmassa siivoojina. Afrikkalaistaustainen mies, jonka kanssa olin sopinut haastattelun, tuli muiden kanssa seminaarihuoneeseen, ja istuimme yhteisen pöydän ääreen. Viimeiseksi saapui reilu 30-vuotias, myös afrikkalaistaustainen mies, joka heitti hymyillen ylävitokset kaikille viidelle kollegalleen. Osa miehistä vaikutti olevan enemmän innoissaan haastattelusta kuin toiset. Alkujaan miehet lupasivat minulle vain lyhyen haastattelun, mutta lopulta keskustelu kesti yli kaksi tuntia. Ensimmäinen aihe, josta keskustelimme, koski heidän motivaatioitaan tulla Suomeen ja erilaisia vaikeuksia, joita he olivat Suomessa kohdanneet. Kuuden miehen taustat ja motivaatiot muuttua Suomeen vaihtelivat. Viisi oli EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta ja yksi Virosta. Joku oli tullut opiskelemaan, osa oli saapunut rakkauden perässä ja osa töihin, ja joku jätti kokonaan kertomatta. He kaikki korostivat yrityksen monikulttuurista ilmapiiriä myönteisenä asiana ja toisaalta kertoivat, kuinka ”systeemi” Suomessa kohtelee ihmisiä eri tavoin. Haastateltavat nostivat esiin kysymyksen, voiko Suomeen sopeutua. Monen vastaus oli, että ei voi. Miehet kertoivat, että ongelmat työpaikoilla eivät liity välttämättä aina heidän asemaansa siirtolaisina, vaikka osa heistä korosti, että tietenkin heidän piti oppia suomen kieltä, mutta työn johtamisessa oli heidän mukaansa myös ongelmia. (Ote tutkimuspäiväkirjasta, 2014.)

Sukupuolentutkimuksen väitöskirjassani tutkin kamppailuja, joita matalapalkkaisissa töissä työskentelevien maahanmuuttajien ja siirtolaisten elämässä muotoutuu Suomessa. Tutkimuspäiväkirjaotteesta käyvät ilmi moninaiset ulottuvuudet, joissa toisiaan leikkaavat luokka, rotu ja sukupuoli muotoilevat haastateltavieni elämää niin rakenteellisesti kuin arkipäivän ihmissuhteissa ja kaupungin infrastruktuureissa. Yllä kuvattu siivousyritys ympäristöineen ja työntekijöineen on eräänlainen kohtaamispaikka, josta käsin lähden punomaan yhteen tutkimukseni langanpäitä. Yhtä lailla tuo kohtaamispaikka voisi kuitenkin olla myös esimerkiksi ostoskeskus tai katu. Nuo kohtaamispaikat ovat myös välitiloja ja odottamisen tiloja sekä – kuten tässä tutkimuksessa tuon esille – vallan ja kamppailun

paikkoja, joissa haastateltavieni muistot, kokemukset, näkemykset ja toiveet sekoittuvat osaksi suomalaista hyvinvointivaltiota ja sen muutosta.¹

Tutkimuspäiväkirjassa kuvatussa ympäristössä moninainen joukko eri sukupuolisia, eri-ikäisiä ja eri maista tulevia ihmisiä kohtaavat toisensa toisinaan vain hetkellisesti. Tämä ”monikulttuurisuus” ja ihmisten vaihtuvuus kuvastaa siivousalaa ja muita naisenemmistöisiä matalapalkkaisia aloja erityisesti pääkaupunkiseudulla. Suomen kaltaisessa jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa matalapalkattujen alojen ja naistapaisten töiden tekijät ovat yhä useammin Suomeen muuttaneita ja muualta tulleita siirtolaisia. Tässä tutkimuksessa pohdin miten siirtolaisten ja maahanmuuttajien lisääntyminen työvoimana muotoilee luokkajärjestyksiä. Väitän, että tämän uudelleen muotoutumisen ymmärtämiseen tarvitaan teoriaa intersektionaalisuudesta, risteivistä eroista. Näitä teoreettisia keskusteluja avaam erityisesti luvussa kaksi.

Kyseinen siivousfirma, jossa kävin tekemässä haastattelun, oli keskisuuri ja kasvava yritys pääkaupunkiseudulla. Yrityksessä työskenteli myös luottamushenkilö, ja yrityksen ilmoitustaululle oli laitettu esille ammattiliiton mainos. Yritys vaikutti näin ollen ainakin ulkoapäin ”kunnolliselta” eikä esimerkiksi sellaiselta, joista on saanut lukea lehdissä ja joista myös osa haastateltavistani kertoi (joissa esimerkiksi työntekijöiden palkat jäävät maksamatta eikä ammattiliittojen edunvalvonnasta ole minkäänlaista merkkiä). Toisaalta esimerkiksi siivousala on vuosikymmenien kuluessa muuttunut yhä enemmän hintakilpailulle alttiiksi, kun sekä julkisen että yksityisen sektorin organisaatiot ulkoistavat ja kilpailuttavat tukipalveluitaan, kuten ruoantuotantoa ja siivousta. Kun organisaatiot ja työn ostajat pyrkivät minimoimaan tukipalveluiden kustannuksia, tarkoittaa tämä pahimmillaan sitä, että työntekijöiden on tehtävä enemmän työtä vähemmällä ajalla ja palkalla. (Hirvonen ja Mankki 2017; Eskelinen, Ryyänen ja Tuomaala 2019.)

Vaikka siivoustyöhön pätevytyymiseen tarjotaan myös ammatillista koulutusta (Käyhkö 2006), yritykset harvoin vaativat tutkintoa tai erityisiä ammatillisia taitoja palkatessaan siivoajan. Siivoustyö nähdäänkin usein niin kutsuttuna ”liikaisena työnä”, joka leimaa yleensä tekijänsäkin alempiarvoiseksi (Anderson 2000). Siivoustyö on kuitenkin ennen kaikkea sellaista työtä, joka mahdollistaa toisten ihmisten työntekemisen, vapaa-ajan ja elämisen ja jota ilman hukkuisimme liikaan niin kotona kuin hotelleissa, toimistoissa, tehtaissa, yliopistossa ja rakennustyömailla. Näihin eri kohteisiin ja siivousyrityksiin saatetaan haluta myös juuri tietynlaisia työntekijöitä sukupuolen, kielitaidon, kansalaisuuden ja ihonvärin suhteen (Anttila 2016; Könönen 2019). Covid-pandemia teki ainakin hetkellisesti näkyväksi hoivatyön lisäksi siivous- ja puhtaanapidon kaltaista työtä ja sen tekijöitä, mutta tällä ei ole ollut suurempia vaikutuksia alan

¹ Nämä kuvatut välitilat näyttävät minulle hieman samoin kuin miten taiteilijat Minna Rainio ja Mark Roberts kuvaavat hotellihuoneita. Rainio (2007) analysoi yhdessä Robertsin kanssa tehtyä *Kahdeksan huonetta* -videoinstallaatiota (2007–2008) ja siitä otettua kuvaa siirtolaisten siivoamasta hotellihuoneesta, jota hän kutsuu Gilles Deleuzea ja Laura Marksia lainaten ”miksi tahansa tilaksi”. Marksien mukaan (2000, 27) nämä tilat ovat ”katkonaisia ja postkolonialismin rikkirevittyjä tiloja, joiden kautta ei-länsimaiset, kolonialisoidut kulttuurit saapuvat länsimaihin ja joissa siirtolaisten ja pakolaisten kulttuuriset muistot sekoittuvat osaksi valtioiden virallisia kansallisia historioita”.

arvostukseen (Maury ym. 2021). Vaikka haastattelemiini työntekijät kertoivat keuvansa myös ylpeyttä siitä, että he tekivät siivoustyötä, moni halusi kuitenkin tehdä jotain ihan muuta työkseen tulevaisuudessa.

Tutkimuspäiväkirjaan kirjoitettu tieto yrityksen sijainnista metron lähellä kuvastaa sitä, miten prekaaria työvoimaa on kymmenkunta vuotta sitten organisoitu niin, että sitä on riittävästi saatavilla². Erilaiset infrastruktuurit, kuten julkinen liikenne ja asumisjärjestelyt, mahdollistavat työvoiman organisoinnin kätevästi. Tämän lisäksi siirtolaisten kesken vaihdetaan tietoa hyvistä ja huonoista työpaikoista. Työtä ei välttämättä haettu täyttämällä hakemuksia internetissä ja käymällä läpi moniportaisia haastatteluja. Sen sijaan eräskin haastateltava kertoi menneensä odottamaan siivousyrityksen ulkopuolelle, että yrityksen pomo tulisi ulos, minkä jälkeen hän yksinkertaisesti pyysi tältä töitä. Syy siihen miksi siivoustyöhön, postinjakajaksi, ravintolatyöntekijäksi tai henkilökohtaiseksi avustajaksi ajauduttiin, liittyi haastateltavien pyrkimyksiin saada oleskelulupa, tulla toimeen, opiskella, asua ja perustaa perhettä ja tavoitella parempaa tai ainakin toisenlaista elämää Suomessa. Kamppailuihin kietoutuivat työn tekemisen lisäksi monet muut elämää ylläpitävät infrastruktuurit, kuten toiset ihmiset, asuminen ja erilaiset paikat, jotka yhteismuotoilevat ihmisten välisiä suhteita.

Haastateltavani muodostivat hyvin heterogeenisen joukon Suomeen muista EU-maista ja EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta muuttaneita ihmisiä, joista osa tuli Suomeen opiskelemaan, osa rakkauden perässä, osa etsimään parempaa elämää. Ylipäätään he saapuivat monista erilaisista henkilökohtaisista syistä, kuten johdannon alun tutkimuspäiväkirjaotteeni tuo esille. Yhteistä haastateltavilteni oli se, että Suomessa asuessaan he työskentelivät matalapalkka-aloilla, kuten siivousalalla, joko lyhyemmän aikaa tai pysyvämmiin. Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on osa laajempaa haastatteluaineistoa (n=80), joka koostuu yksilöhaastatteluista, ryhmäkeskustelusta ja jatkohaastatteluista (ks. lisää aineistosta luvussa kolme).

Tämän tutkimukseni teemoihin johdattelevan lyhyen aloituksen jälkeen esittelen tutkimukseni kontekstia ja tutkimuskysymykset. Seuraavaksi laajennan osajulkaisuissa esitettyjä käsitteellisiä keskusteluja niihin teoreettisiin pohdintoihin, joihin tutkimukseni kytkeytyy, sekä taustoitan tutkimukseni metodologiset sitoumukset. Lopuksi esittelen tutkimukseni tulokset ja johtopäätökset, pohdin tutkimukseni rajoituksia ja mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä.

1.1 Kuka siivoaa suomalaisen hyvinvointivaltion?³

Hyvinvointivaltiolla tarkoitan tässä tutkimuksessa sellaista kansallista ja poliittista projektia, jota tehdään universalismin periaatteeseen nojaten. Laajasti universalismilla on viitattu pyrkimykseen edistää kansan yhtenäisyyttä ja kaventaa

² Nykypäivän alustatalous on muuttanut myös siivousalaa, kun työtä organisoidaan yhä enemmän erilaisten digitaalisten alustojen välityksellä.

³ Lainaan otsikon ruotsalaisen Anna Gavanasin tutkimuksesta *Who Cleans the Welfare State? Migration, Informalization, Social Exclusion and Domestic Services in Stockholm* (2010).

ihmisten välistä eriarvoisuutta (Anttonen ja Sipilä 2010, 104). Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kaikille pyritään takaamaan yhtäläiset oikeudet julkisrahoitteisiin sosiaalipoliittisiin etuuksiin ja palveluihin. Toisaalta yhtäläisten oikeuksien piiriin pääsemiseksi vaaditaan Suomessa yleensä joko maan kansalaisuus tai riittävän pitkäkestoinen asuminen (Halmetoja 2016, 123). Hyvinvointivaltion kontekstissa maahanmuuttajiin kohdistuvaa ulossulkemista universalismin piiristä on käsitteellistetty muun muassa *hyvinvointisovinismin* käsitteellä (Keskinen 2016). Hyvinvointisovinismi viittaa ideologiseen ajatteluun, jonka mukaan hyvinvointivaltion etuudet ja palvelut tulee rajata vain valtion syntyperäisille kansalaisille. Suvi Keskinen (2016) mukaan hyvinvointisovinistisessä ajattelussa siirtolaisten ulossulkeminen hyvinvointivaltion etuuksien piiristä perustuu etnonationalistiselle ja rodullistavalle retoriikalle, jollaista on Suomessa vuoden 2008 talouskriisin yhteydessä ilmennyt yli puoluerajojen.

Nationalismin lisäksi hyvinvointivaltion muovautumiseen on vaikuttanut sen suhde pääomaan. Karl Marxin ja Friedrich Engelsin (1848/1978) määritelmän mukaan: ”Pääoma on yhteinen tuote ja sen voi saada liikkeelle vain yhteiskunnan monien jäsenten, vain sen kaikkien jäsenten yhteinen toiminta. Niin ollen pääoma ei ole persoonallinen, vaan yhteiskunnallinen mahti.” Toisin sanottuna pääoma on kaikkien toimijoiden yhteistä liikettä. Marxilaiset ajattelijat ovat väitelleet pääoman ja hyvinvointivaltion välisestä suhteesta esittäen, että hyvinvointivaltio nähtiin historiallisesti joko työväenliikkeen kamppailujen tuloksena tai vastauksena pääoman tavoitteisiin. Kattavan hyvinvointivaltion katsottiin yhtäältä kantavan vastuu työvoiman uusintamiseen liittyvistä kustannuksista ja ottavan ne pois pääomalta, ja toisaalta hyvinvointivaltion nähtiin vahvistavan työväen mahdollisuuksia vastarintaan näiden pyrkiessään edistämään omaa asemaansa työntekijöinä. (Julkunen 2017, 50–51.) Kiinnostavaa onkin pohtia, mitä tapahtuu kamppailuille ja vastarinnalle, jos hyvinvointivaltio ei enää kannattele työvoiman uusintamista eli elämiseen liittyvää asumista, hoivaa ja muuta infrastruktuuria ja ylläpitoa. Vahvistaako vai heikentääkö se työväen vastarintaa vaiko uudistaa ja muotoilee näitä kamppailuja? Vastaukseksi voi todeta, että ”hyvinvointivaltio elää ajassa” (Julkunen 2017, 4) kapitalismin ja työvoiman kamppailujen yhteisessä liikkeessä, niiden muokatessa toisiansa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen erityisesti sitä, miten muualta tulleet muokkautuvat työvoimaksi tässä hyvinvointivaltion, kapitalismin ja kamppailujen virrassa.

Työmarkkinoita käsittelevää maahanmuuttotutkimusta on tehty Suomessa melko runsaasti. Näissä aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että valtaväestöön verrattuna maahanmuuttajat ovat useammin koulutusta vastaamattomassa työssä, heidän osaamistaan ei tunnisteta, heidän on vaikea edetä koulutustaan ja kykyjään vastaavaan työhön, heidän kielitaitonsa ei katsota olevan riittävä ja heitä syrjitään töissä tai työnhakutilanteissa (esim. Forsander ja Alitolppa-Niitamo 2000; Nieminen, Sutela ja Hannula 2015, Könönen 2015; Krivonos 2019b; Ahmad 2019; Maury 2021). Tutkimusaineistoni keräämisen aikaan, vuonna 2014, ulkomaalaistaustaisia työllisiä olikin suhteellisesti eniten siivoojina, kotiapulaisina, avustavina keittiö- ja ruokatyöntekijöinä sekä palvelu- ja myyntityöntekijöinä (Nieminen, Sutela ja Hannula, 2015). Myös nyt tutkimukseni

viimeistelyvaiheen aikana korostuu Suomessa, kuten myös monissa muissa maissa, ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten osuus matalapalkkaisia töitä tekevinä (Ojala, Pyöriä ja Jakonen 2024). Vuoden 2018 loppuun mennessä Helsingissä siivoojien, kotiapulaisten ja muiden puhdistustyöntekijöiden ammattiryhmässä yli puolet oli ulkomaalaistaustaisia henkilöitä (Saukkonen 2021). Lisäksi, kuten esimerkiksi Niemisen, Sutelan ja Hannulan (2015, 84) raportissa nostetaan esille, sukupuolen mukaan tarkasteltuna erot valtaväestön ja muualta tulneiden osalta korostuvat. Esimerkiksi siivoojina toimivista miehistä suurin osa on ulkomaalaistaustaisia, kun taas valtaväestöön kuuluvat suomalaiset miehet työskentelevät harvemmin alalla (Nieminen, Sutela ja Hannula 2015). Sukupuolten näkökulmasta on myös kiinnostavaa, että osa-aikaisuus on yleisempää ulkomaalaistaustaisilla miehillä kuin valtaväestöön kuuluvilla miehillä, kun taas työssäkäyvien naisten erot osa-aikaisuuden suhteen ovat ulkomaalaistaustaisten ja valtaväestöön kuuluvien naisten välillä pienemmät (emt., 93; Ojala, Pyöriä ja Jakonen 2024).

Aiemmissä tutkimuksissa on tarkasteltu ulkomaalaisten syitä muuttaa Suomeen huomioiden heidän erilaiset asemansa muun muassa sellaisten taustamuuttajien osalta kuin sukupuoli, taustamaa, muuttoikä ja maassaolovuodet. Vuonna 2014 esimerkiksi naisilla muuton syynä katsottiin olevan perhe useammin kuin miehillä, joille taas opiskelu ja työ olivat keskeisimmät motiivit muuttaa Suomeen (Nieminen, Sutela ja Hannula 2015). Oman tutkimukseni näkökulmasta kiinnostavan joukon muodostavat erityisesti virolaistaustaiset muuttajat, joita haastateltavissani oli suurin osa. Virolaisten katsotaan aiemmissä tutkimuksissa tekevän poikkeuksen muihin ulkomaalaistaustaisiin ryhmiin nähden, sillä heille työ on ollut perhesyitä yleisempi motiivi muuttaa Suomeen. Tutkimukseni kannalta kiinnostava ryhmä ovat myös afrikkalais- ja aasialaistaustaiset siirtolaiset, joille tyypillistä on ollut tulla Suomeen opiskelun vuoksi. (Nieminen, Sutela ja Hannula 2015, 18–20.) 2010-luvulla ulkomailta myös rekrytoidaan yhä enemmän hoivatyöntekijöitä Suomeen (Vaittinen 2017), mutta jo aloittaessani tutkimustani vuonna 2014 iso osa 25–54-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten naisten Suomessa suorittamista ammatillisista tai korkeakoulututkinnoista sijoittui terveys- ja sosiaalialalle tai palvelualalle (Jakonen ja Jokinen 2011; Nieminen, Sutela ja Hannula 2015). Käsitystä suomalaiselle työelämälle ja koulutukselle tyypillisestä sukupuolen mukaisesta segregatiosta vahvistaa myös tutkimustieto, jonka mukaan ulkomaalaisten miesten Suomessa tehdyistä tutkinnoista yli 40 prosenttia oli tekniikan alalta (Nieminen, Sutela ja Hannula 2015, 39).

Työhön ja toimeentuloon liittyvien näkökulmien lisäksi ulkomaalaistaustaisten elämistä ja arkea järjestää myös asuminen. Asunnon löytäminen ei välttämättä ole muualta tulleille itsestäänselvyys, sillä erityisesti pääkaupunkiseudulla vuokrat ovat korkeat ja vuokra-asuntomarkkinoilla saatetaan suhtautua syrjivästi ja epäilevästi ulkomaalaistaustaisiin (osajulkaisu iv). Merkille pantavaa on myös, että erityisesti afrikkalaistaustaiset ihmiset kohtaavat Suomessa huomattavan paljon rasistista häirintää ja väkivaltaa muihin EU-maihin verrattuna (EU 2018).

1.1.1 Maahanmuuton hallinta ja prekaari työvoima

Suomessa poliittista keskustelua maahanmuutosta käydään monesta näkökulmasta. 2000-luvulla keskustelua on leimannut erityisesti huoli tulijoiden määrästä sekä siitä, millä perusteilla Suomeen tullaan (Könönen ja Himanen 2019). Kansallisessa ja hallinnollisessa viitekehyksessä maahanmuutto on nähty ensisijaisesti ongelmana, jota on hallittava ja säädeltävä (Könönen 2015). Tämän lisäksi esimerkiksi mediassa rakennetaan huolipuhetta, jonka kohteena on yhtäältä naismaahanmuuttaja (joka yleensä mielletään EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulleeeksi naiseksi) ja tämän kotoutumiseen liittyvät ongelmat, erityisesti suhteessa työllistymiseen (Era ja Mäkinen 2022). Suomessa naisten työllistyminen (työmarkkinoiden käyttöön) onkin liitetty historiallisesti kysymykseen sukupuolten tasa-arvosta, ja täten myös erityisesti maahanmuuttajanaiset ovat olleet erilaisten työllistämishojelmien kohderyhmää (Julkunen 2009). Lisääntynyt maahanmuutto on liitetty poliittisissa keskusteluissa etenkin suurissa kaupungeissa myös alueelliseen segregatioon ja siihen liittyviin ongelmiin (Dhalmann 2013, 390). Lisäksi varsinkin yksin saapuvat pakolaismiehet on nähty potentiaalisesti uhkaavina ja vähemmän tervetulleina kuin esimerkiksi perheelliset maahanmuuttajat (osajulkaisu iii; Welfens ja Bonjour 2021).

Yhteiskunnallinen keskustelu muuttoliikkeestä myös vaihtelee ja muuttuu ajassa. Haavisto, Kivikuru ja Lassenius (2010) havaitsivat, että mediassa yksi merkittävä muutos tapahtui sen jälkeen, kun Matti Vanhasen hallitus sisällytti ensimmäistä kertaa ohjelmaansa ”työperäisen maahanmuuton” käsitteen vuonna 2006. Työperäisen maahanmuuton rinnalla ryhdyttiin korostamaan kielitaitoa, josta tuli eräänlainen ”kansalaiskunnon mittari”, jolla muuttajien kotoutumista arvioidaan ja selitetään. Myös maahanmuuttajien ”ääntä” ryhdyttiin tuomaan esille mediassa aiempaa useammin. Kun aiemmin mediassa maahanmuuttajien tilanteesta kertoivat lähinnä viranomaiset, 2000-luvun puolivälin jälkeen mediaan on haluttu yhä useammin maahan muuttaneita itse kertomaan omista kokemuksistaan. Aiempien tutkimusten mukaan nämä tarinat on kehystetty usein myönteisesti mutta käyttäen erilaisia kulttuurisia stereotyyppioita, joissa naiset näyttäytyvät työperäisen maahanmuuton kohteina mieluisempana kuin miehet. (Haavisto, Kivikuru ja Lassenius 2010, 231–235, 241, 242.)

Kuka sitten on ”maahanmuuttaja”, ja mitä nimitys olettaa ihmisestä, jota kutsutaan tällä käsitteellä? Ennen kaikkea käsite on hallinnollinen kategoria, kuten työperäinen maahanmuutto tai humanitaarinen maahanmuutto, jotka tuottavat yksinkertaistettuja tapoja selittää muuttajien arkipäiväistä elämää tai heidän syitänsä lähteä liikkeelle. Erityisesti käsitteitä maahanmuuttaja sekä maahanmuuttajataustainen on kritisoitu siitä, että ne olettavat pysyvästi toiseen maahan muuttavan henkilön (Wrede ja Nordberg 2010; Könönen 2015). Tästä kritiikistä tietoisena ja käsitteiden rajoituksista huolimatta käytän kuitenkin muualta Suomeen muuttaneista nimityksiä *siirtolainen* ja *maahanmuuttaja* – tai myös *rodullistettu*, silloin kun käsittelen tekstissä rodullistamiseen viittaavaa hierarkisoitumisen prosesseja.

Siirtolaisia luokitellaan ja arvioidaan myös erilaisissa poliittisissa prosesseissa ja keskusteluissa sen mukaan, miten he ”potentiaalisesti integroituisivat” tulomaahan (Welfens ja Bonjour 2021). Integroitumisen lisäksi kyse on siitä, millaisten ihmisten ajatellaan tuottavan arvoa suomalaiselle hyvinvointivaltiolla. Se, keitä Suomeen halutaan ja keiden katsotaan olevan ”oikeanlaisia”, rakentuu erilaisille rodullistetuille ja sukupuolistetuille mielikuville Suomeen muualta tulevista – mielikuville, jotka voivat olla stigmatisoivia ja toiseuttavia. Vaikka maahanmuuttajiin ja erityisesti pakolaisina ja turvapaikanhakijoina Suomeen tuleviin onkin suhtauduttu pitkään epäilevästi ja vihamielisesti pitäen heitä esimerkiksi hyvinvointivaltion tukien väärinkäyttäjinä ja veronmaksajien taakkoina (Huttunen 2009; osajulkaisu i; Keskinen 2016; Rastas 2019, 362), on viime vuosina asennoituminen valtavirrassa myös moninaistunut. Yhtäältä mediassa on nostettu esille tiettyjä maahanmuuttajaryhmiä paljon työllistäviä aloja, kuten marjanpoiminta, siivousala ja alustatalous (esim. ruokalähetit), ja näihin liittyviä ongelmia, kuten ihmiskauppa ja harmaa talous. Toisaalta ongelma ja -huolipuheelle vastakkaisena näkökulmana on rakennettu kuvaa maahanmuuttajista ahkerana työvoimana, maaseutujen elävöittäjänä ja potentiaalisena väestönä, jonka myötä Suomen alhaiset syntyvyysluvut saadaan nousuun (Yle 13.9.2023; Lähdesmäki, Suutari, Steel 2020).

Kehykset, joissa maahanmuuttajista keskustellaan ja joihin heidät liitetään, voivat toisinaan kuitenkin näyttäytyä ahtaina ja dikotomisina, jopa banaaleina, kun tutkitaan sitä, millaiseksi Suomeen muuttaneiden elämä, työ ja arki muotokseen, epävarmuuksineen, iloineen, suruineen ja kamppailuineen Suomessa muotoutuu heidän itsensä kokemana. Tässä tutkimuksessa nostan esille näitä katvealueita, jotka jäävät helposti julkisessa keskustelussa, politiikassa sekä tutkimuksessa käytettyjen erilaisten konventionaalisten, normatiivisten ja vakiintuneiden lukutapojen ja kategorisointien reunamille, liepeille ja piiloon. Suuntaamalla analyysini perinteisten analyttisten figuurien, kuten ”hyvä maahanmuuttaja” (osajulkaisu i), lisäksi muuttoliikkeen intiimeihin infrastruktuureihin (osajulkaisu iv), toiminnan katveisiin (osajulkaisut ii ja iii), solmukohtiin ja ”jäänöskategorioihin” (Honkasalo 2013) pyrin moninaistamaan kuvaa muualta tulleiden elämästä Suomessa.

Myöhemmin luvussa kaksi esittelemäni teoreettisen kehyksen eli sukupuolen, rodun ja luokan käsitteellistämisen lisäksi oleskelustatus eli oikeudellinen asema muokkaa siirtolaisten elämää. EU -ja ETA-maiden ulkopuolelta tuleviin ihmisiin kohdistuu erilaisia kontrollitoimia, kuten oleskeluluvan hakeminen ja erilaiset toimeentuloon liittyvät vaatimukset. Jukka Könönen on tutkinut, miten EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevan ulkomaalaisen elämää määrittää ensisijaisesti se, että hänet voidaan poistaa maasta, mikäli hänellä ei ole riittäväksi katsottua perustetta oleskeluluvulle. Tällöin maasta poistamisen mahdollisuus muodostaa ”yleisen prekaarin, elämän horisontin” useimmille EU:n ulkopuolelta tulleille henkilöille ennen pysyvän oleskeluluvan saamista. Tätä elämän prekarisoitumisen mekanismia ulkomaalaisten elämässä kuvataan kriittisessä siirtolaisuustutkimuksessa *karkotettavuuden* käsitteellä. (de Genova 2002; Könönen 2015.)

Vaikka Suomeen toivotetaan tervetulleeksi erityisesti työn perässä tulevat muuttajat, ovat työn perusteella Suomeen muuttavat ulkomaalaiset keskenään myös hyvin erilaisessa asemassa. Esimerkiksi erityisasiantuntijoiden oleskelulupaprosessi on nopeampi, ja heille myönnetään pidemmät oleskeluluvat. Käytännössä heillä on myös automaattinen perheen yhdistämisoikeus verrattuna matalapalkkaisilla aloilla työskenteleviin, joille työluvan myöntäminen edellyttää ainakin joissakin maakunnissa niin sanottua työvoiman saatavuusharkintaa eli käytettävissä olevan työvoiman määrän selvittämistä. Ensimmäinen oleskelulupa on myös aina määräaikainen. (Könönen ja Himanen 2019.) Vaikka EU-maista tulevien liikkumista ja oikeuksia määrittelee vapaa liikkuvuus EU:n sisällä, todetaan Maahanmuuttoviraston sivuilla myös heidän kohdallaan kiinnostavasti seuraavaa: "EU-kansalaisella pitää olla peruste Suomessa oleskeluun ja/tai riittävät varat Suomessa elämiseen. EU-kansalaisesta ei saa koitua kohtuutonta rasitetta Suomen sosiaaliturvajärjestelmälle." (Maahanmuuttovirasto, 1.12.2023). Toisin sanottuna hyvinvointivaltio kansallisena järjestelmänä suhtautuu kaikkiin maahan tuleviin mahdollisina epäilyinä, jotka saattavat kuormittaa sen sosiaaliturvajärjestelmää.

Kuitenkin tilastokeskuksen tutkijan Pekka Myrskylän (2023) laskelmien mukaan 2000-luvun työpaikkojen kasvu on tapahtunut maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä myötä. Suomessa onkin ryhdytty viimeistään 2010-luvulla suhtautumaan siirtolaisiin ja maahanmuuttajiin ennen kaikkea potentiaalisena työvoimaresurssina. "Työperäisestä maahanmuutosta" on tullut jossakin määrin hyväksytty siirtolaisuuden muoto. Samanaikaisesti tämän "työperäisten maahanmuuttajien" joukon oletetaan tekevän työtä mutisematta, ja kuten Laura Huttunen (2009, 118) on todennut, "näkymättä ja kuulumatta, hajuttomina ja mauttomina, ruumiittomana työvoimana". Kuten monet kriittiset siirtolaisuustutkijat ovat tuoneet esille, usein muihinkin siirtolaisuuden hallinnollisiin kategorioihin liittyy työn tekeminen, jolloin tiukka erottelu työperäiseen maahanmuuttoon ja muihin muuttoliikkeen muotoihin antaa vääristyneen kuvan siirtolaisten ja maahanmuuttajien toiminnasta tai työllistymisestä (Könönen 2015).

Osallistuessaan työmarkkinoille siirtolaiset ja maahanmuuttajat myös muokkaavat suomalaista työelämää (Anderson 2013; osajulkaisu i). Työmarkkinoilla tapahtuu samanaikaisesti jälkiteolliseen talouteen kytkeytyviä muutoksia, kuten palvelualojen kasvua erityisesti kaupungeissa, työsuhteiden pirstoutumista, työn ulkoistamista ja ketjuttamista, sekä ammattiliittojäsenyyksien vähentymistä (Böckerman ja Uusitalo 2006; Hirvonen ja Mankki 2017), jotka eivät ole suoraan liitettävissä lisääntyneeseen maahanmuuttoon. Kuitenkin yhdessä maahanmuuttopolitiikan ja ihmisten lisääntyvän liikkumisen myötä mainitut muutokset tuottavat prekaaria siirtolaistyövoimaa. Merkittävä osa tästä joukosta työskentelee matalapalkkaisissa töissä joko väliaikaisesti tai pysyvämmiin (Sassen 1994; Gavanas 2010; Wills ym. 2010; Könönen 2015; osajulkaisu i).

1.1.2 Kohti intersektionaalisia kamppailuja

Intersektionaalisuus viittaa teoriaan, jonka avulla voidaan ymmärtää miten erilaiset tekijät kuten luokka, rotu, sukupuoli, ikä, kansalaisuus ja uskonto yhdessä vaikuttavat siihen, miten meitä kohdellaan, luokitellaan ja kohdataan yhteiskunnassa (Rossi 2021). Tässä tutkimuksessa tarkastelen erityisesti sitä, miten luokka, rotu ja sukupuoli ymmärretään toisiinsa kietoutuvina ja risteävinä prosesseina. Osajulkaisuissani olen kuitenkin käyttänyt analyttisenä apuvälineenä myös esimerkiksi kansalaisuuden (osajulkaisu i) ja maahanmuuttajuuden käsitettä (osajulkaisu iv). Jos tutkimukseni keskiössä olisi ollut esimerkiksi oleskelulupajärjestelmä tai hyvinvointivaltiopolitiikat (Bendixsen ja Näre 2024) olisi kansalaisuuden käsite ollut hyvä lisätä valitsemieni kolmen joukkoon. Tutkimuksessani olin kiinnostunut lopulta kuitenkin siitä, miten luokka, rotu, sukupuoli ja niiden risteymät muotoilevat yhteiskunnallisia kamppailuja, joissa inhimillinen (ja ei-inhimillinen) toiminta on suurilta osin organisoitu kapitalistisesti (Ferguson 2016). Tutkimuksessa sukupuoleen, rotuun tai luokkaan ei suhtauduta valmiina kategorioina tai taustamuuttujina, joiden avulla voitaisiin selittää ihmisten sijoittumista esimerkiksi työmarkkinoiden lohkoihin sinällään. Sen sijaan lähdän siitä, että sukupuolta, rotua ja luokkaa tehdään ja ne muotoutuvat intersektionaalisesti ja kamppailujen kautta (esim. Crenshaw 1989; Butler 2006; Yuval-Davis 2006; Skeggs 1997 ja 2014; Rossi 2021).

Tutkin, miten sukupuolentutkimuksen, kriittisen valkoisuuden tutkimuksen (Frankenberg 1993; Safuta 2018; Krivonos 2019b; Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021) ja miestutkimuksen (Christensen ja Jensen 2020; Aho, Nieminen ja Salo 2021) kautta risteävien erojen nyanseista voidaan jäsenellä sorron muodostelmia sekä etuoikeuksien järjestyksiä että kamppailuja. Kriittisen valkoisuuden tutkimuksen ja kriittisen miestutkimuksen näkökulmien avulla voi löytyä kiinnostavia näkymiä esimerkiksi työvoiman keskinäistä solidaarisuutta koskeviin kysymyksiin. Ajattelen, että samalla kun on tärkeää tuoda esille intersektionaalisuuden teorian historialliset juuret kriittisen mustan feminismiin piirissä, myös miestutkimus tarvitsee intersektionaalista otetta (ks. luku kaksi).

Lähestyn muuttoliikettä intersektionaalisesti ajatellen sitä muodostelmana, jossa risteävät kysymykset sukupuolesta, rodusta ja luokasta. Tästä risteymästä avautuu erilaisia näkymiä ja kriittisiä kysymyksiä koskien sitä, miten Suomeen muuttaneiden eläminen, asuminen, työ ja läheissuhteet tuottuvat, järjestyvät, ja muotoutuvat 2010-luvun Suomessa. Tämä tutkimus kertoo sekä Suomeen muuttaneista ulkomaalaisista että niistä yhteiskunnallisista reunaehdoista, joiden puitteissa ihmiset elävät ja kamppailevat. Tutkimukseni ottaa lähtökohdaksi prekarisaatiotutkimuksesta inspiroituneen ajattelun, jossa tarkastellaan sitä, miten ihmiset arjessaan ja toiminnassaan rakentavat yhteyksiä toisiinsa ja ympäristöönsä sekä luovat elämänsä eivätkä vain alistu prekarisaation, epävarmuuden alle (Jokinen ym. 2011, 9).

Tutkimukseeni osallistuvat ihmiset joutuvat luomaan uusia malleja ja tapoja elää, silloin kun esimerkiksi työ, oleskelulupajärjestelmä ja koulutus – tai kuten eräs haastateltavani totesi, ”systemi” – eivät kannattele. Samalla ajattelen, että maahanmuuttopolitiikalla pyritään jatkuvasti ottamaan haltuun,

kesyttämään ja muokkaamaan siirtolaisten liikkumista, työn tekemistä, vastarintaa, elämistä ja ihmissuhteita osaksi hyvinvointivaltion tuotantoa. Tämä prekaari, samanaikaisesti globaali ja paikallinen työvoima on heterogeeninen joukko ihmisiä, joiden välille rakentuu arkipäiväisessä elämänkulussa ja työssä lukuisia eroja, hierarkioita ja yhteyksiä. Samansuuntaisesti kuin feminististä luokkatutkimusta tehnyt Beverley Skeggs (1997 ja 2014) ajattelen, että puhdasta (työväen)luokkaa on mahdotonta tunnistaa, sillä työväenluokkaa eletään ja se muotoutuu eli uusiutuu ja muuttuu jatkuvasti (Skeggs 1997 ja 2014; Lahikainen ja Jakonen 2014, 25; Anttila ym. 2016). Tutkimuksessani tuon esille, että suomalaista luokkajärjestystä muokkaavat yhä vahvemmin myös rodullistamiseen liittyvät kysymykset, joita on tutkittu ja analysoitu aiemmin verrattain vähän. Tällöin, jotta päästään käsiksi luokkajärjestysten nyanseihin ja kamppailuihin, on luokan mutta myös rodun käsite laitettava liikkeelle (ks. luku kaksi). Tutkimukseni osoittaa, että luokan, sukupuolen ja rodun intersektionaalinen analyysi lisää ymmärrystämme luokkajärjestysten uudelleenmuotoutumisesta suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Tämän lisäksi tutkimukseni kertoo siitä, että ilman intersektionaalisuuden teoriaa jotain olennaista jää kyseisestä ilmiöstä tunnistamatta.

1.2 Tutkimuksen paikantuminen

Sukupuolentutkimuksen alan väitöskirjani paikantuu siirtolaisuutta, työtä ja intersektionaalisuutta koskeviin keskusteluihin, joihin ammennan myös rodullistamisen, luokan ja kriittiseen miestutkimuksen teorioista. Aiemmat hieman vastaavasti motivoituneet tutkimukset ovat tuoneet esille, millaisia eroja ja eriarvoisuuksia ihmisten välille rakentuu suomalaisessa hyvinvointivaltiossa esimerkiksi sukupuolen, kielen, kansalaisuuden ja oleskelulupastatuksen perusteella (esim. Wrede ja Nordberg 2010; Keskinen ja Vuori 2012; Könönen 2015; Näre 2016; Krivonos 2019b; Maury 2021). Tutkimuksessani jatkan näistä teemoista ja tarkastelen, miten rodun, sukupuolen ja luokan perusteella tehtyjä eroja ja eriarvoisuuksia tuotetaan, toistetaan ja mahdollisesti vastustetaan erilaisissa elämän tilanteissa, joita maahanmuuttajat ja siirtolaiset kohtaavat Suomessa. Työni tuottaa aiempiin tutkimuksiin verrattuna kriittisen miestutkimuksen (Aho, Nieminen ja Salo 2021; Christensen ja Jensen 2020), luokan intersektionaalisuuden teorian (esim. Bohrer 2021) sekä läheissuhteita queeristi (Kolehmainen, Lahti ja Lahad 2022; Wilson 2012; 2016) käsittelevien teorioiden avaamien näkökulmien avulla. Nämä sukupuolentutkimukselliset näkökulmat avaavat kamppailuja, joita muotoutuu intersektionaalisuuden eri ulottuvuuksissa (ks. luku neljä).

Tutkimukseni lähtökohtana on kiinnittää huomio erilaisiin järjestelyihin, joissa sukupuolella ja rodulla tehdään työnjaollisia eroja ja joissa sukupuoli ja rotu valjastetaan luokkapolitiikan välineiksi pyrkimyksenä tuottaa tietynlaista työvoimaa. Vaikka tutkimuksessani painotus ei ole oleskelulupajärjestelmässä (vrt. Könönen 2015), olen pyrkinyt ottamaan huomioon tämän näkökulman erityisesti silloin, kun olen pohtinut EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulleiden siirtolaisten elämää. Otan tutkimuksessani kuitenkin tuon oikeudellisen aseman

näkökulman jokseenkin itsestäänselvyytenä, ja keskityn sen sijaan luokan, rodun ja sukupuolen muotoutumisen teemoihin. Tutkin, miten luokan tekemisen prosessit yhdessä sukupuolen ja rodullistamisen prosessien kanssa näkyvät sekä työnjaossa että siirtolaisten ja maahanmuuttajien *elämää järjestävissä infrastruktuureissa*. Näihin ymmärrän kuuluvaksi niin ihmiset ja asumisen kuin erilaiset tilat ja intiimit suhteet (Amin 2014; Berlant 2000 ja 2016; Wilson 2012 ja 2016).

1.2.1 Työmarkkinoiden lohkoutumisesta prekaariin työelämään

Suomessa maahanmuuttoa hallinnoidaan ja kontrolloidaan monella tapaa, ja työmarkkinat ja sen instituutiot ovat tällä hetkellä kenties näkyvin paikka, jossa maahanmuuttajan asemasta neuvotellaan. Työelämän tutkimuksessa työmarkkinoilla vallitsevia eriarvoisuuksia on tarkasteltu muun muassa segmentaatio- eli lohkoutumisteorioiden avulla. Näillä teoreettisilla välineillä on kuvailtu sitä, miten työmarkkinat jakautuvat ydin- ja reunatyöpaikkoihin sekä näiden välimuotoihin (Doeringer ja Piore 1971; Nätti 1989). Segmentaatioteoreetikot näkevät työmarkkinoilla vallitsevan rakenteellisen, pitkäaikaisen epätasa-arvon johtuvan ammattitaito-, alakohtaisista tai muista työmarkkinakohtaisista eroista, mikä estää työntekijöitä liikkumasta eri segmenttien välillä. Segmentaatioteorioiden mukaan yritykset hyödyntävät työvoiman rakenteessa olevia syviä jakoja, kuten sukupuolta, palkatessaan työvoimaa saaden näin eri työntekijäryhmien erilaisen kohtelun vaikuttamaan hyväksyttävältä (Piore 1979, 43; Nätti 1989, 135). Michael Piore (1979, 34) esimerkiksi ymmärtää työmarkkinat sosiaalisena rakenteena, jolle ovat ominaisia melko pysyvät hierarkiat. Pioren mukaan työnantajalle maahanmuuttajat ovat lähtökohtaisesti ”helpompaa” työvoimaa suhteessa valtaväestöön siinä mielessä, että he eivät yleensä ole järjestäytyneitä ammattiliittoihin ja lähtökohtaisesti eivät ole jäämässä kohdemaahan (emt., 50). Tämänkaltaisessa kehityksessä ja työnantajan näkökulmasta katsottuna pitkittynyt maassa olominen heikentää maahanmuuttajista saatavaa hyötyä, koska heistä tulee tietoisempia omista oikeuksistaan (MacKenzie ja Forde 2009). Niin kutsutun ”uuden segmentaatioteorian” mukaan rotu ja sukupuoli eivät enää samalla tavalla määrittele jakoa hyviin ja huonoihin työpaikkoihin kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Sen sijaan epätyypillisten työsuhteiden lisääntyessä työnjakoa määrittelee yhä useammin kansalaisuus (Hudson 2007).

Erityisesti prekarisaatiotutkijoiden havainnot työstä ja elämän epävarmistumisesta ovat auttaneet tutkimuksessani. Prekarisaatiotutkimuksessa on kiinnitetty huomio epävarmistumiseen uutena työmarkkinoita ja elämää järjestävänä yleisenä normina. (Jakonen, Peltokoski ja Virtanen 2006; Julkunen 2008; Vähämäki 2009; Standing 2011; Jakonen 2014.) Epätyypilliset työsuhteet voivat hyvinkin olla työmarkkinoiden yleinen tendenssi tai horisontti, mutta elämän prekarisaatio osuu eri ryhmiin eri intensiteetillä (esim. Rokkonen 2020). Prekarisaation intensivoituminen tai elämän epävarmistuminen taas kietoutuu kysymyksiin sukupuolesta, rodusta ja kansallisuudesta luokkaerojen ja -hierarkioiden tekemisen prosesseina (esim. Könönen 2015; Doellgast, Lillie ja Pulignano 2018; Maury 2021). Toisin sanoen myös työtä organisoidaan ja jaetaan erilaisten ja moninaisten erojen perusteella.

Tutkimukseni työmarkkinoita käsitteellistävää kontekstia kuvastaa erityisen hyvin se, mitä englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa on kuvattu käsitteellä *new migrant division of labour* (Wills ym. 2010). Suomeksi käsite kääntyy hieman hankalasti uudeksi maahanmuuttajuuden (perusteella tehdyksi) työnjaoksi. Käsitteellä viitataan siihen, miten työmarkkinoilla tehdään jaotteluja sekä valtaväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajien välillä että eri maahanmuuttajastatuksilla olevien välille (Könönen 2015, 49). Maahanmuuttajuudelle perustuvan työnjaon käsitteellä on kuvattu sellaista taloudellisyhteiskunnallista työnjaollista asetelmaa, joka muodostuu useammasta samanaikaisesta prosessista. Willsin ja kollegoiden teoksessa *Global Cities at Work: New Migrant Divisions of Labour* (2010) tuodaan esille, kuinka globaalien prosessien ja työn liikkuvuuden lisääntymisen yhteydessä palvelutyötä ja usein naisten tekemää palkkatyötä on ryhdytty halpuuttamaan suurissa Euroopan hyvinvointivaltioissa, kuten Iso-Britanniassa, uusliberalististen keinojen ja päämäärien, kuten ulkoistamisten ja työn ketjuttamisen, kautta. Tämä on tuottanut erityisesti suuriin kaupunkeihin tilanteen, jossa alihankinnasta tulee työllistämisen paradigmaattinen muoto ja siirtolaisesta nykytyöläisen paradigmaattinen hahmo (Wills ym. 2010, 7). Willsin ja kollegoiden yhteiskunnallinen analyysi ottaa lähtökohdaksi ajattelun, jossa siirtolaiset ja ilman oleskelulupaa maassa työskentelevät ovat pakotettuja tekemään huonosti palkattuja töitä, sillä heillä ei ole mahdollisuutta muuhun eikä oikeutta erilaisiin sosiaalietuuksiin, joiden turvin he voisivat mahdollisesti etsiä parempia töitä ja elää turvatumpaa elämää samalla tavalla kuin he, joilla on kansalaisuuden myötä oikeus erilaisiin tukiin ja esimerkiksi tuettuun asumiseen. Tämä asetelma tekee useista siirtolaisista houkuttelevia työntekijöitä työnantajan silmissä. (Piore 1979; Näre 2012; Könönen 2014; osajulkaisu i). Lena Näre (2012) kirjoittaa siitä, miten tämänkaltaisessa uudessa työnjaossa toistuu myös postkolonialistinen järjestys, jossa globaalin etelän työvoimasta tehdään resurssi pohjoisen maapallon työmarkkinoiden käytettäväksi. Tässä prosessissa globaalista työvoimasta tehdään paikallista työvoimaa tilanteessa, jossa paikalliset, valtaväestöön kuuluvat kansalaiset eivät suostu tekemään huonosti palkattua ja huonosti järjestettyä työtä (emt.).

Kriittistä siirtolaisuustutkimusta tehneen Jukka Könösen (2019) mukaan siirtolaisten työnjakoa voisi paremmin selittää ja käsitteellistää oikeudelliselle asemalle perustuvan työnjaon käsitteellä (*juridical division of labour*) – pikemmin kuin rotuun ja sukupuoleen perustuvalla työnjaolla. Tällä Könönen (2019) haluaa korostaa sitä, että siirtolaisten riippuvuus oleskelulupajärjestelmästä yhdistettynä työnantajien ymmärrykseen heidän riippuvuudestaan tuottaa eroja eri maahanmuuttajastatuksen omaavien välille. Könösen mukaan työnantajat itseasiassa myös palkkaavat mieluiten prekaareja, määräaikaisilla oleskeluluvilla olevia työntekijöitä paikallisten tai muiden maahanmuuttajien sijaan matalapalkkaisille aloille, kuten siivousalalle.

Samalla kun maahanmuuttajat, siirtolaiset tai ylipäänsä vieraskielisen nimen omaavat ihmiset yhtäältä kohtaavat rasismia jo työnhaussa (Ahmad 2019) ja heitä suljetaan ulos tietyiltä aloilta vedoten esimerkiksi siihen, että heidän suomen kielen taitonsa ei ole riittävä tai että he ovat muuten sopimattomia

taidoiltaan, nähdään heidät toisaalta ”sopivana” työvoimana esimerkiksi siivousalalle tai ruokalaheteiksi. Näin ollen maahanmuuttajuus alkaa näyttäytyä ominaisuutena tai tapaisuutena, jonka perusteella ajatellaan, että tietyt etnisyyden perusteella rodullistetut ryhmät sopivat toisia paremmin matalapalkkaloille, joissa ei ajatella vaadittavan erityisiä taitoja ja ammatillista osaamista. Tämänkaltaista ajattelua saattavat tahtomattaan tukea myös sellaiset uutisoinnit, joissa on tutkittu työsyrajintää, ihmiskauppaa tai työperäistä hyväksikäyttöä liittäen ne tiettyihin etnisiin ryhmiin. Tällöin saattaa syntyä mielikuva, että työsyrajintä tai hyväksikäyttö liittyy johonkin tiettyyn etniseen ryhmään ja heidän ominaisuuksiinsa tai kulttuuriin, kun syyt ovat usein moninaisempia ja esimerkiksi oleskelulupajärjestelmään liittyviä (Könönen 2015). Tämän lisäksi, hieman samoin kuin Eeva Jokinen (2018, 25) on kirjoittanut prekaariudesta työmarkkinoiden eräänlaisena raaka-aineena, voidaan ajatella, että vastaavasti myös maahanmuuttajuutta muokataan sopivaksi, arvoa tuottavaksi tuotannontekijäksi kapitalistiselle hyvinvointivaltiolle. Maahanmuuttajia tarvitaan siis prekaariksi työvoimaksi suomalaisen hyvinvointivaltioon, ja tuo työvoima ei synny ilman hallinnollista, kulttuurillista ja juridista muokkausta.

1.2.2 Sukupuoli liikkeessä

Aiemmin sukupuolentutkimuksellinen muuttoliiketutkimus keskittyi paljolti naisten aseman tutkimukseen ja naissukupuolen käsitteellistämiseen. Tämä voidaan nähdä reaktionä sille, että muuttoliiketutkimus ei aiemmin ollut ottanut huomioon naisten muuttoliikettä merkityksellisenä ilmiönä, vaikka empiirisesti se tunnistettiin. (Kofman ja Raghuram 2015, 11.) Toisaalta, vaikka siirtolaismiehet ovat voineet olla kriittisen siirtolaisuustutkimuksen kohteina tai toimijoina, niin silti mieheyden rakentumisen analyysia ei ole varsinkaan Suomeen paikallistetuissa tutkimuksissa juurikaan tehty (vrt. esim. Lillie ja Sippola 2011; Könönen 2015; Maury 2021), vaan mieheys on otettu osittain annettuna. Muuttoliikettä sukupuolentutkimuksen lähtökohdista tarkastelevat tutkijat myös korostavat, että vaikka naisten osuus muuttoliikkeestä on kasvanut vasta viime vuosikymmeninä, ovat naiset myös olleet aina liikkeessä. Feministisessä muuttoliiketutkimuksessa on hahmotettu eri aikakausia sen mukaan, miten naismaahanmuuttajan asemaa on tehty näkyväksi. 1970–1980-luvuilla tutkimuksessa pyrittiin tuomaan esille, että vaikka siirtolaisnaiset eivät välttämättä osallistuneet palkkatyöhön ja muuttivat maahan osana perhettä ja miehen työn mukana, olivat he silti samalla osa tuottavaa taloutta erityisesti kotona tehdyn (uusintavan) kotityön kautta. 1990-luvulla, kun globalisaatio muuttui intensiivisemmäksi ja naisten osuus muuttoliikkeessä alkoi kasvamaan, osoitettiin, että siirtolaisnaisten osuutta työmarkkinoilla on voinut hämärtää se, että he työskentelevät helposti (taloudelta) piiloon jäävillä sektoreilla, kuten kotitalouksissa, kun taas siirtolaismiesten osuutta esimerkiksi rakennussektorilla on korostettu. (Kofman ja Raghuram 2015, 11, 26.) Yhteenvetona voi todeta, että talouden näkökulmasta siirtolaisnaisten merkitystä työmarkkinoilla on voitu vähätellä myös naisten tekemän työn luonteen vuoksi, sillä siirtolaisnaisten tekemä uusintava työ on usein määritelty uusintavaksi eikä lisäarvoa tuottavaksi.

Haastateltavani työskentelivät aloilla, joita voidaan kuvata uusintavan palkkatyön käsitteellä. Näitä aloja ovat esimerkiksi siivous- sekä kotitalous- ja hoivatyö, joiden taloudellinen merkittävyys tulee näkyväksi usein vasta silloin kun niitä ei ole saatavilla. Uusintava työ on kuitenkin juuri sitä toimintaa, joka mahdollistaa yhteiskunnan toimivuuden, kannattelee toisia ja toisten työtä. Yhteiskunnan toimivuuden ja elämän ylläpidon lisäksi uusintava työ ja sosiaalinen uusintaminen voivat kattaa myös ympäristön elinvoimaisuudesta tai luonnon monimuotoisuudesta huolehtimisen. (Salmenniemi, Tuomaala-Özdemir ja Ylöstalo 2022, 160.) Omassa tutkimuksessani laaja ymmärrys uusintavan työn merkityksestä ja sosiaalisesta uusintamisesta ulottuu siis siirtolaisten tekemän työn merkityksen esiintuomisen lisäksi huomioimaan heidät kaupunkien, alueiden ja ammattiliittojen elinvoimaisuuden uusintajina ja ylläpitäjinä.

Uusintavan työn käsitteen lisäksi tutkimukseni ammentaa feministisistä toimijuuden teorioista. Toimijuuden käsitteellä on historiallisesti haluttu korostaa erityisesti naisten, ei-valkoisten ja marginaalissa olevien poliittisia kamppailuja tilanteissa, joissa heiltä evättiin mahdollisuus tulla ymmärretyksi toiminnallisina subjekteina. Feminististä toimijuuden käsitettä on purettu erityisesti post-strukturalistisessa feministisessä ajattelussa. Näissä keskusteluissa on haastettu ajatusta liberaaliin toimijuuteen kohdistuvista intentionaalisuuden ja tiedostamisen vaateista ja nostettu esille, miten toimijuus rakentuu myös tiedostomattomana sukupuolen ja muiden erojen risteymissä. (McNay 2005; Butler 2006; Lempiäinen 2007; Bilge 2010; Jokinen 2016 ja 2018.) Toimijuuden käsitteellä olen tuonut esille erilaisia toiminnan, osallisuuden ja kamppailun muotoja, jotka muuten jäävät helposti suurten ja näkyvien vastarinnan tai toiminnan muotojen katveeseen (Honkasalo 2013; osajulkaisut ii, iii). Lisäksi toimijuutta on käsitteellistetty (yksilön tai identiteetin sijaan) toiminnan ja toimintamahdollisuuksien tilanteisuuden näkökulmasta: toimijuus muotoutuu prekaarina, pienenä ja jokapäiväisenä tekemisen ”ryväksenä”, kuten Marja-Liisa Honkasalo (2013) on esittänyt (ks. myös Åkerblad 2014; Jokinen 2016).

Vaikka feministisessä muuttoliiketutkimuksessa on tarkasteltu erityisesti naistoimijuutta, on myös maskuliinisuutta ja muuttoliikettä käsittelevissä tutkimuksissa nostettu esille, kuinka muuttoliike sekä haastaa että vahvistaa maskuliinisuuksia, miesten luokkaistumisen kokemuksia ja etnisyyttä (Batnitzky, McDowell ja Dyer 2008). Andrea Walingin (2019) mukaan miestutkimuksessa on juututtu mieheyden käsitteellistämässä liiaksi uhriajattelun ja itseriittoisen, rationaalisen toimijan väliseen dikotomiaan. Feministiseen teoriaan pohjatuvan toimijuuden käsitteellä sen sijaan voidaan ylittää ajattelu, jossa mieheyden nähdään rakentuvan joko rakenteellisen vallan uhrina tai rationaalisen toimijana. Toisaalta miestutkimuksessa on käsitteellistetty erilaisia määreitä ja käytäntöjä mieheydelle, mieheyden malleille ja miehenä toimimiselle, kuten hegemoninen maskuliinisuus, hybridimaskuliinisuus, mosaiikkinen maskuliinisuus ja niin edelleen (Aho, Nieminen ja Salo 2021).

Feministisen toimijuuden teorioiden lisäksi tutkimukseni lainaa queer-teorialta. Vaikka en työssäni tarkastele seksuaalisuutta tai seksuaalivähemmistöön kuuluvia sen tarkemmin, sitä on inspiroinut queer-tutkimuksen pyrkimys

horjuttaa sukupuolta koskevaa ymmärrystä osoittamalla, miten sukupuoli muotoutuu erilaisten normatiivisuuksien ja niitä pakenevien käytäntöjen kautta. (Butler 2006; Giffney ja Hird 2008). Erityisesti queer-tutkimukset, joissa läheissuhteita tutkitaan ei-normatiivisina ja outoina sekä erilaisiin ei-inhimillisiin tekijöihin kietoutuneina prosesseina, ovat auttaneet tutkimuksessani hahmottamaan siirtolaisten läheissuhteita toisin ja suhteessa erilaisiin materiaalisuuksiin (Wilson 2012 ja 2016; Kolehmainen, Lahti ja Lahad 2022). Näiden teorioiden kautta sukupuoli tulee ymmärretyksi tekemisenä ja suhteisena työmarkkinoiden rakenteisiin ja arjen infrastruktuureihin limittyvänä intersektionaalisenä tulemisena.

Suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittyvää kriittistä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, joka käsittelee rodullistamiseen, sukupuoleen, työmarkkinoihin ja muuttoliikkeeseen liittyviä teemoja, on tehty jonkin verran viime vuosina (esim. Keskinen ja Vuori 2012; Könönen 2015; Näre 2016; Krivonos 2019a ja 2019b; Maury 2021). Kun aloitin väitöskirjatutkimukseni vuonna 2013, oli tilanne varsinkin suomenkielisessä tutkimuksessa hieman erilainen. Rodullistamiseen liittyvät kysymykset työn tutkimuksen kentällä eivät olleet kovinkaan suosittuja. Sen sijaan hierarkioita valtaväestön ja siirtolaisten välillä analysoitiin erityisesti etnisyyden käsitteen avulla (Vuolajärvi 2014). Sukupuolen käsitteellistämistä etenkin nais erityisestä näkökulmasta sen sijaan on tehty Suomessa työn ja uuden työn tutkimuksessa verrattain paljon (esim. Kinnunen ja Korvajärvi 1996; Jokinen 2016; Koivunen ym. 2017).

Tutkimukseni sijoittuu näiden esiteltyjen lähestymistapojen risteymiin. Pyrin tuomaan uusia näkökulmia ja kysymyksiä suomalaiseen sukupuolentutkimukseen käyttämällä ideoita, apuvälineitä ja lähtökohtia, joita on pohdittu erityisesti työelämäntutkimuksessa, siirtolaisuustutkimuksessa, kriittisessä miestutkimuksessa ja queertutkimuksessa. Nivon nämä teoreettiset inspiraation lähteet yhteen empiiristen analyysieni kanssa kamppailun ja intersektionaalisuuden käsitteillä.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Alun perin ajatukseni oli tutkia väitöskirjassani kotitalousvähennyksen sukupuolivaikutuksia intersektionaalisesta näkökulmasta. Tästä tutkimusasemasta, kirjoitin artikkelissa ”Kotitalousvähennyksen sukupuolivaikutukset” (2012), jossa esitin, että suomalaista hyvinvointivaltioajattelua puretaan uusliberalistien oppien mukaisesti kannustamalla kotitalouksia verotuksen ja kotitalousvähennyksen avulla hankkimaan erilaisia palveluita, kuten siivousta tai hoivaa, yksityisiltä markkinoilta. Tässä politiikassa korostettiin, ja korostetaan edelleen, myös kotitalousvähennyksen työllistämisaikutuksia maahanmuuttajanaisten näkökulmasta (Mankki 2012; Mustosmäki, Mankki ja Sihto 2019). Vaikka tuo tutkimusaihe sittemmin jäi, jatkoin väitöskirjatutkimuksessa näistä teemoista. Olin kiinnostunut lähtökohtaisesti siitä, miten hyvinvointivaltiossa työtä järjestetään lisääntyvässä määrin siten, että hierarkioita muotoilevat yhä enemmän sukupuolen ja rodullistamisen järjestykset.

Tutkimuksellani on kaksi tavoitetta. Yhtäältä pyrin tuomaan esille, miten siirtolaiset ja ulkomaalaistaustaiset työntekijät pitävät yllä suomalaista hyvinvointivaltiota tekemällä naistapaista työtä, joka kannattelee muiden tekemää työtä ja muiden elämiä. Toisaalta esitän, että ensimmäinen näkökulma ei ole yksistään riittävä. Voidaksemme ymmärtää kokonaisvaltaisemmin, minkälaisesta prosessista on kyse siinä, että yhä useammin siirtolaiset siivoavat parempiosaisien valkoisten koteja ja konttoreita, on ymmärrettävä tämän tilanteen katveissa käydyt kamppailut. Näitä kamppailuja, kuten rodullistamisen vastustamista, asumisen ja elämisen järjestämistä sekä ammattiliittotoimintaan kytkeytyviä osallisuuden jäsentelyjä, käsitteellistän erityisesti luvussa kaksi. Toisin sanoen: olen kiinnostunut sekä siitä, miten haastateltavieni tekemä työ pitää yllä valtaviestön elämää ja ”tuottavaa työtä”, että siitä, millaisella työllä ja millaisessa yhteiskunnallisissa järjestelyissä siirtolaisten työ tulee ylläpidetyksi ja uusinnetuksi. Tavoitteeni on käsitteellistää näitä kamppailuja eli sitä, millaisia sukupuolen, rodun ja luokan intersektionaalisia jäsennyksiä muotoutuu siirtolaisten ja maahanmuuttajien elämässä sekä myös sitä, miten sukupuoli ja rotu jäsentävät laajemmin luokkaistumisen prosesseja. Haluan tehdä näkyväksi, miten siirtolaiset tulevat osaksi hyvinvointivaltion virtaa luokan, sukupuolen ja rodun sekä näiden risteymien kamppailuissa. Näihin tavoitteisiin pääsen käsiksi vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten luokka, rotu ja sukupuoli risteävät intersektionaalisuuden eri ulottuvuuksissa?
- 2) Minkälaisia kamppailuja työmarkkinoiden, arjen ja intiimien infrastruktuurien leikkauspisteessä muotoutuu?
- 3) Millä tavoin rotu ja sukupuoli uudelleen muotoilevat luokkajärjestyksiä Suomessa?

Yllä esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastaan sekä osatutkimusteni että tässä yhteenvedossa esitettyjen laajennettujen tutkimusteoreettisten näkökulmien avulla. Seuraavaksi esittelen lyhyesti tutkimukseni osajulkaisut, ja tämän jälkeen jatkan lukuun kaksi, jossa avaan tutkimukseni teoreettisia näkökulmia.

Ensimmäisessä osajulkaisussa ”Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: Intersektionaalisuus ja ’hyvä kansalainen’ työmarkkina-aseman määrittäjinä” (osajulkaisu i) tuon esille, kuinka haastateltavat toistavat ja rakentavat hyvän kansalaisuuden ideaalia, joka pohjaa perinteiseen ja vallitsevaan moraaliseen normiin työntekijäkansalaisuudesta, jossa työn tekeminen nähdään tapana tulla osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Toisessa osajulkaisussa ”Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliittoissa” (osajulkaisu ii) tutkin sitä, millaisia osallisuuden ja toiminnan sukupuolistuneita muotoja maahanmuuttajatyöntekijöiden haastattelupuheissa rakentuu suhteessa ammattiliittoyhdistysliikkeeseen. Kolmas artikkeli ”’Tiesin etten ole tervetullut’: maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistettu mieheys ja pieni

toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluissa” (osajulkaisu iii) on luonteeltaan metodologinen. Analysoimalla kahta erilaista tapaa tehdä haastatteluja löysin miesten kertomuksista pientä toimintaa ja vastarintaa. Haastattelutilanteiden analyysin lisäksi käsitteellistin pienen toiminnan rodullistetun panssaroidun mieheyden purkamisen ilmaisuksi. Neljännessä osajulkaisussa ”Infrastructures of Migrant Intimacies: Co-Becoming with Housing, People, and Places” (arvioitavana) osoitan, kuinka muuttoliikkeen katveessa muotoutuu prekaareja, ambivalentteja ja väliaikaisia intiimejä infrastruktuureita, jotka yhteismuokkautuvat, kannattelevat ja tekevät muualta Suomeen muuttaneiden elämästä elettävää.

2 INTERSEKTIONAALISUUS TEORIANA MUUTTU- VIIN LUOKKAJÄRJESTYKSIIN

Tässä luvussa tuon esille ne teoreettiset keskustelut, joista tutkimukseni ammentaa ja joihin otan osaa. Yhtenä tärkeimpänä teoreettisena motivoijana koko väitöskirjaprosessin aikana ovat olleet metodologisteoreettiset keskustelut intersektionaalisuudesta. Intersektionaalisella lähestymistavalla tarkoitan sekä teoreettista että analyttistä tapaa asettua ajattelemaan tutkimusaineistoa ja sitä yhteiskunnallista kontekstia, jossa tutkimani ilmiö muotoutuu. Intersektionaalisuus on tarkoittanut tutkimuksenteossani yritystä ymmärtää ja käsitteellistää sitä, miten erilaiset eronteon prosessit, kuten kansalaisuus, luokka, sukupuoli ja rotu, rakentuvat ja vaikuttavat yhteenkietoutuessaan ihmisten elämässä. Intersektionaalisuudella tarkoitan tutkimuksessani siis sellaista kriittistä luentaa, jossa ei ole kyse vain yksilöiden kokemusten kuvaamisesta moniperusteisina identiteetteinä. Tunnistan myös sen vaaran, mikä intersektionaalisuuden valtavirtaistumisella voi olla, jos se sekoittuu uusliberalistisiin moninaisuutta hyväksikäyttäviin ajattelumalleihin, kuten Sirma Bilge (2013) on todennut.

Intersektionaalisuuden epäpolitisoituminen ja mutaatiot eivät perustu pelkästään uusliberalismin taloustieteelliseen logiikkaan, vaan myös (...) uusliberalismin kykyyn puhua moninaisuutta korostavalla kielellä. Uusliberalismin yksi keskeisimmistä piirteistä on talouselämän ulkopuolelle asettuminen niin, että se pyrkii kyllästämään kaikki elämän alueet. (Bilge 2013, 408; käänös oma.)⁴

Tarkoitukseni ei ole myöskään pyrkiä ajattelemaan intersektionaalisuutta jonkinlaisena uutena, hyvänä työnjohtamisen keinona tai käytäntönä (Alberti ja Iannuzzi 2020). Sen sijaan tarkastelen intersektionaalisuuden avulla kriittisesti sitä, millaiset voimat ja valtapositiot aktualisoituvat sekä muokkautuvat ihmisten kohtaamisissa. Tutkin, millaisia ambivalentteja, hetkellisiä, jatkuvampia sekä pieniä ja suuria toimijuuksia tuottuu näissä erilaisissa tilanteissa, niin

⁴ The mutations of intersectionality and its depoliticizing rest not merely on the economic logics of neoliberalism, but also on its cultural logics, particularly the ability of neoliberalism to speak a complex language of diversity. One of the key features of neoliberalism is its extension of the economic rationale beyond the economic sphere to saturate all aspects of life. (Bilge 2013, 408.)

työmarkkinoilla kuin muussa elämässä. Käytän intersektionaalisuutta teoriana, linssinä ja työvälineenä, jolla kuvailen ja tuon esille kriittisesti erilaisia vallan muodostelmia ja suhteita.

Tässä luvussa käyn läpi intersektionaalisuuden teoriaa ja kehityskulkuja ja käsitteellistän intersektionaalisuutta kolmesta tutkimukselleni tärkeästä näkökulmasta – luokan, rodun ja sukupuolen näkökulmista. Vaikka empirisesti sukupuoli, luokka ja rotu ovat toisiinsa kietoutuneita, niin teoreettisesti niillä on omat tutkimusteoreettiset historiansa, jonka vuoksi käsittelen niitä myös analyttisesti erillisinä. Lisäksi kontekstualisoin näitä käsitteitä muuttoliiketutkimukseen, feministiseen työn tutkimukseen sekä miestutkimukseen. Tämän jälkeen luvussa 2.2 kontekstualisoin teoreettisen kehitykseni käsittelemään kamppailuja. Hahmottelen kamppailuja erityisesti ammattiliitto-osallisuuden, toimijuuden sekä vastarinnan näkökulmasta käsin. Tuon esille, miten queer-tutkimuksen välinein voidaan tehdä jäsentelyjä, jotka auttavat ymmärtämään, miten haasteltavieni läheissuhteita muotoilevat ja ylläpitävät erilaiset infrastruktuurit, kuten asuminen, ihmiset ja paikat. Vaikka työssäni ei käsitellä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, minua on inspiroinut queeristi orientoituneiden tutkimusten tapa lähestyä sellaisia läheissuhteita, jotka pakenevat (hetero)normatiivisia, keskiluokkaisia ja valkoisia määritelmiä ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisistä suhteista (luku 2.2.2; osajulkaisu iv).

2.1 Sukupuoli, rotu ja luokka

2.1.1 Intersektionaalisuus avoimena käsitteenä

Sukupuolentutkimuksessa on intersektionaalisuuden avulla tarkasteltu lukuisia erilaisia ilmiöitä, kuten rasismia, antirasismia, yllärajaisia suhteita ja siirtolaisuutta (Walby, Armstrong ja Strid 2012). Näihin ilmiöihin liittyvät kysymykset sorrosta, alistuksesta, eriarvoisuudesta, hierarkioista sekä erilaisista eroista. Lisäksi intersektionaalista lähestymistapaa on pyritty hyödyntämään työelämäntutkimuksessa sekä, vaikkakin harvemmin, myös ammattiliittoihin liittyvissä analyyseissä – erityisesti silloin, kun kyseessä ovat muuttoliikettä koskevat kysymykset (Browne ja Misra 2003; Alberti, Holgate ja Tapia 2013; Mulinari ja Selberg 2013). Metodologisesti intersektionaalisuuden käyttöä on pidetty melko haastavana, mutta sen on katsottu sopivan erityisen hyvin esimerkiksi elämäkertahaastatteluiden analyysiin (esim. Christensen ja Jensen 2012). Intersektionaalisuuden näkökulmasta on tarkasteltu niin identiteettien, subjektiviteettien kuin rakenteiden ja kategorioiden muotoutumista erilaisina sukupuolen, luokan, rodun, iän, kansalaisuuden ja muiden muuttujien risteävinä eroina (esim. Crenshaw 1991; McCall 2005). Intersektionaalisuuden tutkimus on nojannut pitkälti sosiaalikonstruktivistiseen ajatteluun, ja sitä on yhdistetty vähemmän niin kutsuttuihin uusmaterialistisiin suuntauksiin, joissa erilaiset materiaalisuudet ja ei-inhimilliset toimijat otetaan huomioon (Tiainen ym. 2020).

Intersektionaalista lähestymistapaa on feministisessä tutkimuksessa korostettu viime vuosikymmeninä niinkin paljon, että 2010-luvulla tultaessa siitä oli jo tullut jonkinlainen muotisana tai kriteeri ”oikeanlaiselle” feministiselle tutkimukselle (Davis 2008). Alun perin intersektionaalisuus on kuitenkin käsitteenä lähtöisin mustien työväenluokkaisten naisten moninaisen syrjinnän ja sorron kokemusten käsitteellistämistä ja esille tuomisesta. Kimberlé Crenshaw (1989) nimesi ensimmäisenä intersektionaalisuuden käsitteen kuvaamaan sitä, miten ihonvärittään mustia naisia syrjitään yhteiskunnassa sekä heidän rotunsa että sukupuolensa perusteella. Moniperusteisesta syrjinnästä tai ”risteävistä eroista” on tullut yksi käytetyimmistä sukupuolentutkimuksellisista lähestymistavoista, ja se on lähtökohtana erityisesti monen feministisesti orientoituneen tutkijan analyyksille (Karkulehto ym. 2012).

Crenshaw’n tutkimus on aina nojannut vahvasti empiiriseen intersektionaalisuuden analyysiin ja se on ollut kiinnostunut erityisesti lainsäädännön vaikutuksista mustiin naisiin (Bilge 2013). Eräs hänen tunnetuimpia jäsentelyitään on intersektionaalisuuden jaottelu rakenteelliseen, poliittiseen ja representaatioiden intersektionaalisuuteen (Crenshaw 1991). *Rakenteellinen intersektionaalisuus* viittaa intersektionaalisesti rakentuvaan alistuksen muotoon, joka ei ole välttämättä tietoisesti tuotettua. Sen sijaan tämä sorron muoto on usein seurausta siitä, kun yksi ”taakka” tai eriarvoisuuden kokemus risteää jo olemassa olevien haavoittuvuuksien kanssa tuottaen jälleen uuden ”voimattomuuden” ulottuvuuden (Crenshaw 1991, 1249). Toisin sanoen rakenteellisessa intersektionaalisuudessa on kyse eriarvoisuuden akseleista, jotka tuottavat risteyksissään kumuloituvuutta ja uusia eriarvoisuuden muotoja.⁵ *Poliittista intersektionaalisuutta* Crenshaw (1991) lähtee purkamaan siitä, että mustien naisten kokemuksia naisina ei yhtäältä kuultu mustien antirasistisessa liikkeessä, eikä toisaalta heidän kokemuksiaan rodullistettuina otettu huomioon feministisessä liikkeessä. Crenshaw’n mukaan mustien naisten asema sekä rodullistettuina että naisina, eli kahteen usein alisteiseen ryhmään kuuluvina, ei tule tunnustetuksi kummassakaan poliittisessa liikkeessä. Tällä rodun tai sukupuolen kieltämisellä on Crenshaw’n mukaan ollut poliittisia seurauksia. Feminismin vastarintastrategiat tulivat usein ohittaneeksi värillisten ihmisten alistamisen ja näin toistaneeksi mustien naisten moniperusteista alisteista asemaa yhteiskunnassa. Antirasistinen liike taas jättäessään sukupuolen huomioimatta tuli toistaneeksi naisia alistavaa politiikkaa. (Emt., 1252.) *Representaatioiden intersektionaalisuudella* Crenshaw kiinnitti huomion siihen, miten mustat naiset tulevat esitetyksi julkisessa keskustelussa sekä naisina että rodullistettuina. Näillä erilaisilla esityksillä esimerkiksi mediassa tuotetaan mielikuvia tietyistä ryhmistä ja samalla muokataan heidän asemaansa yhteiskunnassa (Crenshaw 1991; Karkulehto ym. 2012, 21).

⁵ Karkulehto ja kumppanit (2012, 18) tiivistävät hyvin, miten Crenshaw’n (1991) ajattelussa tulevat yhteen erilaiset institutionaaliset tekijät, kuten köyhyys, työttömyys ja lasten päivähoidon liittyvät ongelmat, jotka yhdessä rasismien ja seksismin kanssa tuottavat mustille naisille alisteisen aseman ja mahdollistavat esimerkiksi heihin kohdistuvan väkivallan jatkumisen.

Intersektionaalisuuden ajattelu on vaikuttanut niin akateemiseen tutkimukseen kuin feministiseen poliittiseen liikkeeseen sekä parlamentaariseen politiikkaan (Karkulehto ym. 2012). Siitä on tullut useiden feminististen liikkeiden periaate, käytäntö ja tavoite. Intersektionaalisisessa feminismissä siis korostetaan, että perinteisten tavoitteiden, kuten sukupuolten tasa-arvon, lisäksi tavoitteena tulee olla esimerkiksi antirasistinen yhteiskunta. Intersektionaalisuuden huomiointi on kritiikkiä sellaiselle ajattelulle, jossa feministisen analyysin ja poliittisen kamppailun keskiöön on oletettu ja asetettu valkoinen, keskiluokkainen cis-nainen. (Karkulehto ym. 2012; Rossi 2021.)

Vaikka intersektionaalisuus yhdistetään usein sorron eri muotojen historiallisesti paikannettuihin muotoihin ja kamppailuihin, intersektionaalisuuden avulla tarkastellaan myös etuoikeuksien muotoutumista niin, että periaatteessa kaikkien ihmisten kohdalla voidaan puhua intersektionaalisisesta asemasta (Nash 2008; myös Rossi 2021). Omassa tutkimuksessani (osajulkaisu i ja osajulkaisu ii) olen tuonut esille, kuinka intersektionaalisuuden analyysin avulla voidaan tarkastella myös "uusien" ja toisaalta "vanhojen" hierarkioiden muodostumista samanaikaisina prosesseina esimerkiksi työmarkkinoilla. Samalla kun ymmärrän intersektionaalisuuden yhteiskunnallisten suhteiden muokkautumisen kautta, yhdyn myös näkemyksiin, joiden mukaan intersektionaalisuus on avoin, muuttuva, "herkkä" ja keskeneräinen tutkimuksellinen käsite tai teoria (Christensen ja Jensen 2020, 84). Intersektionaalisuudesta on myös käyty moninaisia ja kriittisiä keskusteluja tutkijoiden kesken (Lutz, Vivar ja Supik 2016).

Toisinaan intersektionaalisuutta on kritisoitu yhtäältä identiteettikeskeisestä ajattelusta tai toisaalta liian rakenteisiin nojautuvasta analyysistä, joka ei kykene tuomaan esille sitä ristiriitaista kompleksisuutta, jota yhteiskunnassa ilmenee (Christensen ja Jensen 2020; Bohrer 2021). Ashley Bohrer (2021) on kirjoittanut siitä, miten intersektionaalisuutta on ymmärretty ja kritisoitu monesti kuitenkin virheellisesti ja rakennettu siitä jonkinlainen olkinukke eli yksinkertaistus. Bohrer muistuttaa, että intersektionaalisuuden analyysia ei toteuta esimerkiksi se, että eri ryhmiä laitetaan järjestykseen tai jopa kilpailemaan sen mukaan, kuinka monen rakenteen tai kategorian kautta yksilö tai ryhmä on joutunut alistaiseen asemaan. Tämänkaltainen asetelma nimittäin johtaa vääristyneeseen ajatteluun, jossa kuvitellaan, että voitaisiin laskea yhteen alistavia kategorioita ja rakenteita ja sitä kautta osoittaa, kuka kärsii tai ketä sorretaan eniten.

Kriittisessä intersektionaalisuuden analyysissa on kyse pikemminkin kiinnostuksesta esimerkiksi sukupuolistuneiden, rodullistavien ja luokkaistettujen valtarakenteiden limittymisestä toisiinsa ja niiden yhteisvaikutuksista – samalla ymmärtäen, että näitä intersektionaalisia suhteita voidaan myös muuttaa niiden toimesta, jotka ovat intersektionaalisisesti alisteisessa tai marginaalisessa asemassa. Patricia Hill Collins (1998, 63) on esittänyt, että intersektionaalisisessa analyysissa ei tarkastella vain esimerkiksi luokkaa, sukupuolta ja rotua erillisinä, staattisina tai edes rinnakkaisina sorron järjestyksinä. Sen sijaan intersektionaalisuuden ajattelun haastavuus on ymmärtää se, miten nämä järjestykset muokkaavat toisiinsa arjessa, käytännössä ja rakenteiden tasolla. (Christensen ja Jensen 2020, 84.)

Intersektionaalisuutta on kritisoitu myös siitä, että sen analyysi kohdistuu vain yksilöihin, kun taas Bohrer (2021) muistuttaa, ettei intersektionaalisuudessa ole koskaan ollut kyse vain yksilöistä, vaan yksilöt ovat aina osa jotakin viiteryhmää, osa rakenteita ja osa historiallista kontekstia. Crenshaw ei myöskään Bohrerin mukaan tarkoittanut intersektionaalisuutta identiteettiä selittäväksi uudeksi teoriaksi. Intersektionaalisuuden tilalle on ehdotettu myös muita lähestymistapoja, kuten katkoksen tai häiriön (*interference*) käsitettä, joka kritisoi monia intersektionaalisuuden lähestymistapoja siitä, että ne kyllä pyrkivät tuomaan esille vallan rakenteet, mutta edelleen ymmärtävät rakenteet vain alistavina eivätkä käsitteellistä vallan ja toimijuuden monimerkityksellisiä suhteita, kuten vastarinnan mahdollisuuksia (Geerts ja van der Tuin 2013, 175). Katkoksen käsitteellä pyritään yhtäältä kiinnittämään huomio erilaisten intensiteettien muotoutumiseen, jossa erilaiset interaktiot ja erot muokkautuvat ja vaikuttavat toisistaan. Toisaalta puhumalla katkoksesta korostetaan, miten erot saattavat kumota toisensa siinä mielessä, että aluksi relevantimmalta vaikuttava kategoria saattaakin lopulta tulla epärelevantiksi ja nostaa jonkun toisen kategorian ja eron näkyvämmäksi ja relevantimmaksi kuin toisen. (Geerts ja van der Tuin 2013; Christensen ja Jensen 2020, 85.)

Ajattelen, että nämä kaksi lähestymistapaa, katkos/häiriö ja intersektionaalisuus, eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Sen sijaan niitä voidaan pohtia yhdessä siten, että intersektionaalisuuden avulla kyetään nimenomaan tuomaan esille sellaisia häiriöitä ja konflikteja, joilla voidaan osoittaa valtavirrasta poikkeavia näkemyksiä sekä avata juuri sitä, miten asiat ovat ja näyttävät esimerkiksi marginaalissa tai vähemmistössä elävien ihmisten näkökulmasta. Intersektionaalista analyysia voidaan myös tehdä siitä näkökulmasta, että valitaan jokin tietty ero, kategoria tai käsite, kuten sukupuoli, jonka avulla mennään ikään kuin sisään risteykseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että unohdettaisiin muut erot, vaan kysymys on lähinnä siitä, että intersektionaalisuuden analyysissa on lähdeittävä liikkeelle jostakin, ja jossakin analyysin vaiheessa voidaan todeta (kuten edellä häiriön avulla), että jokin toinen käsite, kategoria tai identiteetti tuleeikin syystä tai toisesta tärkeämmäksi kuin toinen. Tämänkaltaiseen tulokseen voi suhtautua itsessään jo kiinnostavana kysymyksenä: miksi rodullistaminen tai luokka jäsenyivät vahvemmin kuin sukupuoli, tai miten sukupuoli mahdollisesti "hiljaisesti" (mutta ei poissaolevana) muotoilee rodullistamisen ja luokan kokemuksia?

Intersektionaalisuuden teoretisoinnissa on tärkeää analysoida sitä, missä kontekstissa analyysia tehdään. Intersektionaalisuuden ajattelussa rodun, sukupuolen ja luokan ohella on syytä pyrkiä kuvaamaan myös erilaisia toisiinsa rajoittavia sortavia järjestelmiä, kuten rasismia, kolonialismia, seksismia ja kapitalismia. Ne tuottavat intersektionaalisesti alistaisia suhteita muokaten naisten ja muiden alistettujen kokemuksia sekä subjektiviteetteja (Bohrer 2021). Ajattelen siis, että yhtä tärkeää kuin on pystyä käsitteellistämään sukupuolta, luokkaa, rotua ja näiden yhteisvaikutuksia, on pystyä osoittamaan niiden yhteiskuntapolitiittinen luonne eli se yhteiskunnallinen konteksti, jossa intersektionaalisuutta ilmenee, ja se tapa, jolla intersektionaalisuus tuossa kontekstissa toimii. Ilman

intersektionaalisuuden viemistä ”käytäntöön” se saattaa jäädä liian kuvailevaksi tai abstraktiksi käsitteeksi, joka voidaan liian helposti kesyttää uusliberalismin tai kapitalismin käyttöön (Bilge 2013).

Vaikka intersektionaalisuuden ajattelun juuret ovat erityisesti amerikkalaisten mustien naisten kamppailuissa, on intersektionaalisuuden teorian suosio mahdollistanut rodun ja rodullistamisen ajattelun myös Pohjoismaissa, jossa rodun kriittinen analyysi on ollut aiemmin vähäisempää tai jopa olematonta. Pohjoismaissa sukupuolen analyysi on ollut sukupuolentutkimuksen keskiössä, mutta myös luokkaa on analysoitu useammin suhteessa sukupuoleen kuin rodullistamiseen. Pohjoismaisessa keskustelussa luokan analyysin yhteyteen on kuitenkin tuotu rodullistamisen kysymyksiä, vaikka aiemmin luokan analyysi oli normatiivisesti hyvinkin valkoista. (Esim. Mulinari ja Neergaard 2004; de Los Reyes, Molina ja Mulinari 2005; Anttila ym. 2016; Krivonos 2019a; Christensen ja Jensen 2020, 83.)

(Anti)rasismin ja sukupuolten tasa-arvon lisäksi intersektionaalisuuden ajattelua on pohdittu myös kapitalistisen riiston kontekstissa. Vaikka intersektionaalisuuden tutkijoiden ja feminististen luokkatutkijoiden analyysit ovat toisiinsa asettuneet ristiriitaan sen suhteen, mitä kussakin analyysissä painotetaan, voidaan ajatella, että sekä nykyinen feministinen marxilainen luokkatutkimus että toisaalta myös intersektionaalisuuteen nojaava tutkimus tarvitsevat toisiansa, eivätkä näiden tutkimusperinteiden lähtökohdat olekaan niin kaukana toisistaan kuin aluksi voisi ajatella (Bohrer 2021). Esimerkiksi Bohrer (2021) jäljittää, kuinka Crenshaw’n intersektionaalisuuden teoria kysyi samoja kysymyksiä mustien naisten asemasta työmarkkinoilla kuin marxilaiset ajattelijat, vaikka Crenshaw’n teoria ei pohjautunutkaan kapitalismianalyysiin. Bohrer (emt.) esittääkin, että nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa tarvitaan nyansoitua *antikapitalistista intersektionaalisuuden analyysia*, jossa intersektionaalisuuden rinnalla analysoidaan myös nykykapitalismia.

Ajattelen, että ei riitä, että pystymme jäsentämään erilaisia eroja, moninaisuuksille perustuvia identiteettejä ja rakenteellisia tekijöitä, sillä nykyinen kapitalistinen järjestelmä tunnistaa erilaisten erojen yhdistelmät ja osaa käyttää niitä taitavasti hyväkseen uuttaakseen näiden yhdistelmistä arvoa tavalla, joka itseasiassa saattaa hyödyntää intersektionaalisuuden ajatusta moniperusteisista identiteeteistä. Tällöin myös kriittinen kapitalismianalyysi tarvitsee intersektionaalista analyysia tehdäkseen sorron ja hyväksikäytön uudet muodot näkyviksi (vrt. Hudson 2007). Omassa tutkimuksessani tämä on ilmeistä. Esimerkiksi työnantajat saattavat osata hyvinkin jakaa työtä moniperusteisiin identiteetteihin viitaten: siirtolaistaustaiset valkoiset naiset nähdään sopivina kotitaloussiivoukseen (Anttila 2016), kun taas mustat siirtolaistaustaiset miehet sijoitetaan rakennuksille tai varastoihin siivoamaan, kuten eräs työnantaja minulle kuvasi tätä työnjakoa. Sukupuoli ei siis menetä merkitystään *uudessa maahanmuuttajuudelle perustuvassa työnjaossa* (Wills ym. 2010). Sen sijaan se muotoutuu ja muotoilee uutta työnjakoa intersektionaalisesti.

Tässä tutkimuksessa sukupuoli ymmärretään prosessina, joka muotoutuu intersektionaalisesti ja performatiivisesti tekemisenä (Karkulehto ym. 2012).

Esimerkiksi Nira Yuval-Davis (2006, 195) esittää, että vaikka yhteiskunnallisilla eroilla (esim. sukupuoli, rotu ja luokka) voi olla omat ontologiansa, kokemuksellisesti sukupuoli muodostuu suhteessa rodullistamiseen ja on siten aina rodullistettua, eikä näitä kahta voida erottaa toisistaan ilman, että kokemusten analyysissä kadotetaan jotain merkityksellistä. Tutkimuksessani tämä erojen erottamattomuus on tarkoittanut sitä, että olen tarkastellut sukupuolta yhdessä valkoisuuden ja rodullistamisen kanssa ja pohtinut, millaisia mieheyden ja naiseuden toimijuuden muotoja muuttoliikkeessä ja työmarkkinoilla rakentuu. Eeva Jokinen (2017) tiivistää hyvin Judith Butlerin ajatteluun nojautuen ajatuksen siitä, miten sukupuolitekeminen on aina myös tilanteista ja sidoksissa erilaisiin normatiivisuuksiin:

Jokin teko tai tavanmukaisuus määrittyy tärkeämmäksi kuin toinen, arvostetummaksi, suojelua kaipaavaksi, suojattomaksi, lainvoimaiseksi, rikolliseksi ja niin edelleen. Ihmistoisuus syntyy aina joissain sosiaalisissa kehyksissä, ja siten sillä, millaisia arkisia tyylejä, tapoja, liikkeitä ja toimintaa sukupuolijärjestys sallii performoitavan, on merkitystä. (Jokinen 2017, 69.)

Sukupuolen ymmärtäminen tekoina siirtää katseen olemisesta tekoihin ja toimintaan, joiden arvioimista esimerkiksi rikolliseksi, epäilyttäväksi, heikoksi tai liialliseksi muotoilevat tutkimuksessani sukupuolen lisäksi myös rotu ja luokka. Butlerin määritelmässä sukupuoli on sekä performatiivisesti että intersektionaalisesti tuotettua ja ylläpidettyä (Butler 2006, 50). Tuula Gordonin (2001, 93) ajattelua mukaillen olen pyrkinyt tekemään sukupuolen läsnäolevaksi silloinkin, kun siitä ei ole esimerkiksi suoraan haastattelussa puhuttu tai se on häivytetty joissakin konteksteissa. Sukupuoli on tutkimuksessani ymmärretty tilanteiseksi, ajalliseksi ja muuttuvaksi prosessuaaliseksi tekemiseksi, joka on tietyissä konteksteissa keskeisesti läsnä ja toisissa häipyä enemmän taka-alalle. Ajattelen, että sukupuoli toimii vallan tavoin siinä mielessä, että sen ulkopuolelle ei ole mahdollista päästä (Butler 2006). Sukupuoli on välillä mykkä ja välillä äänekäs, ja usein se voi olla hankala käsitteellistä; se on myös hiljaisuudesta huolimatta aina läsnä intersektionaalisesti, kun rotu tai luokka tai muu ero on toisessa tilanteessa keskeisemmin läsnä.

Rodullistaminen Suomessa

Sukupuolen lisäksi olen tutkimuksessani kiinnostunut rodun ja rodullistamisen käsitteistä, jotka kulkevat tutkimuksessani limittäin. Nämä yhteiskunnalliset kategoriat ovat myös hyvin kontekstisidonnaisia, ja niillä on oma historiansa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa rotu on tilastoinnissa käytetty virallinen kategoria, kun taas monessa Euroopan maassa, kuten Suomessa, näin ei ole. (Christensen ja Jensen, 2020, 86.) Keskinen ja Vuoren (2012) mukaan etnisistä vähemmistöistä ja maahanmuuttajista puhuttaessa on suomalaisessa yhteiskunnassa korostettu erityisesti kulttuurieroja. Tutkija Niina Vuolajärven (2014, 264) mukaan taas suomalaisessa muuttoliiketutkimuksessa erityisesti etnisyyden korvasi pitkään rodun käsitteen maahanmuuttajista puhuttaessa. Tämä on tarkoittanut sitä, että ryhmärajoja ja eroja on jäsennelty erityisesti etnisyyden käsitteen avulla, minkä on katsottu kadottavan näkyvistä rodullistamiseen perustavan rasismin (Rastas 2005).

Rodun käsitettä on käytetty suomalaisessa kontekstissa vähän, yhtäältä käsitteeseen liittyvän historiallisen pseudotieteellisen rasismien vuoksi, jossa rotu yhdistettiin biotieteisiin ja jonka perusteella ihmisten seksuaalisuutta ja sivistyksen tasoa arvioitiin fysiologisten ominaisuuksien perusteella. Toisaalta suomalaisten asema kolonialismin ja rodullistamisen järjestyksissä on ollut kiistelty tai piilotettu, vaikka Suomessa on ollut ennen lisääntyvää muuttoliikettä rodullistettuja vähemmistöjä, kuten saamelaiset ja romanit, eikä Suomi ole ollut rodullistamisen järjestyksen ulkopuolella aiemminkaan. (Rastas 2005, 79.) Suomalaisten asema valkoisuuden suhteen on myös moninainen, sillä suomalaisiakaan ei ole historiassa aina tarkasteltu ”valkoisina” vaan pikemminkin toisina, mongoleina, minkä vuoksi Suomessa käynnistettiin esimerkiksi valkoistamiskampanjoita 1800-luvulla. (Kemiläinen 1985; Rastas 2005; Vuolajärvi 2014, 268.)

Kuitenkin myös etnisten suhteiden tutkimuksessa on nostettu esille, miten Suomi on osa kolonialistista järjestystä ja rodullistamisen historiaa, mikä on näkynyt ja näkyy meillä maahanmuuttoon liittyvän keskustelun ohessa myös esimerkiksi populaarikulttuurissa ja kulutustuotteissa (Rastas 2005; Rossi 2009; Vuolajärvi 2014; Krivonos 2019b; Seikkula 2021). Näissä tutkimuksissa rotu tai ajatus rodusta ymmärretään historiallisesti ja sosiaalisesti tuotettuna luokitteluna ja valtasuhteena (Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021, 51).⁶ Suomalaisessa ja suomenkielisessä tutkimuksessa onkin pyritty nostamaan esille rasismiin ja rotusyrjintään liittyviä teemoja rodun sijaan rodullistamisen käsitteen avulla, jolla on haluttu korostaa rodun rakentumisen prosessiluonteisuutta. Kuten Keskinen, Mkwesha ja Seikkula (2021, 52) huomauttavat, on kuitenkin tärkeitä ymmärtää, että myös rodullistamisen teorioihin tullaan monesta eri suunnasta. Osa tarkastelee rodullistamista kulttuuristen merkitysantojen kautta, toiset taas kiinnostavat huomiota rodullistettuihin subjektiviteetteihin ja osa tutkijoista tarkastelee rodullistamista representaatioiden tekemisenä.

Rodullistamisen käsitteellä tutkin, miten vähemmistöihin kuuluvat ryhmät tai yksilöt yhdistetään usein negatiivisiin ilmiöihin, kuten rikollisuuteen tai siihen, miten ihonvärin, uskonnon, kansalaisuuden tai kulttuurin kautta yksilöt toiseutetaan, stigmatisoidaan ja heistä luodaan stereotyyppioita (esim. Murji ja Solomos 2005; Puuronen 2011). Vaikka rodullistaminen ei välttämättä tarkoita suoraan rasismia, käytännössä rodullistaminen toimii usein kuitenkin ennakohtona rasismille (Puuronen 2011, 269). Rasismi voi perustua myös ”ei-haluttujen ryhmien” nimeämiseen, minkä avulla ihmisiä assimiloidaan valtakulttuuriin tai suljetaan ulos (Murji ja Solomos 2005, 18). Rodullistamisella myös aktiivisesti tehdään jotakin: esimerkiksi sillä voidaan evätä mahdollisuus poliittiseen toimijuuteen (Seikkula 2015) ja marginalisoida ei-valkoiset ”rodullistetuksi ulkopuoleksi” (Virdee 2014).

Rodullistamisella voidaan siis tarkoittaa monia asioita. Ennen kaikkea se viittaa prosessiin, joka toistuvasti laittaa ihmiset hierarkiaan. Tässä tutkimuksessa rodullistaminen on toiminut analyttisenä välineenä, jolla teen näkyväksi

⁶ Omaa tutkimustani tehdessä törmäsin tähän rodun käsitteen vierauteen myös akateemisissa keskusteluissa. Esimerkiksi, eräässä tutkimusseminaarissa minua pyydettiin välttämään rodun käsitteen käyttöä ja pysyttelemään rodullistamisen termissä.

sitä, miten ihmisten ja ryhmien välille rakentuu eroja, ja toisaalta sitä, miten näitä eroja voidaan purkaa (Keskinen, Näre ja Tuori 2015). Samalla olen tietoinen ”näkyväksi tekemisen” ongelmallisuudesta. Kuten Sara Ahmed (2007) on huomauttanut, valkoisuus on näkymätöntä vain valkoihoisille, mutta ne, jotka eivät edusta tai ”mene” valkoisesta, eivät voi välttyä näkemästä valkoisuutta. Valkoisuus toimii näin ollen normina usein myös näkyväksi tekemisessä. Vesa Puurosen (2011) ja monien muiden suomalaista rasismia tarkastelleiden tutkijoiden mukaan rodun käsitteellä on viitattu usein johonkin biologiseen tai luonnollistettuun kulttuuriseen ominaisuuteen, kun taas rodullistamisen ja kriittisen rodun tutkimuksen tarkoitus on tuoda esille pikemminkin sitä, miten rotua tehdään ja tuotetaan nimeämällä erilaisia ryhmiä ja ilmiöitä erilaisten historiallisten ja moraalisien järjestelmien kautta. Rodullistaminen analyttisenä työkaluna on siten yritys käsitteellistää niitä monimutkaisia prosesseja, joissa ihmisiä arvotetaan ja luokitellaan hierarkisti esimerkiksi ihon värin perusteella. Tiettyjä ihmisryhmiä voidaan rodullistaa esimerkiksi suhteessa työllisyyteen, asumisjärjestelmään tai rikollisuuteen, ja käsitellä heitä näihin kysymyksiin liittyvinä ongelmina. (Emt., 21.)

Amade M’charek (2013) lähestyy rotua uusmaterialistisen ajattelun kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että rodun voidaan katsoa muotoutuvan monenlaisesti ja tilanteisesti mutta ennen kaikkea eräänlaisena vaikutuksena, ilmentymänä (*effect*) erilaisista eroista ja niiden välisistä suhteista. Tämä ei tarkoita, etteikö ihonvärillä tai kansallisella identiteetillä tehtäisi rotua – päinvastoin. M’charek (2013, 434) kirjoittaa siitä, kuinka erilaiset teknologiat ja käytännöt, kuten valvontajärjestelmät ja etniset profiloinnit, luovat rodullistettujen hahmojen kautta meille ymmärryksen siitä, että ruumiiseen liitetyt ominaisuudet, kuten ihonväri, nimenomaan osoittavat rodun. Rotua osoittavat erot eivät ole jotain valmiiksi ruumissa olevaa, vaan ne tuotetaan aina suhteessa erilaisiin ruumiisiin (M’charek 2013, 437; Vuolajärvi 2014, 287). Erityisesti mieheyden rodullistamista käsittelevässä artikkelissani (osajulkaisu iii) voidaan ajatella, että miehet kertoessaan siitä, miten he tulevat jatkuvasti epäilyn alaiseksi, tulevat samalla kuvanneeksi sitä, miten rodun uusmateriaalinen muoto aktivoituu ihmisten välisissä kohtaamisissa. Vaikka en osajulkaisussa rodun (uus)materiaalista luentaa tehnytään, jälkikäteen ajateltuna haastattelemieni miesten kuvaukset epäilyksi tulemisesta viittavat hyvin vahvasti rodun materiaalisuuteen, joka on siis tulosta etnisen profiloinnin kaltaisesta tekniikasta. Siitä on tullut miesten arkipäivän elämää leimaava rodullistamisen muoto.

Työmarkkinoilla valtavirtaväestön ja maahanmuuttajien sekä samalla myös maahanmuuttajien välille rakennetaan hierarkioita sukupuolen, rodun ja oikeudellisen aseman erottelujen mukaisesti ja näiden kietoutuessa yhteen. Työmarkkinoiden kapitalistista järjestystä hyödyntäviä hierarkioita ylläpitää etuoikeutettujen joukko, joka joko hiljaisesti tai äänekkäästi hyväksyy erottelut työvoiman välillä (Castles 2015, 49–50). Robert Miles (1989) viittaa rasismiin juuri sellaisena ideologiana, joka hyödyttää pääomaa. Miles on kuvannut kapitalismin, rasismin ja työvoiman välisiä suhteita niin, että rasismi toimii ideologiana, jonka avulla

johtava luokka hajottaa työväenluokkaa ja estää rodullistettujen poliittisen toiminnan. (Emt.)

*Arjen rasism*in teoriaa on kehitelty erityisesti Philomena Essedin (1991) toimesta. Käsitteen taustalla on rasismin ymmärtäminen arjen käytännöissä ilmenevänä ja kumuloituvana rakenteellisena väkivaltana. Rasismin kumulatiivisuus viittaa tilanteeseen, jossa ihminen joutuu jatkuvasti tulkitsemaan uusia kohtauksia ja tilanteita aiempien rasististen kokemusten perusteella (Essed 1991, 8, 447.) Arjen rasismin käsitteellä pyritään nostamaan esille sitä, miten rasismissa ei ole kyse siitä, että olisi tärkeää pystyä nimeämään tai tunnistamaan joku henkilö rasistiksi, vaan siitä, että yritetään tehdä näkyväksi moninaisia arjen tilanteita ja käytänteitä, jotka tuottavat ja ylläpitävät rasismia. Rasismi ei ole jotain, mistä yksilöt voivat yksinkertaisesti irtisanoutua, siis "olla tai ei olla rasisti". Rasismin sortava voima tulee siitä, että se toimii toistojen kautta erilaisissa käytänteissä yleistyneesti. Rasismi toimii meille tutuissa käytänteissä, ja näin ollen se on järjestelmän sisällä tapahtuvaa, josta kaikki joutuvat jotenkin osalliseksi ja josta ei näin ollen voi vain irtisanoutua. (Emt., 3.) Samanaikaisesti kun rasismi elää käytännössämme, se myös "normalisoituu", ainakin valtaväestön näkökulmasta. Toisin sanoen valtaväestö ei välttämättä enää tunnista rasismia tai kykene kyseenalaistamaan sitä tullessaan sille sokeaksi, mikä johtaa usein rasismin vähätelyyn (emt., 10).

Rasismi on moniulotteinen ilmiö, ja se sisältää erilaisia ideologisia ajatuksia, jotka liittyvät historiallisiin jatkumoihin, kuten kolonialismiin, työperäiseen maahanmuuttoon, erilaisiin taloudellisiin kysymyksiin ja talouskriisien hallintaan. Rasismi liittyy myös siihen, miten siirtolaisuutta pyritään hallitsemaan kontrolloimalla "integraatiota" esimerkiksi korostamalla kulttuurien välisiä eroja. Arjen rasismi on siten "kudottu" osaksi järjestelmäämme monin tavoin eikä pelkisty kysymykseksi yksilöistä tai instituutioista. (Emt., 25–37.)

Perifeerinen valkoisuus ja siedettävä/miellyttävä toiseus

Jos hyväksymme sen, että intersektionaalisuuden analyysissä voidaan ottaa huomioon myös etuoikeudet, voidaan ja tulee analyysiin lisätä myös teoria valkoisuudesta. Rodullistamisen rinnalla kuljetetaan usein valkoisuusnormin käsitettä, joka avaa sitä ajattelutapaa, jossa valkoinen länsimaalaisuus nähdään tavoiteltavana ja parempana ominaisuutena suhteessa muihin rodullistettuihin ryhmiin (Keskinen, Näre ja Tuori 2015). Kriittisessä valkoisuuden tutkimuksessa valkoisuus ymmärretäänkin nimenomaan rodullistamisen seurauksena.

Suomessa erityisesti ruskeat aktivistit ovat kiinnittäneet huomion valkoisuuden normiin yhteiskunnallisena valtajärjestelmänä tilanteissa, joissa he ovat kokeneet, että rasismia on selitetty yksilötarinoiden kautta (Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021). Keskinen, Mkwesha ja Seikkula (2021) toteavat osuvasti valkoisuuden tutkimuksen tärkeydestä myös tutkijan oman position näkökulmasta seuraavasti:

Normin ja valtarakenteen muuttamiseksi on analysoitava niitä prosesseja, joissa valkoisuutta tehdään näkymättömäksi, itsestään selväksi lähtökohdaksi ja mittapuuksi sen piiriin sopimattomille. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkijan oman

valkoisuuden nimeäminen ei riitä, vaan normi ja valtarakenne on kyseenalaistettava moniulotteisesti tutkijan työssä. (Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021, 60.)

Mitä valkoisuudella sitten on tehty ja selitetty tutkimuksessa, ja mitä se tarjoaa minun tutkimukselleni? Anu-Hanna Anttila (2016) analysoi kotitalouspalvelujen mainoksia siitä näkökulmasta, miten valkoisuudella tehdään luokkajakoja. Anttilan analyysissä kuvat, joissa rodullistetut naiset työskentelevät valkoisissa kodeissa, tuottavat sekä keskiluokkaista valkoisuutta että rodullistettua, kulttuurisesti vierasta työväenluokkaa. Ruth Frankenbergin (1993) tutkimuksessa valkoisuuteen taas liittyy useita rodullistamisen näkökulmia, joiden avulla voidaan käsitteellistää ja tutkia valkoihoisten naisten kokemuksia. Frankenbergin mukaan valkoisuus on ensinnäkin rakenteellinen etuoikeuden ja rodullistamisen paikka. Toiseksi se on *standpoint* ja näkökulma, josta valkoiset katsovat muita ja yhteiskuntaa. Kolmanneksi valkoisuus viittaa sellaisiin kulttuurillisiin käytäntöihin, jotka yleensä jäävät itsestäänselvyyksinä nimeämättä ja merkitsemättä. Frankenbergin tarkoitus ei näin ollen ole syrjäyttää ei-valkoiseksi rodullistettujen kokemuksia rasismista tai rodullistamisesta; sen sijaan pyrkimyksenä on tuoda esille, miten kaikki ihmiset ovat osa rasismia ja rodullistamisen mekanismeja, sekä sitä, miten valkoisuus muokkaa ja rakentaa myös valkoisten elämää ja identiteettiä. (Emt., 6.)

Rodullistaminen ymmärrettynä myös valkoisuuden näkökulmasta mahdollistaa ajattelun, jossa keskiluokkaisuus ei aina vertaudu myöskään rodullistettuun etuoikeuteen (Frankenberg 1993, 23). Lisa McKenzie (2015) tutki tällaista valkoihoisten naisten rodullistamista Iso-Britanniassa. Hän tutki valkoisten naisten läheissuhteita, joita heillä oli mustien miesten kanssa. Nämä brittinaiset tulivat rodullistetuksi, (työväen)luokkaistetuksi ja stigmatisoiduksi moninkertaisesti suhteiden lisäksi myös huonomaineisen asuinalueen mukaan, jossa he asuivat.⁷

Tässä tutkimuksessa esitän, että vaikka valkoisuus rodullistetuissa järjestyksissä viittaa yleensä etuoikeuksiin ja normiin, myös valkoisuuden muotoutuminen on historiallista, paikallista, ambivalenttia ja ehdollistettua sekä intersektionaalisesti muotoutuvaa. Esimerkiksi valkoisuus ja siirtolaisuus yhdessä voivat tuottaa työväenluokkaisen aseman (Safuta 2018). Valkoisuudesta ja sen piiriin pääsystä myös neuvotellaan Suomessa esimerkiksi virolaisten ja venäjää puhuvien toimesta (Krivonos 2020; Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021, 60). Valkoisuuden neuvotteluihin voivat liittyä myös kysymykset rasismista ja sen tunnistamisesta. Etuoikeutetussa asemassa olevat siirtolaisetkin saattavat osallistua ”valkoisen haurauden” (DiAngelo 2018) tuottamiseen kiusaantumalla ja suuttumalla sekä potemalla itsesääliä tilanteissa, joissa pyritään hahmottamaan erilaisia rodullistettuja valtapositiioita ja rasismia (Krivonos 2019b; Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021, 62).

Valkoisuuden tutkimus mahdollistaa työssäni useita näkökohtia muuttoliiketutkimukseen. Ensinnäkin valkoisuus muokkaa maahanmuuttajanaisten

⁷ Samalla McKenzien (2015, 87) tutkimuksessa käy ilmi monessa muussakin tutkimuksessa havaittu seikka, että mielikuvat mustista miehistä rakentuivat ylimaskuliiniseksi, seksuaalisoiduiksi ja väkivaltaisiksi (ks. myös Farris 2017).

asemaa suhteessa asumiseen ja työhön sekä läheissuhteisiin liittyen (osajulkaisu iv). Toiseksi valkoisuus tulee esille normina ja etuoikeutena suhteessa toisiin siirtolaisiin. Kolmanneksi valkoisuuden ymmärtäminen osana rodullistamisen järjestystä voi myös avata paikan rodullistettujen ryhmien väliselle solidaarisuudelle. Valkoisuuden kriittisessä tutkimuksessa vältetään valkoihoisten universalisointia ja kohtelemista neutraalina ryhmänä. (Frankenberg 1993, 17.) Valkoisuuden ja siirtolaisuuden välistä tutkimusta on Suomessa tehnyt erityisesti Daria Krivonos. Krivonos (2019a ja 2019b) tutkii sitä, miten venäjää puhuvat siirtolaiset koulutuksestaan huolimatta ohjataan usein työväenluokkasiin töihin Suomessa. Venäjää puhuvat nuoret siirtolaiset ”eivät käy” valkoisesta, vaan heidän valkoisuutensa tulee rodullistetuksi yhdessä sukupuolen ja maahanmuuttajuuden kanssa epäkelvoksi länsimaiselle, eurooppalaiselle valkoisuudelle.

Valkoisuus ei tarkoita kaikille samanlaista asemaa rodullistamisen maantieteessä. Valkoisuuden hierarkisessa järjestyksissä tuottuu myös jonkinlaista *perifeeristä valkoisuutta* (Safuta 2018). Anna Safuta (2018) käsitteellistää kiinnostavasti sitä, miten Keski- ja Itä-Euroopan maista tulevat siirtolaiset työllistyvät työmarkkinoilla perifeerisen valkoisuuden mukaisesti usein sellaisiin töihin, joihin he asettuvat ei-liian rodullistettuina mutta sopivan alisteisessa asemassa olevina suhteessa maantieteelliseen itä-länsi-jaotteluun. Safuta (2018, 220) mainitsee esimerkkinä tällaisista töistä kotitalouspalvelut, joihin Itä-Euroopasta tulevien naisten katsotaan sopivan hyvin, sekä rakennustyöt, joihin taas Keski- ja Itä-Euroopasta tulevien miesten katsotaan soveltuvan. Nämä siirtolaiset ovat yhtä aikaa sekä etuoikeutetussa (valkoisuus) että alisteisessa asemassa (maantieteellinen asema, luokka, sukupuoli) (ks. myös Samaluk 2014). Safutan (2018) mukaan tämänkaltainen siirtolaisuus näyttäätyy valtaväestölle ikään kuin siedettävänä tai miellyttävänä toiseutena (*comfortable other*). Safuta selittää miellyttävän toiseuden käsitteellä sitä, miten puolalaisista on tullut haluttuja työntekijöitä belgialaisissa kotitalouksissa. Safutan mainitsema maiden välinen maantieteellinen läheisyys sekä palkkaerot yhdessä miellyttävän toiseuden ajatuksen kanssa auttavat ymmärtämään myös valkoiseksi rodullistettujen maahanmuuttajien asemaa suomalaisilla työmarkkinoilla. Voidaankin ajatella, että tämä valkoisuuden muodostelma, siedettävä toiseus, tekee esimerkiksi virolaisista siirtolaisista haluttua työvoimaa tietyille aloille myös Suomessa. Samalla myös ajatus työväenluokasta valkoisena saa uusia muotoja (ks. myöhemmin tässä luvussa).

Bilge (2013, 412) on tuonut esille huolen *intersektionaalisuuden valkopesusta*, mikä tarkoittaa sitä, että keskustelusta syrjäytetään marginaalissa olevat, kuten mustat naiset, ja unohdetaan teorian alkuperä mustien naisten kamppailuna. Hieman samoin rasismin ja rodullistamisen tutkijat muistuttavat valkoisuuden tutkimuksen ”ansoista”. Valkoisten identiteettien asettaminen tutkimuksen keskiöön saattaa estää uudelleen niiden äänien julkipääsemisen, jotka ovat olleet rodullistettuina marginaalissa aiemminkin (Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021, 61). Kun tehdään tutkimusta rasismista, rodullistamisesta, vihapuheesta ja vastaavista ilmiöistä, on tärkeää ymmärtää, mitä valkoisuus tekee tässä tiedontuotannon prosessissa. Kenen äänellä rasismi tai vihapuhe otetaan tosissaan? Onko vaara, että katse kääntyy uudelleen valkoisiin subjekteihin ja jättää muut

rodullistetut ilman ääntä? Kriittisen valkoisuustutkimuksen tarkoitus ei siksi ole nostaa valkoista subjektia uudelleen näyttämölle, vaan purkaa valkoisuuden valtarakenteita ja osoittaa valkoisuuden erilaisia muotoja. (Keskinen, Mkwesha ja Seikkula 2021.) Ajattelen, että samalla tavalla myös miestutkimuksessa on syytä ottaa intersektionaalisuuden ajattelu huomioon.

2.1.2 Intersektionaalista miestutkimusta

Tutkimuksessani olen ottanut lähtökohdaksi sellaisen kriittisen miestutkimuksen, jossa sukupuolen lisäksi myös muut erilaiset yhteiskunnalliset erot kuten luokka, ikä, rotu ja seksuaalisuus otetaan huomioon. Siinä missä intersektionaalisuuden analyysia on tehty sukupuolentutkimuksessa jo vuosikymmeniä, on miestutkimuksessa huomioitu miesten välisiä eroja ja valtasuhteita (Connell 1995), mutta intersektionaalisuuden tutkimus on tullut suosituksi vasta myöhemmin (Christensen ja Jensen 2020, 82). Voidaankin ajatella, että mieheys on historiallisesti nähty nimenomaan etuoikeutettuna positiona intersektionaalisuuden analyysissa, eikä sen purkamista ole nähty ensisijaisena päämääränä, kun moniperusteisen syrjinnän teoriaa on kehitetty. Choo ja Ferree (2010, 133) kirjoittavat, että on kuitenkin tärkeää tarkastella myös sellaisia ”ei-merkittyjä” kategorioita, joissa etuoikeuksien ja vallan ”kimppu” muotoutuu (ks. myös Christensen ja Jensen 2020, 86).

Tutkimuksessani ei ole otettu itsestään selvyytenä myöskään mieheyden ja maskuliinisuuden välistä suhdetta (osajulkaisu iii; Aho, Nieminen ja Salo 2021, 11–12). Sen sijaan olen tarkastellut mieheyden rakentumista prosessina, jossa se kietoutuu intersektionaalisesti rodullistamiseen (osajulkaisu iii). Näissä prosesseissa rodullistaminen haastaa ja voi jopa kumota mieheyden etuoikeutettuna asemana (Christensen ja Jensen 2020). Intersektionaalisuus ei siis kosketa vain joitakin tiettyjä alisteisia ryhmiä, vaan se on tapa hahmottaa suhteita, valtaa ja eroja, jotka rakentuvat ja muotoutuvat yhteiskunnassa.

Mieheyden moninaisuudet

Suomessa sukupuolisensitiivistä tutkimusta maahanmuuttajataustaisista miehistä on tehty lähinnä poikatutkimuksen piirissä (Kivijärvi ja Mathias 2018). Näissä tutkimuksissa maahanmuuttajataustaisten poikien ja nuorten miesten on katsottu yhtäältä toistavan perinteistä ja kovaa maskuliinisuutta. Tutkijoiden mukaan tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että vältellään puhumasta kohdatusta rasismista ja kielletään ”uhrikokemukset” (Honkatukia ja Suurpää 2012). Honkatukian ja Suurpään (2012, 130) tutkimuksessa nuorten rodullistettujen miesten haastatteluissa rasismista puhuminen näyttäytyi herkkyyttä ja intiimiä elämänaluetta koskevana asiana. Rasismista puhumisen vaikeutta selitettiin sillä, että haastateltavien kaveripiirissä se oli ristiriidassa nuoriin miehiin liitettyjen perinteisen mieheyden piirteiden kanssa, joiden mukaan heikkoutta ja feminiiniseksi koodattuja tunteita ei tule näyttää.

Aikaisemmissa suomalaisissa tutkimuksissa on tuotu esille, että *panssaroidulle maskuliinisuudelle* (Jokinen 2000) rakentuva mieheyden normi on ollut

niin voimakkaasti omaksuttuna myös maahanmuuttajataustaisten poikien puheissa, ettei feminiinisyyden ilmaisuja ole koettu sallittuina (Honkatukia ja Suurpää 2012). Arto Jokisen tunnetuksi tekemä käsite panssaroidusta maskuliinisuudesta viittaa patriarkaaliseen tapaan ymmärtää perinteisen mieheyden rakentuvan väkivaltaan oppimiselle, sen harjoittamiselle ja kestämiselle (Siltala 1994; Jokinen 2000). Toisaalta Honkatukia ja Suurpää ovat tuoneet esille, että vaikka nuoret miehet asetetaan usein maskuliinisuuksien järjestyksessä marginaaliin, on ” (...) monikulttuurisessa ympäristössä (...) mahdollista hahmottaa useita miehenä olemisen normeja ja ehtoja.” (Honkatukia ja Suurpää 2012, 128). Voidaan ajatella, ettei ole itsestään selvää, millaisen mieheyden maahanmuuttajataustaiset miehet eri tilanteissa ymmärtävät olevan hyväksyttävää tai vallitsevaan maskuliinisuuteen kuuluvaa (Connell 1995; Honkatukia ja Suurpää 2012, 128). Ann Phoenixin ja Marja Peltolan (2022) tutkimuksessa käsitteellistetään eri etnisistä taustoista tulevien poikien elämää intersektionaalisuuden näkökulmasta. Tämänkaltaisella tutkimusotteella saadaan jäsenneltyä ”nyansoidumpia” esityksiä poikuudesta. Phoenix ja Peltola (2022, 14) esittävätkin, että ilman muiden erojen mukaan ottamista analyysiin ei myöskään maskuliinisuuden kategoriaa voida täysin ymmärtää. Intersektionaalisuuden analyysillä tehty tutkimus paljastaa, ettei väkivalta välttämättä toimikaan enää samanlaisena suositukseksi tulemisen resurssina pojille kuin aiemmissa maskuliinisuuden tutkimuksissa on esitetty, vaikkakin väkivaltaa yhä normalisoidaan esimerkiksi leikin ja hauskuuttamisen kautta. (Emt., 71.)

Siihen nähden, miten moniulotteisesti suomalaisessa miestutkimuksessa on viime vuosina tuotu esille valkoisten, valtaväestöön kuuluvien mieheyksien rakentumista suhteessa esimerkiksi työhön ja luokkaan (Aho 2019), terveyteen (Pietilä 2009; Hyvönen 2021), manosfääreihin ja populismiin (Saresma 2021), isyyteen (Eerola 2015) ja johtamiseen (Aho ja Mankki 2023), on kiinnostavaa huomata, kuinka vähän siirtolaismiehiin on kohdistunut sukupuolentutkimusta – etenkin verrattuna siihen, kuinka ongelma-orientoitunutta julkista keskustelua heistä on käyty (Phoenix ja Peltola 2022, 4). Sen sijaan keskustelut, joissa mieheyden katsotaan olevan muutoksessa, koskettavat usein vain valkoisesta ja keskiluokkaisesta käypää mieheyttä. Tämä ”uusi mies”, joka voi olla hoivaava ja tasa-arvoinen, rakennetaan usein suhteessa toisiin miehiin, jotka ovat rodullistamisen järjestyksessä usein esimerkiksi aasialaisia, muslimeja tai mustia (Baker ja Levon 2016). Hyvinvointivaltion taloudellisen rakennemuutoksen, työvoimapulan ja hoivakriisin olosuhteissa on kiinnostavaa myös sellainen valkoisuuden ja mieheyden välinen dynamiikka, jossa suomalainen valkoinen työläismieheys ei taivu naistapaisille aloille. Muualta Suomeen tulleille miehille odotukset ja vaatimukset ”mieheyden” taipumisesta uusin muotteihin ja naistapaisiin töihin sen sijaan ovat hyvin toisenlaiset.

Toisaalta miehet ja pojat, joita rodullistetaan, saattavat käyttää populaarin maskuliinisen mieheyden kuvastoa, joka perustuu usein aggressiiviseen mielikuvaan mustista miehistä. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa kuvataan, kuinka tuo ”leso (*cool*) poseeraus” (Majors ja Billson 1992) voi toimia näille rodullistetuille miehille tapana säilyttää jonkinlaista sisäistä kontrollia ja tasapainoa sekä

itseluottamusta yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa he ovat huonossa asemassa sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti. Toisaalta sama poseeraus, joka voi toimia yhdessä kontekstissa, voi johtaa tilanteeseen, jossa kyseisestä poseerauksesta tuleekin heidän identiteettiään määräävä sukupuolen performanssi ja jota on vaikea enää muuttaa. Rodullistettujen miesten lesoposeeraus voi joissakin tilanteissa toimia rasismia vastaan, mutta toisaalta se voi iskeä toisissa tilanteissa takaisin rodullistamisena. Rodullistetut miehet eivät pysty ilmentämään valkoisuudelle perustuvan hegemonisen maskuliinisuuden ideaalia, vaikka siihen pyrkisivätkin. (Majors ja Billson 1992; Phoenix ja Peltola 2022, 8.)

Mathias Ebotin (2023) tutkimuksessa afrikkalaistaustaisista isistä tarkastellaan, miten rodullistaminen muotoilee miesten läheissuhteita, hoivaa ja maskuliinisuutta (ks. myös perhetutkimuksen piiristä Peltola 2014). Työntutkimuksessa mieheyden kietoutuneita rodullistamisen järjestyksiä on käsitelty erittäin vähän. Vaikka siirtolaismiehet ovat voineet olla kriittisen siirtolaisuustutkimuksen kohteina tai toimijoina, niin silti mieheyden rakentumisen analyysia ei näissä tutkimuksissa ole juurikaan tehty (vrt. esim. Lillie ja Sippola 2011; Könönen 2015; Maury 2021). Krivonos (2019a) on yksi niistä harvoista tutkijoista Suomessa, joka on käsitteellistänyt rodullistamisen, luokan ja mieheyden välisiä jäsenyyksiä tutkiessaan venäjää puhuvien nuorten miesten työväenluokkaiseksi tekemistä. Krivonoksen tutkimuksessa rodullistamista käsitellään valkoisuuden näkökulmasta, kun taas omassa tutkimuksessani olen tuonut esille erityisesti sitä, miten ei-valkoiseksi rodullistettua mieheyttä rakennetaan (osajulkaisu iii).

Tutkimustani ovat motivoineet keskustelut maahanmuuttajamieheydestä ja siihen liittyvistä moninaisuuksien mahdollisuuksista. Näissä keskusteluissa rodullistettua mieheyttä on pohdittu lähinnä väkivallan ja ongelmakeskeisyyden näkökulmasta käsin (Wojnicka 2022, 286). Ymmärrän ”mustan maskuliinisuuden” ja ylipäänsä mieheyden moninaisena; se on muuttuvaa toimijuutta ajassa ja paikassa (Bost, Bruce ja Manning 2019, 2). Tutkimukseni yhtenä motivaationa onkin pohtia vaihtoehtoisia tapoja käsitteellistää rodun ja mieheyden välisiä jäsenyyksiä. Tällöin en oleteta vahvaa miestoimijuutta, vaan pyrin osoittamaan, miten rodullistaminen muokkaa mieheyttä ja tuottaa myös haavoittuvuuden ja prekaarin maskuliinisuuden ilmaisuja – tai kuten olen osajulkaisussa kolme nostanut esille, pienen toimijuuden ilmaisuja (osajulkaisu iii).

Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, puhe maahanmuuttajamiehistä on painottunut rikollisuuteen ja erilaisiin uhkatekijöihin sekä väkivaltaan (Murji ja Solomos 2005, 3; Keskinen ja Vuori 2012; Farris 2017, 74). Näillä erilaisilla uhkakuvilla tehdään myös nationalistista politiikkaa, jossa kansakuntaa ja naisia esitetään suojeltavan joltakin ulkoiselta pahalta (Keskinen 2011). Rodullistettuun mustaan mieheyteen on kolonialismin historiassa liitetty uhkaavuuden määreitä, mikä on palvellut keinona alistaa sekä samalla säilyttää kolonialismin valtajärjestys. Euroopan siirtolaispolitiikassa samankaltainen ajattelu näkyy yhä esimerkiksi siinä, että (hetero)perheet toivotetaan helpommin tervetulleiksi, kun taas yksin tulevat siirtolaismiehet nähdään epäilyttävinä (Welfens ja Bonjour 2021). Myös esimerkiksi työllisyyspalveluissa ei-länsimaalaisia nuoria miehiä saatetaan kohdella kolonialistiselle ajattelulle tuttujen stereotyyppien

mukaisesti yhdistämällä maahanmuuttajamaskuliinisuuteen sellaisia negatiivisia määreitä kuin laiskuus ja uhkaavuus (Krivonos 2019a, 11).

Tutkimuksessani hyveellistä maahanmuuttajaa rakennettiin myös jonkinlaisen epäkunniallisen maahanmuuttajan mielikuvan kautta, joka esitettiin esimerkiksi virolaisen rakennustyömiehen hahmossa. Vaikka virolaiset (rakennus)miehet voidaan nähdä aiemmin kuvaamani ”miellyttävän toiseuden” näkökulmasta haluttuna työvoimana suomalaisilla työmarkkinoilla, liittyy tähänkin hahmoon näkökulmia, jotka tekevät tästä työväenluokkaisesta, valkoisesta siirtolaistyöntekijämiehestä ”vieraan”. Haastatteluissani virolaisten kanssa omaa kunniallista kansalaisuutta rakennettiin suhteessa siihen, miten suomen kieltä osattiin ja asuttiinko Suomessa pysyvästi vai pendelöitiinkö Suomenlahdella ja käytiin ”vain” Suomessa töissä. Tällä esimerkillä haluan kiinnittää huomion siihen, miten rodullistamista tehdään myös valkoiseen ihonväriin kiinnittyvänä toiseuttamisen muotona (Frankenberg 1993), ja mikä sotkee sellaista dikotomista ajattelua, jossa valkoisuus automaattisesti merkitsisi kelpoa maskuliinista toimijuutta. Maahanmuuttajamieheyttä voidaankin ajatella pikemminkin hankaluuden (*complexity*) näkökulmasta sellaisen eron ajattelun sijaan, joka paikantuisi valkoisen hegemonisen maskuliinisuuden ja marginaalissa olevan etnisen maahanmuuttajamaskuliinisuuden välille (Hoel 2015). Ajatus rodusta ja rodullistamisesta myös valkoisuuden näkökulmasta kietoutuu maskuliinisuuteen tuottaen erilaisia maahanmuuttajamiestoimijuuden muotoja.

Ebotin ja Armilan (2016) tutkimuksessa afrikkalaistaustaisista isistä tuodaan esille, kuinka muualta tulleet voivat kokea ristiriitaisuuksia sen suhteen, mitä heiltä odotetaan suhteessa pohjoismaalaiseen hyvinvointivaltiomalliin, jossa myös isyyteen kohdistuu odotuksia osallistumisesta ja hoivaamisesta. Ebotin ja Armilan (2016) tutkimuksessa isät kokevat riittämättömyyttä tilanteessa, jossa he joutuvat tekemään koulutusta vastaamatonta prekaaria, huonosti palkattua työtä ja olemaan paljon pois kotoa ollessaan ainoita ansaitsijoita perheessä. Lisäksi heidän on samaan aikaan totuteltava suomalaisen vanhemmuuden ja isyyden uusiin ideaaleihin, jotka voivat perustua hyvin keskiluokkaiselle (valkoiselle) perheajattelumallille. Omassa tutkimuksessani EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien miesten vanhemmuus kietoutui Ebotin ja Armilan analyysitulosten suuntaisesti työhön, eikä vanhemmuus toiminut heillä välttämättä resurssina hyväksi maahanmuuttajaksi tai suomalaisen yhteiskunnan osaksi tulemisessa samalla tavalla kuin haastattelemani nuoret maahanmuuttajanaiset ajattelivat äitiyden toimivan (osajulkaisu i). Kuitenkin tutkimuksessani perhe näyttyi eräänlaisena pakopaikkana työmarkkinoilla ja muussa yhteiskunnassa ilmenevälle rasismille (osajulkaisu iii).

Maahanmuuttajamieheyden sisällyttäminen työmarkkinoille

Siinä missä palkkatyö on ainakin perinteisesti mahdollistanut vahvan position ja kunnialliseksi tulemisen mahdollisuuden valkoiselle työväenluokkaiselle miehelle, ei se välttämättä ole sitä maahanmuuttajamiehille. Tähän liittyvät myös kysymykset siitä, millaista työtä maahanmuuttajamiehille tarjotaan. Maahanmuuttajamiesten ohjaaminen tietyille naistapaisille aloille voidaan nähdä

keinona kontrolloida tietynlaisia miehiä (Connell 1995 ja 2005). Muualta tulleita miehiä integroidaan suomalaiseen yhteiskuntaan tavalla, joka pyrkii tekemään heidät yhtäältä tuottaviksi hyvinvointivaltiolle ja toisaalta myös ikään kuin ”vaarattomaksi” valkoiselle hegemoniselle ja perinteiselle työväenluokkaiselle maskuliinisuuden järjestykselle, kun heitä ohjataan aloille, joiden ei katsota olevan taloudellisesti tärkeitä, kuten siivoustyöhön. Kiinnostavasti hegemonisen maskuliinisuuden teorian näkökulmasta voidaan ajatella, että ammattiliittotoiminnan kautta (osajulkaisu ii) myös virolaiset rakennusmiehet ovat tietyssä määrin alkaneet tuottaa hegemonista edunvalvontamaskuliinisuutta ja käydä vaaralliseksi pääomalle siinä mielessä, että he eivät suostu enää tekemään töitä kaikkein huonoimmilla ehdoilla. Toisaalta pääoma on keksinyt uusia keinoja, joilla työväenluokkaista maskuliinisuutta koetellaan ja työtä halpuutetaan esimerkiksi ketjuttamalla, yrittäjämäistämällä ja ulkoistamalla (esim. Lillie ja Sippola 2011; Sippola ja Kall 2016). Nämä muutokset työmarkkinoiden rodullistetuissa hierarkioissa kertovat siitä, ettei myöskään hegemonisen maskuliinisuuden ajattelu perustu muuttumattomille maskuliinisuuden tai mieheyden kategorioille. Intersektionaalisuuden analyysit paljastavat, kuinka hegemoninen, idealisoitu maskuliinisuus voi sisällyttää piiriinsä uusia, sille aiemmin vieraita maskuliinisuuksia ja samalla sulkea ulos toisia ja näin säilyttää hierarkioita mieheyden järjestyksessä työmarkkinoilla (Christensen ja Jensen 2014, 60; Phoenix ja Peltola 2022, 14).

Työmarkkinoiden, kapitalismin ja mieheyden uusien jäsentelyjen kautta onkin hedelmällistä ajatella myös niin, että maahanmuuttajamiehiä ei ulos suljeta sinänsä, vaan pyritään tuottamaan taipuisaa, muokattavaa ja joustavaa mieheyttä, joka voidaan tehokkaasti sisällyttää työmarkkinoille *hybridimaskulinisaation* logiikan mukaisesti (Bridges ja Pascoe 2014; Aho ja Mankki 2023). Hybridimaskulinisaation ajattelulla on kritisoitu hegemonisen maskuliinisuuden teoriaa siitä, että se on liian totalisoiva olettaessaan, että patriarkaalinen ja kapitalistinen järjestys säilyisi parhaiten, kun marginaaliset maskuliinisuudet, kuten rodullistetut miehet, suljetaan ulos. Sen sijaan hybridimaskulinisaatiota käsitteellistäneet tutkijat ovat nostaneet esille, ettei valkoisuudelle perustuva patriarkaalinen järjestys säily uusissa olosuhteissa itsestään, vaan sen hegemonisen aseman ylläpitäminen edellyttää, että se kykenee käyttämään hyväkseen erilaisia valkoiselle, heteromaskuliinisuudelle marginaalisia positioita, identiteettejä ja eroja (Bridges ja Pascoe 2014; Aho ja Mankki, 2023).

Kriittisen miestutkimuksen käsitteet tuovat uuden näkökulman aiempiin kriittisiin siirtolaisuustutkimuksiin, joissa on analysoitu, miten siirtolaisista tehdään prekaaria työvoimaa juuri siten, että siirtolaisia sisällytetään suomalaiseen yhteiskuntaan erilaisten hierarkisoimisen ja erottamisen inkluusion (*differential inclusion*) operaatioiden kautta (Mezzadra ja Neilson 2012; Könönen 2015). Maahanmuuttajamiesten sisällyttäminen ei myöskään muuta hegemonisen maskuliinisuuden avulla ylläpidettyjä kapitalistipatriarkaalisia suhteita, joissa aiemmin erityisesti naisten on katsottu tekevän uusintavaa palkkatyötä. Suomalainen työmarkkinamalli vaikuttaa edelleen nojaavan ajatukselle, jossa miesvaltainen vienniteollisuus nähdään tuottavana ja naisten – ja yhä enemmän maahanmuuttajien – tekemä siivous- ja hoivatyö puolestaan ei-tuottavana. Siksi

maahanmuuttajuudelle perustuvalla työnjaolla ei sinällään pureta perinteisiä sukupuolittuneita valta-asetelmia, vaikka siirtolaisten myötä myös miehet osallistuvat naisvaltaisille aloille aiempaa useammin. Sen sijaan kapitalistista tuotantotapaa pidetään yllä sisällyttämällä ja muokkaamalla intersektionaalisesti ulkomaalaisia "sopiviksi" ja arvoa tuottaviksi. Kyseessä on eräänlainen intersektionaalinen sisällyttämisen logiikka, jota myös työmarkkinoilla osataan käyttää hyväksi. Hybridimaskuliinisuus toimii tässä sisällyttämisen logiikassa käyttövoimana kapitalistiselle tuotannolle. Toisaalta hybridimaskulinisaatio ja siirtolaisten sisällyttäminen osaksi työvoimaa muokkaa kuitenkin luokan, rodun ja sukupuolen suhteita hieman uudelleen. Phoenix ja Peltola (2010, 10) kirjoittavat, että uusia ja vanhoja maskuliinisuuksia ilmenee *elättyinä ristiriitoina*, kun ympäristöt muuttuvat ja niitä muutetaan. Erilaiset mieheyden esitykset ja toimijuudet voidaan nähdä myös uhkana hegemonisen mieheyden ideaalille eli sille, mitä pidetään kulloinkin tavoiteltavana mieheytenä (Connell 1995). Intersektionaalisuuden analyysi tarjoaa tapoja hahmottaa mieheyden muodostumista myös epävaakaana ja muokkautuvana suhteessa muihin eron tekoihin.

2.1.3 Luokan intersektionaalinen muotoutuminen

Feministinen luokanteoreetikko Beverley Skeggs kuvaa eräässä haastattelussa työväenluokan kokemusta Richard Sennetin "luokan piilotetun kivun" näkökulmasta seuraavasti:

Ajattelen, että se on piilotettua, mutta läsnä kaikkialla. (...) Kävelet sisään paikkaan ja tiedät, että sinulla ei ole arvoa, ja ajattelen, että juuri tällaisissa arkipäiväisissä tilanteissa luokkaa eletään, kivuliaastikin. Sen voi nähdä. Voit nähdä tuomion, voit nähdä ulossulkemisen ja voit nähdä sen, että sinulla ei ole arvoa. Se on tuskallista: astut tilaan ja tiedät, että sinun täytyy osoittaa, että sinulla on arvoa ilman, että voisit ottaa itsensänselvyytenä, että ihmiset kuuntelevat sinua, ottavat sinut vakavasti ja hyväksyvät sinut. Eivät kaikki tule hyväksytyiksi joka paikkaan, enkä väitä, että se on itsestään selvää, mutta se on eräänlaista jatkuvaa tuskaa, todellakin. Esimerkiksi kun kävelet kauppaan. Formationsissa [*Formations of class and gender*] on esimerkki naisista, jotka tunsivat, etteivät he voineet kävellä hienoihin kaappoihin, kuten tavarataloon, koska he tiesivät, että heidät tulkittaisiin mahdollisiksi varkaiksi. (Skeggs 2008, 31–32.)

Vaikka Skeggs puhuu yllä olevassa lainauksessa ja teoksessaan *Formations of Class and Gender* (1997) valkoisista työväenluokkaisista englantilaisista naisista, on hän todennut, että hänen kunnialliseksi tulemisen teoriaansa vaikuttivat erityisesti analyysit rodullistettujen ihmisten asemasta (emt., 36). Toisin sanoen Skeggs, kuten monet muutkin tutkijat, on havainnut, miten työväenluokkaisuudessa ja rodullistettujen kokemuksissa ja toiseuttamisen mekanismeissa on jotain samankaltaista. Arvottamisen ja stigmatisoinnin lisäksi voidaan ajatella, että sekä työväenluokkaisilta että rodullistetuilta viedään usein mahdollisuus tulla ymmärretyksi kokonaisvaltaisina ihmisinä.

Aiemmissä tutkimuksissa on jo pitkään havaittu, että globaalit jälkiteolliset taloudet ovat tulleet yhä riippuvaisemmiksi maahanmuuttajatyövoimasta erityisesti palvelualoilla, kuten siivous-, hoito- ja muussa yleensä naisten tekemässä työssä (Castles 2015; Könönen 2015; osajulkaisu i). Työn palveluvetoistumista on tarkasteltu myös miesvaltaisen työn ja mieheyden kriisiytymisenä (McDowell

2003). Tämä tutkimus lähtee liikkeelle näistä kahdesta havainnosta ja pohtii, mitä se tarkoittaa työväenluokan näkökulmasta, jota Suomessakin on osittain leimannut karskin maskuliinisuuden ideaali (esim. Kainulainen ja Saari 2014; Aho 2019; osajulkaisu ii). Kuten olen tuonut esille, voi sukupuolen perusteella tehdyn analyysin avulla näyttää siltä, että työmarkkinoilla sukupuolisegregaatio purkautuu osittain, kun maahanmuuttajamiehet osallistuvat naistapaisten töiden tekemiseen Suomessa. Intersektionaalisuuden avulla tehty tutkimus kuitenkin osoittaa, että kyseessä ei ole välttämättä vain työmarkkinoiden sukupuolen segregaaation purkaminen vaan pikemminkin sukupuolen, rodullistamisen ja luokan uudelleen muotoutuminen globaalissa taloudessa, jossa kapitalistinen järjestelmä uudistaa itseään käyttäen hyväksi intersektionaalisia eroja.

Selkeimmin luokan muotoutuminen näkyy työmarkkinoilla. Siirtolaiset tekevät usein työtä, joka on perinteisesti ajateltuna työväenluokkaista. Joidenkin maahanmuuttajien kohdalla se tarkoittaa omaan koulutukseen, omiin kykyihin ja omaan aiempaan työtaustaan nähden yhteensopimatonta työtä, jollaista he eivät tekisi omassa kotimaassaan. Tällaiseen luokkaretkeen, joka tapahtuu muuttoliikkeessä ”alaspäin”, on viitattu tutkimuksessa käsitteellä *deskilling* tarkoittaen aikaisemman koulutuksen ja ammattitaidon mitätöitymistä (esim. Krivonos 2015; Näre ja Cleland Silva 2021). Siirtolaisuus haastaa jo sinällään kysymyksen luokasta jonakin essentiaalisena, muuttumattomana järjestyksenä tai identiteettinä. Essentialisoivat ja staattiset näkemykset luokkajärjestyksistä eivät myöskään ota huomioon sellaisten alistettujen ryhmien, kuten siirtolaisten ja maahanmuuttajien, kamppailuja. (Però 2015, 1157.)

Tässä tutkimuksessa en ole kiinnostunut niinkään siitä, millaisia kykyjä ja aiempaa koulutusta haastateltavani omaavat tai millaista työtä he ovat tehneet aiemmin. Tarkoituksena ei ole myöskään pyrkiä vertailemaan haastateltavieni luokka-asemia kahdessa (tai useammassa) eri maassa. Sen sijaan yritän hahmottaa, millaiset tekijät osallistuvat intersektionaalisesti luokan muotoutumiseen maahanmuuttajien työskennellessä ja eläessä Suomessa. Tässä luvussa hahmottelen teoreettisia keskusteluja, joissa käsitellään luokan ja siirtolaisuuden välisiä kytköksiä. Tämän luvun tarkoitus on pohjustaa johtopäätöksiäni ja auttaa vastaamaan kolmanteen tutkimuskysymykseeni: *Millä tavoin sukupuoli ja rotu uudelleen muotoilevat luokkajärjestyksiä Suomessa?*

Tutkijat ovat tuoneet esille, miten suomalainen työväenluokka muokkautui 1900-luvun alussa kulttuuriseksi, poliittiseksi ja yhteiskunnalliseksi ilmiöksi ja liikkeeksi (Fingerroos, Naarminen ja Roitto 2015, 210). Perinteisesti työväenluokkaisuuteen on Suomessa liitetty vahvaa itsetuntoa ja luokkatietoisuutta, erityisesti niissä tutkimuksissa, joissa työväenluokkaa on tarkasteltu teollisuudessa ja tehtaissa. Työväestön luokkatietoisuuden heikentyessä 1990-luvulta alkaen ja palkkatyöyhteiskunnan murentuessa muuttui myös luokkatutkimus Suomessa. Uudessa luokkatutkimuksessa tai uuden työn tutkimuksessa on tarkasteltu muuan muassa prekarisaatioon, sukupuoleen ja siirtolaisuuteen liittyviä kysymyksiä. (Esim. Fingerroos, Naarminen ja Roitto 2015.) Tutkimukseni kytkeytyy näihin uuden luokkatutkimuksen jäsentelyihin. Työn lisäksi hahmotan luokan muotoutumista asumisen ja arjen sekä ihmissuhteiden näkökulmasta. Tässä mielessä ymmärrän luokan *elettynä* (Skeggs 1997 ja 2014; Käyhkö 2020). Eletyn

luokan käsitteellä on viitattu erityisesti skeggsiläiseen ja bourdieulaiseen luokkatutkimukseen, jossa luokkaa on jatkokäsitteellistetty esimerkiksi *huokoisena kategoriana* (Roiha 2023) tai *hybridimäisenä juuttumisena* (Käyhkö 2020), mainitakseni tässä vain muutamia. Luokka nähdään näissä analyysissä muuttuvana eikä esimerkiksi koulutuksen, ammattiaseman, ansiotason tai vastaavien muuttujien perusteella analysoitavana yksinkertaisena kategoriana. Luokkaa eletään ja koetaan mitä erilaisimmissa tilanteissa. Luokkaa tehdään hiljaisesti ja tapaisesti ilman, että aina edes tiedostetaan sen liittyvän luokkaan.

Luokan Ääni ja Hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa (2016) -teoksen tekijät käyttävät luokkajärjestyksen käsitettä viittamaan erilaisiin valtasuhteisiin, hierarkioihin ja jaotteluihin, jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan ja joihin ihmiset voivat myös toiminnallaan ja kamppailuilla vaikuttaa (Kauranen ja Ojajärvi 2016, 321). Tässä tutkimuksessa käytän sekä luokan muotoutumisen käsitettä että luokkajärjestyksen termiä kuvatakseni luokan intersektionaalista luonnetta. Työssäni hahmotan luokkaa kategorian, rakenteen tai kokemuksen sijaan pikemminkin muotoutumisen näkökulmasta. Samalla tutkimukseeni liittyy ajatus luokan muotoutumisesta deleuzelaisella tavalla muutoksena (*devenir, becoming*) (Vähämäki 2009; Jakonen 2015, 224). Muotoutumisen käsitteellä päästään kiinni luokkaan sellaisena ilmiönä, jolla ei ole vielä(kään) selkeää nimeä mutta, jota voidaan jo hahmotella ja jäsenellä. Luokka määrittyy tässä siis samanaikaisesti historiallisena, nykyisenä ja tulevaisuutta muokkaavana suhteena (Skeggs 2021, 191).

Edellä esitetyn ajattelun inspiroimana voidaan siis ajatella, että siirtolaiset osallistuessaan työväenluokkasiin töihin tahtomattaankin tulevat osaksi työväenluokkaa ja sen tekemistä. Vaikka haastatteleman siirtolaiset ja maahanmuuttajat työskentelevät leimallisesti työväenluokkaisissa, suorittavissa töissä, ei esimerkiksi ammattiliittoon kuulumisen, joka on nähty osana perinteistä suomalaista työväenluokkaista identiteettiä, ole samalla tavalla tavoitettavissa heille kuin valtaväestöön kuuluville. Samansuuntaisesti kuin Minna Seikkula (2015) on tuonut esille rodullistamisen yhteydessä ajattelun, että prekaarius voi viedä poliittista toimijuutta siirtolaisilta ja johtaa *luokattomuuteen* hyvinvointivaltion perinteisessä luokkajaossa (Jakonen ym. 2006). Tämän luokattoman luokan poliittisen toimijuuden muotoutumisen tulee nähdä rakentuvan muualla kuin vain ”tehtaassa”. Sillä kuten marxilaiset ajattelijat ovat tuoneet esille, postfordismissa tehdas on levittäytynyt kaikkialle; työ on hajautunut, ja koko yhteiskuntaa (ei vain tehdasta) järjestää ajatus tuottavuudesta (esim. Gill ja Pratt 2008, 7).

Siirtolaisten ja maahanmuuttajien asema luokkajärjestyksessä on ambivalentti. Heille ei välttämättä löydy selkeää lokeroa tai identiteettiä, johon he kansallisessa luokkajärjestyksessä sopisivat (Mezzadra ja Neilson 2012, 190). Tutkimuksissa tätä ilmiötä on käsitteellistetty myös valtaväestöön kuuluvien osalta prekaarin, hybridimuotoisen ja vastaavien liminaalia tilaa kuvaavien asemien kautta (esim. Käyhkö 2020). Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että kuvailemani siirtolaisten asuttama luokka hakee muotoaan jatkuvasti. Haastateltavani saattoivat tuottaa perinteistä työväenluokkaista puhetta kertoessaan, kuinka ylpeitä he ovat siivoojina, mutta toisaalta monet heistä totesivat, etteivät tekisi vastaavaa työtä muualla ja suunnittelivat pyrkivänsä muihin töihin tai

opiskelemaan. Juuri tätä (työväen)luokan elettyä ristiriitaisuutta on tarkasteltava rodullistamisen ja sukupuolen näkökulmasta.

Feministisesti orientoituneet luokkatutkijat ovat nostaneet esille, miten luokka ja luokkasuhteet ovat aina myös suhteessa sukupuoleen ja rotuun. Näissä marxilaisissa feministisissä tulkinnoissa on kritisoitu marxilaista lähestymistapaa luokkaan siitä, että se jätti sukupuolen ja rodun luokkasuhteiden analyysin ulkopuolelle eikä huomionut, miten esimerkiksi rodullistaminen, työperäinen maahanmuutto ja kriminalisointi ovat osa sosiaalista uusintamista ja täten kapitalistisia suhteita ja tuotantoa (esim. Skeggs 2021). Monet rodun tutkijat ovat kuitenkin esittäneet, miten rotu toimii modaliteettina, jossa luokkaa tehdään elettäväksi (Skeggs 2021, 207).

Maahanmuuttajat ja siirtolaiset eivät asetu mutkattomasti suomalaiseen luokkajärjestykseen. Parhaimmassakin tapauksessa esimerkiksi työväenluokka perinteisesti ymmärrettynä voi tuottaa esimerkiksi maahanmuuttajamieheydelle vain jonkinlaisen ”tyylitellyn hypermaskuliinisuuden muodon”, jossa sosiaalinen identiteetti rakentuu liioitellusta työväenluokkaisuuden ja mustan mieheyden yhteenkietoutumasta (Christensen ja Jensen 2020). Prekarisaatiotutkijat ovatkin nostaneet esille, että siirtolaiset on joko suljettu ulos eri keinoin työväenluokasta, kuten ammattiliitoista (Mulinari ja Neergaard 2004; Alho 2015), tai nähty vaarallisena luokkana, kuten Guy Standingin (2011) tunnettu kuvaus prekaarista luokasta esittää. Voidaan myös ajatella, että ”ohjaamalla” maahanmuuttajat ja siirtolaiset (naistapaisiin)töihin yritetään tehdä siirtolaiset vaarattomiksi (ks. myös Anttila 2016; Käyhkö 2006). Maahanmuuttopolitiikalla myös itseasiassa sisällytetään monin eri tavoin siirtolaisia työmarkkinoille (Mezzadra ja Neilson 2012, 198). Erilaisten erottelevien sisäänsulkemisen käytäntöjen kautta luodaan myös uudenlaista työväenluokkaa, joka on sisäisestikin moneen kertaan jaettu hierarkkisesti (Könönen 2015, 70).

Tutkimukseni osoittaa, miten luokka, rotu ja sukupuoli kietoutuvat ja risteävät toisiinsa maahanmuuttajien elämässä ja työssä sekä kohtaamisissa muiden ihmisten ja erilaisten elämän infrastruktuurien kanssa (osajulkaisu iv). Osajulkaisussa neljä lähestyn luokan, rodun ja sukupuolen intersektionaalisuutta osittain myös uusmaterialistisen ajattelun kautta. Tutkin miten erilaiset infrastruktuurit osallistuvat inhimillisten toimijoiden kanssa siirtolaisten suhdeverkostojen muotoutumiseen. Lyhyesti määriteltynä uusmaterialistinen (esim. Lummaa ym. 2020; Tiainen ym. 2020) ajattelu viittaa sellaiseen teoriaan, jossa materiaalilla nähdään olevan toimijuutta. Uusmaterialismin suhde ”vanhaan” materialismiin, on sen sijaan hieman kompleksinen. Siinä missä ”vanha” tai marxilainen historiallinen materialismi viittaa (taloudellisiin) rakenteisiin ja niiden määräävään suhteeseen, uusmaterialismissa ei ole määrääviä ylhäältä-alaspäin olevia rakenteita. (Lummaa ym. 2020) Uusmaterialismissa ei-inhimillisten ja inhimillisten toimijoiden nähdään muotoutuvan yhteisvaikutuksessa keskenään (esim. Barad 2007). Kuten Lummaa ja kumppanit (2020, 88) toteavat, ei kuitenkaan ole mitään estettä käyttää molempia ajatussuuntia yhdessä.

Uusmaterialistisen ajattelun avulla voidaan löytää ja osoittaa ehkäpä uudenlaisten luokkajärjestysten muotoutumisen alueille, jotka jäävät monesti

katveisiin. Ammattiliitot ja työmarkkinat ovat yksi näkyvimmistä paikoista, missä luokkaa perinteisesti tehdään. Kuitenkin myös muualla, kuten asumisessa ja julkisissa tiloissa, missä ihmisiä luokitellaan myös rodun ja sukupuolen näkökulmasta, rakentuu luokkaistettuja subjekteja, joista toiset nähdään parempina ja ansaitsevimpina kuin toiset. Myös virallinen maahanmuuttopolitiikka eli valtio osallistuu uuden luokkapolitiikan ja luokkajaon rakentamiseen säätelämällä ja hallinnoimalla siirtolaisten liikkumista ja osallistumista työmarkkinoille (Könönen 2015; osajulkaisu i).

Näyttää siis siltä, että uusi luokka muotoutuu hajallaan, toisista erotettuna ja atomisoituna. Tämä on osa kapitalistista tuotantoa, jossa siirtolainen toisaalta pakotetaan liikkeelle ja toisaalta rajataan hänen liikettään. Ennen kaikkea ”komentettaessa” siirtolaisia ja maahanmuuttajia töihin luodaan aktiivisesti myös (uusi) työläissubjekti (Viren ja Vähämäki 2011, 33). Tässä tutkimuksessa tuo (työläis)subjekti on *tulossa ja muotoutumassa*. Se ylläpitää usein valkoisen valtaväestön elämää siivous- ja muun naistapaisen työn myötä. Toisaalta, kuten sanottua, tuo (uusi) työläissubjekti on elettyä luokkana katveessa, ja jonkinlaisena perinteisenä poliittisena luokkatoimijana se kehkeytyy jossakin ammattiliittojen liepeillä. Näitä luokkajärjestyksen muotoutumisen katveja, liepeitä ja keskiöitä tarkastelen seuraavassa luvussa tarkemmin.

2.2 Intersektionaaliset kamppailut muuttoliikkeessä

Tässä luvussa esittelen tutkimusteoreettiset näkökulmat, jotka kontekstualisoivat luvussa 2.1. esitettyjä sitoumuksia käytäntöön ja toimintaan. Käyn lyhyesti läpi niitä konteksteja, joihin olen tutkittavani ”sijoittanut” osajulkaisuissa. Katson, että näitä keskusteluja on kuitenkin tarpeellista laajentaa ja tuoda ne osaksi yhteenvetoa kamppailun käsitteen kautta. Ymmärrän kamppailun laajasti yhteiskunnallisena toimintana. Kamppailun käsite viittaa tässä löyhästi myös marxilaiseen ajatteluun tuotantosuhteista. Marxille tuotantosuhteet viittaavat siihen, miten yhteiskunnan tapa tuottaa elämän edellytykset ja inhimillisten tarpeiden tyydytys on järjestetty, sekä siihen, miten nämä järjestelyt tai organisointi ovat aina kamppailun tulosta. (Kauranen ja Ojajärvi 2016, 334.) Tutkimuksessani kamppailu tarkoittaa yhtäältä sitä, että kamppaillaan mahdollisuudesta oleskella ja rakentaa uutta elämää Suomessa. Monille se tarkoittaa siis sitä, että etsitään töitä ja tehdään töitä parhaissa mahdollisissa olosuhteissa. Toisaalta tarkastelen sitä, miten kamppailut voivat mahdollisesti olla kollektiivisia, ja tuon esille, miten rotu, sukupuoli ja luokka muotoilevat maahanmuuttajien ja siirtolaisten ammattiliitto-osallisuutta. Käsitteellistän kamppailuja myös siitä näkökulmasta, millaisia tapoja asua, hoivata ja järjestellä eli kannatella elämäänsä ja läheissuhteitaan matalapalkkaisten sekä mahdollisesti oleskelulupajärjestelmään sidottujen siirtolaisten elämässä kehkeytyy Suomessa.

2.2.1 Toiminta ja toimijuus työmarkkinoiden liepeillä

Liikkuvuus jälkiteollisen työn paradigmaattisena muotona

Nykyisessä työntutkimuksessa korostetaan muutosta. Uuden työn tutkimuksessa muutoksella on tarkoitettu esimerkiksi sitä, että yhteiskunta on siirtynyt fordistisesta tuotannosta post-fordistiseen yhteiskuntaan. Yhtäältä se on tarkoittanut sitä, että fordistinen teollinen työ on siirretty globaaliin etelään ja Aasiaan. Toisaalta sitä, että jälkiteollisissa talouksissa työtä tehdään yhä enemmän palveluina. (Esim. Julkunen 2008; Vähämäki 2009; Jakonen 2014, 290.) Uutta postfordistista työtä ja työntekijää kuvastaa työn moneus ja heterogeenisyys (Jakonen 2014). Toisin kuin fordismissa naistapaisesta hoiva- ja ylläpitotyöstä tulee keskeistä tuotannon kannalta – varsinkin kaupungeissa, joissa siirtolaisia työskentelee kaupunki-infran, katujen, toimistojen, liikennevälineiden ja kotien ylläpito-työissä, kuten siivouksessa (esim. Gavanas 2010; Könönen 2015).

Uutta työtä luonnehtivan palvelutalouden sisälle mahtuu suuri joukko erilaisia ja eriarvoisiksi miellettyjä töitä, joiden kehittämiseen ja muuttamiseen investoidaan hyvin eri tavoilla. Esimerkiksi siivousalalla robotit eivät ole vielä tulleet korvaamaan ihmisten tekemää työtä. Työtä saatetaan tehdä hyvinkin perinteisin välinein mopeilla ja ämpäreillä. Työstä, jonka on perinteisesti ajateltu vaativan vain matalaa koulutusta, ajatellaan osittain edelleen samalla tavalla. Myöskään digiloikkaa ei ollut tutkimukseni haastatteluiden teon aikaan (2013–2016) vielä otettu siivousalalla, jolla suurin osa haastateltavistani oli työskennellyt. Viitteitä erilaisista ”seurantalaitteista” ja kirjaamisesta oli kuitenkin olemassa jo tuolloin sekä myös merkkejä alustatalouden ”tulemisesta”. Vaikka tutkimukseni ei keskittynyt työn käytäntöihin, syntyi haastatteluista vaikutelma, että työssä käytettiin melko perinteisiä siivoustyövälineitä. Siivoustyön käytäntöjen muutos itsessään edellyttäisikin lisätutkimusta. Työolot sen sijaan muistuttivat osittain sitä, mitä palvelutalouden prekarisaatiosta kirjoittaneet tutkijat ovat jo aiemmin havainneet: postfordismissa massatyöläinen ”hajotetaan” ja työläiset erotetaan toisistaan palkkauksen avulla sekä tilan ja ajan suhteen siten, että koko fordistisessa tehtaassa toteutunut kollektiivisen neuvottelun kehys häviää (esim. Vähämäki 2009, 66; Jakonen 2014; Koivunen ja Ojala 2015).

Haastateltavieni työtä kuvastaa mainitun kaltainen työntekijän ja työn ”hajoaminen”: työ on sirpaleista, se on keikkatyötä, välillä osa-aikaista, välillä ajetaan omilla autoilla kohteeseen, työkeikat ilmoitetaan viimetingassa, usein työtä tehdään kohteissa yksin, mutta esimerkiksi rakennussiivouksessa voi olla useita siivoojia porukalla tekemässä, kohteisiin matkustetaan välillä ämpärin päällä istuen pakettiauton perällä, välillä rupertellaan kohteen muiden työntekijöiden kanssa ja syödään lounaseväitä puistonpenkillä tai autossa (jos ehditään), jutellaan kotisiivouksen iäkkäiden asiakkaiden kanssa ja työpäivän loputtua fyysisestä työstä väsyneenä palataan kotiin tai seuraavaan työhön.

Siivousalaa pidetään myös niin kutsuttuna sisääntuloammattina monelle maahanmuuttajalle (Forsander ja Alitolppa-Niitamo 2000). Siivousala vaikuttaa stigmatisoituneen harmaan talouden alaksi, kun työvoima on

suomenkielentaidotonta, nuorta, kouluttamatonta, järjestäytymätöntä ja riippuvaista työnantajastaan (Verohallinto 2013). Siivousalalla työskentelyä kuvaa määräaikaisuus ja osa-aikaisuus. Lisäksi alalla tehdään nollatyösopimuksia, joissa työnantaja ei ole velvoitettu järjestämään työntekijälle eli ”tarvittaessa työhön kutsuttavalle” yhtäkään työtuntia. Työntekijän on kuitenkin oltava valmis työskentelemään lyhyelläkin varoitusajalla toimeentulonsa, oleskeluluvan tai tukien menettämisen pelossa (Könönen 2015).

Palvelutaloustyöntekijät, kuten siivoojat asettuvat kummalliseen välitilaan siinä, että heidän työtään ei määritä fordistisen mallin massatyöläisyys eikä täysin nykyinen uusi työkään. Heidän tekemänsä työ on eräänlaista ylläpitävää tukityötä (Hirvonen ja Mankki 2017), jonka tekeminen ei edellytetä erityistä tutkintoa tai välttämättä edes koulutusta. Toisaalta haastateltavieni siivoustyötä voidaan kuvata hyvinvointia välittäväksi työksi, joka tulee näkyväksi usein vasta sitten, kun se jätetään tekemättä. Siirtolaisen hahmossa kohtaavat uusi ja vanha työ, ja hän kantaa itsessään merkityksiä, joita Jussi Vähämäki kuvailee postfordistisen työläisen hahmossa:

Uusi postfordistinen työläinen on atomistinen, vailla ammattiyhdistysliikettä, matalapalkkainen ja hänen työnsä on prekarisoitunut. Uudessa tilanteessa palkkatyöstä tulee finanssitaloudelle alisteista, eikä se toimi enää taloudellisen kasvun moottorina, kuten se fordismissa teki. Huolimatta siitä, että työllisyys kasvaa, vaikutukset painavat leimansa koko talouteen: työsuhteiden prekarisoituminen vaikuttaa myös perheisiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Vähämäki 2009, 67.)

Huolimatta siitä, että olemme olleet siirtymässä jonkinlaiseen jälkiteolliseen yhteiskuntaan jo pidemmän aikaa, asetetaan fordistinen kokoaikatyö yhteiskunnassa edelleen viitepisteeksi, josta käsin myös keskustelua työperäisestä maahanmuutosta käydään (Könönen 2015). Könönen (2015, 119) toteaa, että erityisesti EU- ja ETA-maiden ulkopuolisesta työvoimasta tulee jonkinlainen postfordismin ideaali työläinen, jonka koko oleskelu on sidottu työntekemiseen. Oleskeluluvan ja työn tekemisen välinen sidos tarkoittaa, että siirtolaisille työllä on aina erityisempi merkitys kuin vain toimeentuloon liittyvä.

Toisin kuin maahanmuuton hallintaa korostavat ajattelumallit, joissa liikkuvuus nähdään hallinnan ja säätelyn kohteena, autonomiset muuttoliiketeoriat korostavat siirtolaisten liikkuvuutta itsessään jo jonkinlaisena mahdollisuutena esimerkiksi parempaan elämään, parempiin töihin ja ylipäänsä ihmisten oikeutena (De Genova 2002; Könönen 2015). Myös erilaiset ulkomaalaisen työn säätelyyn liittyvät politiikat, kuten Suomessa saatavuusharkinta, voidaan nähdä ongelmallisena ja rajoittavana maahanmuuttajien näkökulmasta. Näissä säätelyissä evätään maahanmuuttajien mahdollisuus työllistyä aloille, joille katsotaan olevan riittävästi valtaväestön kansalaisia tarjolla. (Könönen 2015; Könönen ja Himanen 2019.)

Suomessa tehty aiempi kriittinen siirtolaisuustutkimus on korostanut rajojen merkitystä poliittisina välineinä sille, miten prekaaria maahanmuuttajatyövoimaa tuotetaan Suomessa. Kriittinen siirtolaisuustutkimus ja se, mitä on kutsuttu autonomiseksi siirtolaisuustutkimukseksi, ovat kritisoineet sellaista työvoimaan liittyvää tutkimusta, joka lähestyy siirtolaisia uhridiskurssin kautta tai tarkastelee heidän muuttonsa motivaatioita vetovoima- ja

työntövoimatekijöiden kautta. Autonominen migraatiotutkimus sen sijaan korostaa siirtolaisten subjektiivisia motivaatioita ja kamppailuja, joita ei voida avata esimerkiksi hallinnan teorioiden avulla. (Papadopoulos ja Tsianos 2013; Alberti 2014; Könönen 2015; Maury 2021.)

Gabriella Alberti (2014) on yhdistellyt kiinnostavasti työprosessiteoriasta kumpuavan työvoiman liikkuvuuden (*labour mobility power*) käsitettä autonomisen siirtolaisuustutkimuksen näkökulmien kanssa tutkiessaan sitä, miten liikkuvuuden erilaiset muodot voivat toimia vastarinnan alustana matalapalkatuille siirtolaisille. Siirtolaiset, jotka ovat pakotettuja liikkumaan, voivat myös käyttää liikkuvuutta hyväkseen. Liikkuvuus voimana tarkoittaa sitä, että vaihdetaan tiuhaan työpaikkoja tai muutetaan paremman työn tai olosuhteiden perässä toiseen maahan. Työn lisäksi autonomian perinteestä käsin kirjoittavat muuttoliiketutkijat korostavat sitä, miten liikkuvuus tuottaa vaihtoehtoisia elämänmuotoja ja elämäntapoja, jotka kiertävät ja uhmaavat olemassa olevaa työvoiman valvontaa ja kansalaisuuden poissulkevia mekanismeja (Papadopoulos ja Tsianos 2013, 191; Alberti 2014, 817). Valta, joka saa ihmiset liikkumaan ei siis ole vain ylhäältä alaspäin suuntautuvaa ja rajoittavaa, vaan se saa myös ennalta määräämättömiä kamppailun muotoja.

Suomalaisessa siirtolaisuustutkimuksessa on tarkasteltu vielä melko vähän työvoiman kollektiivisia vastarinnan mahdollisuuksia ja rajoja. Yksi selitys tälle voi olla se, että ammattiliittojen roolia on tutkittu vain niukasti siirtolaisuustutkimuksen piirissä (ks. kuitenkin Kyntäjä 2011; Lillie ja Sippola 2011; Ristikari 2013; Alho 2015; Sippola ja Kall 2016; Danaj ym. 2018; osajulkaisu ii). Vaikka Suomessa palkansaajien järjestäytyminen on vähentynyt viimeisten kahden vuosikymmenen aikana ja toimialoittain järjestäytymisessä on suuria eroja, kansainvälisessä vertailussa järjestäytymisaste on ollut Suomessa ja muissa Pohjoismaissa edelleen korkea, samoin työehtosopimusten kattavuus ja ammattiliittojen edustus työpaikoilla (Koivunen ja Ojala 2005; osajulkaisu ii; Bergholm ja Sippola 2023). Tämän vuoksi on huomionarvoista tutkia millaista vastarintaa instituutio-naalisten toimijoiden, kuten ammattiliittojen yhteyteen, reunamille ja liepeille muodostuu kuvatun postfordistisen hajaantuneen työn ja atomisoidun maahanmuuttajatyöläisen näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa hahmottelen sitä, miten esimerkiksi ammattiyhdistysliike suomalaista työelämää leimaavana perinteisenä työväen toiminnan ja vastarinnan infrastruktuurina koetaan ulkomaalaistaustaisten, matalapalkkaisissa töissä olevien näkökulmasta. Millaisia mahdollisuuksia laajempaan toimintaan tai vastarintaan ammattiliitto tarjoaa ulkomaalaistaustaisille haastateltavilleni? Millaisia yksilöllisiä tai kollektiivisia potentiaaleja haastateltavieni puheissa rakentuu?⁸ Ennen kuin pohdin siirtolaisten asemaa ammattiliitoissa, esittelen

⁸ Vaikka tutkimuksessa on lähdetty yksilön tarinasta, niin pitkin väitöskirjan tekoprosessia olen ymmärtänyt ja hahmottanut näiden tarinoiden kertojan kehkeytyvän osana laajempia ja vaihtuvia konteksteja, joista käsin haastateltavat kertovat kokemuksistaan. Toisin sanottuna haastateltavieni työelämäkerrat ovat avoimia tarinoita ja muuttuvia sen mukaan, miten ihminen liikkuu ja miten kontekstit vaihtuvat hänen ympärillään, ihmisen näin muokattaessa myös ympäristöään.

suomalaisen työmarkkinamalliin ja kollektiiviseen sopimiseen ja järjestäytymiseen liittyviä ideoita.

Suomessa työstä sopimisen kulttuuria on historiallisesti rakennettu pariteetti-ideologialle, jossa tunnustetaan yksittäisten työntekijöiden alisteisempi asema suhteessa työnantajaan. Pariteetti-ideologian mukaisesti työsopimus tehdään kollektiivisesti niin, että työmarkkinaosapuolet tunnustavat toisensa, ja näin katsotaan, että työnantajien ja työntekijöiden välille mahdollistuu symmetria ja valtasuhteet tasoittuvat. (Kettunen 2008, 188.) Tätä mallia on kuitenkin kritisoitu muun muassa siitä, että symmetrian ajatus itseasiassa vain peittää pääoman ja työn perustavanlaatuisen epäsymmetrian ja ajatuksen siitä, että työntekijän ja kapitalistin välinen suhde on aina olemukseltaan riistosuhde. (Emt., 189.) Autonomiia korostavien teorioiden näkökulmasta ammattiliitot voidaan näin ollen nähdä siis pikemminkin työvoiman autonomiia rajoittavina ja pääoman ja työväen suhteita sääntelevinä kompromissikoneina, pikemmin liikkuvuuden hallintaa myötäilevinä toimijoina kuin tuon perustavanlaatuisen riistosuhteen kriitikkoina.

Työelämäsuhteiden lisäksi ammattiyhdistysliike on myös ollut muovamassa sitä, millaiseksi (ideaali) työläinen rakentuu. Historiallisesti työläinen haluttiin nähdä hyvänä ja ahkerana työntekijänä mutta myös aktiivisena ja kriittisenä ammattiliittotoimijana⁹. Toisekseen hyvinvointivaltiollisessa ajattelussa työläisen kuva sidottiin kansalliseen hyvinvointivaltion projektiin ja palkkatyöläisyyteen, mikä tarkoitti sitä, että työn yhteiskunnalliseksi muodoksi ja normiksi tuli palkkatyö. Työ sidottiin siis työmarkkinoihin, ja tämän myötä myös naisten palkkatyölle luotiin edellytykset. (Kettunen 2008, 193.)

Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että ammattiliitoilla on ollut merkittävä rooli myös niin sanotun vieraan työvoiman ja pääoman suhteiden järjestämisessä Suomessa, minkä vuoksi niiden institutionaalinen rooli suhteessa siirtolaistyöntekijöiden strategioihin tulisi ottaa huomioon. Pohdin seuraavassa, millaisia toimintamahdollisuuksia ammattiliittoihin liittyy siirtolaisten ja maahanmuuttajien näkökulmasta postfordistisessa taloudessa, jota kuvaa eräänlainen hajaannus, yksilöllistyminen ja kysymys (työväen)luokan moneudesta (Hardt ja Negri 2004; Gill ja Pratt 2008, 7). Tämän luvun otsikossa esiintyvä, sijaintia jonkin reunamalla ilmaiseva ”liepeillä” viittaa siis niihin alueisiin ja seutuihin, joissa jälkiteollinen prekaari ja atomisoitunut työvoima elää, kamppailee ja työskentelee.

Siirtolaisten järjestäytyminen ammattiliitoissa

Siinä missä fordistisessa tuotannossa ammattiliitot pystyivät toimimaan tai ainakin tavoittamaan työntekijät ”suljetuissa tehtaissa”, on kysymys erityisesti maahanmuuttajaprekariaatista ollut monella tapaa hankala ammattiyhdistysliikkeelle (Könönen ja Himanen 2011; Doellgast, Lillie ja Pulignano 2018). Siirtolaistuutkimuksessa on puhuttu työn fragmentoitumisesta. Sillä viitataan työprosessien muutoksiin, joissa erityisesti maahanmuuttajia työllistävien alojen työtä

⁹ Tätä hahmoa Pauli Kettunen (2008, 180) kuvaa siteeraamalla SAK:n puheenjohtajaa vuoden 1956 yleislakossa: ”Suomalainen työmies näkee ennemmin nälkää kuin alistuu.”

hajautetaan ketjutusten ja ulkoistamisten kautta ja joissa työ on hajaantunut eri toimipisteisiin (Berntsen 2019; Alberti 2014; Hirvonen ja Mankki 2017; Kainulainen 2020). Vaikka ammattiliittojen ideologinen pohja onkin alun perin kansainvälisessä työväenliikkeessä, maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevissa kysymyksissä vaikuttavat vahvasti kansalliset keskustelut, institutionaaliset järjestelyt sekä lainsäädäntö. Myös ammattiliittojen vaikuttavuus ja toiminta muotoutuu kansallisissa konteksteissa (Penninx ja Roosblad 2000, 206). Useat ideaalit kuvaukset luokkaidentiteetistä (Kettunen 2008) korostavat yhtenäistä, kansallista (työläis)kulttuuria, jonka perustalle luokkapolitiikkaa ja solidaarisuutta on rakennettu (Fingerroos, Naarminen ja Roitto 2015; Danaj ym. 2018). Vaikka työvoimaa olisivat määritelleet esimerkiksi sukupuolen tai etnisyyden väliset erot, on vahvan luokkaidentiteetin nähty tasaavan näitä eroja (Fantasia 1989; Danaj ym. 2018). Tämä työväenluokan identiteetti on osittain strategisesti rakennettu työväenliikkeen toimesta, mutta se heijastaa ja sisältää myös muita identiteetin rakentumisen konteksteja, kuten yhteisön, jossa työntekijät elävät tai josta he ovat lähtöisin, sekä ammatillisen yhteisön (Danaj ym. 2018).

Työntekijöiden välisen luokkasolidaarisuuden rakentaminen onkin muuttunut hankalaksi, kun työ on irrottautunut kuvainnollisesti ilmaistuna ”yhdestä paikasta ja yhdestä työnantajasta” (Ylhäinen 2018, 76–77). Yhtäältä, työnantajaan liittyvät, riippuvuussuhteita luovat hallinnan mekanismit, kuten työperäinen oleskelulupa, voivat vaikeuttaa solidaarisuuden rakentamista työntekijöiden välille. Siivoustyössä työskennellään paljon eri kohteissa, jolloin toisten työntekijöiden ja ammattiliittojen edustajien kohtaaminen ei ole aina mahdollista (Kainulainen 2020). Toisaalta kollektiivisuuden heikentyminen on jo pitkään ollut pulma ammattiliitoille (Jokivuori 2002, 14). Ulkomaalaisten työntekijöiden lisäksi ihmiset eivät enää 2000-luvulla ylipäänsä samastu sellaiseen luokkapolitiikkaan, joka on ollut pitkään kansallisen luokkakompromissin perustana. Sen sijaan toisenlaiset symboliset ja aineelliset epätasa-arvon lähteet, kuten rasismi, järjestävät luokkahierarkioita uudella tavoin. (Ylhäinen 2018, 85; osajulkaisu ii.)

Suomalaisessa työmarkkinamallissa ammattiliitoilla on ollut suuri rooli ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden työmarkkinoille pääsyn sääntelyssä. Ulkomaalaistaustaisia työllistävien alojen työntekijäjärjestöille maahanmuutto on ollut ristiriitainen kysymys. (Alho 2015; osajulkaisu ii.) Monet liitot ovat pyrkineet edistämään ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden järjestäytymistä, mutta toisaalta ne ovat puolustaneet EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta tulevien työntekijöiden maahan pääsyn rajoittamista vetoamalla taloudelliseen kansalliseen etuun. Esimerkiksi ammattiliittojen keskusjärjestö SAK ajoi aktiivisesti siirtymäaikaan Virosta ja muista vuonna 2004 EU:hun liittyneistä maista tuleville työntekijöille (ks. Alho 2015, 27; osajulkaisu ii). Yhtenä syynä oli pelko siitä, että palkkoja ryhdytään polkemaan alaspäin. Virolaisten alhainen järjestäytymisaste aiheutti myös huolta. Ammattiliitoilla on ollut vaikeuksia ajaa erityisesti niiden työntekijöiden etua, jotka työskentelevät ylijarjaisissa työsuhteissa. (Lillie ja Sippola 2011; Anttila 2018.)

Yksityisellä palvelusektorilla työskentelevät siirtotyöläiset ovat harvemmin ammattiliiton jäseniä (Alho 2015). Toisaalta niiden työntekijöiden määrä, jotka

eivät puhu suomea äidinkielenään, on kasvanut palvelualojen liiton jäsenistössä (Alho 2015). Liitot myös pyrkivät kehittämään erilaisia uusia strategioita siirto-laisten järjestämiseksi liittoon (Kall ym. 2019; Alho 2015). Alhon (2013, 85) mukaan kuitenkin esimerkiksi palvelualojen liitossa rakentuu kuva ihanteellisesta maahanmuuttajasta sellaiseksi, joka työskentelee laillisesti Suomessa eikä välttämättä tule aktiiviseksi liiton sisällä. Lisäksi ammattiliittojen sisällä on taipumus jakaa työntekijät "meihin" ja "heihin" kansallisuuden perusteella. Tämä muokkaa ammattiyhdistysstrategioita tavalla, jota voidaan kuvata "valikoivaksi solidaarisuudeksi". (Emt., 97.) Suhteessa ideaaliin palkkatyöläiseen (Kettunen 2008) ihanteellinen maahanmuuttaja ei näin ollen tule tunnistetuksi historiallisen kansallisen ideaalin mukaisesti. Ihanteellisesta maahanmuuttajajäsenestä on riisuttu pois liiallinen kriittisyys, ja jäljelle on jäänyt vain ahkeran työläisen vaade.

Järjestäytyneet ulkopuoliset

Tutkimuksessa olen pohtinut maahanmuuttajuuden lisäksi myös sitä, miten sukupuoli muotoilee haastateltavien suhdetta ammattiliittotoimintaan. Suomessa naisten osuus työvoimasta on ollut perinteisesti suuri, kun taas etnisten vähemmistöjen ja siirtotyöläisten osuus työmarkkinoilla on ollut vähäinen suhteessa moniin muihin Pohjoismaihin (Nätti 1989, 137). Toisaalta työmarkkinoilla on vallinnut ja vallitsee edelleen vahvaa sukupuolen mukaista segregaatiota. Kuitenkin, kuten johdannossa toin esille, maahanmuuttajien osuus on kasvanut vähitellen 2000-luvulle tultaessa (Kyhä 2011; Ojala, Pyöriä ja Jakonen 2024), ja tämä muuttaa myös työmarkkinoiden sukupuolittuneita rakenteita, esimerkiksi jos tarkastellaan siivousalan kaltaista hyvin naistapaiseksi miellettyä työtä, jossa työskentelee yhä useammin ulkomaalaistaustaisia miehiä. Suomessa naisten osuus ammattiliittojen jäsenistä on myös ollut historiallisesti poikkeuksellisen suurta (Julkunen ja Rantalaiho 1993; osajulkaisu ii), ja viime aikoina tutkimuksissa on puhuttu jopa ammattiliittojen feminisoitumisesta viitaten naisten ammattiliittoon kuulumisen kasvuun suhteessa miehiin (Bergholm ja Sippola 2023).

Työmarkkinasuhteita on Suomessa muotoillut luokkasuhteiden lisäksi sukupuoli. Tämä on näkynyt esimerkiksi siinä, että ammattiliittojen historiaa ja toimintaa on leimannut ajatus edunvalvonnasta, joka pohjautuu hegemonisen maskuliinisuuden ideaaliin. Tämä on tuottanut naisille aseman, jota on kuvattu muun muassa käsitteellä "järjestäytynyt ulkopuoli" viitaten siihen, miten laajasta järjestäytymisestäään huolimatta naiset ovat jääneet vallan ulkopuolelle ammattiyhdistysliikkeessä (Julkunen ja Rantalaiho 1993). Vaikka ammattiliittojen normien ja käytäntöjen on katsottu vahvistavan kuvaa siitä, että ammattiliitot suosivat valkoisia ja miespuolisia, työskentelymaansa virallista kieltä puhuvia työntekijöitä (Munro 2001, 457; Wills 2008, 309; Lillie ja Sippola 2011, 26) on tutkimuksissa nostettu toisaalta esille, että myös maahanmuuttajat ja naiset ovat olleet osa ammattiyhdistysliikkeitä (Wajcman 2000). Kriittiset luennat ammattiyhdistysliikkeistä osoittavat, että todellisuudessa liike ei ole koskaan koostunut vain yhdestä homogeenisestä ihmisryhmästä, vaan myös ammattiyhdistysliikkeen sisäisiä jakoa ovat muokanneet sukupuoli ja rotu tuottaen hierarkioita (Wajcman 2000; Virdee 2014). Toisaalta liittojen strategioita, joissa pyritään ottamaan huomioon

marginaaliset ryhmät erityisryhminä, on myös kritisoitu. Vähemmistöjen tai naisten erillistä järjestämistä esimerkiksi omiin ammattiliittoihin tai paikallis-osastoihin on kuvailtu "ghetoiksi, jotta naiset pysyisivät hiljaa, tehottomina ja puhuisivat vain itselleen" (Colgan ja Ledwith 2003, 12 Briskin 1993, 94 mukaan). Kritiikkeistä huolimatta liitot voivat myös onnistua eri strategioissaan, joissa työntekijöitä pyritään järjestämään omiin osastoihin tai yllirajaisesti (Alho 2015; Kall ym. 2019; osajulkaisu ii).

Ammattiliitot voidaan nähdä myös areenoina, jotka pystyvät tarjoamaan vaihtoehdoisen ja voimaantumiselle perustuvan identiteetin vastakohtana sille, mitä esimerkiksi siivouksen kaltainen työ yleensä tarjoaa matalasti arvostettuna työnä (Soni-Sinha ja Yates 2013). Soni-Sinha ja Yates (2013, 739) osoittavat, miten työntekijät kyseenalaistavat identiteettiään ammattitaidottomina työntekijöinä ammattiliiton jäsenyyden kautta. Sen nähdään tarjoavan heille toimintatilaa ja mahdollistavan jonkinlaisen vastakkaisen tunnustuksen ja identifikaation suhteessa stigmatisoivaan matalapalkkaiseen ja "likaiseen" työhön. Toisaalta Suzanne Franzwayn (2000, 260) mukaan ammattiliitot ovat jossakin mielessä "ahneita instituutioita", jotka vaativat paljon ja antavat vain vähän henkilökohtaisella tasolla niille ihmisille, jotka ovat mukana aktiivisesti. Ihmisten motiiveja ohjaa tällöin pikemminkin samastuminen ammattiliittojen arvoihin ja politiikkaan, jotka sitouttavat heitä liittoihin.

Rolle Alho (2013, 96) arvelee ammattiyhdistysvaikuttajan aseman rakentamisen vaatimaa pitkäjänteisyyttä yhdeksi selitykseksi sille, että maahanmuuttajia on niin vähän valta-asemissa liitoissa: johtavan aseman saavuttaminen suuressa ammattiliitossa vie yleensä vuosia, joissakin tapauksissa vuosikymmeniä. Ruotsalaiset tutkijat Diane Mulinari ja Anders Neergaard (2004 ja 2005) ovat tutkineet ammattiliittojen rodullistamisen ja sukupuolistamisen käytäntöjä eräässä tapaustutkimuksessa. Tapaustutkimuksen tulokset osoittivat eräänlaisen paradoksin liiton retoriikassa. Mulinarin ja Neergaardin (2005) mukaan selitys, että maahanmuuttajat eivät tiedä ja tunne liittojen pelisääntöjä, koska heillä ei ole kokemusta maasta, jossa olisi vahvat liittorakenteet, kuten vaikkapa Pohjoismaissa, ei ole kovinkaan hyvä selitys sille, että siirtolaisia ei nähdä aktiivisina liitoissa. Sen sijaan he kiinnittivät huomion siihen, että liitoissa rakentuu rodullistettuja ja sukupuolittuneita rajoja, jotka estävät siirtolaisia itseorganisoitumasta ja parantamasta asemaansa. Heidän tutkimuksensa mukaan ruotsalaiset ammattiliitot ovat hyvin keskitettyjä organisaatioita ja ovat siten kehittäneet asiantuntijakäytäntöjä, jotka sulkevat pois useimmat (rodullistetut) aktiivit. Yhdessä haastattelussani suuren siivousyrityksen pääluottamushenkilön kanssa kävi ilmi, etteivät kaikki maahanmuuttajat missään nimessä ole "hiljaisia". Sen sijaan, kuten haastateltavani totesi, "afrikkalaiset siirtolaiset vaativat ja ovat paljon äänekkäämpiä kuin suomalaiset" suhteessa ammattiliittoihin eivätkä suinkaan "passiivisia".

Satnam Virdeen (2014) mukaan ulossulkemalla ei-valkoiset ammattiliitosta institutionalisoitiin rasismi osaksi englantilaisen työväenluokan habitusta. Tätä ulossulkemista englantilaiset työntekijät käyttivät symbolisena pääomana ja keinona sulkea ulkomainen työvoima ulkopuolelle, sen uhatessa ydintyöntekijöitä (emt., 163). Rasismi ja rodullistaminen säätelevät tällä tavoin siirtolaisten elämää,

toimintaa ja toimijuutta ja muokkavat kansakunnan moraalisia rajoja (Kyriakides ja Virdee 2003, 302). Naisten ja rodullistettujen vähemmistöjen ammattiliittotoimijuuden välillä voidaankin nähdä yhtäläisyyksiä myös suomalaisessa kontekstissa (Julkunen ja Rantalaiho 1993; osajulkaisu ii).

Aiempi suomalainen tutkimus naisten osallistumisesta ammattiliittoihin on tuonut esiin, että epävirallisia tapoja ratkaista työhön liittyviä kysymyksiä ei ole tunnustettu maskuliinisessa ammattiyhdistyskulttuurissa ja sen käytännöissä (Julkunen ja Rantalaiho 1993). Naisten korkeasta järjestäytymisasteesta huolimatta ammattiliitoissa on vallinnut hegemoninen edunvalvontamaskuliinisuus, jolla tarkoitetaan erityisesti miesten ay-toimintaan liitettyä kovaa ja peräänantamatonta edunvalvontaa. Erityisesti työväenluokkaisten miesten harjoittamaan edunvalvontaan on yhdistetty taistelunhaluinen toiminta ja ajatus vahvasta kollektiivisuudesta. Tällaista edunvalvontaaideaalia vasten naisvaltaisten alojen naistapaiseksi mielletty ay-toiminta on katsottu heikoksi. Toisaalta suomalaisessa miestutkimuksessa on purettu jo melko pitkään yhdenmukaista kuvaa kovan työnteon ympärille rakentuvasta suomalaisesta työläismiehestä (Aho 2019).

Yhdessä tutkimuksessa osoitettiin kiinnostavasti, miten kotiapulaisina työskentelevät naiset kokivat, etteivät he täytä ammattiliittojen asettamia toimintakriteerejä: he kokivat, että heidän tulisi muuttaa omaa toimintaansa ja itseään täyttääkseen liiton asettamat kriteerit tulla aktiivijäseniksi (Svenssonos 1986 Julkunen ja Rantalaiho 1993, 100 mukaan). Vaikka kyseinen tutkimus on vuosikymmeniä vanhaa, tämänkaltaisia tunteja havaitsin myös tutkimuksessamme, kun työntekijät puhuvat siitä, miksi he eivät päätyneetkään ottamaan joissakin tilanteissa yhteyttä ammattiliittoihin: he eivät ikään kuin sopineet sellaiseksi kuin mitä he olettivat ammattiliittojen odottavan heidän olevan (osajulkaisu ii). Toisaalta suomalaisia palvelualan sektorin ammattiliittotoimijoita tutkineet Ville Kainulainen ja Milja Saari (2014) ovat tarkastelleet sitä, miten yksityisellä palvelusektorilla vallitsee pelon ilmapiiri, joka vaikuttaa suomalaisten luottamushenkilöiden toimintaan niin, että luottamushenkilöt eivät saa valtuutusta viedä työntekijöiden ongelmia esimerkiksi työnantajille tiedoksi. Seuraavaksi pohdin, miten näitä yhteensopimattomuuksia työntekijöiden ja ammattiliittojen välillä voisi käsitteellistää.

Hajautetusta työvoimasta uusiin kamppailun muotoihin

Aiemmissa maahanmuuttajien toimintamahdollisuuksia analysoivissa tutkimuksissa on avattu niitä strategioita ja taktikoita, joita siirtolaistyöntekijät kehittävät vastustaakseen alistavia ja huonoja työoloja. Nämä erilaiset pärjäämisen keinot eivät välttämättä johda perinteisessä mielessä kollektiiviseen vastarintaan, kuten lakkoihin, mutta havainnollistavat sitä, miten, työntekijät eivät koskaan myöskään passiivisesti vain hyväksy heihin kohdistuvia alistavia toimia. (Berntsen 2016, 473.) Toimijuuden teorioiden kautta saatetaan kuitenkin helposti päätyä toteamaan, että näiden yleensä yksilöllisten vastarinnan strategioiden kautta siirtolaiset kuitenkin vain tulevat uusintaneeksi rakenteellisia alistavia toimia ja vastarinta jää minimaaliseksi (Berntsen 2016, 476). Siinä missä liikkuvuutta sen eri muodoissa (esim. työpaikan vaihtaminen ja muuttaminen) on korostettu

vastarinnan ja toimijuuden mahdollisuutena siirtolaisille (Alberti 2014; Berntsen 2016), on jonkinlaista ei-liikkuvuuden muotoa eli pientä toimijuutta käsitteellistetty erilaisissa prekaariuden sietämisen analyyseissa (Åkerblad 2014; Hiitola, Turtiainen ja Vuori 2020; osajulkaisu iii). Toimijuuden käsitteen lisäksi tarvitaan siis myös ymmärrystä siitä, mitä toiminnalla ylipäänsä voidaan tarkoittaa.

Marja-Liisa Honkasalo (2013) on määritellyt toisessa asiayhteydessä "pieneksi toiminnaksi" tekoja, joita yleensä pidetään passiivisina tai toimimattomina, kuten odottamista ja suvaitsemista tai jopa tilannetta, jossa valitaan olla tekemättä jotakin. Tunnustamalla tai tunnistamalla nämä pienet teot Honkasalo kehittää ajatusta pienestä toimijuudesta, jota voisi soveltaa myös ammattiliitto-osallisuuteen haluttaessa tuoda esille jotakin sellaista, mikä jää piiloon tai jonnekin ammattiliittojen liepeille. Kuten tutkimuksessamme on tuotu esille (osajulkaisu iii), voivat ammattiliitot näyttäytyä siirtolaisille liian valkoisina tai kansallisina, ja tuolloin se, että siedetään esimerkiksi huonoa kohtelua työmarkkinoilla eikä oteta yhteyttä liittoihin, voi kertoa myös toisenlaisesta toimijuudesta: kieltäydytään osallistumasta valkoisten suomalaisten määrittämään ammattiliitto-toimintaan.

Honkasalon (2013) analyysi siitä, miten ihmisiä ajatellaan passiivisina, kuvaa myös joiltain osin siirtolaisten ja ammattiliittojen välistä, välillä ristiriitaista suhdetta, jota esittelin edellä rodullistamisen ja ulossulkemisen näkökulmista käsin (esim. Mulinari ja Neergaard 2004 ja 2005; Lillie ja Sippola 2011; Ritsikari 2013; Alho 2015; osajulkaisu ii). Honkasalon mukaan:

Toiminnan kategoria on vaativa, ja siksi toimijat, jotka "eivät tee mitään", jäävät sen ulkopuolelle. Heitä luonnehditaan passiivisiksi. Passiivinen toiminta puolestaan on toiminnan tapa, jolla on myös moraalinen merkitys, ja se viittaa esimerkiksi "passiiviväestöön". (Honkasalo 2013, 44.)

Honkasalo (2013) ehdottaakin toiminnan teoretisointia hieman toisella tavalla ja pohtii toimintaa "ryväksenä". Hän jatkaa: " (...) ihmisten toimintaan punoutuu tapoja, suhteita, tunteita ja arvoja, jotka muodostavat keskenään toimintakokonaisuuksia ja toimintatyylejä, jotka ovat vaihtelevia ja samalla kiinnittyneitä kontekstiin." (Emt., 44.) Sanana ryväk viittaa myös tiheään joukkoon tai tihentymiseen. Honkasalon ajattelua hieman muokaten ja toiseen kontekstiin siirtämällä jäänkin pohtimaan, voisiko siirtolaisten toimintaa ja vastarintaa ja miksei myös työtä tutkia sen valossa, miten nämä oikeastaan viittaavat jonkinlaiseen *tihentymiseen*. Tällöin siirtolaisten ja maahanmuuttajien elämää ja työtä voitaisiin tarkastella kahden eri suuntiin kulkevan liikkeen näkökulmasta, jossa elämä ja työ tiivistyvät ja toisaalta hajaantuvat ja taas tiivistyvät. Vaikka postfordismissa palkkatyö ja työläisyys yleisenä kategoriana hajaantuu (kuten edellä on kuvattu erityisesti palvelusektorin osalta), ihmisten elämä ja toiminta saattaa samanaikaisesti tiivistyä ja materialisoitua esimerkiksi uusissa asumisjärjestelyissä ja asuinalueissa. Näitä tiivistymiä tai intiimisyksiä tarkastelen seuraavassa luvussa postfordismin uusina kamppailun paikkoina.

Siirtolaisten ja maahanmuuttajien rekrytoimisesta ammattiliittoihin on tehty viime vuosikymmeninä paljon tutkimusta. Esimerkiksi Stefania Marino, Rinus Penninx ja Judith Roosblad (2015) ovat selvittäneet, millaisia strategioita

ammattiliitot ovat ottaneet käyttöön parantaakseen prekaarien siirtolaisten asemaa ja osallistumista ammattiliitoin. Ammattiliitot, jotka ovat onnistuneet rekrytoimaan ja edustamaan prekaaria siirtolaistyövoimaa, ovat joutuneet kohtaamaan siirtolaisten ongelmat ei pelkästään perinteisinä työhön liittyvinä kysymyksinä vaan esimerkiksi työvoiman asumiseen ja laillistamiseen eli oleskelulupaan liittyvinä asioina. Joissakin näissä tapauksissa liitot ovat myös auttaneet paperittomia työntekijöitä järjestäytymään (ks. myös Leppäkorpi 2022). Samoin Kōnōnen ja Himanen (2019, 117) ovat nostaneet esille, miten Yhdysvalloissa, Englannissa ja Hollannissa toimineet maahanmuuttajasiivoojien liikkeet voisivat antaa vihjeitä siitä, mihin Suomessa työntekijöiden järjestäytyminen on kääntymässä. Nämä esitellyt kampanjat osoittavat sen, miten yhteiskunnalliset liikkeet voivat toimia onnistuneesti yhdessä ammattiliittojen kanssa. Näissä kamppailuissa, joissa taistellaan esimerkiksi palveluiden ulkoistamista ja kilpailuttamista vastaan, ammattiliittojen toimet eivät välttämättä kohdistu siirtolaisia palkkaaviin yrityksiin vaan erityisesti työntilajisiin. Näin liitot pystyvät toimimaan selkeästi vastavoimana niin maahanmuuttoa vastustaville oikeistolaisille politiikoille kuin julkisen hallinnon uusliberalistisille toimille, joissa pyritään jatkuvasti halpuuttamaan työtä. (Marino, Pennix ja Roosblad 2015.) Marino, Pennix ja Roosblad (2015) näkevät käytännön ongelmien ratkaisuihin pyrkimisen edellyttävän täten myös tietoisuutta ”laajemman sosiaalisen kontekstin strategisesta merkityksestä liittoaktivismille” (emt., 9–10). Muiden tutkijoiden tapaan myös he nostavat esille sen, että työpaikkojen sijaan ”naapurustoista” (emt., 10) on tulossa uusia ammattiliiton kamppailun kenttiä. Seuraavassa alaluvussa tuon esille muun muassa näitä ”naapurustoja” uusina kamppailun paikkoina, joissa maahanmuuttajat ja siirtolaiset järjestävät elämäänsä.

2.2.2 Elämän infrastruktuurit kamppailun kenttänä

Muuttoliikkeen intiimi talous

Muuttoliikkeestä keskusteltaessa ja puhuttaessa fokus on yleensä siinä, miten maahan muuttavat saataisiin integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan ja miten työperäisen maahanmuuton avulla hyvinvointivaltion demografisia muutoksia voitaisiin korjata (esim. Huttunen 2009). Siirtolaisten elämää tarkastellaan usein valkoisten valtaväestöön kuuluvien näkökulmasta, ja tähän liittyvät myös erilaiset näkemykset siitä, millä tavoin ihmisten tulisi esimerkiksi ihmissuhteitaan järjestää siten, että ne tuottaisivat mahdollisimman yhteensopivia muotoja suhteessa suomalaisen yhteiskunnan normeihin.

Suomalaisten läheissuhteita ja perhemuotoja on määrittänyt pitkään heteronormatiivinen parisuhdemalli (Tuori 2009; Sorainen 2014; Lahti ym. 2020). Toisaalta kuten Salla Tuori (2009, 155) on tuonut esille, maahanmuuttajia tai seksuaalivähemmistöjä ei ole nähty ratkaisuna väestön vähenemiseen vaan pikemminkin jonkinlaisena uhkana. Vaikka viime vuosina on tapahtunut moninaistumista sen osalta, miten siirtolaiset ja seksuaalivähemmistöt perheineen kohdataan, voidaan todeta, että siirtolaiset ja maahanmuuttajat joutuvat edelleen perustelemaan perheellistymistään monin tavoin. Rärkeimmillään tämä näkyy siinä, että

perhesiteen perusteella haettavaan oleskelulupaan vaaditaan tiettyjen toimeentuloedellytysten täyttyvän (Pellander 2015). Tuori (2009, 159) huomioi, että vaikka siirtolaisten kohdalla ”perhe” saatetaan usein ajatella ongelmana tai pois-saolevana eikä esimerkiksi resurssina, voidaan äitiys kehystää hieman myönteisemmin monikulttuurisen työn kontekstissa, johon Tuorin tutkimus paikallistuu. Tuorin (2009, 166) luennassa ”maahanmuuttajaperhe” määrittyy usein Suomessa myös ikään kuin liioitellun heteroseksuaalisena.

Läheissuhde- ja asumisen mallit ovat Suomessa kuitenkin myös muutok-sessa (Lahti ym. 2020). Tässä tutkimuksessa siirtolaisten ja maahanmuuttajien perhe- ja läheissuhteet nähdään osana tätä muutosta, jossa heidän asumistaan ja läheissuhteitaan voidaan tarkastella myös ei-normatiivisina. Osittain siirtolaisten läheissuhteet asettuvat kuitenkin hieman hankalasti Suomessa käytyihin läheis-suhdekeskusteluihin niiden intersektionaalisen luonteen vuoksi (osajulkaisu iv). Tällä tarkoitan sitä, että siirtolaisten elämää ja asumisen muotoja määrittelevät vahvasti siirtolaisuus, oleskelulupajärjestelmä ja toimeentulo. Kuitenkin siirto-laisten asumisen ja elämisen muodoissa, kuten kimppakämpissä ja useamman sukupolven yhteistalouksissa, on jotain yhteneväistä queer-tutkimuksen löytöjen kanssa: ne näyttäytyvät toisinaan ”outoina” eivätkä mahdu monessakaan mie-lessä Suomessa vallitseviin normatiivisiin asumisen tai läheisyyden kategorioi-hin. Toisin sanoen ne pakenevat vakiintuneita, normatiivisia malleja. Näissä ”ou-doissa” muodostelmissa kuitenkin eletään ja kannatellaan omaa ja toisten elämää eli kamppaillaan väliaikaisissa ja välillä pidemmissäkin järjestelyissä. Queer-teo-ria avaa tavan horjuttaa ja häiritä normatiivisia, usein heteronormatiivisia ja kes-kiluokkaisia, läheissuhteisuuksien malleja (Giffney ja Hird 2008, 5). Tarkoituk-seni ei ole kuitenkaan romantisoida mutta ei myöskään stigmatisoida niitä mal-leja, jotka eivät mahdu normatiivisiin kategorioihin ja joita queer-teorian kautta löysin ja käsitteellistin aineistosta (osajulkaisu iv).

Elämää ylläpitäviä infrastruktuureja, kuten asumista ja työsuhteita, muo-toilee luokan ja sukupuolen lisäksi rotu, ja nämä infrastruktuurit voidaan ym-märtää myös intiimeinä eli läheissuhteita järjestävinä (Wilson 2012 ja 2016). Intii-mien infrastruktuurien lomittumissa arkea eletään ja järjestellään monin eri ta-voin. Julkiset ja yksityiset tilat sekä paikat voivat myös muokkautua sukupuolen, rodun ja luokan mukaisesti, ja niissä toistetaan ja tuotetaan erilaisia valtasuhteita, kuten esimerkiksi Doreen Massey (1994) on teoretisoinut. Massey (1994, 4) ku-vailee, miten ihmisten kokemukset rakentuvat tilallisesti. Massey kutsuu maan-tieteen politiikaksi yhteiskunnallisten suhteiden moninaista kohtaamispaikkaa, jossa sekä globaali finanssipolitiikka, kansallinen politiikka ”lonkeroineen”, kau-punkien sisäiset suhteet, kotitaloudet että työpaikat limittyvät yhteen. Tässä lu-vussa pohdin yhtäältä sitä, millaisia läheisyyden muotoja ja kamppailuja näissä tiloissa ja kohtaamisissa tai kuten olen neljännessä osajulkaisussa käsitteellistä-nyt, *maahanmuuttajuuden intiimeissä infrastruktuureissa*, muodostuu (Wilson 2012 ja 2016; osajulkaisu iv). Toisaalta pidän mielessä näiden infrastruktuurien inter-sektionaalisen luonteen: kenellä on varaa elää missäkin asunnossa ja miten; ke-nellä on mahdollisuus vuokrata asunto; kenet toivotetaan tervetulleeksi ja millä

perusteella; ja miten työ ja eläminen kietoutuvat yhteen siirtolaisten läheisyyksissä niin työnantajien, työkavereiden kuin asiakkaiden kanssa?

Yhtäältä lähdän liikkeelle marxilaisten feministiteoreetikkojen perusajatuksesta, jonka mukaan työtä tehdään ja sosiaalista uusintamista tapahtuu virallisten työmarkkinoiden ja palkkatyön ulkopuolella esimerkiksi kotitalouksissa. Tämä uusintavaksi työksi kutsuttu toiminta mahdollistaa lisäarvoa tuottavan työn tekemisen (Federici 2012; Salmenniemi, Tuomaala-Özdemir ja Ylöstalo 2022). Toisaalta tähän liittyy myös se postfordistinen ajattelu, jossa kapitalismin lonkeroiden on tunnustettu ulottuvan yhä enemmän ”tehtaan” ulkopuolelle. Kuten Könönen (2015) on tuonut esille Lazzarattoa lainaten: ”Kapitalismi tulee ymmärtää sosiaalisten tilojen tuotantona, joiden kautta sen suhteiden logiikka ja sommitelmat operoivat.” (Lazzarato 2006, 71.) Käsitteellistän tässä luvussa, miten erilaisten infrastruktuurien tarkastelun kautta päästään käsiksi maahanmuuttajien ja siirtolaisten elämiin ja niihin paikkoihin, suhteisiin sekä tiloihin, joissa luokkajärjestyksiä ja kamppailuja muodostuu.

Feminististen marxilaisten teoreetikoiden mukaan se, että niin kovasti kiinnitytään puhumaan vain palkkatyöstä työnä, on tarkoittanut erilaisten muiden työn tekemisen alueiden mystifioimista ja kätkemistä piiloon. Erilaiset epävirallisetkin elämisen järjestelyt pitävät tuotannon mahdollisimman edullisena. (Federici 2012.) Voidaan ajatella, että oudot tai hyvinvointivaltion sosiaalipoliittiselle sääntelylle vieraat elämisen mallit heijastavatkin juuri sitä, miten kapitalismi toimii. Mikko Jakonen (2015, 231) kirjoittaa siitä, miten Gilles Deleuze ja Félix Guattari hahmottivat kapitalismin nimenomaan järjestelynä, joka ei perustu rationaalisuudelle. Kapitalismi toimii erilaisten uusien ja ”outojen” kytkentöjen kautta. Tässä mielessä kapitalismin arvonluonnin logiikkaa jäljittäessä katse kannattaa suunnata reunamille ja sinne, mikä ainakin tietystä vinkkelistä näyttää oudolta. Työvoimaa ja elämää sekä hyvinvointivaltiota uusinnetaan yhä monimutkaisemmissa intiimeissä infrastruktuureissa (Wilson 2012 ja 2016). Intiimit infrastruktuurit viittaavat siis siihen, miten läheissuhteet muotoutuvat ei vain ihmisten välisinä suhteina vaan myös näiden erilaisten materiaalien infrastruktuurien verkostoissa, kuten asumisessa, työsuhteissa ja paikoissa (Wilson 2012 ja 2016; osajulkaisu iv). Samalla näihin infrastruktuureihin materiaalistuvat arviot siitä, keitä Suomeen halutaan ja keitä ei ja millä normatiivisilla ehdoilla.

”Meitä” ja ”heitä” tehdään sekä työmarkkinoilla että myös läheissuhteissa. Perheitä ja läheissuhteita muokkaavat normit ovat ratkaisevia siinä, miten kansalliset, kulttuuriset ja rodullistetut rajat hahmotetaan. Nämä rajat erottelevat ne, jotka tekevät perheen ”oikein”, ja ”muut”, joiden perhekäytännöt ja muodostelmat poikkeavat länsimaalaisesta. Nämä läheisyyden politiikat tai intiimi talous määrittelevät lisäksi myös sen, mikä katsotaan kunnolliseksi vanhemmuudeksi, pukeutumiseksi tai rakastamiseksi. (ks. Bonjour ja De Hart 2013; Welfens ja Bonjour 2021, 222–223.) Kotitalouksien, kodin ja asumisen lisäksi tutkin myös sellaisia intiimejä talouksia, jotka muodostuvat julkisissa paikoissa ja osana infrastruktuurien verkostoa ja joissa osapuolina ovat myös esimerkiksi työnantaja tai asiakas (osajulkaisu iv).

Nämä feministiset ja queer-luennat avaavat kamppailujen kentän myös maahanmuuttajien asumista ja läheissuhteita tarkasteltaessa. Tavat, joilla asutaan, voidaan tulkita kamppailuina, joissa pyritään muokkaamaan materiaaliset olosuhteet sellaisiksi, että niissä pystytään elämään. Niitä voidaan lukea jopa "kokeiluina" tai ainakin vaihtoehtoisina tapoina elää, olivatpa ne sitten toivottuja tai ei-toivottuja. Näissä yhteismuotoutuvissa läheisyyksissä, asumisjärjestelyissä ja tiloissa (kauppakeskus, takapihat ja luonto), siirtolaisten ja maahanmuuttajien vastarinta materialisoituu edessämme, kun niitä luetaan queereinä. Ne eivät myöskään määrity vain kansallisvaltiollisten sosiaalipoliittisten hallinnan (virallisen ja epävirallisen tai laillisen ja laittoman) kategorioiden kautta vaan jatkuvina kamppailun tiloina.

Siirtolaisuutta muotoilevat infrastruktuurit

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiokontekstissa, ja siis myös Suomessa, maahanmuuttajien asumista kaupungeissa ja niiden laitamilla on toisinaan lähestytty segregaatioon liittyvien ongelmien näkökulmasta (Paaso ja Kokko 2004; Caro ym. 2015). Lisäksi, kuten Antu Sorainen (2014) on esittänyt, siirtolaisilla on jossain määrin samanlainen historia kuin seksuaalivähemmistöillä suhteessa kaupunkien kehitykseen. Sorainen (2014, 45) huomauttaa, että gentrifikaatio tekee kaupungeista heteroseksuaalisempia elinkustannusten noustessa. Soraisen mukaan erityisesti kaupunkikeskuksista on tulossa "heteronormatiivisempia, valkoisempia ja perhekeskeisempiä asuinpaikkoja". Tässä kehityskulussa tulot, normatiivinen elämäntapa ja asuminen yhdistyvät poissulkevalla tavalla, joten "muiden" on keksittävä luovia ratkaisuja elämänsä kaupungeissa tai lähiöissä, joista he voivat kuitenkin helposti päästä (kaupunki)työpaikoilleen pitämään toimistot puhtaina.

Hewidy ja Lilius (2022) ovat osoittaneet, että naapurustoihin, joissa siirtolaiset ovat ylliedustettuina, ei tulisi aina suhtautua ongelmallisina vaan pikemminkin spontaaneina ja taloudellisen tekemisen uusina luovina paikkoina. Hie-man samalla tavoin feministiset tutkijat ovat nostaneet esille sen, miten usein eituottavaksi määrittyvät tekemiset voitaisiin nähdä ympäristön sosiaalisen uusintamisen lähteinä (Salmenniemi, Tuomaala-Özdemir ja Ylöstalo 2022). Näiden aiempien tutkimusten tapaan pohdin *intiimit infrastruktuurit* -käsitteen (Wilson 2012 ja 2016) avulla, miten ihmisten väliset suhteet verkostoituvat esimerkiksi asumisessa tai työsuhteessa ja miten ne voidaan nähdä ihmisten selviytymiskeinoina ja sosiaalisen uusintamisen väylänä.

Aija Lulle ja Pihla Siim (2021), jotka tekivät etnografista tutkimusta virolaisten kokemuksista yllirajaisesta elämästä Suomen ja Viron välillä, ovat pohtineet infrastruktuurin käsittein siirtolaisuutta. Lulle ja Siim (2021, 118) ovat tutkineet, miten yllirajaisia suhteita ja infrastruktuureja voidaan käsitteellistää sen kautta, miten ne muodostuvat niin eläinten, tavaroiden, rakennusten, paikkojen kuin ihmisten välisinä suhteina. Tutkimuksessani (osajulkaisu iv) tarkastelen infrastruktuureja siirtolaisten ja maahanmuuttajien elämää ja suhteita järjestävinä ja niissä muotoutuvina prosesseina (Amin 2014; Berlant 2016; Wilson 2012 ja 2016). Ymmärrän infrastruktuurit relationaalisina (Star 1999) sekä "elämää organisoivina,

elävinä välittäjinä” (Berlant 2016, 393). Ammennan tutkimuksessani myös uusmaterialistisesta ajattelusta, jossa toimijuuksien ja ihmisten välisten suhteiden katsotaan muotoutuvan erilaisten ei-inhimillisten toimijoiden, kuten paikkojen, tilojen, eläinten, tavaroiden ja affektien, kanssa yhdessä (Barad 2007; Bawaka Country ym. 2016). Nämä erilaiset yhteismuotoutuvat infrastruktuurit – kuten asuminen (Power ja Mee 2020), ihmisten väliset suhteet (Simone 2004) sekä julkit ja yksityiset tilat –toimivat ja palvelevat ihmisiä eri tavoin, niin että toisille jotkut infrastruktuurit voivat jäädä näkymättömäksi tai merkityksettömäksi, kun taas toisille ne ovat elinehtoisia ja välttämättömiä (Star 1999, 380). Queer-teoreettinen luenta infrastruktuureista taas auttaa ymmärtämään, miten esimerkiksi heteronormatiivisuus toimii erilaisissa infrastruktuureissa valtana, ja toisaalta, miten erilaisia queereja asumisen, olemisen ja elämisen tapoja ylipäänsä voidaan hahmottaa siirtolaisten kertomuksista. Lisäksi sovellan uusmaterialistista ajattelua korostaakseni, että infrastruktuurit eivät rakenna ylhäältä alaspäin intiimejä suhteita, vaan erilaiset materiaalisuudet, affektit, paikat ja ihmiset muokkautuvat yhdessä intiimeiksi suhteiksi, joissa erilaiset vallanjärjestykset, kuten luokka, rotu ja sukupuoli sekä näiden intersektionaaliset erot materiaalistuvat ja muodostuvat (Wilson 2016, 246, 276; osajulkaisu iv).

3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA METODIT: MUUTTOLIIKE TOISIN KYSYMISEN JA TIETÄMISEN KENTTÄNÄ

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineistot ja niiden analyysimenetelmät sekä eettiset pohdinnat liittyen niin aineistojen keruuseen ja analyysiin kuin omaan asemaani tutkijana. Tutkimukseni on laadullista tutkimusta, jolla en pyri tekemään yleistyksiä enkä vastaamaan syy- ja seuraussuhteita koskeviin kysymyksiin. Pyrin ymmärtämään haastateltavieni asemaa ja kamppailuja aineistojen intersektionaalisen luennan kautta. Olen myös esittänyt aineistolle sellaisia kysymyksiä, jotka eivät olleet alun perin haastatteluita ohjanneissa tutkimussuunnitelmissa.

Tutkimukseni osajulkaisut ovat kaikki itsenäisiä tutkimuksia, joissa on käsitteellistetty haastatteluaineistoa eri tavoin. Aineiston analyyseissa on hyödynnetty erilaisia menetelmiä, ja joissakin artikkeleissa (erityisesti osajulkaisussa iii) on rajattu käytössä olevaa aineistoa vain tiettyihin haastatteluihin (ks. Taulukko 1). Tämän luvun otsikossa esiintyvä muotoilu ”muuttoliike toisin kysymisen ja tietämisen kenttänä” viittaa siihen, millaista tietoa olen saanut haastateltaviltani ja miten olen analysoinut ja teoretisoinut tätä aineistoa monesta eri näkökulmasta. Laajemmin otsikko viittaa ajatukseen siitä, millaista tietoa voidaan muodostaa, kun tarkastellaan työelämää prekaarien, vähemmistössä olevien ihmisten omat näkökulmat ja kokemukset huomioiden sekä näitä teoreettisesti jäsentäen.

3.1 Haastattelu menetelmänä, aineiston esittely ja -rajaus

Tämän tutkimuksen aineiston olen kerännyt osana Suomen Akatemian rahoittamaa *Työmarkkinakansalaisuus ja työvoiman liikkuvuus EU:ssa* -hanketta, jota johti professori Nathan Lillie vuosina 2013–2017. Hankkeen lähtökohtana oli tutkia erityisesti Virosta Suomeen ja Albaniasta Italiaan siirtyvien

maahanmuuttajien ”työmarkkinakansalaisuutta”.¹⁰ Olimme tutkija Markku Sippolan kanssa vastuussa aineistonkeruusta, joka toteutettiin Suomessa. Etsimme haastateltavaksi erityisesti rakennusalalla ja siivousalalla työskennelleitä virolaisia työntekijöitä. Keräsimme haastateltavat useiden väylien, kuten ammattiliittojen, virolaisten ylläpitämien Facebook-ryhmien ja lumipallomenetelmän kautta.

Aineistonkeruun lähtöajatuksena oli keskittyä erityisesti niille aloille, joissa virolaisia työntekijöitä tietojemme mukaan työskentelee paljon, joten fokus oli rakennustyössä ja siivousalalla. Haastateltaviksi valikoitui kuitenkin myös työntekijöitä muilta työväenluokkaisilta aloilta. Tämän lisäksi päätin jo aineistonkeruun alkuvaiheessa, että haluan sisällyttää mukaan myös EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevia siirtolaisia sekä lisäksi muita EU-kansalaisia, joita työskentelee siivousalalla Suomessa. En halunnut tarkastella vain virolaisia työntekijöitä tutkimuksessani, sillä olin kiinnostunut nimenomaan niistä erilaisista eroista, joita siivousalla rakentuu sukupuolen, kansalaisuuden ja rodun näkökulmasta luettuna. Seuraavaksi esittelen aineistoni ensiksi tiivistetysti taulukkomuodossa, ja sen jälkeen tarkennan aineiston kuvausta sekä sen rajausta ja käyttöä tekstiosuudessa.

TAULUKKO 1. Tutkimusaineistot

Tutkimusaineistot	Aineisto kerätty (vuosi)	Menetelmä	Aineiston kuvaus (määrä)	Käytetty osajulkaisussa
1	2013–2014	Yksilöhaastattelu	21 kpl	i, ii, iv
2	2014	Ryhmäkeskustelu	1 kpl (n=6)	i, ii, iii, iv
3	2016	Jatkohaastattelu	14 kpl	ii, iii, iv
4	2013–2016	Tutkimuspäiväkirja	30 s	iii, iv
5	2014–2016	Yksilöhaastattelut, jatkohaastattelut, kerännyt tutkija Markku Sippola.	30 kpl ja 14 kpl	i, ii

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu viidestä aineistopaketesta, jotka esittelen lyhyesti seuraavaksi.

Aineisto 1 on kerätty vuosien 2013–2014 välisenä aikana, ja se koostuu 21 yksilöhaastattelusta. Haastattelussa käytettiin menetelmänä elämäkertahaastattelua, josta kerron yksityiskohtaisemmin lisää tässä luvussa hieman myöhemmin. Ensimmäinen haastattelu tehtiin vuonna 2013 minun ja hankkeen kahden muun tutkijan toimesta. Haastattelu koostui kahden ihmisen haastatteluista, jotka tehtiin heidän kotonaan. Kyseessä ei ollut varsinainen parihaastattelu, sillä haastattelun aikana toinen haastateltava oli välillä toisessa huoneessa, kun toista

¹⁰ Tutkimusryhmässä työskentelivät minun, Sippolan ja Lillien lisäksi myös tutkijat Erka Caro ja Sonila Danaj sekä myöhemmin myös tutkijat Rolle Alho ja Kairit Kall.

haastateltiin. Muut haastattelut tein yksin vuonna 2014. Yksilöhaastattelut koostuvat 15 naisen ja kuuden miehen haastatteluista. Haastateltavat olivat hyvin erikäisiä naisia; nuorin heistä oli vähän yli 20-vuotias ja vanhin yli 60-vuotias. Suurin osa haastateltavistani oli virolaisia, mutta aineistossa on myös Romaniasta, Bulgariasta, Latviasta ja Unkarista Suomeen tulleita naisia. Mainittujen lisäksi tein neljä haastattelua EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulleiden miesten kanssa. Heidän ikänsä vaihteli 20:stä 30 vuoteen. Miehet olivat muuttaneet Suomeen Bangladeshista, Ghanasta ja Nepalista. Lisäksi haastattelin kaksi virolaista rakennusalalla työskentelevää miestä, joiden haastatteluista olen käyttänyt osajulkaisuissa i ja ii.

Aineisto 2 koostuu ryhmäkeskustelusta, jonka tein kuuden miehen kanssa. Miehet olivat iältään 25–30-vuotiaita. He olivat tulleet Suomeen Intiasta, Nigeriasta, Virosta, Ghanasta, Kamerunista ja Gambiasta. Tätä aineistoa olen käyttänyt kaikissa osajulkaisuissa.

Aineiston 3 olen kerännyt tekemällä jatkohaastattelun 14:n aiemmin yksilö- ja ryhmäkeskusteluun osallistuneen kanssa. Jatkohaastatteluista 11 tein kasvotusten ja kolme puhelimitse. Yksi haastateltavista oli muuttanut toiseen maahan, joten puhelimitse tehty haastattelu sopi siihen erinomaisesti. Nämä haastattelut koostuvat kuuden miehen ja kahdeksan naisen haastattelusta.

Aineisto 4 on tutkimuspäiväkirja, joka koostuu muistiinpanoista, joita olen tehnyt haastattelumatkoillani aina haastatteluiden jälkeen. Niihin olen kirjannut haastatteluista parhaiten mieleeni jääneet asiat esimerkiksi liittyen haastattelu- paikkaan ja haastattelutilanteiden erilaiset tunnelmat ja tunteet. Tätä aineistoa olen analysoinut osajulkaisuissa iii ja iv.

Aineisto 5 koostuu tutkija Markku Sippolan viron kielellä tekemistä haastatteluista, joita olemme käyttäneet osajulkaisuissa i ja ii. Haastateltavat olivat virolaisia Suomessa eri ammateissa työskenteleviä naisia ja miehiä. Suurin osa heistä työskenteli rakennustyöntekijöinä ja siivoojina.

Keräämäni aineisto (aineistot 1–4) koostuu laadullisin menetelmin kerätystä tiedosta ihmisiltä, joilla oli erilaiset taustat ikään, sukupuoleen, koulutukseen, työhistoriaan, kansalaisuuteen ja perhestatukseen nähden. Haastateltavieni oleskeluaika Suomessa vaihteli siten, että eräs heistä oli ollut Suomessa vasta 6 kuukautta kun taas pisimpään Suomessa ollut oli asunut täällä jo yli kymmenen vuotta. Haastateltavistamme kuului ammattiliittoon suurempi osuus kuin näillä aloilla keskimäärin. Osittain tähän on syynä se, että osa haastateltavista rekrytoitiin ammattiliittojen kautta. Kaikki haastateltavat työskentelivät tai olivat työskennelleet niin sanotuissa suorittavissa tai palvelualan töissä. Yksi oli kouluttanut Suomessa sosiaalityöntekijäksi ja työskenteli alalla. Eräs oli jättänyt korkeakouluopinnot kesken ja opiskeli lähihoitajaksi. Osa haastateltavista opiskeli Suomessa myös muilla koulutusaloilla, ja he halusivat siten parantaa asemaansa työmarkkinoilla. Osalla oli myös korkeakoulututkinto Suomesta. Haastateltavilta ei vaadittu mitään erityistä pohjakoulutusta siivousalan, henkilökohtaisen avustajan, postijakelun, ruokalähetin tai ravintola-alan töihin, joissa haastateltavani kertoivat työskennelleen joko väliaikaisesti tai pidempään Suomessa asuesaan.

Kolmea lukuun ottamatta haastattelut tehtiin pääkaupunkiseudulla, vaikkakin osalla oli kokemusta asumisesta useammalla paikkakunnalla Suomessa. Osajulkaisuissa käyttämäni aineisto täydentyi tutkimusprosessin aikana (ks. tarkemmin Taulukko 1.). Tein haastattelut suomeksi tai englanniksi. Tässä tutkimuksessa pääpaino on ollut niissä haastatteluissa, jotka tein itse ja joissa haastateltavalla on kokemusta siivousalalta – poikkeuksena yksi haastateltava, joka oli työskennellyt lähinnä ravintola-alalla. Aineistoni käyttöä ja rajausta motivoi kaksi seikkaa. Yhtäältä halusin keskittyä tutkimaan nimenomaisesti naisenemistöisellä alalla työskenteleviä ihmisiä. Kuitenkin osajulkaisuissa i ja ii analysoidut haastattelut virolaisten rakennusalan työntekijämiesten kanssa ovat informoineet tutkimustani ja analyysiani esimerkiksi työnjakoon liittyvistä kysymyksistä.

Syy sille, että päätin käyttää yksin kirjoitetuissa osajulkaisuissa (iii, iv) vain niitä haastatteluja, jotka tein itse, liittyy siihen, että pääsin tarvittaessa kuuntelemaan haastattelijani, sekä siihen, että käytin osajulkaisujen analyysissa apuna tutkimuspäiväkirjaani, joka tuki tulkintojani haastatteluaineistosta sekä viritti myös uusia kysymyksiä. Tutkimuksenteon aikana kiinnostuin ylipäänsä itse haastattelutilanteista ja niiden analyysista (ks. erityisesti osajulkaisu iii), sillä koin jonkinlaista epävarmuutta näissä tilanteissa, ja toisaalta niissä tuli vastaan asioita joita, en ollut osannut ”kuvitella” – mikä tietenkin kuuluu laadulliseen tutkimusentekoon jo itsessään. Kutsun haastateltaviani välillä eri nimillä eri osajulkaisuissa anonyymiteetin säilyttämiseksi. Haastateltavien tunnistamisen välttämiseen liittyvistä syistä en myöskään katso, että voisin esitellä yksityiskohdallisen taulukon haastateltavien taustoista, vaikka tiedostan, että näillä tiedoilla on merkitystä, kun pyrimme ymmärtämään muualta tulleiden henkilöiden elämäntulkkuja. Olen kuitenkin osajulkaisuissa tuonut esille haastateltavien taustatietoja kulloisenkin tutkimuskysymyksen näkökulman mukaan.

Tein väitöskirjatutkimuksen aineistonkeruuaikana muutamia haastatteluja myös sekä rakennusalan (2) että palvelualan liiton (8) edustajien kanssa samoin kuin yhden (1) siivousalan työnantajan ja esihenkilön (1) kanssa. Osaa näistä haastatteluista olemme käyttäneet kahdessa hankkeen tutkijoiden kanssa yhdessä kirjoitetussa osajulkaisuissa (Danaj ym. 2018; Kall ym. 2019). Olen viitannut tarpeen tullen näihin osajulkaisuihin tässä yhteenvedossa. Tein myös tutkimushankkeen alkupuolella haastattelun erään naisen kanssa, joka oli tullut Suomeen EU:n ulkopuolelta. En ole analysoinut tuota haastattelua, sillä haastattelutilanteessa olisi tarvittu tulkki, mutta sellaista en ollut järjestänyt väärinkäsityksen vuoksi. Haastattelun analysointi ja mukaan ottaminen olisi ollut tutkimuseettisistä syistä epäreilua, enkä ole merkinnyt sitä aineistotaulukkoon. En ole tarkastellut tässä tutkimuksessa EU-maiden ulkopuolelta tulevien naisten asemaa, mutta esimerkiksi heidän ammattiliittokokemuksensa voisi olla yksi erinomainen tutkimusaihe, jota ei ole Suomen kontekstissa tutkittu juuri lainkaan ja johon jatkossa tulisikin tarttua. Muutamien muidenkin haastatteluiden kohdalla oli mielestäni tilanteita, joissa tulkin käyttäminen olisi voinut olla hyvä ratkaisu. Joissakin haastatteluissa oli kohtia, joiden merkitys jäi itselleni epäselväksi, mutta näitä kohtia en ole eettisistä syistä ottanut mukaan analyysiini. Suurin osa

haastateltavistani osasi kuitenkin joko riittävästi englantia tai suomea, niin että haastattelut onnistuivat. Kaiken kaikkiaan koin haastavaksi tehdä haastatteluja sekä englanniksi että silloin kun emme jakaneet haastateltavan kanssa yhteistä äidinkieltä. Olen kuitenkin oppinut paljon tutkimuksen tekemisestä, aineiston käsittelystä ja erilaisista metodologisista kysymyksistä.

Haastattelukysymykset laadittiin yhdessä tutkimushankkeen jäsenten kanssa. Vaikka hankkeen tavoite oli tutkia työmarkkinakansalaisuuteen liittyviä muutoksia ja työntekijyyttä, kuten ammattiliitto-osallisuutta, tuli haastatteluissa ilmi paljon muutakin tietoa ihmisten elämästä ja kokemuksista Suomesta ja suurimman osan kohdalla myös heidän kotimaastaan. Tämä aineiston moninaisuus ja laajuus liittyi osittain käyttämäämme elämäkertahaastattelumetodiin, josta kerron lisää seuraavaksi. Kyseessä olivat tutkijanurani ensimmäiset tutkimushaastattelut, ja koin niiden tekemisen haasteellisena, osittain sen vuoksi, etten omannut aiempaa kokemusta haastatteluiden tekemisestä.

Kaikissa haastatteluissa sovelsin puolistrukturoitua elämäkerrallista haastattelumenetelmää (Rosenthal 1993; Riemann 2003; Mrozowicki 2011) – paitsi ryhmäkeskustelussa, jossa käytin samanlaisia teemoja kuin yksittäisissä haastatteluissa. Haastattelut vaihtelivat pituudeltaan puolesta kahteen ja puoleen tuntiin. Haastatteluja tehtiin eri paikoissa, muun muassa kahvilassa, ostoskeskuksessa, yliopistossa, kirjastossa, haastateltavan työpaikalla tai kotona. Kaikki haastattelut tallennettiin digitaalisesti ja litteroitiin ulkopuolisten ammattilaisten toimesta. Haastateltavat pseudonymisoitiin osajulkaisuissa. Heille tarjottiin pientä kiitosta haastattelusta, esimerkiksi Jyväskylän yliopiston tuotteita, kuten termosmukia tai 10 euron lahjakorttia elintarvikemyymäläketjuun. He, jotka halusivat tämän palkkion, joutuivat allekirjoittamaan (Jyväskylän yliopiston vaatiman) asiakirjan, jossa kävi ilmi, että he ovat ottaneet lahjan vastaan. Osa kieltäytyi jopa huvittuneena ottamasta palkkiota vastaan, kun taas toiset olivat siitä mielissään. Niissä tilanteissa, kun haastattelu tehtiin kahvilassa tai ravintolassa, tarjouduin maksamaan haastateltavan kahvin, ja joissakin tapauksissa, jos haastateltava halusi syödä samalla, maksoin myös ruoan. Välillä haastateltava kieltäytyi tarjouksestani, ja toisinaan joku saattoikin haluta tarjota minulle kahvin. Niissä tilanteissa, kun haastattelu tehtiin haastateltavan kotona, tarjoiltiin minulle kahvia ja kahvileipää tai virvoitusjuomaa, ja kerran oli pöydälle katettu erilaisia virolaisia herkkuja. Niinä kertoina, kun tein haastattelun yliopiston tiloissa, pyrin tuomaan haastattelutilaan haastateltavalle vähintään vettä ja makeisia. Vaikka kahvilat ja ravintolat saattoivat olla jossakin mielessä luontevia paikkoja kohdata haastateltava, olivat nuo tilat välillä melko huonoja siinä mielessä, että taustalla soi usein musiikki, mikä teki tilasta meluisan ja vaikeutti omaa keskittymistäni. Toisinaan tein myös useampia haastatteluja päivässä, ja olin päivän viimeisissä haastatteluissa jo väsynyt. Toisinaan haastateltava taas vaikutti väsyneeltä tullessaan haastatteluun pitkän työpäivän jälkeen tai töiden välissä.

3.1.1 Elämäkertahaastattelu, ryhmäkeskustelu ja jatkoahaastattelu aineistoina

Haastattelumenetelmänä käytimme elämäkertahaastattelun menetelmää. Elämäkertahaastatteluissa haastateltavan annetaan kertoa mahdollisimman vapaasti ja keskeytyksettä elämäntarinansa, jossa esiintyviä aukkoja pyritään paikkaamaan lisäkysymyksin (Mrozowicki 2011). Konkreettisesti tämä tarkoitti haastatteluissamme sitä, että haastateltavia pyydettiin aluksi kertomaan elämäntarinansa, jonka jälkeen pyrittiin varmistamaan, että yhteisesti sovitut teemat tulevat haastatteluissa katetuksi. Haastateltavalle esittämämme lisäkysymykset olivat esimerkiksi seuraavanlaisia: Miksi haastateltava on päättänyt muuttaa Suomeen? Millaisia kokemuksia hänellä on työmarkkinoilta ja työnhausta Suomessa? Miten hän on järjestänyt asumisensa? Kuuluuko hän joihinkin yhdistyksiin tai ammattiliittoon? Millaisia toiveita hänellä on tulevaisuuden suhteen? Keiden kanssa hän tekee töitä? Onko hän kohdannut syrjintää tai rasismia?

Elämäkertahaastattelu on jonkinlainen ”yhteinen ponnistelu”, ja vaikka tutkijalla onkin yleensä tavoite ja agenda siitä, mitä hän haastatteluista haluaa, muotoutuu haastatteluissa paljon sellaista, mitä ei voi ajatella etukäteen (Atkinson 1998, 62–63). Myös maahanmuuttajanaisten elämätarinoita analysoinut Umut Erel (2007) on painottanut sitä, miten tutkimuskäyttöön kerrottavat tarinat ovat aina tutkijan ja tutkittavan yhteisesti tuottamaa tietoa. Kerrotut elämätarinat eivät myöskään ole irrallisia yhteiskunnallisista olosuhteista. Tarinat kerrotaan kiinnittyneenä niihin laajempiin konteksteihin, jotka ovat muovautuneet sekä maahanmuuttajien omissa yhteisöissä, työpaikoilla tai perheessä että suhteessa julkiseen diskurssiin.

Biografisesti orientoituneen haastattelututkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa alhaalta ylöspäin. Menetelmällä pyrimme tuomaan esille, miten yksilöiden toimijuus rakentuu muuttoliikkeessä, kun siirtolaiset kamppailevat vallitsevissa kulttuurisissa ja poliittisissa olosuhteissa ja niitä myös muuttaen. Biografisesti orientoituneet haastattelut voivat parhaassa tapauksessa tuottaa tietoa sellaisista maahanmuuttopolitiikan vaikutuksista, jotka saattaisivat muuten jäädä huomiotta liian arkisina tai tavanomaisina näkökulmina. (Pape, Schwarz ja El Hamdani 2021, 373.) Elämäkertahaastattelut ovat mahdollistaneet nyansoidumpaa tietoa erityisesti maahanmuuttajanaisten muuttoliiketutkimuksen perinteessä, jossa naisia on tarkasteltu uhrinäkökulmasta tai kulttuurinsa edustajina, joiden integroitumisen oletettuun edistyksellisempään maahan on katsottu tapahtuvan jonkinlaisen emansipatorisen käänteen kautta, kun nainen omaksuu tietyt uudet arvot uudessa kotimaassaan (Erel 2007). Erel (2007) katsoo, että verrattuna poliittikalähtöisiin analyyseihin elämäkertahaastatteluissa maahanmuuttajanaiset asetetaan huomion kohteeksi tavalla, joka mahdollistaa heille paremmin sen kertomisen, mikä tekee heidän elämästään merkityksellisiä. Elämäkertahaastatteluiden kautta ei kuitenkaan tutkita pelkästään yksilöiden elämiä ja kokemuksia, vaan niitä voidaan lukea monella tapaa, esimerkiksi rakenteellisesti (Erel 2007). Toisin sanoen elämäkertaorientoituneet haastattelut voivat antaa meille tietoa siitä, miten esimerkiksi oleskelulupajärjestelmä tai asuntomarkkinat rakenteellisesti syrjivät tiettyjä ihmisryhmiä.

Yksilöhaastatteluiden lisäksi minulle tarjoutui mahdollisuus tehdä ryhmäkeskustelu, kun eräs haastateltavista oli kuullut työnantajaltaan, että etsimme haastateltavia. Kyseinen työntekijä otti minuun yhteyttä ja kertoi, että voisi osallistua haastatteluun viiden kollegansa kanssa. Hieman yllättäen informantti tarjoutui keräämään muut haastattelua varten yhteen ja järjestämään heidän työpaikaltaan seminaarihuoneen, jossa haastattelu voitaisiin pitää. Ajattelin tuolloin, että tähän mahdollisuuteen on tartuttava, vaikka tarkoituksena ei ollutkaan alun perin tehdä ryhmäkeskustelua. Se päätettiin toteuttaa miesten työpäivän päätteeksi. Emme olleet sopineet mitään erityistä aikaa haastattelun kestolle, minkä vuoksi olinkin yllättynyt, kun miehet ilmoittivat, että heillä olisi vain hetki aikaa. Lopulta haastattelu kuitenkin kesti lähemmäs 2,5 tuntia. Olen pohtinut kolmannessa osatutkimuksessa ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastatteluiden eroja erityisesti rodullistetun mieheyden näkökulmasta (osajulkaisu iii). Näiden menetelmien välisiä eroja on analysoinut esimerkiksi Ilkka Pietilä (2010) valkoisten suomalaisten miesten terveystieteellisyysnäkökulmasta tarkastelevassa tutkimuksessaan. Pietilän mukaan ryhmäkeskusteluissa haastattelija osallistuu vuorovaikutukseen vain vähän, ja tällöin keskustelussa painottuvat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät selitysmallit, kun taas intiimimmässä yksilöhaastattelussa yleisten ilmaisujen sijaan korostuivat haastateltavien omat elämät (Pietilä 2017, 2010). Näin tapahtui myös osittain minun haastatteluissani (osajulkaisu iii).

Ennen ryhmäkeskustelua en arvioinut haastateltavieni olevan erityisen haavoittuvassa asemassa esimerkiksi oleskelulupajärjestelmään liittyen - arvaankin osittain siitä syystä, että haastateltavat löytyivät suhteellisen vaivattomasti. Kuitenkin myöhemmin tehdessäni yksilöhaastatteluja erityisesti EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien siirtolaisten kanssa kävi selväksi, että osa heistä oli ollut ja oli hyvin haavoittuvassa asemassa suhteessa oleskelulupajärjestelmään (myös Könönen 2015). En ollut informoinut haastateltaviani etukäteen, että olisin kiinnostunut juuri oleskelustatukseen liittyvistä kysymyksistä. Sen sijaan haastattelukutsussa painottuivat työntekoon ja elämiseen liittyvät näkökulmat. Olen kuitenkin huomioinut oleskelulupajärjestelmään liittyviä asioita tutkimuksessani.

Teimme joidenkin haastateltaviemme kanssa myös jatkohaastattelut, jotta saisimme paremman käsityksen heidän elämässään mahdollisesti tapahtuvista muutoksista ja jotta pystyimme palaamaan kysymyksiin, jotka olivat jääneet askarruttamaan tai kysymättä. Haastattelut tuottivat uutta tietoa ja uusia näkökulmia siirtolaisten elettyyn arkeen. Erityisesti neljännessä osajulkaisuissa jäsentelin haastateltavieni läheissuhteiden muutoksia. En ole kuitenkaan keskittynyt yhdessäkään osatutkimuksessani vertailemaan haastateltavieni aseman muutosta sinänsä tuon kahden vuoden ajalta. Yleisesti voisi sanoa, että haastateltavien elämät eivät noudattaneet mitään yhtenäistä lineaarista integraation mallia, jossa työn kautta suhdetaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Ensimmäisen haastattelun jälkeen kaikenlaista hankausta, ”edistystä” ja elämän muutoksia oli tapahtunut heidän elämässään. Osa oli työllistynyt toisiin töihin, osa teki useampaa työtä, osa oli saanut lapsia, joku oli palannut kotimaahansa ja tullut taas takaisin Suomeen, joku oli muuttanut Suomesta pois kokonaan, joku oli kouluttautunut lisää,

joltakin oli kuollut kotimaassa toinen vanhempi ja toiselta Suomessa asuinkumppani, joku oli alkanut seurustelemaan ja eronnut, eräs oli muuttanut uuteen asuntoon, joku oli lähtenyt ammattiliitosta, joku oli saanut Suomen kansalaisuuden, toinen oli päässyt kotouttamisohjelmaan ja joku toinen saanut uusittua oleskelulupansa ja niin edespäin. Nämä kaikki elämänmuutokset vaikuttivat ihmisten kokemuksiin ja päätöksiin siitä, halusivatko he jäädä Suomeen ja asua ja työskennellä täällä. Seuraavassa luvussa avaan niitä menetelmiä, joita olen käyttänyt jäsennessäni tätä moninaista aineistoa osatutkimuksissani.

3.2 Aineiston analyysit: kategorioista jäännöskategorioihin ja silmukakohtiin

Anna Tsingin (2020) pohdinnat tarinoista ja metodista ovat inspiroineet minua, kun olen tätä yhteenvetoa varten pohtinut tekemieni osatutkimuksien analyysia. Tsing on todennut seuraavasti:

Tarinatulvan kuunteleminen ja kertominen on metodi. (...) Tarinoiden tulvaa ei voi vetää siististi yhteen. Tarinoiden mittakaavat eivät asetu nätisti samalle asteikolle, vaan ne pakottavat kiinnittämään huomion häiriöihin kokonaiskuvassa ja rytmissä. (Tsing 2020, 57.)

Kuten edellisessä luvussa toin esille, koostuu aineistoni melko heterogeenisestä "tarinatulvasta", jota olen eri tavoin pyrkinyt järjestelemään tutkimuksessani. Käytimme tutkimushankkeessa, jossa työskentelin varsinkin analyysin alussa, Maxqda-nimistä aineistonanalyysiohjelmaa. Ohjelma mahdollisti sen, että saimme kaikkien keräämät aineistot samaan (massiiviseen) tiedostoon, josta yhdessä ja vuorotellen analysoimme aineistoa auki rakentamalla erilaisia teemattisia ryhmiä. Tällaisissa analyysiohjelmissa teemoja ja ryhmiä alkaa helposti kerääntymään valtava määrä. Maxqda ja vastaavat ohjelmat auttavat teknisesti hallitsemaan aineistoa, hahmottamaan isoista aineistomääristä suuria linjoja ja näkemään "poikkeuksia". Erityisesti teemahaastattelut, joissa toistuvat jo lähtökohteisesti tietyt teemat, voivatkin sopia hyvin tämänkaltaiseen analyysin tekoon. Elämäkertahaastattelun koodaaminen oli välillä hankalaa, koska teemat saattoivat vaihdella haastatteluissa ja koska toisilla painottuivat jotkut asiat toisten vain mainitessa tietyistä teemoista. Aineistoanalyysiohjelman lisäksi jäsentelin aineistoa myös käyttämällä erilaisia värejä ja tekemällä marginaaliin huomioita aineistosta sekä irrottamalla leikkaa ja liimaa -tyylillä eri tiedostoihin osuuksia eri teemoista.

Jossakin vaiheessa analysoinnin jälkeen päädyin kirjoittamaan lyhyet biografiat haastateltavistani. Halusin pitää mielessä ja hahmottaa haastateltavieni yksilölliset elämätarinat, sen keitä he olivat ja miten heidän elämänsä rakentui haastatteluissa (Byrne 2006, 39). Artikkeliformaatti rajoittaa tämänkaltaista tutkimustulosten esittelytapaa, jossa keskityttäisiin vain muutama tarinaan. Toisaalta ajattelen, että haastateltavat saivat kertoa itsensä esiin, näkyväksi ja toimijoiksi melko vapaasti, erityisesti haastatteluiden alussa, kun heitä pyydettiin

aloittamaan kertomaan omaa elämäntarinaansa. Voidaan ajatella, että samalla he myös kertovat itsestään sukupuolistuneina, luokkaistettuina ja rodullistettuina toimijoina ja näitä eroja ohjaavien diskurssien kautta. Nämä moninaiset erot ja niiden yhteisvaikutukset vaikuttavat myös siihen, kuinka ”ehjiä” tarinoita haastateltavat onnistuvat kertomaan itsestään. (Byrne 2006, 70.)

Ensimmäisen osajulkaisun analyysissä pyrimme ottamaan huomioon sen, että sekä elämännhistorialla että kerrotulla elämäntarinalla on yhtä suuri merkitys analyysin kannalta (Rosenthal 1993) ja sen suhteen, mitä asioita haastateltava elämästään painottaa haastatteluhetkellä. Christensenin ja Jensenin (2012) mukaan elämäkertahaastatteluaineisto sopii hyvin intersektionaalisen analyysin kohteeksi. Aineistomme kannalta tämä tarkoitti yhtäältä sitä, että pyrimme analyysin alkuvaiheessa pysymään avoimena ja sensitiivisenä erilaisille intersektioille, joita aineistosta voi löytyä ja jotka vaikuttavat myönteisesti tai kielteisesti haastateltavien asemaan. Toisaalta käytimme intersektionaalisuutta analyyttisenä välineenä, kun kuvasimme työmarkkinoiden hierarkisoitumista, eli toimimme esille, millaisille intersektioille työssäkävien maahanmuuttajien puheenvuorot eriarvoisuudesta perustuvat heidän rakentaessaan mielikuvaa itsestään hyvinä maahanmuuttajina.

Toisessa osajulkaisussa analysoimme aineistomme siten, että haastattelun tekijä on ollut päävastuussa aineistonsa analyysistä – osin siksi, että osa haastatteluista oli tehty vain jommankumman kirjoittajan osaamalla kielellä. Kuitenkin osa siivousalan työntekijöiden haastatteluista oli käännetty suomeksi. Kumpikin kirjoittaja teki analyysia vain osasta haastatteluaineistoa, mikä on saattanut vaikuttaa analyysin tuloksiin. Alustavien analyysien jälkeen kuitenkin vertailimme löydöksiämme ja suhteutimme niitä toisiinsa. Aineistomme analyysissä käytimme apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Etsimme aineistosta ensin ne kohdat, joissa haastateltavat puhuivat ammattiyhdistysliikkeistä tai muuten työhön liittyvistä aiheista, joiden katsoimme kuuluvan ammattiliitto-osallisuuteen. Sitten ryhmittelimme löydökset jakamalla haastateltavat niihin, jotka eivät kuulu ammattiliittoon, ja niihin, jotka kertovat kuuluvansa ammattiliittoon, sekä vielä niihin, jotka ovat toimineet ammattiliittoissa. Sen jälkeen tarkastelimme, millaisia puhetapoja ja teemoja näistä alakategorioista löytyi muun muassa sen suhteen, miten ammattiliittojen rooli ymmärretään, miten niihin tullaan jäseneksi, miksi liitoista erotaan ja miten niissä tullaan aktiiveiksi.

Aineiston analyysin pohjalta rakensimme kolme näkökulmaa, jotka kertovat ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuudesta ammattiliittoihin: ristiriitainen suhde ammattiliittoon, työkaverin ohjaama jäsenyys ja ammattiliittoon kiinnittyvä aktivismi.

Kolmannessa osajulkaisussa analysoin aineiston jäsenkategoria-analyysin (Nikander 2010) avulla. Tässä analyysitavassa haastattelu mielletään tilanteeksi, jossa haastattelijä ja haastateltavat tuottavat arkijärkeilyä ja jäsennyksiä aiheena olevasta temasta eli tässä tapauksessa maahanmuuttamisesta, työstä ja rodullistamisen kokemuksista. Jäsenkategoria-analyysin avulla hahmotetaan niitä tapoja, joilla haastateltavat haastattelun aikana sijoittavat itsensä tai muut osaksi

sosiaalista maailmaa, tekevät erotteluja ja arvottavat myös moraalisesti omaa ja muiden kuulumista ryhmiin sekä kulttuurisiin normeihin ja merkityksiin. Jäsenkategoria-analyysissä itsestänselvyyksiä pyritään lukemaan uudelleen ja etsimään jokapäiväisistä vuorovaikutussuhteista säännönmukaisuuksia. Jäsenkategoria-analyysin avulla nostin esille, miten haastateltavani jäsentävät ja haastavat rasismin ja eriarvoisuuden arkipäiväistymisen kokemuksiin työntekijyyden, isyyden, maahanmuuttajuuden ja opiskelijuuden kautta. Haastateltavani puheissa rakentui siis useita kategorioita, joiden kautta he puhuivat. Puheenvuoroissa kuitenkin joku kategoria yksin tai yhdessä toisen kanssa nousi merkityksellisemmäksi kuin toiset. Myös haastattelijan kysymykset muokkasivat sitä, minkä kategorian jäsenenä haastateltavat kutsuttiin keskustelemaan.

Maahanmuuttajataustaisten mieheyksien mikrotutkimus – jollaiseksi oman analyysitapani hahmotin – avasi mahdollisuuksia lukea hieman toisin panssaroidun maskuliinisuuden ja ”uhripuheen” välimaastosta kumpuvia sukupuolittuneita ilmaisuja. Yhdistämällä maskuliinisuuden, feminiinisuuden ja rodullistamisen käsitteitä esitin, että se ymmärrys maskuliinisuudesta ja mieheydestä, joka kietoutui intersektionaalisesti rodullistamiseen, tuotti pientä toimintaa haastateltavieni miesten tarinoissa. Suomessa tehty kriittinen miestutkimus on monella tavalla yhä melko valkoista. Suomalaisten valkoisten miesten mieheyksien kulttuurien tutkimukseen kehitettyjen käsitteiden, kuten panssaroidun maskuliinisuuden, käyttäminen ei-valkoiseksi rodullistettujen mieheyksien analysointiin vaatii näin ollen erityistä sensitiivisyyttä.

Neljännessä artikkelissa tein hieman toisenlaista analyysia kuin aiemmissa artikkeleissa. Analysoin aineiston aluksi niin, että kiinnitin huomion haastateltavieni asumisjärjestelyihin. Huomasin kuitenkin aineistoa uudelleen lukiessani, että kaikki haastateltavat eivät antaneet yhtä vahvoja merkityksiä asumisjärjestelyille ja niihin liittyville suhteille. Huomasin aineistostani myös muita erilaisia infrastruktuureja, jotka kietoutuivat kiinnostavasti läheissuhteisiin. Lähdin miettimään näitä erilaisia läheissuhteisuuksia Karen Baradin (2007) *yhteismuotoutumisen*-käsitteen avulla. Läheissuhteisiin alkoi kietoutua paikan ja tilan tuntua, mikä kiinnostavasti häiritsi analyysiä. Aloin jäsentelemään maahanmuuttajuuden läheissuhteisuuksia tilan, paikan, ihmisten ja luonnon kanssa yhteenkietoutuvina prosesseina. Aineiston analyysini oli osittain siis hyvin teoriaohjaavaa siinä mielessä, että huomasin, kuinka infrastruktuurit ja queer-läheissuhteisuuksien teorit mahdollistivat uusia tapoja lukea aineistoa ja avata tulkintoja, joita olin tehnyt aiemmin. Aineistoa lukiessa minulle palautuivat mieleen tutkimuspäiväkirjani merkinnät affektiivisena tietona ja muistoina kentältä, ja käytin myös niitä analyysin tukena.

Teoreettisen luennan lisäksi lähestyin aineistoa niin kutsutun materialistisen ontologian näkökulmasta (MacLure 2013). Tämän seurauksena pystyin antamaan tilaa ja kohdistamaan huomiota niihin kohtiin analyysissä, jotka vaikuttivat ”oudoilta” tai alkoivat muutoin vetää affektiivisesti puoleensa. Tätä on kutsuttu eräänlaiseksi aineiston ”hehkumiseksi” (MacLure 2013, 661). Voidaan ajatella, että aineisto alkaa ikään kuin ”polttelemaan”. Toisin kuin aiemmissa analyysissäni, en tehnyt niinkään temaattista koodaamista, vaan keskityin joihinkin

tiettyihin ”kuumottaviin” kohtiin, ja menin niistä aineistoon sisään. Yksi esi-merkki tästä oli kohta, jossa haastateltava jatkuvasti viittasi maisemaan, jonka ympäröimänä olimme, tai kauppa keskukseen, jossa haastattelua tehtiin. Lähdin seuraamaan sitä, mihin nämä silmukat minut vievät analyysissä. Analyysissä tämä tarkoitti sitä, että seurasin solmukohtia, minkä voi kuitenkin katsoa sopivan juuri biografisen aineiston analyysin, jossa on mahdollista tuoda esille erilaisia ristiriitaisuuksia, ambivalensseja ja jännitteitä, joita yksilöiden tarinoissa ilmenee (Cederberg 2014, 145). Queer- ja posthumanistisen teorian taas mahdollistivat sen, että pystyin lukemaan solmukohtia erilaisten normatiivisuuksien ja materiaalisuuksien yhteenkietoutumana.

Aineiston analyysissä erilaisten kategorioiden tunnistaminen auttoi hahmottamaan erityisesti sellaisia konventionaalisia tapoja, joilla ihmisiä yleensäkin ryhmitellään. Nämä löytämäni kategoriat, kuten hyvä maahanmuuttaja, kertovat siitä, millaisia odotuksia haastateltaviin kohdistuu ja siitä, millaisia ”kerronnallisuuden resursseina” heillä on (Skeggs 2014; Rokkonen 2020, 89). Kategoriat kuitenkin tuottavat aina jonkinlaista ylijäämää, jota esimerkiksi Marja-Liisa Honkasalo (2013) on kutsunut jäännöskategorioiksi. Nämä jäännöskategoriat, jotka eivät sovi analyysissä mihinkään yleistettävään kategoriaan, koodistoon tai ”teoriaan”, paljastavat erilaisten luokitteluanalyysien katveet ja toisaalta mahdollistavat täten uusien kysymysten esittämisen aineistoille. Parhaassa tapauksessa tämänkaltainen havaitseminen ja jäännöskategorioiden tosissaan ottaminen mahdollistaa uusia analyttisiä polkuja aineiston kanssa kuljettavaksi. Eeva Jokinen (2018) kysyy, miten prekaarisuuden kanssa voi elää. Hän vastaa tähän Tsingin ajatteluun nojaten, että suurten tarinoiden sijaan prekaariuden tuntuun voidaan päästä käsiksi kiinnittämällä huomio ”hankaliin” kertomuksiin, joissa kuvataan epäpuhtaita ja monimutkaisia kohtaamisia, jotka muodostuvat nykyisissä yhteiskunnallisissa sommittumissa. (Jokinen, 2018, 25.) Omassa tutkimuksessani katveet, liepeet ja erilaiset jäännöskategoriat informoivat samankaltaisesta prekaariuden tai tässä tapauksessa tarkemmin sanottuna prekaarin maahanmuuton tunnusta.

3.3 Tutkimuksen affektiivinen ilmapiiri ja eettiset pohdinnat

Tutkimukseni teon aloittamisen ajankohtaa ja erityisesti aikaa, jolloin tein tutkimushaastatteluja vuosina 2014–2016, leimasi rasismin affektiivinen ilmapiiri, mikä näkyi haastateltavieni puheissa eri tavoin. Vuonna 2015 Eurooppaan ja myös Suomeen tuli ennätysmäärä siirtolaisia, ja tämä nosti pinnalle jo aiemmin kyteviä rasistisia oletuksia, jotka kohdistuivat siirtolaisiin ja maahanmuuttajiin (Näre 2018). Haastateltavani puhuivat erityisesti jatkohaastatteluissa siitä, miten ilmapiiri on muuttunut. Osan puheissa ilmapiirin muutos näkyi siinä, että toisinaan haastattelussa rakentui juopa ”niiden” ei-ansaitsevien siirtolaisten ja pakolaisten ja ”meidän” kunnollisten maahanmuuttajien ja siirtolaisten välille. Tulkit-sin tilannetta siten, että haastateltavien oli ikään kuin pakko perustella olevansa ”kunnollinen maahanmuuttaja”. Tämä näkyi siinä, että haastateltavien

oma asema sidottiin vieläkin tiukemmin suhteessa hyvinvointivaltion ansaintalogiikkaan: siihen kuka on oikeutettu asumaan Suomessa ja millä ehdoilla. Tämä tutkimuksen ajankohtaa leimaava affektiivinen ilmapiiri oli monella tapaa läsnä tutkimukseni teon aikana.

Tässä tutkimuksessa tuotettu tieto on kuitenkin muodostunut monessa paikassa ja tilanteessa ja niiden yhteisvaikutuksesta. Se on lähtenyt muokkautumaan haastattelukysymyksiä laadittaessa, haastattelutilanteissa, kentällä olosta, analyysistä ja teorioista, joita on käytetty (Paju ym. 2014). En tässä mielessä ole pyrkinyt antamaan ääntä tutkimukseen osallistuville, vaan ajattelen, että tuo ääni on jo muokkautunut matkan varrella moneen kertaan. Tuula Gordon (2001) pohdii Michelle Finea mukailten, miten ”ääntä” voidaan pikemminkin *ruokkia* (*nurture*) kuin antaa ja näin luoda olosuhteet, jotta ääntä voitaisiin myös kuunnella. Olen siis pyrkinyt tuomaan esille haastateltavieni moninaista ”ääntä” kurottamalla myös kohti sellaista, mikä on saattanut välillä jäädä katveeseen.

Päädyn erityisesti osajulkaisussa iii tarkastelemaan sitä, miten haastattelutilanteissa rodun ja sukupuolen dynamiikat rakentuvat ja miten niissä toistuu ja myös horjutetaan vallitsevia yhteiskunnallisia valtasuhteita. Olen tutkimukseni analyysissä pyrkinyt pohtimaan omaa asemaani suhteessa haastateltaviini. Haastateltavani puhuivat minulle usein kuin suomalaisen valtaväestön edustajalle, jota haluttiin välillä opettaa, haastaa ja vakuuttaa ja jonka kautta yritettiin välittää myös vastakuvia suhteessa mediassa ja yhteiskunnassa esitettyihin kuviin maahanmuuttajista.

Joidenkin osajulkaisujen toimittamisen aikana keskusteltiin siitä, miten muokata haastateltavieni sitaatteja, kun niitä on käännetty englannista suomeksi tai jos henkilö on puhunut suomea muuten kuin äidinkielenään. Esimerkiksi erään julkaisun toimittaja pyysi minua muokkaamaan suoria lainauksia niin, etteivät ne ”infantilisoisi” puhujaansa. Tämä pyyntö herätti itselleni kysymyksiä siitä, miten erityisesti marginaalisessa asemassa olevien ”puhetta” voidaan tulkita epäkelpona, jos sitä ei, kuten tässä tapauksessa tapahtui, käännetä kirjakielelle. Pohdin myös, tulinko tahattomasti jotenkin eksotisoineeksi tai toiseuttaneeksi puhujan muuten akateemisessa, ”neutraalissa” kontekstissa vain elävöittäkseni kirjoittamaani tekstiä? Osallistuinko itse jonkinlaiseen (uudelleen)rodullistamiseen tai luokkaistamiseen, vaikka tarkoitukseni on ollut purkaa ja tuoda esille rodullistamiseen liittyviä muotoja? Toisaalta tiedetään myös, että aineistolainauksia ”siivotaan” ja muokkaillaan julkaisuissa yleisesti muutenkin. Kyse on tietenkin myös siitä, mitä halutaan painottaa ja millä on merkitystä tutkimuskysymyksen kannalta.

Tutkimuksen teon aikana olen pohtinut erityisesti sitä, miten Suomeen muualta tulleet ihmiset saattavat joutua usein selittelemään, pehmentämään ja esittämään ”kunniallista ja hyvää tai hyveellistä maahanmuuttajaa” valtaväestöä edustavalle haastattelijalle ja miten haastatteluasetelmassa helposti toistuu ”muualta tulleen” ja valtaväestön välinen asetelma. Tämä pohdinta tai hankaluus ei tarkoita sitä, että suhtautuisin epäillen haastateltavien puheeseen, päinvastoin – olen pohtinut metodologisesta näkökulmasta, kuinka haastattelutilanne toimii itsessään välillä pienoiskuvana yhteiskunnasta, jossa toistuvat samat

valtasuhteet kuin yhteiskunnassa muutenkin. Toisaalta näissä tilanteissa ilmenee sellaista kamppailua ja vastarintaa, jota myös tapahtuu laajemmin yhteiskunnassa. Haastattelutilanne ei siis ole irrallaan yhteiskunnan rakenteista, vaikka kuinka yrittäisimme haastatteluhetkellä rakentaa tilanteen, jossa voi puhua vapaasti ja luottamuksellisesti.

Välillä koin, että haastattelukysymyksetkin toistivat sellaista logiikkaa, johon haastateltavat voivat joutua usein vastaamaan muussakin yhteydessä ja joka voi työntää haastateltavaa ikään kuin pois. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi "miksi olet tullut Suomeen?", "miten tulit Suomeen?" tai "miten löysit töitä?" ja niin edelleen. Siinä mielessä haastattelumme pääkysymys, jossa haastateltava sai aloittaa kertomaan omasta elämästään vapaammin, rikkoo tottua kysymyksenasettelua. Kuitenkin koin yhdessä haastateltavieni kanssa aloituskysymyksen usein hankalaksi, sillä he joutuivat kertomaan ventovieraalle omaa elämäntarinaansa. Joillekin haastateltaville tämä oli kuitenkin helpompaa kuin toisille. Kuitenkin jälkikäteen sain lukea litteroinneista välillä sivun jos toisenkin, jossa kerrotaan esimerkiksi neuvostoajan ruokaherkuista. Tämä on kiinnostavaa neuvostomuistelun näkökulmasta ja saattoi rentouttaa haastateltavaa, mutta toisaalta ei vastannut välttämättä hankkeen tutkimusintresseihin. Kuitenkin tutkimus tuottaa aina valtavasti myös semmoista materiaalia, joka jää yli, puhetta, ideoita ja ihmettelyä, joka ei sovi tutkimussuunnitelmaan. Erityisesti osajulkaisussa iii, jossa aineistonani oli ryhmähaastattelu ja jatkohaastattelut, löysin sellaista passiivisen ja aktiivisen välillä olevaa toimintaa, pientä vastarintaa, joka oli jäänyt aiemmista analyysistäni "löytämättä". Jälkeenpäin olen pohtinut, että tätä löydettyä ei-tekemisen-kategoriaa olisi voinut mahdollisesti hyödyntää muidenkin haastatteluiden analyysin osalta ja muissa osajulkaisuissa. Samoin neljännessä osatutkimuksessani hyödyntämäni tutkimuspäiväkirja mahdollisti hieman erilaisen analyttisen otteen tutkimukseen. Pyrin osajulkaisuissa iii ja iv jäsentelemään, mitä kenttätö konkreettisesti tarkoitti itselleni. Pääkaupunkiseudun sisällä matkustaminen, metroverkostot, lähiökirjasto, kauppakeskukset, kodit, tilat, tavarat, lemmikkieläimet ja niiden luoma tunnelma ja tilanteet informoivat minulle välillä "enemmän" tai vähintään antoivat toisenlaista tietoa kuin haastattelurungon avulla tehdyt kysymykset. Haastattelumatkat jäivät affekteina eli tuntemuksina vaikuttamaan pidemmäksi aikaa ruumiiseeni ja muistiini.

Joillekin haastateltaville osallistuminen haastatteluun saattoi olla jo mahdollisuus puhua vastavirtaisesti tai pyrkiä välittämään sellaista tietoa, jonka he kokivat jäävän valtavirran esityksissä piiloon. Se saattoi liittyä mielikuviin maahanmuuttajista yleisesti, maahanmuuttajamiehistä ja maahanmuuttajista ammattiliittojen jäseninä tai muutaman kohdalla myös ammattiliittoaktiiveina. Haastatteluiden lisäksi esimerkiksi eräs haastateltava lähetti minulle jälkikäteen postissa kirjoittamiaan selvityksiä, päiväkirjamaista tekstiä siitä, miten hän selvitti työpaikallaan erästä työkiistaa, johon osallisina oli työnantajan lisäksi kahden ammattiliiton toimitsijoita. Haastateltava oli kirjeen lähettäessään lopettanut työnsä kyseisessä työpaikassa ja koki, että nyt hän voi kertoa avoimemmin kiistoista, joihin oli joutunut ammattiliittoaktiivina. Vaikka paperit ovat voineet olla luonteeltaan luottamuksellisia, tämä kertoo mielestäni osaltaan siitä, että

haastateltavat eivät uskalla ottaa riskejä ja kertoa hankalista ja arkaluonteisista asioista liittyen ammattiliittoihin tai suomalaisiin työnantajiin edes tutkijoille, saati tulla niiden kanssa julkisuuteen kriittisinä ääminä. Vaikka työntekijä ottaa aina riskin kertoessaan kaltoinkohtelusta, on tuo riski toisilla kuitenkin suurempi. Työntekijäisyys, kietoutuessaan sukupuoleen, luokkaan, rodullistettuun asemaan tai esimerkiksi oleskelulupaan, lisää riskiä sen suhteen, mitä voi puhua ja miten tuota puhetta tulkitaan. bell hooks (1989, 36–37) on kirjoittanut siitä, miten liian helposti ei-valkoisten naisten ”äänen löytäminen” ja vastarintainen puhe voidaan romantisoida ja kääntää jonkinlaiseksi muodikkaaksi tuotteeksi. Hieman samalla tavoin Suomessa maahanmuuttajien (vasta)puhe saattaa kääntyä hyvän maahanmuuttajafiguurin kautta jonkinlaiseksi speaktaakkeliksi. Esimerkiksi mediauutisointien kautta ihmiset järkyttyvät, kun erilaisia työperäisiä hyväksikäyttötapauksia nostetaan esille. Nämä tarinat sekä myyvät mediassa että tuottavat lukijassa tunteen, että asioille ollaan tekemässä jotain, vaikka tosiasiallisesti rikosoikeudelliset prosessit voivat pitkittyä ja erilaiset riiston muodot jatkua (Marttila 2023).

Feministisessä tutkimuksessa on pitkään pohdittu, millaisia ongelmia, oletuksia ja hankaluuksia liittyy siihen, että valtaväestöön kuuluvat valkoiset tutkivat ei-valkoisia. Ongelmallisuutta on pohdittu esimerkiksi siitä näkökulmasta, että haastattelija on sosiaalisesti liian kaukana haastateltavan maailmasta suhteessa esimerkiksi luokkaan, rotuun tai sukupuoleen. Toisaalta näissä ajattelumalleissa on voitu tahattomasti olettaa samankaltaisuuksia ihmisten välillä esimerkiksi etnisyyden perusteella ja ajateltu, että tutkimustieto on jotenkin autenttisempaa, jos musta haastattelija haastattelee mustaa haastateltavaa (Gunaratanman 2003). Tutkimusta tehdessä olen kuitenkin jännittänyt, että tulen uudelleen rodullistaneeksi tai muuten toiseuttaneeksi tutkimushaastateltaviani esimerkiksi käyttämällä heistä termiä, joka leimaa heidät ”toisiksi”. Tämä uudelleentuottamisen jännite on ollut läsnä monesti, kun olen kirjoittanut tutkimustuloksistani. Osittain tämä on kuitenkin liittynyt pikemminkin siihen, että en ole osannut kääntää tutkimuksen varrella tulleita kiinnostavia näkökulmia ”tutkimusongelmiksi”. Sen sijaan olen saattanut kiertää nuo näkökulmat, koska ne ovat tuntuneet liian hankalilta käsitellä niillä tutkimuksenteon välineillä eli käsitteillä ja teorioilla, joita käytin tutkimukseni aikana. Tässä yhteenvedossa minulla on ollut kuitenkin mahdollisuus palata näihin kysymyksiin ja pohtia osatutkimuksiani ja tutkimusaihettani vielä uudelleen.

Minna Seikkula (2020, 40–42) onkin tiivistänyt hyvin, mitä tutkijan positio laajemmillaan tarkoittaa sen sijaan, että lueteltaisiin vain erilaisia identiteettiasemia, jotka sitten perustelisivat ja toisivat tunnustuksenomaisesti esille ne valtasuhteet, joita haastattelijan ja haastateltavan välillä mahdollisesti rakentuu. Seikkulan mukaan tutkijan positio rakentuu ja pohjaa rodullistamisen, sukupuolen ja luokan valtajärjestyksiin sijoittumisen lisäksi siihen, millaisia teoreettisia, metodologisia ja paradigmaattisia valintoja tutkija tekee. Tutkijan valkoisuus ei esimerkiksi voi selittää sitä, miksi hän ei ikään kuin osaisi ottaa näitä asioita huomioon. Tutkijan position ei tulisi koskaan myöskään selittää sitä, miksi hän tulee uusintaneeksi tiettyjä valta-asemia tai ylipäänsä hänen kykyään tuottaa kriittistä

tietoa. Ajattelen, että tämä feministisen tutkimuksen vaativuus tai tutkimukselle ylipäänsä esitetty vaatimus ottaa huomioon erilaisia ja moninaisia valta-asetelmiä saattaa paljastaa omista tutkimuksistani puutteita, mutta samalla se tuottaa position, joka on kriittiselle tutkimukselle välttämätön eli uudelleen ajattelun mahdollisuuden.

4 TIIVISTELMÄT OSAJULKAISUISTA: INTERSEKTIONAALISIA PYSÄYTYSKUVIA

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset osajulkaisujeni valossa eli esittelen lukijalle tiivistelmät neljästä osajulkaisuista, joista kolme on kirjoitettu suomen kielellä ja neljäs englanniksi. Näistä ensimmäinen on julkaistu vuonna 2015 ja viimeisin on tätä kirjoittaessa arvioitavana tieteellisessä lehdessä. Tuloksia esitellessä kiinnitän huomioni erityisesti niihin osajulkaisujen päätelmiin, jotka ovat merkittäviä väitöskirjani tutkimuskysymysten osalta. Osatutkimuksiani voidaan lukea pysäytyskuvina erilaisista intersektionaalisuuksista, jotka ilmenevät, tulevat todeksi ja elettäväksi eri tavoilla haastateltavieni elämässä. Tämän luvun loppuksi kokoon nämä intersektionaalisuuden ulottuvuudet omaksi alaluvukseen. Osajulkaisut on eritelty myös alla olevaan Taulukkoon 2.

TAULUKKO 2.

Osajulkaisut

Osajulkaisu	Osajulkaisun tutkimuskysymys	Käsitteet ja teoriat	Aineisto ja analyysimenetelmät
I Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: intersektionaalisuus ja "hyvä kansalainen" työmarkkina-aseman määrittäjänä	Miten hyvää maahanmuuttajuutta tehdään intersektionaalisesti?	Intersektionaalisuus, hyvä kansalaisuus, (uusi)segmentaatioteoria	Yksilöhaastattelut, ryhmäkeskustelu Temaattinen analyysi, intra-kategoriaalinen
II Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa	Millä tavoin kansallinen luokkapoliittikka ja sukupuoli muokkaavat ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden ammattiliitto-osallisuutta?	Työmarkkinasuhteiden sukupuolittuneisuus, luokkakompromissi, prekarisaatio	Yksilöhaastattelut, jatkohaastattelut, ryhmäkeskustelu Aineistolähtöinen sisällönanalyysi
III "Tiesin, etten ole tervetullut" - maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistetut mieheydet ja pieni toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluissa	Miten rodullistettua mieheyttä tehdään elettäväksi kahden erilaisen haastattelumenetelmän näkökulmasta käsin?	Rodullistaminen, mieheys, maskuliinisuus, pieni toiminta	Ryhmähaastattelu, jatkohaastattelut ryhmähaastatteluun osallistuneiden osalta, tutkimuspäiväkirja Mieheyden intersektionaalinen jäsenkategoria-analyysi
IV Infrastructures of Migrant Intimacies: Co-becoming with Housing, People and Places	Millä tavoin intiimit infrastruktuurit yhteismuotoutuvat siirtolaisten elämässä?	Intiimit infrastruktuurit, queer, posthumanismi	Yksilöhaastattelut, ryhmäkeskustelu jatkohaastattelut, tutkimuspäiväkirja Posthumanistinen queer-luenta

4.1 Hyvän maahanmuuttajuuden intersektionaalinen luenta

Väitöskirjani ensimmäisessä osajulkaisussa ”Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: Intersektionaalisuus ja ’hyvä kansalainen’ työmarkkina-aseman määrittäjinä” (2015) analysoimme yhdessä Markku Sippolan kanssa sitä, millaisia moniperusteisia eroja maahanmuuttajakategorian sisälle rakentuu. Hahmotimme näitä eroja intra-kategoriaalisen intersektionaalisen luennan avulla (McCall 2005). Artikkelissa jäsentelimme haastateltaviemme kokemuksia Suomesta erityisesti työmarkkinoiden näkökulmasta sekä intersektionaalisuuden teoriaa työväliseen käyttäen. Intersektionaalisuuden katsoimme tarjoavan mahdollisuuden jäsentää heterogeenisen haastateltavajoukon moninaisia asemia erilaiset erot huomioon ottaen. Haastateltavien erilaisista asemista huolimatta työn tekeminen Suomessa asumisen jonkinlaisena vastineena korostui haastatelluissa. Tämä analyysin löydös kävi hyvin yhteen brittiläisen muuttoliiketutkijan Bridget Andersonin (2013) ”hyvän kansalaisen” käsitteen kanssa, joka korostaa työn tekemistä. Toisaalta intersektionaalisuuden avulla teimme näkyväksi sitä, miten työssäkäyvät maahanmuuttajat pyrkivät suomalaiseen yhteisöön liitettyjen muidenkin arvojen kautta kiinnittymään ”hyvään kansalaisuuteen” – tai kuten tässä käsitteellistän, hyvään maahanmuuttajuuden ideaaliin.

Temaattisen aineistoluennan perusteella toimme esille, että työn tekemisen lisäksi esimerkiksi perheen perustamisen katsottiin olevan yksi tapa kiinnittyä Suomeen paremmin; erityisesti nuoret naiset puhuivat tästä myönteiseen, toiveikkaaseen sävyyn.¹¹ Havaitsimme myös, että työntekijyyttä korostaessaan haastateltavat tulivat toiseuttaneeksi hyveellisen maahanmuuttajan ideaalin ulkopuolella olevat: pakolaiset, tukien varassa elävät ja työttömät. Kuitenkin erityisesti palvelusektorilla työskentelevien nuorten naisten haastattelussa nousi esille tyytymättömyys työhön – niin työn sisältöön kuin työolosuhteisiin. Vanhemman sukupolven naiset taas olivat melko tyytyväisiä työsuhteisiinsa, vaikka heidän kokemuksissaan oli eroja. Osalla työntekijöistä oli paljon kritisoitavaa aikaisempien työsuhteidensa työolosuhteista. He olivat kuitenkin pystyneet siirtymään parempaan työsuhteeseen.

Siinä missä EU-maista Suomeen saapuvien naisten kokemuksiin näytti vaikuttavan iän ja sukupuolen yhteenkietoutuminen, EU- ja ETA-alueiden ulkopuolelta tulevien miesten työmarkkinakokemuksia näytti määrittävän erityisesti kansalaisuus ja oleskelulupajärjestelmä. Osa oli joutunut jättämään opiskelun kesken korkeiden elinkustannusten tai monimutkaisen oleskelulupajärjestelmän vuoksi. Tutkimustuloksemme tukee myös Jukka Könösen (2015) väitettä, että siivoustyö yhdessä muiden matalapalkka-alojen määrä- ja osa-aikaisten töiden sekä monimutkaisen oleskelulupajärjestelmän kanssa luo EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tuleville ihmisille erityisen prekaarin, epävarman aseman.

Hyvän maahanmuuttajan ideaaliin kuuluva Suomen kielen taitaminen ja sen parantaminen yhdistettynä prekaareihin töihin näyttäytyi välillä ristiriitaisena.

¹¹ EU:n ulkopuolelta tulevien miesten osalta keskustelu perheestä oli ambivalentimpi. Osajulkaisussa kolme tarkastelen näiden miesten asemoitumista suhteessa isyyteen enemmän.

Monet haastateltavista eivät tuntuneet löytävän aikaa kielen opiskelulle. Eräskin työntekijä kertoi siivoustyön ohella työskentelevänsä sekä mainosten jakajana että henkilökohtaisena avustajana yhteensä kuutena päivänä viikossa. Erityisesti nuoret olivat myös valmiita muuttamaan pois maasta, jos oman alan töitä ei löydy.

Tutkimushavaintomme oli, että naisia arvioidaan uudessa yhteisössä ro-dullistetun järjestyksen ja äitiyden kautta (Anderson 2013, 7). Lisäksi toimme esille, miten naiset rakensivat hyvää maahanmuuttajuutta muissakin intiimisuhteissaan. Työssäkäyvät naiset kertoivat, miten he eivät missään nimessä halunneet olla riippuvaisia miespuolisoistaan. Aineistomme vanhemmat naiset tulivat Suomeen usein ilman lapsia tai puolisoa. Lapset olivat teini-ikäisiä tai aikuisia ja jääneet kotimaahan. Nämä naiset olivat tulleet Suomeen etsimään ”uutta elämää”. He olivat myös, toisin kuin nuorempi sukupolvi, usein myös jäämässä alalle. Tähän ryhmään kuului myös niitä, jotka olivat siivousalalla pitkään työskennellessään kouluttautuneet alalle, edenneet tiimin vetäjäksi ja toimineet ammattiliitossa. Analyysissamme havaitsimme, että vaikka siivousalan työolosuhteita voidaan kuvata sirpaleisiksi ja epävarmoiksi ylipäätään, määrittävät sukupuoli, ikä, etnisyys ja kansalaisuus sekä näiden yhteisvaikutus maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa eri elämäntilanteissa. Artikkelimme johtopäätöksissä nostimme esille myös valkoisuuden analyttisenä teemana, jota emme artikkeleissa vielä analysoineet sen tarkemmin, mutta jota meidän oli tarkoitus käsitteellistää seuraavissa julkaisuissamme.

4.2 Vieraita ammattiliitoissa: välineellistä joukkoistumista ja hankalia maahanmuuttajanaisia

Toisessa osajulkaisussa ”Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa” (2021) – kysyimme Markku Sippolan kanssa, miten kansallinen luokkapolitiikka ja sukupuolistuneet oletukset ilmenevät ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden haastattelupuheessa heidän ammattiliitto-osallisuuttaan mahdollistavina ja rajoittavina tekijöinä. Lähtökoh-tana toiselle osajulkaisulle oli ihmettely siitä, että vaikka Suomessa puhutaan ja tutkitaankin maahanmuuttajien työllistymiseen liittyviä kysymyksiä, niin puhe keskittyy vahvasti työn kautta kotouttamiseen. Maahanmuuttajat nähdään siis yhtäältä työvoimaresurssina, joka tulisi saada kotoutettua tehokkaasti, tai sitten kuluerinä, jotka eivät integroidu Suomeen. Hyvin vähän on tutkittu sitä, millaisia mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisella työntekijällä on osallistua esimerkiksi ammattiliiton toimintaan, toisin sanottuna yrittää parantaa omia työnteke-misen ehtojaan työmarkkinoilla ja vastustaa huonoja työehtoja järjestäytymisen kautta. Aiemmat tutkimukset, joita on siis vähän, ovat keskittyneet viroa ja venäjää pu-huvien ammattiliittokokemuksiin (ks. kuitenkin esim. Alho 2015). Meidän artikkelimme on jatkoa tämänkaltaiselle tutkimukselle. Yleisesti voisi todeta, että

työperäinen maahanmuutto muovaa työmarkkinoita, ja tähän dynamiikkaan ammattiliitot vastaavat erilaisin taktiikoin ja strategioin (Alho 2015).

Usein maahanmuuttajataustaisten matalaa järjestäytymisasetta selitetään sillä, että he eivät taustansa vuoksi tunne suomalaista ammattiliittojärjestelmää. Tässä asetelmassa rakentuu ajatus suomalaisesta ammattiliittojärjestelmästä tavoiteltavana ihanteena ja toisaalta vahvistuu mielikuva ulkopuolisista ja tietämättömistä maahanmuuttajista, joiden tulee integroitua tähän malliin oppimalla sen käytännöt. Meidän aineistoamme voisi lukea myös siitä näkökulmasta, ettei osa haastateltavista osaa suomen kieltä tai tunne ammattiliittojen toimitapoja, millä yleensä selitetään maahanmuuttajien heikkoa järjestäytymisasetta. Lähdimme kuitenkin pohtimaan myös sitä, miten liitot voisivat toimia toisin ja tarjota myönteisiä kokemuksia siirtolaisille.

Aiemmissä tutkimuksissa (Munro 2001, 457; Wills 2008, 309; Lillie ja Sipola 2010, 26), joissa on pohdittu siirtolaisten osallisuutta ay-toimintaan, on nostettu esille, että ay-toiminnan toimintatavat vahvistavat kuvaa enemmistön kieltä puhuvien valkoisten miesten etuja ajavista ammattiliitoista, mikä vähentää muiden ryhmien tai yksilöiden kiinnostusta toimintaan. Analyysissämme havaitsimme tähän liittyviä näkökulmia, vaikka samaan aikaan räikeää naisten ulosulkemista ei aineistosta löydetty. Toisaalta, jos ammattiliitto-osallisuutta tai toimintaa peilataan teollistumisen ajan hegemonisen, karskin maskuliinisen edunvalvonnan linssien läpi, voi monenlainen muu toiminta ja osallisuus jäädä piiloon.

Keskustelimme haastatteluissa ammattiliitoista toisten kanssa enemmän, kun taas joissakin haastatteluissa asia ei tullut ilmi kuin mainintana tai haastateltava ei halunnut puhua teemasta. Tuotimme aineistoanalyysissä kolme osallisuuteen liittyvää näkökulmaa, jotka kuvaavat haastateltavien suhdetta ammattiliittoihin: *ristiriitainen suhde*, *työtoverin ohjaama jäsenyys* ja *ammattiliittoon kiinnittyvä aktiivisuus*. Aineiston analyysissä nostimme esille, että ulkomaalaistaustaiset työntekijät rakensivat solidaarisuutta työpaikalla kertoessaan toisilleen ammattiliitoista. Tämä viittaa siihen, että ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä voisi huomioida nykyistä enemmän ammattiliittojen järjestämistyössä. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ammattiliittoaktiivisia tulisi tukea yhä enemmän ja pohtia, mitkä seikat rajoittavat aktiivisuutta. Esimerkiksi analyysissä ilmeni, että ammattiliittoaktiivien ja muiden viranomaisten välinen yhteistyö saattaa hyvästä tarkoituksesta huolimatta hankaloittaa joidenkin työntekijöiden asemaa, jolloin ammattiliitot nähdään ongelmien aiheuttajana pikemminkin kuin niiden ratkaisijana tai työntekijöiden oikeuksien turvaajana. Tämänkaltaista toimintaa saattaa vahvistaa tunnetta ammattiliitoista kansallisina toimijoina, joiden toiminta ei auta siirtolaistyöntekijöitä.

Ristiriitaista suhdetta, joka kietoutui ammattiliittojen kansalliseen kehykseen, kuvasi esimerkiksi se, että ammattiliittoon kuulumisen voitiin katsoa olevan normaalia mutta vaativan kuitenkin suomen kielen osaamista. Joidenkin EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien työntekijöiden haastatteluissa esiintyi käsitystä ammattiliitoista kansallisina, vain suomalaisten etuja ajavina järjestöinä. Osa naisemmistöiseen liittoon kuuluneista naisista kertoi, että heidän

ongelmansa olivat ehkä niin mitättömiä, että niitä ei olisi kenties syytä lähteä selvittämään liiton avulla. He myös yrittivät ymmärtää sitä, miksi liitot eivät pystyneet ajamaan heidän asioitaan. Osa kertoi tapauksista, joissa naisenemmistöisellä siivousalalla työskentelevien ammattiliiton edustajien tai muuten aktiivisten työntekijöiden osallistumista ei tuettu riittävällä tavalla. Osa kertoi olevansa ammattiliiton jäseniä mutta ei halunnut olla sitä julkisesti. Tulokset kertovat siitä, että yhtäältä ammattiliitto-osallisuus nähtiin normaalina asiana ja jopa kotoutumisen indikaattorina. Toisaalta osalle ammattiliitto-osallisuus oli sellaista, mikä saattoi leimata hankalaksi.

Tulokset kertovat siitä, että siirtolaisten osallisuutta ohjaavat osittain samankaltaiset normit ja ehdot, jotka ovat rakentaneet myös suomalaisten ammattiliitto-osallisuutta. Haastattelujen yhteisenä piirteenä oli melko individualistinen suhtautuminen ammattiliittoon. Ammattiliitto nähtiin ennen kaikkena instituutiona, josta voi saada etuuksia työttömyyden kohdatessa. Havaitimme kuitenkin myös niin sanottuun *instrumentaaliseen kollektivismiin* (Healy, Bradley ja Mukherjee 2004) viittaavaa eetosia eli sitä, että työntekijä ymmärtää ammattiliittoa toiminnanperustuvan joukkovoimalle, vaikka yksittäiset jäsenet suhtautuivat liittoihin välineellisesti. Ammattiliittoon liittymiseen työntekijöitä ohjaa tarve tulla kollektiivin osaksi, mikä tarkoittaa sitä, että yksilö tunnistaa oman heikommuutensa työnantajaan nähden, minkä takia hän ymmärtää kääntymään ammattiliiton puoleen hakeakseen turvaa (Healy, Bradley ja Mukherjee 2004). Instrumentaalinen kollektivismi on selittänyt myös suomalaisten ammattiliittojäsentyyttä (Rantala 2013).

Vaikka haastateltaviemme suhde liittoihin oli lähtökohtaisesti välineellinen, tulokset antavat merkkejä siitä, että ammattiliitoilla on mahdollisuuksia toimia alustana ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kollektiiviselle järjestäytymiselle. Instrumentaalisen kollektivismin ajatus voisikin toimia liittoon kuulumisen rationaliteettina ja kollektiivisen toimijuuden kehittymisen pohjana. Tämänkaltaisen mallin vahvistaminen vaatisi yhä enemmän järjestämistyötä ruohonjuuritasolla.

Laajempien työtaisteluiden järjestäminen niin, että prekaareissa asemissa olevat siirtolaiset saadaan mukaan, saattaa vaatia työntekijän oikeuksien lisäksi liikkuvuuteen liittyvien oikeuksien edistämistä myös suomalaisilta ammattiliitoilta. Tämänkaltaisen järjestäytyminen vaatisi ammattiliitoilta uudenlaista luokkapolitiikkaa, jossa työvoiman ymmärretään koostuvan yhä moninaisemmista työntekijäryhmistä ja tunnustetaan, että heidän erilaiset ongelmansa ja niihin liittyvät poliittiset haasteet ylittävät perinteiset työelämäkysymykset.

4.3 Rodullistetun panssaroidun maskuliinisuuden katveeseen jäävä pieni vastarinta

Tässä alaluvussa esittelen kolmannen osajulkaisuni ”’Tiesin, etten ole tervetullut’: maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistetut mieheydet ja pieni toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluissa” (2021) tulokset. Osajulkaisussa

kysyin: Miten rodullistettua mieheyttä tehdään elettavaksi kahden erilaisen haastattelumenetelmän näkökulmasta käsin? Tämän osajulkaisun kohdalla rajasin aineiston kuuden miehen ryhmäkeskusteluun ja yksilöhaastatteluina tehtyihin jatkohaastatteluihin, joihin osallistui neljä ryhmähaastatteluun osallistunutta. Heidän kertomuksensa painottuivat kyseisessä osajulkaisussa. Tutkimuskysymykseni rakentui rodullistamisen, pienen toimijuuden ja kriittisen miestutkimuksen käsitteiden avulla. Erityisesti jäsentelin aineistostani sellaisia toimijuiden ja toiminnan muotoja, joita käsitteellistin Marja-Liisa Honkasalon (2013) pienen toiminnan ajatusta hyödyntäen.

Tarkastelin erityisesti niitä tapoja, joilla haastatteleman maahanmuuttajataustaiset miehet rakentavat mieheyttään suhteessa tilanteeseen, jossa heidän toimintamahdollisuuksiaan kuvastaa ”pieni toiminta” (Honkasalo 2013). Pieni toiminta voi olla jotakin, mikä helposti tulkitaan passiivisuudeksi tai mitään tekemättömyydeksi. Sietäminen, odottaminen ja jääminen voivat olla pienen toiminnan muotoja. Rodullistamisen lisäksi pohdin haastateltavien puhetta mitään tekemättömyydestä ”panssaroidun maskuliinisuuden” näkökulmasta (Jokinen 2000). Miesten puheenvuoroja analysoidessani tulkitsin panssaroidun maskuliinisuuden yhtäältä miesten itseensä kohdistamaksi väkivallaksi, joka ilmenee rasisin väkivallan pakotettuna sietämisenä. Toisaalta puhuessaan heihin kohdistuvista stereotyyppioista haastatteleman miehet kuvaavat perinteistä panssaroidun maskuliinisuuden muotoa, jossa heidän oletetaan vastaavan väkivaltaan väkivallalla. Maahanmuuttajataustaisten mieheyksien mikrotutkimus - jollaiseksi oman analyysitapani hahmotan - avasi mahdollisuuksia lukea esiin panssaroidun maskuliinisuuden ja ”uhripuheen” välimaastosta kumpuavia sukupuolistuneita ilmaisuja.

Analysoin aineiston jäsenkategoria-analyysin avulla (Nikander 2010). Jäsenkategoria-analyysillä hahmotin niitä tapoja, joilla haastateltavat haastattelun aikana sijoittavat itsensä tai muut osaksi sosiaalista maailmaa sekä tekevät erotteluja ja arvottavat myös moraalisesti omaa ja muiden kuulumista ryhmiin sekä suhdettaan kulttuurisiin normeihin ja merkityksiin. Jäsenkategoria-analyysin avulla nostin esille, miten haastateltavani jäsentävät ja haastavat rasismin ja eriarvoisuuden arkipäiväistymisen kokemuksiin työntekijyyden, isyyden ja opiskelijuuden kautta.

Ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastatteluiden väliset erot näkyivät siinä, että ryhmäkeskustelussa miehet olivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa monikulttuurisena ryhmänä. Ryhmässä monikulttuurisuuspuhe nousi resurssiksi, jolla miehet pystyivät kertomaan mielekkäällä tavalla mieheydestä ja maahanmuuttajuudesta naisvaltaisen siivoustyön kontekstissa. Yksilöhaastatteluissa työstä puhuttiin hieman toisella tavalla. Eräs haastateltava kertoi sarkastiseen sävyyn, miten suomalainen ”assimilaatiopolitiikka” toimii. Vaikka haastateltava kuvasi, että Suomeen muuttavat ulkomaalaiset ovat samanlaisen assimilaatiopolitiikan kohteita sukupuolesta riippumatta, puhuessaan vaimostaan hän rakensi sukupuolittunutta eroa naisten ja miesten mahdollisuuksien välille. Korostaessaan, että toisin kuin hänen vaimollaan, hänellä itsellään on vielä mahdollisuus jatkaa opintojaan haluamaansa suuntaan. Tulkitsin, että näin haastateltava

rakentaa vahvaa maahanmuuttajamieheyttä, joka eroaa sekä maahanmuuttajanaiseudesta että niistä maahanmuuttajamieheyksistä, joissa koulutuskaan ei ole tarjonnut pääsyä pois siivoustyöstä. Yksilöhaastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavien myös odotettiin muokkaavan mieheyttään sellaisen miesfeminiinisuuden suuntaan, joka soveltuu naistapaisiin töihin, kuten siivoukseen. Ryhmähaastattelussa sen sijaan työstä puhuttiin tavalla, jossa korostettiin ylpeyttä siitä, että tehdään töitä.

Samalla kun haastattelemiä miehiä puhuvat heihin kohdistuvia stereotyyppioita vastaan, he irtisanoutuvat tuosta panssaroidun maskuliinisuuden muodosta, jossa miehiltä odotetaan, että he vastaavat väkivaltaan väkivallalla. Toisin kuin Jokisen (2010) määrittelemässä panssaroidussa maskuliinisuudessa, jossa feminiinisuuden ilmaisut eivät ole sallittuja, haastateltavieni tasapainottelussa eli pienessä toiminnassa feminiinisuuden ja maskuliinisuuden ilmaisujen välille rakentui miesfeminiinisyttä (Rossi 2001). Tämä tuotti toisenlaista panssaroitua maskuliinisuutta, joka ei ole täysin yhteensopiva Jokisen (2010) kuvaaman kanssa.

Erityisesti yksilöhaastatteluissa haastateltavani toivat esille sen, että työn teon lisäksi he osallistuvat lastensa hoitamiseen. Samalla he tulivat puhuneeksi perinteistä maahanmuuttajamieheyteen liitettyä miesmaskuliinisuutta vastaan. Sukupuoli jäsenyi hieman eri tavalla yksilöhaastatteluissa kuin ryhmäkeskustelussa. Tulkitsin, että tämä johtui ensinnäkin siitä, että toisin kuin ryhmäkeskustelussa yksilöhaastattelussa haastattelijan osuus vuorovaikutuksessa kasvoi. Toiseksi yksilöhaastatteluissa kävimme keskustelua miesten (nais)puolisista enemmän kuin ryhmäkeskustelussa. Haastateltavista kolme oli tullut myös isäksi haastattelujen välisenä aikana.

Ryhmäkeskustelun anti oli siinä, että miehet toivat esille rodullistetuksi tulemiseen liittyvän pienen toiminnan, joka muuten jää helposti piiloon. Yksilöhaastatteluista pystyin nostamaan ryhmähaastattelua selkeämmin esille sen, miten miesten ja naisten välistä sukupuolieroa tehtiin. Tämä johtui osittain haastateltuteemoista ja haastattelun vuorovaikutussuhteiden muutoksesta, jossa haastattelijan rooli korostui. Yhdistämällä maskuliinisuuden, feminiinisuuden ja rodullistamisen käsitteitä esitin, että se ymmärrys maskuliinisuudesta ja mieheydestä, joka kietoutui intersektionaalisesti rodullistamiseen, tuotti pientä toimintaa näiden miesten tarinoissa. Pieni toiminta nousi esille niiden arkipäiväisten, rasististen ja rodullistavien tilanteiden kuvaamisessa, joissa haastateltavat korostivat tilanteen sietämistä. Miehet onnistuivat maskuliinisuuden ja feminiinisuuden tasapainottelun avulla löytämään tilanteessa uusia väyliä tuottaen mieheyttä siedettävällä tavalla.

4.4 Intiimien infrastruktuurien yhteismuotoutuminen ihmisten, paikkojen ja asumisen kanssa

Neljännessä osajulkaisussa ”Infrastructures of Migrant Intimacies: Co-Becoming with Housing, People and Places” (arvioitavana) tutkin intiimien infrastruktuurien yhteismuotoutumista haastateltavieni elämässä. Tarkastelin miten ihmiset, paikat ja asuminen yhteismuotoilevat sitä, minkä käsitteellistän artikkelissa maahanmuuttajuuden intiimiksi infrastuktuuriksi (*Infrastructures of migrant intimacies*).

Teoria-ohjaavan analyysini käsitteellinen kehys muotoutui kolmesta teoreettisesta keskustelusta. Ensinnäkin queer-teoreettinen suuntaus mahdollisti läheissuhteisiin liittyvien normatiivisuuksien (kuten käsityksen siitä, miten ja keiden kanssa on normaalia asua yhdessä) analysoinnin. Toiseksi infrastruktuurien käsitteellistäminen puolestaan auttoi hahmottamaan aineistosta erilaisia verkostoja, joiden kautta ihmisten suhteisuudet ja läheisyydet muodostuvat. Kolmanneksi toin posthumanistisen teorian avulla ilmi, että haastateltavieni erilaisten suhteisuuksien muotoutumisissa vaikuttavat materiaaliset ja ei-inhimilliset tekijät ja ympäristöt. Tutkin näiden esiteltyjen teorioiden avulla sitä, miten monimutkaisesti erilaiset intiimit infrastruktuurit muodostuvat siirtolaisten elämässä, ja sitä, miten infrastruktuuri itsessään muotoutuvat, muotoilevat ja kannattelevat siirtolaisten elämää. Infrastruktuurit eivät näin ollen ole vain passiivisia taustoja tai (ei)toimivia teknisiä asioita, vaan ne tulevat monella tavalla intiimeiksi elämää järjestäviksi välittäjiksi (Berlant 2016, 393).

Infrastruktuurisen ajattelun kautta pystyin kiinnittämään huomion erilaisiin ei-inhimillisiin ja inhimillisiin tekijöihin, ja tekemään ne näkyviksi osana läheisyyksien muotoutumista. Siirtolaisuudessa muodostuvat infrastruktuuriset verkostot siis mahdollistavat haastateltavilleni sen, että he voivat elää, työskennellä ja luoda suhteita prekaareissa olosuhteissa. Erilaiset läheisyydet, joita nostin esille aineistostani, muotoutuvat hieman eri tavalla kuin ne muotoutuivat haastateltavieni elämässä aiemmin, ennen Suomeen muuttoa. Näihin uusiin läheisyyksiin saatettiin viitata haastatteluissa toteamalla, että tiedetään, ettei niitä pidetä normaaleina. Toisaalta näiden läheisyyksien intersektionaalista muotoutumista tuotiin esille puhuttaessa siitä, miten haastateltavien uutta perhemuotoa katsottiin vinoon tavalla, joka rodullistaa heitä. Analyysini tulokset viittasivat siihen, että nämä yhteismuotoutuvat läheisyydet saattoivat joillekin olla hyvinkin väliaikaisia, kun taas toisille pidempiaikaisia, merkittäviä suhteita. Posthumanistinen queer-luenta paljasti yhtäältä, millaisia syrjinnän muotoja ja normatiivisuuksia haastateltavat kohtaavat Suomessa esimerkiksi vuokra-asuntomarkkinoilla. Toisaalta luenta paljasti erilaisia toiveita ja huolia, joita haastateltavillani oli arjessaan (Korjonen-Kuusipuro ja Kuusisto 2019, 367). Tämän lisäksi jäsentelin miten materiaalisuudet ja muut ei-inhimilliset tekijät osallistuvat intersektionaalisten erojen muotoutumiseen (Tiainen ym. 2020).

4.5 Johtopäätökset: intersektionaalisuuden ulottuvuudet

Tämän luvun johtopäätöksien esittely on osittain saanut inspiraationsa Kimberlé Crenshaw'n (1991) jaottelusta *rakenteelliseen, poliittiseen ja representaatioiden intersektionaalisuuteen* (ks. luku 2). Tämä luku vastaa myös osittain jo ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: *Miten luokka, rotu ja sukupuoli risteävät intersektionaalisuuden eri ulottuvuuksissa?*

Ensimmäisessä osajulkaisussa toimme esille, kuinka haastatellut ulkomaalaistaustaiset työntekijät toistavat ja rakentavat *retorisena keinona* hyvän kansalaisuuden ideaalia, joka pohjaa perinteiseen ja vallitsevaan moraaliseen normiin työntekemisestä oikeutuksena tulla osaksi yhteiskuntaa. Kuitenkin, kuten artikkelissa tuomme esille, siirtolaiset ja maahanmuuttajat asettuvat erilaisiin asemiin suhteessa tähän hyvään maahanmuuttajuuteen kansalaisuuden ja sukupuolen risteymissä. Tätä kutsun *intersektionaalisuuden retoris-representaationaalisiksi* ulottuvuudeksi, jossa intersektionaalisia eroja rakennetaan suhteessa siihen, millaisia mielikuvia maahanmuuttajistasta rakentuu, esimerkiksi mediassa. Retoriikka merkitsee tässä myös toimijuutta: sen avulla pyritään vakuuttamaan ja antamaan itsestä myös toisenlainen kuva, joka näyttäytyy vastakkaisena yleisille mielikuville ja representaatioille. Hyvän maahanmuuttajan figuuri toistaa maahanmuuttohallinnollista ajatusta maahanmuuttajasta vakuuttelemalla, ettei tämä ole tullut Suomeen olemaan rasitteeksi hyvinvointivaltiolle.

Toisessa osajulkaisussa tutkimme, miten sukupuoli ja luokka ja maahanmuuttajuus muotoilevat haastateltavien osallisuuden ja toiminnan muotoja suhteessa suomalaiseen ammattiyhdistysliikkeeseen. Toimme esille, kuinka suomalaista ammattiyhdistystoimintaa ja kontekstia, johon maahanmuuttajat osallistuvat, voidaan lukea luokan ja sukupuolen rakenteiden kautta. Tulosten perusteella esitän, että maahanmuuttajien kokemuksia muotoilee *intersektionaalisuuden institutionaalisis-rakenteellinen ulottuvuus*. Tämä ulottuvuus tulee hyvin lähelle sitä, mitä Crenshaw (1991) kuvaa rakenteellisella intersektionaalisuudella. Crenshaw (1991, 1250) kirjoittaa, kuinka naiset ovat eriarvoisessa asemassa myös keskenään suhteessa lainsäädäntöön tai sosiaalipoliittisiin toimiin ja voivat tämän vuoksi tarvita hyvin erilaisia toimia parantaakseen asemaansa yhteiskunnassa. Saman suuntaisesti voidaan ajatella, että rotuun, sukupuoleen ja luokkaan liittyvät eriarvoisuuden kokemukset ja niiden korjaaminen vaativat ammattiliitoilta sensitiivistä ymmärrystä siitä, mitä moninaisesti intersektionaalisessa asemassa olevat ihmiset tarvitsevat. Toisin sanoen käytännöt, jotka on rakennettu valkoisia, suomea puhuvia ihmisiä varten, eivät välttämättä palvele maahanmuuttajien tarpeita.

Kolmannessa osajulkaisussa tutkin, miten sukupuoli ja rotu muotoilevat haastateltavien miesten toimintaa ja toimijuutta. Tutkimuksessa jäsentelin haastateltavien kokemuksia liittyen rasismiin ja sen sietämiseen. Arjen rasisisissa kohtaamisissa ristesivät sukupuoli ja rotu tavalla, jota kutsun *intersektionaalisuuden mikroulottuvuudeksi*.

Neljännessä osajulkaisussa tutkin, miten haastateltavien elämässä muotoutuvat läheissuhteet ovat verkostomaisia, intiimejä infrastruktuureja, joiden

muotoutumiseen osallistuvat erilaiset materiaalisuudet, tilat, paikat ja ihmiset. Tätä kutsun *intersektionaalisuuden materiaaliseksi ulottuvuudeksi*, jonka avulla voidaan kiinnittää huomio siihen, miten ei-inhimilliset toimijat vaikuttavat intersektionaalisuuksissa.

5 TULOKSET: KAMPPAILUJA INTERSEKTIONAALISUUDEN MONISSA ULOTTUVUUKSISSA

Tässä väitöskirjani yhteenvedossa olen tuonut yhteen niitä erilaisia intersektionaalisuuden kerrostumia ja ulottuvuuksia, joita olen jäsennellyt osatutkimuksissani. Syventämällä ja osittain myös ylittämällä osajulkaisuissa käytyjä tutkimusteoreettisia keskusteluja olen pystynyt avaamaan tässä yhteenvedossa myös uusia analyttisiä näkökulmia tutkittavaan aiheeseen. Seuraavaksi esittelen nämä tutkimukseni tulokset ja lopuksi tuon yhteen, miten ne suhteutuvat aiempaan tutkimukseen ja mitä uutta tulokseni tuovat tutkimuskentälle. Tutkimustulokseni ovat kolmiosaiset. Ensinnäkin intersektionaalisuuden teorian avulla tehdyn aineistoanalyysin kautta olen tunnistanut neljä intersektionaalisuuden ulottuvuutta, jotka kertovat niistä yhteiskunnallisista rakenteista, tilanteista ja toimintamahdollisuuksista, joissa haastateltavani Suomessa elävät ja työskentelevät. Ulottuvuudet olen esitellyt lyhyesti jo edellisessä luvussa, ja tässä luvussa viitataan näihin ulottuvuuksiin, kun esittelen loput tutkimustuloksistani. Toiseksi tutkimustuloksistani käy ilmi, että näissä neljässä ulottuvuudessa muotoutuu erilaisia kamppailuja. Kamppailuissa, jotka olen analyseissani sijoittanut niin työmarkkinoille kuin läheissuhteisiin, muotoutuu uusia luokan, rodun ja sukupuolen järjestyksiä. Kolmanneksi tunnistan tutkimuksessani eräänlaisen kapitalistisen liikkeen logiikan. Tämä liike kulkee kahteen suuntaan: yhtäältä hajautetaan ja yritetään muokata ja ottaa haltuun työvoiman liikettä luokan, rodun ja sukupuolen risteymiä hyväksikäyttäen. Toisaalta liikkeessä tapahtuu tiivistymiä, joissa luokkaa tehdään elettäväksi uudenlaisissa sukupuolen ja rodun muodostelmissa. Seuraavaksi käyn läpi edellä esitetyt kolme tutkimustulostani vastamalla tutkimuskysymyksiini. Esitän tulokset spiraalimaisesti niin, että luokan, rodun ja sukupuolen risteymien ympärille rakentuu uudenlaisia kerrostumia joka alaluvussa.

5.1 Luokan, rodun ja sukupuolen risteymät

Tässä sukupuolentutkimuksen väitöskirjassa olen osoittanut, että sukupuolen lisäksi tarvitaan muita käsitteitä kuvaamaan niitä monimutkaisia ja monikerroksellisia tilanteita, joita muuttoliikkeessä muotoutuu (Rossi 2021, 74–75). Olen tutkimuksessani päätenyt luokan, rodun ja sukupuolen käsitteisiin, yhtäältä empiiristä aineistoa jäsentelvinä ja toisaalta teoreettisten kiinnostuksen kohteideni vuoksi. Tässä alaluvussa vastaan ensimmäiseen kysymykseeni: *Miten luokka, sukupuoli ja rotu risteävät intersektionaalisuuden eri ulottuvuuksissa?* Olen edellisessä luvussa esitellyt osajulkaisujen pohjalta tulkitsemäni intersektionaalisuuden ulottuvuudet. Vaikka olen erotellut ne analyttisesti toisistaan, niin todellisuudessa ne limittyvät aina toisiinsa siten, että rakenteet vaikuttavat mikroulottuvuuden kanssa ja arjen representaatiot sotkeutuvat materiaalsen ulottuvuuden kanssa. Olen tutkimuksessani havainnut, miten sukupuoli toisinaan tehdään näkyvämmäksi tai äänekkäämmäksi ja toisinaan jää katveisiin suhteissa muihin eroihin, kuten rodun järjestyksiin. Tällä tarkoitan esimerkiksi sitä, miten EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien miesten toimijuutta määrittelee hyvin vahvasti rodullistaminen. Kuitenkin ottamalla huomioon sukupuolen ja rodun yhteenkietoutumisen olen nostanut yhtäältä esille sen, miten rodullistaminen voi evätä miehiltä toimijuutta. Toisaalta intersektionaalisuuden analyysissä mieheys muotoutuu myös toista kautta ja saa usein feminiiniseksi määriteltyjä toimijuiden muotoja, kuten haavoittuvuutta ja pientä toimijuutta.

EU-maista tulleiden naisten toimintamahdollisuuksia ehdollistaa rodullistamisen järjestyksessä valkoisuuden normi. Siinä missä rodullistettujen miesten elämää varjostaa valkoisuuden normin aiheuttama vahva epäilyn alaiseksi joutuminen, naisten kohdalla valkoisuuden normi tuottaa sekä etuoikeutetun että alisteisen aseman vyyhdin. Tutkimillani EU-maista tulevilla naisilla rodullistaminen kietoutuu sukupuolen ja maantieteellisen aseman kanssa yhteen tuottaen perifeeristä valkoisuutta ja siedettävää/miellyttävää toiseutta (Safuta 2018). Tämä tarkoittaa sitä, että maantieteellisesti ja rodullistamisen järjestyksessä tarpeeksi lähellä olevien toiseutta siedetään Suomessa siinä mielessä paremmin, etteivät he joudu samanlaisen rasmin kohteiksi kuin rodullistetut miehet. Naisten kertoma toiseuttaminen ja rodullistaminen on katveisempaa. Perifeerinen valkoisuus voi tuottaa tilanteita, joissa se kietoutuessaan naissukupuoleen tuottaa rajoitettuja mahdollisuuksia työllistyä tai tulla näkyväksi ja kuulluksi esimerkiksi työpaikkakiistoissa. Kuitenkin tämän perifeerisen valkoisuuden muotoutumisen kautta EU-maahanmuuttajia sisällytetään suomalaisille työmarkkinoille ja ammattiliittoon. Toisaalta, jos tämä valkoisuuden muotoilu sekoittuu muihin rodullistettuihin toisiin esimerkiksi läheissuhteiden kautta, voi valkoisuus muuttua vähemmän siedettäväksi. Erilaisista taustoista tulevien siirtolaisten elämässä sukupuolen ja rodun yhteenkietoutumat saattavat olla hyvinkin moninaisia ja ambivalentteja. Tutkimuksessani niiden risteymät tuottavat kuitenkin ennen kaikkea prekaaria työvoimaa. Sukupuoli ei katoa mihinkään näissä tilanteissa, vaan se muotoutuu uudelleen ja aina uudelleen tilanteisesti ja intersektionaalisesti.

Vaikka tutkimukseni fokus ei ole ollut rasismien tutkimuksessa tai antirasististen kamppailujen tutkimuksessa (ks. esim. Seikkula 2021), väitöskirjani osajulkaisuissa tarkastelin kuitenkin myös niitä tapoja, joilla maahanmuuttajat keskustelivat rasismista, ja sitä, miten he selviytyvät arjen rasismikokemuksistaan. Tutkimuksessani haastateltavien puheissa näkyi jokapäiväisen rasismien kumulatiivisuus (Essed 1991), jota kuvasi huonoimmillaan haastateltavan puhe siitä, ettei hän koskaan tule asettumaan tai kotoutumaan Suomeen. Työmarkkinoilla rodullistaminen ja luokkaistuminen näkyivät esimerkiksi siinä, että haastateltavat kertoivat tekevänsä siivoustyötä ainoastaan siksi, että ansaitsisivat edes jonkinlaisen elannon. He myös kertoivat tekevänsä siivoustyötä ensikertaa elämässään asuessaan Suomessa.

Yhteenvetona voi todeta, että rasismi ja rodullistaminen näkyvät muualta tulleiden puheissa eri tavoin. Yhtäältä rasismina, jota he itse kohtasivat ja vastustivat, ja toisaalta rasistisen asenteen omaksumisena suhteessa toisiin maahanmuuttajiin, jotka saatettiin leimata sosiaalietuuksien väärinkäyttäjiksi – tämä palveli osaltaan resurssina hyvän maahanmuuttajuuden rakentamisessa. Tämä kertoo siitä, että elämme ilmapiirissä, joka on virittäytynyt hyvinvointinationalisesti ja -sovinistisesti: valtaväestöön kuuluvien katsotaan olevan etuoikeutettumpia hyvinvointivaltion palveluihin ja etuuksiin kuin muualta tulleiden (Keskinen 2016; Krivonos 2019b). Luokan, rodun ja sukupuolen risteymissä muodostuvan eriarvoisuuden, toiseuttamisen ja rodullistamisen lisäksi näissä risteymissä käydään myös kamppailuja, joita nostan esille seuraavassa luvussa.

5.2 Luokan, rodun ja sukupuolen risteymät kamppailun areenana

Tässä alaluvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni: *Minkälaisia kamppailuja työmarkkinoiden, arjen ja intiimien infrastruktuurien leikkauspisteessä muotoutuu?* Tutkimukseni avulla olen tehnyt näkyväksi, miten siirtolaiset ja maahanmuuttajat eivät vain osallistu työmarkkinoille uusintavan palkkatyön kautta. Sen sijaan omaksumalla laajan ymmärryksen sosiaalisesta uusintamisesta olen tuonut esille myös, miten muualta tulleet osallistuvat kaupunkialueiden sosiaaliseen uusintamiseen ja pitävät ne elossa. Uusintava työ voidaan ymmärtää myös erilaisten yhteisöllisyyksien luomisena niin lähiöissä kuin ammattiliitoissa. Muualta tulleet auttavat toisiaan löytämään töitä, rohkaisevat liittymään ammattiliittoihin, opettavat toisilleen suomen kieltä, järjestävät asumista ja pitävät toisistaan huolta silloin kun yhteiskunta ei niin tee. Hyvinvointivaltiota uusinnetaan näissä marginaaleissa ja reunamilla monella eri tavoin. Tämä näkymätön työ kertoo kamppailuista, joihin siirtolaiset osallistuvat muuttaessaan Suomeen.

Nämä kamppailut tekevät näkyväksi myös sen, miten luokkaa, rotua ja sukupuolta muotoillaan. Tutkimuksessani miehet tunnistavat, että valkoisen hegeemonisen maskuliinisuuden ideaali on heidän ulottumattomissaan. Tuloksieni mukaan näyttää myös siltä, ettei heille ole tarjolla sopivaa työväenluokkaista maskuliinisuuden lokeroa, johon he voisivat solahtaa. Tämä tunnistaminen ei

kuitenkaan tarkoita alistumista. Sen sijaan sitä voidaan tulkita aktiivisena kieltäytymisenä siitä stereotyyppisestä lokerosta, johon heidät usein sijoitetaan uhkaaviksi miellettyinä, rodullistettuina miehinä. Toisaalta valkoisen hegemonisen maskuliinisuuden tavoittamattomuuden tunnistaminen saattaa näkyä myös kieltäytymisenä osallistumasta liian valkoiseen ammattiyhdistysliikkeeseen.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että yhteiskunta hyväksyy muualta tulleet miehet ja naiset, kun nämä ”taipuvat” erityisesti naistapaisiin töihin. Huonosti palkatun työn kautta heistä tehdään ikään kuin vaarattomia (Käyhkö 2006; Anttila 2016). Mutta kun nämä työntekijät ”astuvat kadulle”, heistä tulee tuottamattomia, ja sukupuoli ja rotu ”kytkeytyvät päälle” eri tavalla kuin työssä. Miehillä rotu materialisoituu ja tulee näkyväksi ihonvärinä, kun taas valkoisesta melkein käyvät naiset puhuvat siitä, miten he välttävät puhumasta omaa äidinkieltään, tekevät töitä, käyttäytyvät hillitysti, eivät asu kimppakämpissä ja näin eivät anna ”aihetta” rasismille, kuten eräsikin haastateltavani kertoi (ks. myös Krivonos 2019b). Näissä arjen mikrokamppailuissa tehdään myös luokkaa tavoilla, joissa keskiluokkaisuus näyttäytyy hyvän elämän ja kunnollisen elämän normina. Sen sijaan kaikki muu epämääräiseksi mielletty eläminen, kuten kimppakämpissä asumiset tai töiden liika vaihtaminen ja liiallinen liikkuvuus, edustavat maahanmuuttajaluokan kuvaa, josta pyritään jatkuvasti myös eroon. Toisaalta uudenlaiset tavat asua mahdollistivat uusia ja merkityksellisiä läheissuhteita, jotka eivät sopineet keskiluokkaiseen malliin. Näihin luokan tekemisen tilanteisiin ja kamppailuihin pääsin käsiksi nimenomaan intersektionaalisuuden materiaalsen ulottuvuuden kautta, jota käsitelin infrastruktuurin käsitteen avulla. Infrastruktuurinen luenta osoitti myös sen, miten asuminen tuottaa uudenlaisia intiimejä verkostoja. Toisaalta nuo ei-normatiiviset asumisratkaisut toimivat laajemmin sellaisten tilanteiden risteyminä, joissa hyvinvointivaltio, työvoiman uusintaminen ja kapitalismin virrat leikkaavat riittämättömän palkan, oleskelustatuksen sekä rasismien kanssa.

Intersektionaalisuuden analyysi on mahdollistanut sen, että kun näitä erilaisia vallan järjestyksiä tarkastellaan yhdessä, ne paljastavat ja tuovat esille uudenlaisia toimijuuden ja toiminnan muotoja, jotka jäävät helposti katveeseen, jos keskitymme tarkastelemaan vain esimerkiksi sukupuolta tai rodullistamista. Tutkimuksessa olen käsitteellistänyt kamppailuja toimijuuden ja toiminnan käsittein. Esimerkiksi hyvää maahanmuuttajuutta voidaan tulkita vastapuheena rasisiselle olettamukselle maahanmuuttajista sosiaaliturvien väärinkäyttäjinä. Tämä tapa puhua vastaan ei kuitenkaan mahdollista laajempaa solidaarista vastarintaa. Sen sijaan se saattaa vain toistaa valkoisuuteen ja länsimaalaisuuteen liittyviä normeja, kuten esimerkiksi Daria Krivonos (2019b) on tuonut esille. Tutkimukseni haastatteluissa siirtolaisten väliset hierarkiat työmarkkinoilla kylläkin tunnistettiin, mutta toisaalta niitä harvoin haastettiin. Joidenkin puheenvuoroissa kuitenkin nousi esiin myös solidaarisuus muita siirtolaisia kohtaan, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että käännettiin siivousalan monikulttuurisuus resursiksi ja pyrittiin näin tekemään yhteistä tilannetta elettäväksi. Intersektionaalisuuden retorisen-representationaalsen ulottuvuuden näkökulmasta luettuna muualta tulleilla on kuitenkin melko rajalliset vastarinnan mahdollisuudet, kun

poliittisessa keskustelussa ja mediassa rakennetaan vahvaa mielikuvaa hyvistä maahanmuuttajista lähinnä työvoimana.

Tämän lisäksi tunnistanani institutionaalis-rakenteellinen ulottuvuus osoittaa myös rajallisia kamppailun mahdollisuuksia. Tutkimukseni mukaan Suomeen muuttaneiden työntekijöiden vastarintaa ja toimijuutta kuvastaa usein prekaarius, toiminnan hajanaisuus ja väliaikaisuus. Toisin sanoen: intersektionaalisuuden eri ulottuvuuksien ja tunnistanieni kamppailun muotojen valossa on todettavissa, etteivät esimerkiksi ammattiliittojen viralliset järjestäytymisen muodot tavoita siirtolaisten tarpeita työvoiman vastarintaan osallistumisen tukemisessa tarpeeksi tehokkaasti. Tutkimuksessani hahmottuu eräänlaisia katkoksen paikkoja siirtolaisten ja ammattiliittojen välille. Tässä mielessä voidaan ajatella, että nämä katkokset nimenomaan tuottavat ei-järjestäytyntä työvoimaa. Maahanmuuttajat saattavat toisaalta myös aktiivisesti kieltäytyä osallistumasta ammattiliittoihin, koska katsovat etteivät liitot pysty edustamaan heitä. Tämä vastarinta ja kieltäytyminen kertoo näin ollen välillä muustakin kuin siitä, etteivät maahanmuuttajat tunne oikeuksiaan tai kielen vuoksi eivät ymmärrä miten liitot toimivat Suomessa.

Työstä kieltäytyminen sellaisena radikaalina tekona, jollaisena se nähdään tietyissä autonomistisissa liikkeissä (Gill ja Pratt 2008, 5), tehdään monella tapaa mahdottomaksi siirtolaisille. Sitä vaikeuttavat esimerkiksi oleskelulupaan liittyvät sidokset sekä yleinen hyvinvointinationalistinen ilmapiiri. Tällöin väliaikaisetkin kieltäytymiset voidaan nähdä hyvin radikaaleina ja riskialttiina siirtolaisille ja maahanmuuttajille, joiden koko olemista uudessa maassa määrittelee eräänlainen kiitollisuustalous. Osatutkimuksistani suodattuu näitä erilaisia pieniä työstä kieltäytymisen tekoja, joita on käsitteellistetty aiemmissä tutkimuksissa muun muassa poistumisen ja pakenemisen termein (esim. Berntsen 2016; Alberti 2014). Näitä kieltäytymisen paikkoja ovat kuvaukset siitä, kuinka aiotaan lähteä ja lähdetäänkin Suomesta pois, kuinka työpaikkoja myös vaihdellaan ja kieltäydytään tekemästä palkattomia ylitöitä ja istutaan työnantajan autossa ”tekemättä mitään” ja odotetaan työmaalla, kun pomo tulee selvittämään työriitaa. Toisinaan taas valitetaan, jos ei saada tarpeeksi työtunteja tai joudutaan tekemään töitä ilman apukäsiä. Nämä ”pienet” kieltäytymiset tai lakot ovat siinä mielessä radikaaleja tekoja, että ne saattavat ulkomaalaiset työntekijät helposti moninkertaisesti stigmatisoituun asemaan.

Intersektionaalisuuden arjen mikro- ja materiaaliset ulottuvuudet osoittavat uusia kamppailujen paikkoja – niitä paikkoja, jotka rakentuvat ja kehkeytyvät elämän eri alueilla ja ihmisten välisissä suhteissa ja jotka eivät välttämättä sijoitu ”tehtaaseen”. Tutkimuksessani olen pohtinut tällaisia paikkoja, kuten kadulla tapahtuvaa rasismia ja asumisjärjestelyjä intersektionaalisuuden ulottuvuuksien kautta. Siirtolaiset kamppailevat mahdollisuuksista opiskella, työskennellä ja asua Suomessa, mikä johtaa välillä myös heille vieraisiin ei-normatiivisiin asumisjärjestelyihin, kuten olen tuonut esille. Toisaalta työnantajat pyrkivät jatkuvasti ottamaan haltuun ja hyväksikäyttämään erilaisia ihmisten välisiä sidoksia, olivat ne sitten sukupuoleen, rodullistettuun asemaan tai sukulaisuuteen perustuvia. Työnantajat järjestelevät näiden sidosten mukaan esimerkiksi

siirtolaisten asumista tehdäkseen heistä yhä enemmän riippuvaisia työntantajastaan (Berntsen 2016, 479; osajulkaisu iv). Riippuvuudesta huolimatta myös työntajien järjestämissä asunnoissa voidaan luoda ja ylläpitää suhteita, jotka voivat olla hyvinkin merkityksellisiä työntekijöille, jolloin työntajien ja työntekijöidenkin väliset järjestelyt saattavat tuottaa ambivalentteja suhteita.

Kamppailut saivat siis erilaisia muotoja tutkimuksessani. Kamppailut eivät välttämättä olleet suurten vastarintateorioiden näkökulmasta kumouksellisia, mutta toisaalta ne osoittavat, etteivät muualta tulleet myöskään vain sopeudu tänne annetuissa olosuhteissa. Kamppailujen käsitteellistäminen on tärkeää, oli se kuinka pientä tai näkymätöntä (valtavirrassa) tahansa, jotta voidaan tehdä näkyväksi, miten olosuhteita pyritään myös muokkaamaan. Arjen lakot, konfliktit ja katkokset, joita luokan, rodun ja sukupuolen risteymissä kehkeytyy, sisältävät aina myös potentiaalinen laajempaan vastarintaan. Täten voidaan ajatella, että työläiset eivät koskaan ole vain pääoman uhreja vaan myös erilaisten kehityskulkujen "virikkeitä" ja edelläkävijöitä (Gill ja Pratt 2008, 5).

5.3 Luokan hajoamista ja tiivistymiä

Tässä alaluvussa vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseeni: *Millä tavoin rotu ja sukupuoli uudelleen muotoilevat luokkajärjestyksiä Suomessa?* Tutkimus esittää, että luokan, rodun ja sukupuolen intersektionaalinen analyysi lisää ymmärrystämme luokkajärjestyksen uudelleenmuotoutumisesta ja sitä määrittelevästä *liikkeestä*. Tutkimuksessani nostan esille niitä kehityskulkuja, joilla jälkiteollinen kapitalismi muokkaa työtä ja subjekteja. Se pyrkii yhtäältä hajottamaan ja atomisoimaan ei vain työtä vaan myös työväkeä ja työläistä.¹² Se laittaa ihmiset liikkeelle, etsimään töitä, etsimään asuntoa, etsimään mahdollisuutta elää, ja se pyrkii kaappaamaan sitä liikettä, mitä näissä kehotuksissa syntyy. Samalla syntyy aina uusia tiivistymiä, läheisyyksiä ja muodostelmia, joissa luokkaa tehdään elettäväksi. Kun kapitalismi pyrkii hajottamaan ja hallitsemaan, tulevat ihmiset, materiaalisuudet ja tilat sekä ympäristöt yhteen ja muokkautuvat yhdessä tuottaen uudenlaisia kokoonpanoja, jotka pakenevat vanhoja ymmärryksiä siitä, miten luokka tai rotu tai sukupuoli ymmärretään. Nämä kokoonpanot ovat queereja; ne ovat samanaikaisesti näkyvillä ja toisaalta piilossa. Ne ovat mykkiä yhteenliittymiä silloin, kun ne eivät käy valkoisesta. Toisaalta ne häiritsevät koko ajan valtavirtaa ja tulevat näkyviksi erilaisissa siirtolaisten infrastruktuureissa: kimppa-asunnoissa, laajennettuina perheinä sairaalan käytävällä tai työntekijän ja asiakkaan välisenä ystävyysuhteena.

Tässä hajottamisen ja tiivistymisen liikkeessä muotoutuu myös sukupuoli, se virtaa yli rajojen ja ottaa uudenlaisia muotoja erilaisissa materiaalisuuksissa ja globaaleissa työruumiissa. Sukupuoleen sotkeutuu rodullistaminen sekä

¹² Prekarisaatiotutkimuksessa tämänkaltaiseen liikkeeseen on viitattu muun muassa kaksosliikkeen käsitteellä (Venäläinen 2015, 173). Jokinen (2023) taas pohtii sukupuolen muotoutumista vastaavan liikkeen näkökulmasta.

luokkaistuminen tavoilla, jotka ovat muualta Suomeen tuleville vieraita. Erilaiset uudet vaatimukset, jotka näille työruumille asetetaan tuottavat vastustusta. Nämä ruumiit eivät koskaan täysin kohtaa niitä vaatimuksia, joita niille asetetaan uudessa maassa. Se näkyy esimerkiksi siinä, ettei puhuta suomea, ei liitytä ammattiliittoon, ei jäädä sairauslomalle, muutetaan toiseen maahan, tehdään paljon lapsia, maleksitaan kadulla, ei suostuta tekemään ylitöitä, vaihdetaan työpaikkaa tai majoitetaan sukulaisia ahtaissa nurkissa.

Muuttoliikkeessä luokka, rotu ja sukupuoli muotoilevat läheisyyksiä uudella tavalla ja läheissuhteet muotoutuvat infrastruktuurillisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että erilaiset infrastruktuurit, kuten asuminen, tilat ja ihmiset yhdessä muokkaavat uusia läheissuhteiden muotoja uudessa maassa. Samalla nämä läheissuhteet osoittavat infrastruktuurien rajat: kun asunto käykin liian pieneksi kaikille prekaareille työntekijöille tai sairaalan tilasäännöstelyt eivät salli laajennettua perhettä tai kun kauppakeskus käykin vieraaksi.

Tutkimustuloksien kautta jäsennetyt intersektionaalisuuden ulottuvuudet auttavat hahmottamaan toiminnan ja elämän mahdollisuuksien rajoja Suomeen muuttaneiden ihmisten kertomana. Kokonaisuutena ulottuvuuksien kautta hahmottuu kuva moninaisuuksille perustuvasta luokkajärjestyksestä. Nämä luokkajärjestykset muotoutuvat erilaisissa yhteiskunnallisissa ”tilanteissa” suhteisena ja elettyinä luokkana. Tämä hahmottelemani luokka on muotoutumassa rodun ja sukupuolen risteymissä, työmarkkinoilla ja erilaisten muiden elämisen infrastruktuurien yhteydessä hajoten ja taas tiivistyen uudelleen. Se on parasta aikaa muotoutumassa yhtäältä kapitalistisen tuotannon keskiössä palkkatyönä tehtävän uusintavan työn näkökulmasta katsottuna, eli se ylläpitää usein valkoisen valtaväestön elämää siivous- ja muun naistapaisten työn myötä. Toisaalta se on elettyinä luokkana katveessa, ja jonkinlaisena perinteisenä poliittisena luokkatoumijana se kehkeytyy jossakin ammattiliittojen liepeillä. Näitä luokan muotoutumisen ja kamppailujen katveja, liepeitä ja keskiöitä olen tarkastellut tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksellani on sekä empiirisiä että teoreettisia päätelmiä. Tuloksieni kautta voidaan paremmin ymmärtää siirtolaisten kamppailuja paremmasta elämästä. Ensinnäkin nämä tulokset ovat yhteneväisiä monien muiden tutkimusten tulosten kanssa sen suhteen, millaisia eriarvoisuuden kokemuksia siirtolaisilla ja maahanmuuttajilla on Suomessa ja millaisiin muotteihin ja luokkiin ja töihin heitä pyritään laittamaan tuottaen prekaaria työvoimaa (esim. Wrede ja Nordberg 2010; Könönen 2015; Krivonos 2019b; Maury 2021). Toiseksi tutkimukseni tuo esille – queer-tutkimuksen lähtökohtia lainaten – miten haastateltavieni elämässä arkea tehdään elettaväksi ja muodostetaan tavanomaisesti poikkeavia tapoja järjestää asumista ja ihmissuhteita (esim. Tuori 2009; Sorainen 2014; Wilson 2012 ja 2016; Lahti ym. 2020; Kolehmainen, Lahti ja Lahad 2022;). Kolmanneksi työni tuo esille aiempien tutkimusten tavoin, miten valkoisuus ei aina merkitse etuoikeutettua asemaa, kun se kietoutuu sukupuoleen ja maantieteellisiin kysymyksiin (esim. Safuta 2018; Krivonos 2019b). Samalla tutkimukseni nostaa esille, miten mieheys ei myöskään aina tuota etuoikeutettua asemaa, vaan rodullistaminen voi pienentää toimijuutta. Yhteenvetona voi todeta, että haastateltavani

joutuvat tasapainottelemaan erilaisten rodullistettujen ja sukupuolittuneiden mielikuvien kanssa, joita heihin liitetään ulkopuolelta käsin.

Teoreettisesti työni jatkaa niistä tutkimuksista, joissa intersektionaalisen teoriaan on otettu mukaan myös mieheyden muotoutumisen analyysit monimutkaisina prosesseina (esim. Hoel 2015; Christensen ja Jensen 2020; Peltola ja Phoenix 2023). Tässä tutkimuksessa luokka, sukupuoli ja rotu on ymmärretty avoimina prosesseina, jotka kietoutuvat toisiinsa ja mahdollistavat erityisesti luokkajärjestysten uudelleen ajattelun kriittisesti, kuten aiemmissa tutkimuksissa on tuotu myös esille (esim. de Los Reyes, Molina ja Mulinari 2005; Anttila ym. 2016; Krivonos 2019a; Christensen ja Jensen 2020, 83; Bohrer 2021). Näin ollen se, miten ymmärrämme luokan, rodun ja sukupuolen, voidaan nähdä intersektionaalisten kamppailujen tuloksena.

6 POHDINTA JA PÄÄTÄNTÖ

Palaan vielä lopuksi tutkimukseni alkuun ja sen alaviitteessä vilahtaneeseen käsitteeseen ”mikä-tahansa-tila” (*any-space-whatever, espace quelconque*), joka viittaa ranskalaisen filosofin Gilles Deleuzen termiin (Oravala 2008). Tämä käsite inspiroi pohtimaan siivousyritystä ympäristöineen kohtaamispaikkana, jossa niin ihmiset, elämät kuin työ kohtaavat ja virtaavat yhä kiihtyvällä (kapitalismin) tahdilla. Mikä-tahansa-tila kuvaa deleuzelaisessa elokuvateoriassa avointa virtaa, johon eräänlainen ”kinosilmä” voi tuottaa uudenlaisen näkökulman todellisuudesta tekemällä siihen leikkauksen (Oravala 2008, 74). Se on siis myös mahdollisuuksien tila. Tutkimuksessani olen pyrkinyt intersektionaalisuuden avulla sekä kuvaamaan että tekemään jonkinlaisen ”intersektionaalisen leikkauksen” niihin kamppailuihin, joissa haastateltavieni muistot, kokemukset, näkemykset ja toiveet sekoittuvat osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja sen virtaa.

Tässä tutkimuksessa olen ottanut todesta kysymyksen intersektionaalisuudesta ja sen kriittisestä potentiaalista yhteiskuntatieteelliselle sukupuolentutkimukselle. Ennen kaikkea olen pohtinut intersektionaalisen teorian mahdollisuuksia tuottaa kriittistä tietoa työmarkkinoista ja muuttoliikepolitiikasta sellaisessa kontekstissa, joka ei ole samanlainen kuin mihin intersektionaalisuuden teoria alun perin kehitettiin. Tutkimukseni tuo esille, että empiirinen todellisuus esittää myös uusia vaatimuksia intersektionaalisuuden teorialle. Olen pyrkinyt kunnioittamaan intersektionaalisuuden teorian juuria mustien naisten asemaa käsitteellistävänä moniperusteisen alistuksen teoriana, mutta samalla todennut, että intersektionaalisuus ”herkkänä ja avoimena” (Christensen ja Jensen 2020) teoriana mahdollistaa sen ajattelemista uudelleen. Samalla tiedostan tutkimukseni rajoitukset suhteessa intersektionaalisuuden alkuperäisiin kamppailuihin, joiden ytimessä olivat mustat naiset. Tutkimuksessani ei ole empiirisesti käsitelty heitä. Yhtäältä tämä johtuu tutkimushankkeen rajauksista. Toisaalta en selkeästi ole osannut mennä niihin ”paikkoihin”, joissa olisin voinut paremmin tavoittaa mustia naisia tai muita rodullistettuja naisia haastateltavaksi. Olen kuitenkin kriittisen valkoisuuden tutkimuksen näkökulmat huomioon ottaessani pyrkinyt välttämään sellaista, mitä voitaisiin kutsua *intersektionaalisuuden valkopesuksi* (Bilge 2013; ks. luku kaksi).

Tilanteessa, jossa intersektionaalisuudesta on tullut metodi tai linssi, jonka kautta pyritään tarkastelemaan yksilöitä alistavia rakenteita, jotka sitten löydetään teorian mukaisesti, on myös tärkeää pystyä laittamaan teoria liikkeeseen. Empiirinen aineistoni antaa viitteitä siitä, että intersektionaalisuuden teoriaa tulee ajatella toisin kuin vain metodina tai valmiina teoriana, jotta sen kriittinen potentiaalisuus säilyisi. Intersektionaalisuus esittää jonkinlaisen ontologisen järjestyksen, jossa erilaiset erojen risteävät muodostelmat jatkuvasti myös yhteismuotoutuvat eli vaikuttavat toisiinsa. Tutkimuksessani toin esille, että sorron ja eriarvoisuuksien lisäksi näissä risteymissä kehkeytyy myös toimintaa, toimijuutta ja vastarintaa – kamppailuja. Intersektionaalisuuden avulla voidaan hahmottaa politiikkaa, työtä ja elettyä arkea sen muuttuessa. Tässä mielessä intersektionaalisuus on kysymys, jonka tutkija joutuu rakentamaan aina uudelleen tekemällä empiirisesti työtä intersektionaalisuuden kanssa eikä vain *metateoreettisesti tuumailemalla*, onko jokin intersektionaalisuutta vai ei (Bilge 2013, 411). Onkin tärkeää, että intersektionaalisuuden teoriaa ja käsitettä uudelleen ajatelleet tutkijat ovat nostaneet esille sen, miten intersektionaalisuus avaa myös hahmottamaan etuoikeuksia eikä vain sorron muotoja (esim. Nash 2008). Samoin tutkimukset, joissa on lähdetty pohtimaan intersektionaalisuuden mahdollisuuksia uusmaterialistisen teorian kanssa, ovat uutta luovia (esim. Tiainen ym. 2020). Olen myös pyrkinyt tuomaan esille, että intersektionaalisuus avoimena prosessina tai kysymyksenä vaatii kontekstinsa, jotta sen potentiaali kriittisenä teoriana säilyy. Tällöin esimerkiksi pohdinnat kapitalismista tai uusliberalismista ja näiden uusista (sorron) muodoista kaiken moninaisuuden ja elävän kaappaajina on syytä ottaa huomioon, kun intersektionaalista analyysia tehdään (Bilge 2013).

Tutkimuksellani osallistun niiden monien sukupuolentutkijoiden joukkoon, jotka tarkastelevat intersektionaalisuutta elinvoimaisena teoriana ja osoittavat sen relevanssin niin sukupuolentutkimuksen, muuttoliiketutkimuksen kuin työntutkimuksen saralla. Seuraavaksi haluaisin tehdä tutkimusta esimerkiksi sellaisen empiirisen tutkimuksen parissa, jossa voisin jatkaa tämän väitöskirjan tulosten tiimoilta ja jatkotutkia erilaisten ympäristöjen, ihmisten ja ei-ihmistoimijoiden merkitystä siirtolaisuudessa. Haluaisin pohtia, millaisia mahdollisesti *jälkikapitalistisia* talouksia, kamppailuja ja järjestäytymisen paikkoja luokan, sukupuolen ja rodun sekä mahdollisesti toisenlajisten intersektioissa kehkeytyy.

SUMMARY

This article-based gender studies dissertation explores the struggles that shape the lives of migrants who work in low-wage jobs, such as cleaning, in Finland and how class, race, and gender intersect in these struggles. Struggle is understood broadly as a social activity through which the conditions for living are produced. Intersectionality refers to a theory that helps us to understand how different factors, such as class, race, gender, age, nationality, and religion, together influence how we are treated, classified, and encountered in society (e.g. Crenshaw 1991; McCall 2005; Davis 2008; Rossi 2021). In this study, I will look specifically at how class, race, and gender are understood as intertwined and intersecting processes.

The interview data for this study were collected with men and women from EU and non-EU/EEA countries between 2013 and 2016. These data consist of individual interviews, a group discussion and follow-up interviews. The dissertation consists of results from four independent articles and an extensive theoretical summary. My interviewees were a very heterogeneous group of people, some of whom came to Finland to study, some for love, and some in search of a better life. What my interviewees had in common was that, while living in Finland, they worked in low-paid sectors, such as cleaning, either for short periods or for a longer term. Cleaning is often seen as 'dirty work', which tends to stigmatise those who do it as inferior (Anderson 2000). Although the workers I interviewed also reported feeling pride over the fact that they did cleaning work, many wanted to do something completely different for a living in the future.

In Finland, the political debate on immigration is informed by multiple perspectives. In the 2000s, the debate has been particularly characterised by concerns about the number of newcomers and their reasons for coming to Finland (Könönen and Himanen 2019). Migrants are also classified and assessed in various policy processes and debates according to how they would 'potentially integrate' into the receiving country (Welfens and Bonjour 2021). In addition to integration, the debate concerns what kind of people are thought to bring value to the Finnish welfare state. The question of who is welcomed in Finland and considered to be the 'right kind' is shaped by different racialised and gendered images of people who arrive in Finland – images that can be stigmatising and othering. Migrants, especially those who come to Finland as refugees and asylum seekers, have long been viewed with scepticism and hostility, for example, as abusers of welfare state subsidies and a burden on the taxpayer (Rastas 2019, 362; Keskinen 2016; Huttunen 2009). However, in recent years, the mainstream attitude has become more diverse. A contrasting perspective on the discourse around problems and concerns is the image of immigrants as constituting a hard-working labour force that can revitalise rural areas and even boost Finland's low birth rates (Yle 13.9.2023; Lähdesmäki, Suutari and Steel 2020).

However, the frames in which migrants are discussed and associated in Finland can sometimes appear narrow and dichotomous, even banal, when their

everyday life and work are examined. In this study, I highlight these areas, which are easily left on the fringes, at the edges and hidden behind the various conventional, normative and established ways of reading and categorising used in public debate, politics and research. By directing my analysis not only toward traditional analytical figures, such as the 'good immigrant' (article i), but also toward the intimate infrastructures of migration (article iv), fringes of activity (articles ii and iii) and nodes, and 'leftover categories' (Honkasalo 2013), I aim to diversify the picture of the lives of migrants in Finland.

My dissertation has two objectives. On the one hand, I show how migrants and workers with foreign backgrounds are made a precarious labour force and take part in social reproduction of the Finnish welfare state by performing female-dominated work. On the other hand, I argue that the first perspective alone is not sufficient to understand the challenges faced by migrants. To understand more fully the process by which migrants are increasingly cleaning the homes and offices of better-off, we need to understand the struggles of the migrants, such as the resistance to racialisation, the organisation of housing and livelihoods, and the articulations of participation linked to trade unionism. In other words, I am interested both in how the reproductive paid labour of my interviewees sustains the lives and 'productive labour' of the majority population and how the living of migrants themselves is sustained and reproduced. My aim is to conceptualise these struggles, that is, the intersectional articulations of gender, race and class, in the lives of migrants. My aim is to make visible how migrants become part of the flow of the welfare state in struggles over class, gender, and race and their intersections.

The study's conclusions are inspired by Kimberlé Crenshaw's (1991) division into structural, political, and representational intersectionality. In the first article, we show how the interviewed workers repeat and construct the ideal of good citizenship as a rhetorical device, based on the traditional and prevailing moral norm of working as a right to become part of society. However, as we argue in the article, migrants are positioned differently in relation to this good migrant identity at the intersection of citizenship and gender. This is what I call the rhetorical-representational dimension of intersectionality, where intersectional differences are structured in relation to the images that are constructed of immigrants in the media, for instance. Rhetoric here also implies agency: it seeks to change and give a different image of oneself – one that appears in contrast to the general images and representations. The figure of the good immigrant, by asserting that he or she has not come to Finland to be a burden on the welfare state, reproduces the administrative ideal of the immigrant.

In the second article, we explore how gender and migrancy shape the forms of participation and action of the interviewees in relation to the Finnish trade union movement. We highlight how Finnish trade union activism can be read through structures of class and gender. Based on the results, I argue that the position of migrants is modified by the institutional-structural dimension of intersectionality. This dimension comes very close to what Crenshaw (1991) describes as structural intersectionality. Crenshaw (1991, 1250) writes about how

women are in a differential position, including in relation to each other, in relation to legislation or social policies and may therefore need very different interventions to those aimed for instance at white women or men to improve their position in society. Along the same lines, it can be argued that experiences of inequality related to race, gender, and class and the ways to address them require organisations to have a sensitive understanding of the needs of people in multiple intersectional situations. In other words, practices built for white, Finnish-speaking people do not necessarily serve the needs of migrants.

In the third article, I explore how gender and race shape the actions and agency of the men I interviewed. The research highlights the experiences of interviewees in relation to racism and tolerance. In everyday racist encounters, gender and race intersected in what I call the everyday micro-dimensions of intersectionality.

In the fourth article, by employing post-humanist queer theory, I explore how intimate relationships in the lives of interviewees are networked to become intimate infrastructures that are shaped by different materialities, spaces and people. This is what I call the material dimension of intersectionality, which can be used to draw attention to how non-human actors influence intersectional relations and what I conceptualise as *infrastructures of migrant intimacies*.

My findings are threefold. First, I have identified four dimensions of intersectionality that reflect the social structures, situations, and possibilities of action in which my interviewees live and work in Finland, as outlined above. Secondly, my findings show that different struggles take shape in these four dimensions. In the struggles that I have situated in my analyses, both in the labour market and in intimate relationships, new orders of class, race and gender are taking shape. Thirdly, I identify in my research a kind of logic of capitalist movement. This movement goes in two directions: on the one hand, it decentralises and attempts to shape and take over people's mobility by exploiting the intersections of class, race, and gender. On the other hand, the movement undergoes intensifications in which class is made to live in new formations of gender and race.

In my research, I showed that in addition to oppression and inequalities, these intersections also produce action, agency, and resistance, that is, struggles. In this sense, intersectionality is not a ready-made concept but an open one. It is a question that the researcher must always reconstruct by applying it empirically.

LÄHTEET

- Ahmad, Akhlaq. 2019. "When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market." *Sociological Inquiry* 90 (3): 468–496. <https://doi.org/10.1111/soin.12276>.
- Ahmed, Sara. 2007. "A Phenomenology of Whiteness." *Feminist Theory* 8 (2): 149–168. <https://doi.org/10.1177/1464700107078139>.
- Aho, Timo. 2019. "Tuhansia töitä, valvottuja öitä. Etnografinen tutkimus rekkamiesten työnteosta ja rekkamieheydestä tiekuljetusalan käytännöissä." Jyu dissertations 76. Väitöskirjatutkimus, Jyväskylän yliopisto.
- Aho, Timo, Jiri Nieminen ja Arttu Salo. 2021. "Johdanto: metodologisia huomioita miesten sukupuolitietoiseen tutkimiseen." Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toimittajat Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 7–38. Tallinna: Vastapaino.
- Aho, Timo ja Laura Mankki. 2023. "Lean Management and Hybrid Masculinization – a Case Study from Finnish Healthcare." Teoksessa *Handbook on Gender and Public Sector Employment*, toimittajat Hazel Conley ja Paula Koskinen Sandberg, 136–149. Edward Elgar Handbooks on Gender. Cheltenham: Edward Elgar.
- Alberti, Gabriella. 2014. "Mobility Strategies, 'Mobility Differentials' and 'Transnational Exit': the Experiences of Precarious Migrants in London's Hospitality Jobs." *Work, Employment and Society* 28 (6): 865–881. <https://doi.org/10.1177/0950017014528403>.
- Alberti, Gabriella ja Francesco Iannuzzi. 2020. "Embodied Intersectionality and the Intersectional Management of Hotel Labour: The Everyday Experiences of Social Differentiation in Customer-Oriented Work." *Gender, Work & Organization* 27 (6): 1165–1180. <https://doi.org/10.1111/gwao.12454>.
- Alberti, Gabriella, Jane Holgate ja Maite Tapia. 2013. "Organising Migrants as Workers as Migrant Workers? Intersectionality, Trade Unions and Precarious Work." *The International Journal of Human Resource Management* 24 (22): 4132–4148. <https://doi.org/10.1080/09585192.2013.845429>.
- Alho, Rolle. 2013. "Trade Union Responses to Transnational Labour Mobility in the Finnish-Estonian Context." *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3 (3): 133–153. <https://doi.org/10.19154/njwls.v3i3.3015>.
- Alho, Rolle. 2015. *Inclusion or Exclusion. Trade Union Strategies and Labor Migration?* Turku: Institute of Migration.
- Amin, Ash. 2014. "Lively Infrastructure." *Theory, Culture & Society* 31 (78): 137–161. <https://doi.org/10.1177/0263276414548490>.
- Anderson, Bridget. 2000. *Doing the Dirty Work?: The Global Politics of Domestic Labour*. London, New York: Zed Books.
- Anderson, Bridget. 2013. *Us and Them. The Dangerous Politics of Immigration Controls*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199691593.001.0001>.

- Anttila, Anu-Hanna. 2016. "Luokkajärjestyksen muotoutuminen kotityöpalveluprosessissa." Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, toimittajat Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis ja Jussi Ojajärvi, 277–320. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Anu-Hanna. 2018. "Vuokratyö yleistyy metallialojen yhteisillä työpaikoilla." Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*, toimittajat Anu Suoranta ja Sikke Leinikki, 125–141. Tampere: Vastapaino.
- Anttila Anu-Hanna, Harley Bergroth, Rolf Kauranen, Lauri Lahikainen, Emma Lamberg, Kati Launis, Katariina Mäkinen ja Jussi Ojajärvi. 2016. "Johdanto teokseen ja luokkajärjestyksen käsitteeseen." Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus: yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, toimittajat Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis ja Jussi Ojajärvi, 10–27. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli ja Jorma Sipilä. 2010. "Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa." *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 18 (2): 104–120.
<https://journal.fi/janus/article/view/50556>.
- Atkinson, Robert. 1998. *The Life Story Interview*. London: Sage.
- Baker, Paul ja Erez Levon. 2016. "'That's What I Call a Man': Representations of Racialized and Classed Masculinities in the UK Print Media." *Gender & Language* 10 (1): 106–139. <https://doi.org/10.1558/genl.v10i1.25401>.
- Barad, Karen. 2007. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Batnitzky, Adina, Linda McDowell ja Sarah Dyer. 2008. "A Middle-Class Global Mobility? The Working Lives of Indian Men in a West London Hotel." *Global Networks. A Journal of Transnational Affairs* 8 (1): 51–70.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2008.00185.x>.
- Bawaka Country, Sarah Wright, Sandie Suchet-Pearson, Kate Lloyd, Laklak Burarrwanga, Ritjilili Ganambarr, Merrkiyawuy Ganambarr-Stubbs, Banbapuy Ganambarr, Djawundil Maymuru ja Jill Sweeney. 2016. "Co-Becoming Bawaka: Towards a Relational Understanding of Place/Space." *Progress in Human Geography* 40 (4), 455–475.
<https://doi.org/10.1177/0309132515589437>.
- Bendixsen, Synnøve ja Lena Näre. 2024. "Welfare State Bordering as a Form of Mobility and Migration Control." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 50 (11): 2689–2706. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2298540>.
- Bergholm, Tapio ja Markku Sippola. 2022. "The Restructuring of Finnish Trade Unions: The Growing Importance of Women." *Nordic Journal of Working Life Studies* 12 (1): 73–89. <https://doi.org/10.18291/njwls.129504>.
- Berlant, Lauren. 2000. "Intimacy: A Special Issue." *Critical Inquiry* 24 (2): 281–88.
- Berlant, Lauren. 2016. "The Commons: Infrastructures for Troubling Times*." *Environment and Planning D: Society and Space*: 34 (3): 393–419.
<https://doi.org/10.1177/0263775816645989>.

- Berntsen, Lisa. 2016. "Reworking Labour Practices: on the Agency of Unorganized Mobile Migrant Construction Workers." *Work, Employment and Society* 30 (3): 472–488. <https://doi.org/10.1177/0950017015617687>.
- Bilge, Sirma. 2010. "Beyond Subordination vs. Resistance: An Intersectional Approach to the Agency of Veiled Muslim Women." *Journal of Intercultural Studies* 31 (1): 9–28. <https://doi.org/10.1080/07256860903477662>.
- Bilge, Sirma. 2013. "Intersectionality Undone: Saving Intersectionality from Feminist Intersectionality Studies." *Du Bois Review: Social Science Research on Race* 10 (2): 405–424. <https://doi.org/10.1017/S1742058X13000283>.
- Bohrer, Ashley. 2021. "Intersectionality." Teoksessa *The Handbook of Marxism* (3 vols.), toimittajat Beverly Skeggs, Sara Farris ja Alberto Toscano, 1047–1066. London: Sage.
- Bonjour, Saskia ja Betty de Hart. 2013. "A Proper Wife, a Proper Marriage: Constructions of 'Us' and 'Them' in Dutch Family Migration Policy." *European Journal of Women's Studies* 20 (1): 61–76. <https://doi.org/10.1177/1350506812456459>.
- Bost, Darius, La Marr Jurelle Bruce ja Brandon J. Manning. 2019. "Introduction: Black Masculinities and the Matter of Vulnerability." *The Black Scholar* 49 (2): 1–10. <https://doi.org/10.1080/00064246.2019.1581970>.
- Bridges, Tristan ja Cheri J. Pascoe. 2014. "Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities." *Sociology Compass* 8 (3): 246–258. <https://doi.org/10.1111/soc4.12134>.
- Briskin, Linda. 1993. "Union Women and Separate Organizing." Teoksessa *Women Challenging Unions: Feminism, Democracy and Militancy*, toimittajat Linda Briskin ja Patrizia McDermott, 89–108. Toronto: University of Toronto Press.
- Browne, Irene ja Joya Misra. 2003. "The Intersection of Gender and Race in the Labor Market." *Annual Review of Sociology* 29 (1): 487–513.
- Butler, Judith. 2006. *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Byrne, Bridget. 2006. *White Lives: The Interplay of 'Race', Class and Gender in Everyday Life*. New York: Routledge.
- Böckerman, Petri ja Roope Uusitalo. 2006. "Erosion of the Ghent System and Union Membership Decline: Lessons from Finland." *British Journal of Industrial Relations* 44 (2): 283–303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2006.00498.x>
- Caro, Erka, Lisa Berntsen, Nathan Lillie ja Ines Wagner. 2015. "Posted Migration and Segregation in the European Construction Sector." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (10): 1600–1620. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1015406>.
- Castles, Stephen. 2015. "Migration, Precarious Work, and Rights: Historical and Current Perspectives." Teoksessa *Migration, Precarity and Global Governance*, toimittajat Carl-Ulrik Schierup, Ronaldo Munck, Branka Likic-Brboric ja Anders Neergaard, 46–67. Oxford: Oxford University Press.

- Cederberg Maja. 2014. "Public Discourses and Migrant Stories of Integration and Inequality: Language and Power in Biographical Narratives." *Sociology* 48 (1): 133–149. <https://doi.org/10.1177/0038038512470041>.
- Choo, Hae Yeon ja Myra Marx Ferree. 2010. "Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities." *Sociological Theory* 28 (2): 129–149. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x>.
- Christensen, Ann-Dorte ja Sune Qvortrup Jensen. 2012. "Doing Intersectional Analysis: Methodological Implications for Qualitative Research." *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 20 (2): 109–125.
- Christensen, Ann-Dorte ja Sune Qvortrup Jensen. 2014. "Combining Hegemonic Masculinity and Intersectionality." *International Journal for Masculinity Studies* 9 (1): 60–75. <https://doi.org/10.1080/18902138.2014.892289>.
- Christensen, Ann-Dorte ja Sune Qvortrup Jensen. 2020. "Intersectionality." Teoksessa *Routledge International Handbook of Masculinity Studies*, toimittajat Lucas Gottzén, Ulf Mellström ja Tamara Shefer, 82–91. New York: Routledge.
- Colgan, Fiona ja Sue Ledwith. 2003. "Tackling Gender, Diversity and Trade Union Democracy. A Worldwide Project?" Teoksessa *Gender, Diversity and Trade Unions: International Perspectives*, toimittajat Fiona Colgan ja Sue Ledwith, 1–27. New York: Routledge.
- Collins, Patricia Hill. 1998. "It's All in the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation." *Hypatia* 13 (3): 62–82.
- Connell, Robert W. 1995. *Masculinities*. Cambridge, UK: Polity Press
- Connell, Robert W. 2005. "Globalization, Imperialism, and Masculinities." Teoksessa *Handbook of Studies on Men and Masculinities*, toimittajat Michael S. Kimmel, Jeff Hearn ja Raewyn Connell, 71–89. Lontoo: Sage
- Crenshaw, Kimberlé. 1989. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics." *University of Chicago Legal Forum*: 139–167.
- Crenshaw, Kimberlé. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color." *Stanford Law Review* 43 (6): 1241–1299.
- Danaj, Sonila, Erka Çaro, Laura Mankki, Markku Sippola ja Nathan Lillie. 2018. "Unions and Migrant Workers." Teoksessa *Reconstructing Solidarity: Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*, toimittajat Virginia Doellgast, Nathan Lillie ja Valeria Pulignano 207–225. Oxford: Oxford University Press.
- Davis, Kathy. 2008. "Intersectionality as Buzzword: A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful." *Feminist Theory* 9 (1): 67–85. <https://doi.org/10.1177/1464700108086364>.
- De Genova, Nicholas P. 2002. "Migrant Illegality" and Deportability in Everyday Life." *Annual Review of Anthropology* 31 (1): 419–447.
- De los Reyes, Paulina, Irene Molina ja Diana Mulinari, toim. 2005. *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

- Dhalmann, Hanna. 2013. "Explaining Ethnic Residential Preferences – the Case of Somalis and Russians in the Helsinki Metropolitan Area." *Housing Studies* 28 (3): 389–408. <https://doi.org/10.1080/02673037.2013.759178>.
- DiAngelo, Robin. 2018. *White Fragility: Why It's So Hard for White People to Talk About Racism*. New York: Beacon Press.
- Doellgast, Virginia, Nathan Lillie ja Valeria Pulignano, toim. 2018. *Reconstructing Solidarity: Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Doeringer, Peter B. ja Michael J. Piore. 1971. *Internal Labor Markets and Manpower Analysis*. London: M. E. Sharpe, Inc.
- Ebot, Mathias. 2023. "Fatherhood and Fathering in Finnish-African Families: the Experiences of African Fathers." Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 288. Väitöskirjatutkimus, Itä-Suomen yliopisto.
- Ebot, Mathias ja Päivi Armila. 2016. "Contested Fathering. Cameroonian Fathers Facing Parenthood in the Finnish Welfare State." *Sosiologia* 53 (2): 138–155. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124236>.
- Era, Riikka ja Katariina Mäkinen. 2022. "Worrying about Migrant Mothers in Finnish News Journalism." *Nordic Journal of Migration Research* 12 (4): 435–451. <https://doi.org/10.33134/njmr.492>.
- Erel, Umut. 2007. "Constructing Meaningful Lives: Biographical Methods in Research on Migrant Women." *Sociological Research Online* 12 (4): 35–48. <https://doi.org/10.5153/sro.1573>.
- Eskelinen, Teppo, Sanna Ryytänen ja Martta Tuomaala. 2019. "Kilpailutus ja osallisuuden rakenteelliset ehdot siivoojien arjen työelämässä." *Sosiologia* 56 (1): 60–78.
- Essed, Philomena. 1991. *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. SAGE Series on Race and Ethnic Relations. Volume 2. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Being Black in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2811/791339>.
- Fantasia, Rick. 1989. *Cultures of Solidarity: Consciousness, Action, and Contemporary American Workers*. Berkeley: University of California Press.
- Farris, Sarah R. 2017. *In the Name of Women's Rights. The Rise of Femonationalism*. Lontoo: Duke University Press.
- Federici, Silvia. 2012. *Revolution at point zero: Housework, reproduction, and feminist struggle*. Oakland: PM Press.
- Ferguson, Susan. 2016. "Intersectionality and Social-Reproduction Feminisms: Toward an Integrative Ontology." *Historical Materialism* 24 (2): 38–60. <https://doi.org/10.1163/1569206X-12341471>.
- Fingerroos, Outi, Niina Naarminen ja Matti Roitto. 2015. "Äänekäs luokka: tehdastyöväen menneisyyden ja muistitiedon jäljillä." *Työelämän tutkimus* 13 (3): 209–222.

- Forsander, Annika ja Anne Alitolppa-Niitamo. 2000. *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisuja 242. Helsinki: Työministeriö. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj242.pdf.
- Frankenberg, Ruth. 1993. *The Social Construction of Whiteness: White Women, Race Matters*. New York: Routledge.
- Franzway, Suzanne. 2000. "Women Working in a Greedy Institution: Commitment and Emotional Labour in the Union Movement." *Gender, Work & Organization* 7 (4): 258–268. <https://doi.org/10.1111/1468-0432.00113>.
- Gavanas, Anna. 2010. *Who Cleans the Welfare State?: Migration, Informalization, Social Exclusion and Domestic Services in Stockholm*. Stockholm: Institute for Futures Studies.
- Geerts, Evelien ja Iris Van der Tuin. 2013. "From Intersectionality to Interference: Feminist Onto-Epistemological Reflections on the Politics of Representation." *Women's Studies International Forum* 41 (2): 171–178. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2013.07.013>.
- Giffney, Noreen ja Myra J. Hird. 2008. "Introduction. Queering the Non/Human." Teoksessa *Queering the Non/Human*, toimittajat Myra J. Hird ja Noreen Giffney, 1–16. Aldershot: Ashgate.
- Gill, Rosalind ja Andy Pratt. 2008. "Precarity and Cultural Work in the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work." *Theory, Culture & Society* 25 (7–8): 1–30. <https://doi.org/10.1177/0263276408097794>.
- Gordon, Tuula. 2001 "Hiljaiset tytöt ja suulaat 'muijat': naisen ääntä oppimassa." Teoksessa *Nainen/naiseus/naisellisuus*, toimittajat Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki ja Riitta Pirinen, 93–116. Tampere: Tampere University Press.
- Gunaratnam, Yasmin. 2003. *Researching 'Race' and Ethnicity. Methods, Knowledge and Power*. London: Sage.
- Haavisto, Camilla, Ullamaija Kivikuru ja Marina Lassenius. 2010. "Toisesta työvoimaksi – maahanmuuttajat mediassa." Teoksessa *Vieraita työssä: Työelämän etnistyöä eriarvoisuus*, toimittajat Sirpa Wrede ja Camilla Nordberg, 229–253. Helsinki: Palmenia.
- Halmetoja, Antti. 2016. "Universalismi sosiaalipolitiikan ideaalina." Teoksessa *Sosiaalipolitiikan lumo*, toimittajat Antti Halmetoja, Pertti Koistinen ja Satu Ojala, 119–128. Tampere: University Press.
- Hardt, Michael ja Antony Negri. 2004. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York: Penguin Press.
- Healy, Geraldine, Harriett Bradley ja Nupur Mukherjee. 2004. "Individualism and Collectivism Revisited: A Study of Black and Minority Ethnic Women." *Industrial Relations Journal* 35 (5): 451–466. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2004.00326.x>.

- Hewidy, Hossam ja Johanna Lilius. 2022. "In the Blind Spot: Ethnic Retailing in Helsinki and the Spontaneous Placemaking of Abandoned Spaces." *European Planning Studies* 30 (8): 1493–1513.
<https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1932763>.
- Hiitola, Johanna, Kati Turtiainen ja Jaana Vuori. 2020. "Small Agency and Precarious Residency in Afghan Refugee Families." Teoksessa *Family Life in Transition: Borders, Transnational Mobility, and Welfare Society in Nordic Countries*. New York: Routledge.
- Hirvonen, Helena ja Laura Mankki. 2017. "Kunnallisen liikelaitoksen yhtiöittäminen: kun köksäys ja kuuraus kilpailutettiin." Teoksessa *Tehostamistalous*, toimittajat Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen ja Eeva Jokinen, 100–119. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6978-3>.
- Hoel, Anette Schjerpen. 2015. "From 'Difference' to Complexity in Men and Masculinity Studies: Exploring Research Methods." *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 10 (1): 5–19.
<https://doi.org/10.1080/18902138.2015.1013329>.
- Honkasalo, Marja-Liisa. 2013. "Katveessa: pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan." *Tiede & edistys* 38 (1): 42–61.
- Honkatukia Päivi ja Leena Suurpää. 2012. "Kenen ääni kuuluu? Neuvotteluja nuorten miesten rikollisuudesta ja rasismista." Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*, toimittajat Suvi Keskinen, Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho, 121–152. Tampere: Tampere University Press.
- hooks, bell. 1989. *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. Boston, MA: South End Press.
- Hudson, Kenneth. 2007. "The New Labour Market Segmentation: Labour Market Dualism in the New Economy." *Social Science Research* 36 (1): 286–312. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2005.11.005>.
- Huttunen, Laura. 2009. "Mikä ihmeen maahanmuuttaja?" Teoksessa *En ole rasisti mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*, toimittajat Suvi Keskinen, Anna Rastas ja Salla Tuori, 117–122. Tampere: Vastapaino.
- Hyvönen, Henri. 2021. "Men, Work, and Care of the Self: Hybrid Masculinities in Finnish Working Life." Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto.
- Jakonen, Mikko. 2014. "Uusi työ ja prekarisaatio: työn muutosten vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen." *Tiede ja edistys* 39 (4): 287–320. <https://doi.org/10.51809/te.105165>.
- Jakonen, Mikko. 2015. "Gilles Deleuze ja Félix Guattari – yhteiskuntateorian remonttimiehet." Teoksessa *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*, toimittajat Miikka Pyykkönen ja Ilkka Kauppinen, 215–236. Helsinki: Gaudeamus.
- Jakonen, Mikko ja Eeva Jokinen. 2011. "Nainen lähtee, nainen jää." Teoksessa *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, toimittajat Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen ja Juhani Vähämäki, 43–70. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Jakonen Mikko, Jukka Peltokoski ja Akseli Virtanen. 2006. *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto ry.
- Jokinen, Arto. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Eeva. 2016. "Precarious everyday agency." *European Journal of Cultural Studies* 19(1), 85-99. <https://doi.org/10.1177/1367549415585548>
- Jokinen, Eeva. 2017. "Sote-seikan sukupuoli." Teoksessa *Tehostamistalous*, toimittajat Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen ja Eeva Jokinen, 52-75. Jyväskylä: SoPhi.
- Jokinen, Eeva. 2018. "Elämä 2000-luvulla – pätkätyön prekaari käyttöliittymä." Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?*, toimittajat Anu Suoranta ja Sikke Leinikki, 18-27. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Eeva. 2023. "Voiko sukupuolijärjestyksen ulkopuolella kirjoittaa." *Tiede & edistys* 3: 62-65.
- Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen ja Jussi Vähämäki. 2011. *"Yrittäkää edes!": prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokivuori, Pertti. 2002. "Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön. Kilpailevia vai täydentäviä?" *Jyväskylä studies in education, psychology, and social research*, 206. Väitöskirjatutkimus, Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, Raija. 2008. *Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosesseista*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija. 2009. *Työelämän tasa-arvopolitiikka*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2925-8>.
- Julkunen, Raija. 2017. *Muuttuvat hyvinvointivaltioiden eurooppalaiset hyvinvointivaltioiden reformoitavina*. Jyväskylä: SoPhi.
- Julkunen, Raija ja Liisa Rantalaiho. 1993. "Women on Strike – Nonexistent or Silenced." Teoksessa *Strike and Social Change*, toimittaja Pauli Kettunen, 97-114. Turku: Turku Provincial Museum.
- Kainulainen, Ville. 2020. "Ay-aktiivien uusi arki?: Ammatillisen edunvalvonnan muuttuvat käytännöt matalapalkkaisella ja naisvaltaisella yksityisellä palvelusektorilla." Tampere University dissertations, 269. Väitöskirjatutkimus, Tampereen yliopisto.
- Kainulainen, Ville ja Milja Saari. 2014. "Nyrkkiä pöytään ja helmat paukkumaan? Luottamusmiestoiminnan sukupuolistavat käytännöt yksityisellä palvelusektorilla." *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 12 (3): 211-226.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola ja Laura Mankki. 2019. "Overcoming Barriers to Transnational Organizing Through Identity Work: Finnish-Estonian Trade Union Cooperation." *Work, Employment and Society* 33 (2): 208-225. <https://doi.org/10.1177/0950017017746086>.
- Karkulehto, Sanna, Tuija Saresma, Hannele Harjunen ja Johanna Kantola. 2012. "Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste." *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 25 (4): 16-27.

- Kauranen, Ralf ja Jussi Ojajärvi. 2016. "Lopuksi: Luokkajärjestys, äänekkyyks ja hiljaisuus." Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus: yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, toimittajat Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis ja Jussi Ojajärvi, 321–331. Tampere: Vastapaino.
- Kemiläinen, Aira, toim.1985. *Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset*. Helsinki: SKS.
- Keskinen, Suvi. 2011. "Borders of the Finnish Nation: Media, Politics and Rape by 'Foreign' Perpetrators." Teoksessa *Media in Motion. Cultural Complexity and Migration in the Nordic Region*, toimittajat Elisabet Eide ja Kaarina Nikunen, 107–124. Farnham: Ashgate.
- Keskinen, Suvi. 2016. "From Welfare Nationalism to Welfare Chauvinism: Economic Rhetoric, the Welfare State and Changing Asylum Policies in Finland." *Critical Social Policy* 36 (3): 352–370.
- Keskinen, Suvi, Faith Mkwesha, ja Minna Seikkula. 2021. "Teoreettisen keskustelun avaimet: rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen." Teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta: rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*, toimittajat Suvi Keskinen, Minna Seikkula ja Faith Mkwesha, 45–68. Helsinki: Gaudeamus.
- Keskinen, Suvi ja Jaana Vuori. 2012. "Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa." Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*, toimittajat Suvi Keskinen, Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho, 7–38. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8775-0>.
- Keskinen, Suvi, Lena Näre ja Salla Tuori. 2015. "Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli." *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 28 (4): 2–5.
- Kettunen, Pauli. 2008. *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Kinnunen, Merja ja Päivi Korvajärvi. 1996. *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Kivijärvi, Antti ja Kai Mathias. 2018. "Paljon puhuttu, vähän tutkittu – maahanmuuttajataustaisia poikia ja nuoria miehiä koskeva tutkimus Suomessa." Teoksessa *Poikatutkimus*, toimittajat Antti Kivijärvi, Tuija Huuki ja Harry Lunabba, 309–330. Tampere: Vastapaino.
- Kofman, Eleanora ja Patrizia Raghuram. 2015. *Gendered Migrations and Global Social Reproduction*. London: Palgrave MacMillan.
- Koivunen, Tuija ja Hanna Ojala. 2015. "Joogaopettajat. Sukupuolistunutta työtä talouden laitamilla." *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 28 (2): 5–18.
- Koivunen, Tuija, Satu Ojala, Tiina Saari ja Niina Viitasalo. 2017. "Sukupuolten tasa-arvo työ-elämässä." Teoksessa *Työelämän myytit ja todellisuus*, toimittanut Pari Pyöriä, 130–144. Helsinki: Gaudeamus
- Kolehmainen, Marjo, Annukka Lahti ja Kinneret Lahad. 2022. *Affective Intimacies*. Manchester: Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526158574.00009>.

- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina ja Anna-Kaisa Kuusisto. 2019. "Socio-Material Belonging – Perspectives for the Intercultural Lives of Unaccompanied Refugee Minors in Finland." *Journal of Intercultural Studies* 40 (4): 363–82. DOI: 10.1080/07256868.2019.1628725.
- Krivonos, Daria. 2015. "(Im)Mobile Lives. Young Russian Women's Narratives of Work and Citizenship Insecurities in Finland." *Sociologia* 52 (4): 350–363. <https://journal.fi/sociologia/article/view/124207>.
- Krivonos, Daria. 2019a. "The Making of Gendered 'Migrant Workers' in Youth Activation: The Case of Young Russian-Speakers in Finland." *Current Sociology* 67 (3): 401–418. <https://doi.org/10.1177/0011392118824363>.
- Krivonos, Daria. 2019b. "Migrations on the Edge of Whiteness: Young Russian-Speaking Migrants in Helsinki, Finland." Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto.
- Krivonos, Daria. 2020. "Swedish Surnames, British Accents: Passing among Post-Soviet Migrants in Helsinki." *Ethnic and Racial Studies* 43 (16): 388–406. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1813319>.
- Kyhä, Henna. 2011. "Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa." Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 321. Väitöskirjatutkimus, Turun yliopisto.
- Kyntäjä, Eva. 2011. "Viron - ja venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemukset työyhteisön ja ammattiliiton jäsenenä." Teoksessa *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*, toimittaja Mika Helander, 59–84. *SSKH skrifter*, no 31. Helsinki: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Kyriakides, Christopher ja Satnam Virdee. 2003. "Migrant Labour, Racism and the British National Health Service." *Ethnicity & Health* 8 (4): 283–305. <https://doi.org/10.1080/13557850310001631731>.
- Käyhkö Mari. 2006. "Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelujen koulutuksessa." Väitöskirjatutkimus, Joensuun yliopisto.
- Käyhkö, Mari. 2020. "Osaanko mä nyt olla tarpeeks yliopistollinen?": työläistaustaiset yliopisto-opettajanaiset ja luokan kokemukset. *Sociologia* 57 (1): 7–25.
- Könönen, Jukka. 2011. "Palvelualan työnantajat ja joustavat ulkomaalaiset työntekijät. Maahanmuuttohallinnon merkitys prekaarin työvoiman tuottamisessa." *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 19 (1): 52–67.
- Könönen, Jukka. 2015. "Tilapäinen elämä, joustava työ: Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina." Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in social sciences and business studies, no 93. Väitöskirjatutkimus, Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, Jukka. 2019. "Becoming a 'Labour Migrant': Immigration Regulations as a Frame of Reference for Migrant Employment." *Work, Employment and Society* 33 (5): 777–793. <https://doi.org/10.1177/0950017019835133>.

- Könönen, Jukka ja Markus Himanen. 2011. "Prekaarisuuden tuotanto – turvapaikanhakijoiden kokemuksia työstä." Teoksessa *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*, toimittaja Mika Helander, 111–118. *SSKH skrifter*, no 31. Helsinki: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Könönen, Jukka ja Markus Himanen. 2019. "Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan." Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*, toimittajat Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo ja Antti Kaihovaara, 54–65. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Lahikainen, Lauri ja Mikko Jakonen. 2014. "Suomentajien esipuhe." Teoksessa Beverley Skeggs, *Elävä luokka*, 18–25. Suomentaneet Mikko Jakonen ja Lauri Lahikainen. Tampere: Vastapaino.
- Lahti, Annukka, Kia Aarnio, Anna Moring ja Jenni Kerppola. 2020. *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Tampere: Gaudeamus.
- Lazzarato, Maurizio. 2006. *Kapitalismin vallankumoukset*. Suomentaneet Leena Aholainen, Anna Helle, Mikko Jakonen, Juuso Paaso ja Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto
- Lempiäinen, Kirsti. 2007. "Sukupuolinen toimija: kysymys olemuksesta, roolista ja tavasta." *Sosiologia* 44 (2): 109–120.
- Leppäkorpi, Mervi. 2022. "In Search of a Normal Life: An Ethnography of Migrant Irregularity in Northern Europe." Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 264. Väitöskirjatutkimus, Itä-Suomen yliopisto.
- Lillie, Nathan ja Markku Sippola. 2010. "Edunvalvonnan ongelmat Olkiluoto 3 -rakennustyömaalla." *Sosiologia* 47 (2): 97–111.
- Lillie, Nathan ja Markku Sippola. 2011. "National Unions and Transnational Workers: the Case of Olkiluoto 3, Finland." *Work, Employment and Society* 25 (2): 292–308. <https://doi.org/10.1177/0950017011398901>.
- Lulle, Aija ja Pihla Maria Siim. 2018. "Summer Spaces: Infrastructures, People and Animals in the Baltic Summers." Teoksessa *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*, toimittajat Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle ja Pihla Maria Siim, 117–138. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Lummaa, Karoliina, Ville Lähde, Tero Toivanen, Jussi T. Eronen, Paavo Järvensivu ja Tere Vadén. 2020. "Environmental humanities – mitä se on ja kuka sitä tekee?" *Alue ja ympäristö* 49 (2): 83–91. <https://aluejaymparisto.journal.fi/issue/view/6990>.
- Lutz, Helma, Maria Teresa Herrera Vivar ja Linda Supik toim. 2016. *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies*. New York: Routledge.
- Lähdesmäki, Merja, Timo Suutari ja Tytti Steel. 2020. "Maahanmuuttajataustaisten työllistyminen maaseudun pk-yrityksiin." Teoksessa *Yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävä työelämä*:

- tasa-arvoa tutkimassa ja toteuttamassa*, toimittajat Suvi Heikkinen, Marjut Jyrkinen, Anna-Maija Lämsä ja Charlotta Niemistö, 159–173. Helsinki: Hanken School of Economics.
- Maahanmuuttovirasto. "EU-kansalaisen oleskeluoikeuden rekisteröinti." Luettu 1.12.2023. <https://migri.fi/eu-kansalainen?textoutputmode=1>.
- MacKenzie, Robert ja Chris Forde. 2009. "The Rhetoric of the 'Good Worker' Versus the Realities of Employers' Use and the Experiences of Migrant Workers." *Work, Employment and Society* 23 (1): 142–159. <https://doi.org/10.1177/095001700809978>.
- MacLure, Maggie. 2013. "Researching Without Representation? Language and Materiality in Post-Qualitative Methodology." *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26 (6): 658–667. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.788755>.
- Majors, Richard ja Janet Mancini Billson. 1992. *Cool Pose: The Dilemma of Black Manhood in America*. New York: Lexington Books.
- Mankki, Laura. 2012. "Kotitalousvähennyksen sukupuolivaikutukset": Teoksessa *Sukupuoli Nyt! Purkamisia ja Neuvotteluja*, toimittajat Hannele Harjunen ja Tuija Saresma, 68–88. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Mankki, Laura. 2021. "'Tiesin, etten ole tervetullut': maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistetut mieheydet ja pieni toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluisissa." Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toimittajat Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 73–101. Tampere: Vastapaino.
- Mankki, Laura. "Migrant Intimacies. Co-Becoming with Houses, People and Places." [Arvioitavana.]
- Mankki, Laura ja Markku Sippola. 2015. "Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: intersektionaalisuus ja 'hyvä kansalainen' työmarkkina-aseman määrittäjänä." *Työelämän tutkimus* 13 (3): 193–208. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87032>.
- Mankki, Laura ja Markku Sippola. 2021. "Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa." Teoksessa *Työntekijän osallisuus*, toimittaja Pauli Kettunen, 74–98. Helsinki: Gaudeamus
- Marino, Stefania, Rinus Penninx ja Judith Roosblad. 2015. "Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe Revisited: Unions' Attitudes and Actions Under New Conditions." *Comparative Migration Studies* 3 (1). <https://doi.org/10.1007/s40878-015-0003-x>.
- Marks, U. Laura. 2000. *The Skin of the Film. Intercultural Cinema, Embodiment, and the Senses*. Durham and London: Duke University Press.
- Marttila, Pia. 2023. "Ihminen strategioiden ja toimintaohjeiden takana." Rikosuhripäivystys. <https://www.riku.fi/ihminen-strategioiden-ja-toimintaohjelmien-takana/>.
- Marx, Karl ja Friedrich Engels. 1978. *Valitut teokset* (6 osaa), 2. osa, 319–371. Moskova: Kustannusliike Edistys. <https://www.marxists.org/suomi/marx-engels/1848/kommunistisen-puolueen-manifesti/index.htm>.

- Massey, Doreen. 1994. *Space, Place and Gender*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Maury, Olivia. 2021. "Punctuated Lives: Student-Migrant-Workers' Encounters with the Temporal Border Regime." Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto.
- Maury, Olivia, Daria Krivonos, Minna Seikkula ja Elisabeth Wide. 2021. "Vuosi, jolloin kaikki muuttui ja pysyi ennallaan: elämää ylläpitävä työ ja voitontavoittelu COVID-19 pandemian aikana." *Tiede & edistys* 45 (3): 267–275. <https://doi.org/10.51809/te.109669>.
- McCall, Leslie. 2005. "The Complexity of Intersectionality." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 30 (3): 1771–1800. <https://doi.org/10.1086/426800>.
- McDowell, Linda. 2003. "Masculine Identities and Low-Paid Work: Young Men in Urban Labour Markets." *International Journal of Urban and Regional Research* 27 (4): 828–848. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2003.00486.x>.
- M'charek, Amade. 2013. "Beyond Fact or Fiction: On the Materiality of Race in Practice." *Cultural Anthropology* 28 (3): 420–442. <https://doi.org/10.1111/cuan.12012>.
- McKenzie, Lisa. 2015. *Getting by: Estates, Class and Culture in Austerity Britain*. Bristol: Policy Press.
- McNay, Lois. 2005. "Agency and Experience: Gender as a Lived Relation." Teoksessa *Feminism After Bourdieu*, toimittajat Lisa Adkins ja Beverley Skeggs, 175–190. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Mezzadra, Sandro ja Brett Neilson. 2012. "Borderscapes of Differential Inclusion." Teoksessa *The borders of justice*, toimittajat Étienne Balibar, Sandro Mezzadra ja Ranabir Samaddar. 181–203. Philadelphia: Temple University Press.
- Miles, Robert, 1989. *Racism*. London: Routledge.
- Mrozowicki, Adam. 2011. *Coping with Social Change: Life Strategies of Workers in Poland's New Capitalism*. Leuven: Leuven University Press.
- Mulinari, Diane ja Anders Neergaard. 2004. *Den nya svenska arbetarklassen. Rasifierade arbetares kamp inom facket*. Tullinge: Boréa.
- Mulinari, Diane ja Anders Neergaard. 2005. "'Black Skull' Consciousness: The New Swedish Working Class." *Race & Class* 46 (3): 55–71. <https://doi.org/10.1177/0306396805050018>
- Mulinari, Paula ja Rebecca Selberg. 2013. "Intersectional Directions in Working Life Research: A Proposal." *Nordic Journal of Working Life Studies* 3 (3): 81–98. <https://doi.org/10.19154/njwls.v3i3.3012>.
- Munro, Anne. (2001) "A Feminist Trade Union Agenda? The Continued Significance of Class, Gender and Race." *Gender, Work and Organisation* 8 (4): 454–71. <https://doi.org/10.1111/1468-0432.00141>.
- Murji, Karim ja John Solomos. 2005. "Introduction. Racialization in Theory and Practice." Teoksessa *Racialization Studies in Theory and Practice*, toimittajat Karim Murji ja John Solomos, 1–27. Oxford: Oxford University Press.

- Mustosmäki, Armi, Laura Mankki ja Tiina Sihto. 2019. "Pohjoismainen hyvinvointivaltio: (ura)naisen ystävä vai vihollinen?" *Politiikasta. Ajaton ja ajankohtainen tiedelehti*. <https://politiikasta.fi/pohjoismainen-hyvinvointivaltio-uranaisen-ystava-vai-vihollinen/>.
- Myrskylä, Pekka. 2023. "Maahanmuuttajat paikkaavat Suomen työllisyysvajetta." *Tilastokeskus, Tieto & Trendit*. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/blogit/2023/maahanmuuttajat-paikkaavat-suomen-tyollisyysvajetta/>.
- Nash, Jennifer C. 2008. "Re-Thinking Intersectionality." *Feminist Review* 89 (1): 1–15. <https://doi.org/10.1057/fr.2008.4>.
- Nieminen, Tarja, Hanna Sutela ja Ulla Hannula. 2015. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-544-5>.
- Nikander, Pirjo. 2010. "Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset". Teoksessa *Haastatteluiden analyysi*, toimittajat Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 242–268. Tampere: Vastapaino.
- Näre, Lena. 2012. "Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla: Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä." *Sosiologia* 49 (3): 206–221. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124023>.
- Näre, Lena. 2016. Työperäisen maahanmuuton illuusio ja työn uudet hierarkiat. Teoksessa *Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina*, toimittajat Elli Heikkilä ja Tuomas Martikainen, 42–55. Siirtolaisuusinstituutti. Julkaisuja 4. Helsinki: Siirtolaisuusinstituutti.
- Näre, Lena. 2018. "'Olemme täällä näyttämässä, että olemme ihmisiä siinä missä muutkin': etnografinen tutkimus turvapaikanhakijoiden protestista Helsingissä." *Sosiologia* 55 (4): 350–365. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124366>.
- Näre, Lena ja Tricia Cleland Silva. 2021. "The Global Bases of Inequality Regimes: The Case of International Nurse Recruitment." *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 40 (5): 510–524.
- Nätti, Jouko. 1989. "Työmarkkinoiden lohkoutuminen: segmentaatioteoriat, Suomen työmarkkinat ja yritysten työvoimastrategiat." *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 68. Väitöskirjatutkimus, Juväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8070-2>.
- Ojala, Satu, Pasi Pyöriä ja Mikko Jakonen. 2024. "Maahanmuuttajat prekaarina työvoimana." Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023: Näkökulmana väestösuhteet*, toimittajat Tuuli Anna Renvik ja Minna Säävälä, 41–54. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Oravala, Juha. 2008. "Kohti elokuvallista ajattelua: virtuaalisen todellisen ontologia Gilles Deleuzen ja Jean-Luc Godardin elokuvakäsityksissä." *Jyväskylä studies in humanities*, 92. Väitöskirjatutkimus, Juväskylän yliopisto.

- Paaso, Jukka ja Karoliina Kokko. 2004. "Maahanmuuttajien asuminen – lähiöuudistuksen uusin haaste." *Migration-Muuttoliike*, 31 (2): 24–31.
<https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/91737>
- Paju, Elina, Ulla-Maija Salo, Hanna Guttorm, Riikka, Hohti, Sirpa, Lappalainen, Reetta Mietola ja Anna-Maija Niemi. 2014. "Feministinen etnografia: Tietämistä ja tutkimista kasvatuksen kentillä." *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 27 (4): 30–41.
- Papadopoulos, Dimitris ja Vasillis S. Tsianos. 2013. "After Citizenship: Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons." *Citizenship Studies* 17 (2): 178–96.
<https://doi.org/10.1080/13621025.2013.780736>.
- Pape, Elise, Christoph H. Schwarz ja Mustapha El Hamdani. 2021. "Biographical Perspectives on Political Agency and Migration: The Struggle of Workers from the Maghreb Against Institutional Discrimination in France's National Railroad Company SNCF." *European Journal of Cultural and Political Sociology* 8 (4): 470–492.
<https://doi.org/10.1080/23254823.2021.1960877>.
- Pellander, Saara. 2015. "An Acceptable Marriage': Marriage Migration and Moral Gatekeeping in Finland." *Journal of Family Issues* 36 (11): 1472–1489.
<https://doi.org/10.1177/0192513X14557492>.
- Peltola, Marja. 2014. *Kunnollisia perheitä: maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, 147. Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto.
- Peltola, Marja ja Ann Phoenix. 2022. *Nuancing Young Masculinities: Helsinki Boys' Intersectional Relationships in New Times*. Helsinki: Helsinki University Press. <https://doi.org/10.33134/HUP-16>.
- Però, Davide. 2014. "Class Politics and Migrants: Collective Action among New Migrant Workers in Britain." *Sociology* 48 (6): 1156–1172. <https://doi.org/10.1177/0038038514523519>.
- Pietilä, Ilkka. 2009. "Kontekstuaalinen vaihtelu miesten puheessa terveydestä: yksilöhaastatteluiden ja ryhmäkeskustelujen vertaileva analyysi." *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 46 (3): 171–183.
- Pietilä, Ilkka. 2010. "Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittajat Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 212–241. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Ilkka. 2017. "Ryhmäkeskustelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toimittajat Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori, 111–130. Tampere: Vastapaino,
- Piore, Michael J. 1979. *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Power, Emma R. ja Kathleen J. Mee. 2020. "Housing: an Infrastructure of Care." *Housing Studies* 35 (3): 484–505.
<https://doi.org/10.1080/02673037.2019.1612038>.
- Puuronen, Vesa. 2011. *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus

- Rainio, Minna. 2007. "Kohtaamisia kuvassa, ajassa ja tilassa: Eettisyys ja yhteiskunnallisuus videoinstallaatioiden trilogiassa *Jos voisit nähdä minut nyt*." *WiderScreen.fi* 10: (3).
http://www.widerscreen.fi/2007/3/kohtaamisia_kuvassa_ajassa_ja_tilassa.htm.
- Rastas, Anna. 2005. "Rasismi." Teoksessa *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*, toimittajat Anna Rastas, Laura Huttunen ja Olli Löytty, 69–116. Tampere: Vastapaino.
- Rastas, Anna. 2019. "The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe." Teoksessa *Relating Worlds of Racism: Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness*, toimittajat Philomena Essed ja Jeffrey John Barnes, 357–381. Cham: Palgrave Macmillan.
- Riemann, Gerhard. 2003. "A Joint Project Against the Backdrop of a Research Tradition: An Introduction into 'Doing Biographical Research'." *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research* 4: (3).
<https://doi.org/10.17169/fqs-4.3.666>.
- Ristikari, Tiina. 2013. "Finnish Trade Unions and Immigrant Labor." Institute of Migration/Migration Studies C 22. Väitöskirjatutkimus, Tampereen yliopisto.
- Roiha, Taija. 2023. "Luokan varjoista: kirjailijuuden, tekijyyden ja yhteiskuntaluokan jäsenyyksiä 2010-luvun kotimaisen kirjallisuuden kentällä." *Jyu Dissertations* 612. Väitöskirjatutkimus, Jyväskylän yliopisto.
- Rokkonen, Lilli Aini. 2020. "Prekaari äitiys: kertomuksia palkkatyön reunamilta." Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 235. Väitöskirjatutkimus, Itä-Suomen yliopisto.
- Rosenthal, Gabriele. 1993. "Reconstruction of Life Stories: Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews." *The Narrative Study of Lives* 1 (1): 59–91.
- Rossi, Leena Maija. 2001. *Heterotekstas – Televisiomainonta sukupuoliuotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, Leena-Maija. 2009. "Licorice Boys and Female Coffee Beans. Colonial Complicity in Finnish Visual Culture." Teoksessa *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*, toimittajat Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni ja Diana Mulinari, 189–204. Farnham: Ashgate Publishing.
- Rossi, Leena Maija. 2021. "Intersektionaalisuus – kun sukupuoli ei riitä." *Niin & näin: filosofinen aikakauslehti* 28 (1): 74–75.
- Safuta, Anna. 2018. "Fifty Shades of White: Eastern Europeans' Peripheral Whiteness' in the Context of Domestic Services Provided by Migrant Women." *Tijdschrift voor Genderstudies* 21 (3): 217–231.
<https://doi.org/10.5117/TVGN2018.3.002.SAFU>.
- Salmenniemi, Suvi, Salome Tuomaala-Özdemir ja Hanna Ylöstalo. 2022. "Ikuiset talkoot: uusintava työ arjen utopioiden

- rakentamisessa." *Poliittinen talous* 10 (1): 140–160.
<https://doi.org/10.51810/pt.112899>.
- Samaluk, Barbara. 2014. "Whiteness, Ethnic Privilege and Migration: A Bourdieuan Framework." *Journal of Managerial Psychology* 29 (4): 370–388.
<https://doi.org/10.1108/JMP-03-2012-0096>.
- Saresma, Tuija. 2021. "Manosfäärin maskulismi-nettikeskustelujen performatiivisuutta analysoimassa." Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toimittajat Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 7–38. Tallinna: Vastapaino.
- Sassen, Saskia. 1994. *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Pr.
- Saukkonen, Pasi. 2021. "Ulkomaalaistaustaisten merkitys Helsingin työmarkkinoilla kasvaa." *Kvartti* 33 (1): 42–51.
- Seikkula, Minna. 2015. "Rodullistavien rajanvetojen kyseenalaistaminen rasmin kohteeksi joutuvien blogiteksteissä." *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 28 (4): 20–31.
- Seikkula, Minna. 2020. *Different Antiracisms: Critical Race and Whiteness Studies Perspectives on Activist and NGO Discussions in Finland*. Publications of the Faculty of Social Sciences 172. Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto.
- Siltala, Juha. 1994. "Tunteita vastaan panssaroituneet soturit." Teoksessa *Maskuliinisuuksia puretaan. Miestä rakennetaan*, toimittajat Jorma Sipilä ja Arto Tiihonen, 181–202. Jyväskylä: Vastapaino.
- Simone, Abdou Malialim. 2004. "People as Infrastructure: Intersecting Fragments in Johannesburg." *Public Culture* 16 (3): 407–429.
<https://muse.jhu.edu/article/173743>.
- Sippola, Markku ja Kairit Kall. 2016. "Locked in Inferiority? The Positions of Estonian Construction Workers in the Finnish Migrant Labour Regime." Teoksessa *Labour Mobility in the Enlarged Single European Market*, toimittajat Jon Erik Dølvik ja Line Eldring, 215–240. Bingley, England: Emerald Group Publishing Limited.
- Skeggs, Beverley. 1997. *Formations of Class and Gender*. London: Sage.
- Skeggs, Beverley. 2008. Arvostus ja vastarinta [Beverley Skeggsin haastattelu]. Aivojen yhteistyön muistivihkot. Suomentanut Mikko Jakonen. Helsinki: [kustantaja tuntematon].
- Skeggs, Beverley. 2014. *Elävä luokka*. Suomentaneet Lauri Lahikainen ja Mikko Jakonen. Tampere: Vastapaino.
- Skeggs, Beverley. 2021. "Class". Teoksessa *The Handbook of Marxism* (3 vols.), toimittajat Beverly Skeggs, Sara Farris ja Alberto Toscano, 191–211. London: Sage.
- Soni-Sinha, Urvashi ja Charlotte A.B. Yates. 2013. "'Dirty Work?' Gender, Race and the Union in Industrial Cleaning." *Gender, Work & Organization* 20 (6): 737–751. <https://doi.org/10.1111/gwao.12006>.
- Sorainen, Antu. 2014. "Queer Personal Lives, Inheritance Perspectives, and Small Places." *Lambda Nordica*, 19 (3-4): 31--54.
- Standing, Guy. 2011. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.

- Star, Susan Leigh. 1999. "The Ethnography of Infrastructure." *American Behavioral Scientist* 43 (3): 377–391.
<https://doi.org/10.1177/00027649921955326>.
- Tiainen, Milla, Taru Leppänen, Katve Kontturi ja Tara Mehrabi. 2020. "Making Middles Matter: Intersecting Intersectionality with New Materialisms." *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 28 (3): 211–223.
<https://doi.org/10.1080/08038740.2020.1725118>.
- Tsing, Anna L. 2020. *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin raunioissa*. Suomentanut Anna Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto
- Tuori, Salla. 2009. "Postcolonial and Queer Readings of 'Migrant Families' in the Context of Multicultural Work." Teoksessa *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*, toimittajat Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni ja Diana Mulinari, 155–170. Farnham: Ashgate Publishing.
- Vaittinen, Tiina. 2017. *The Global Biopolitical Economy of Needs: Transnational Entanglements between Ageing Finland and the Global Nurse Reserve of the Philippines*. TAPRI studies in peace and conflict research, 103. Väitöskirjatutkimus, Tampereen yliopisto.
- Venäläinen, Juhana. 2015. "Hajoaminen." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toimittajat Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen, 171–196. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Verohallinto 2013. *Siivouspalvelualan yritykset*. Selvitys 10/2013. Harmaan talouden selvitysyksikkö. Helsinki: Verohallinto.
- Virdee, Satnam. 2014. *Racism, Class and the Racialized Outsider*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Viren, Eetu ja Jussi Vähämäki. 2011. *Perinnöttömien perinne: Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vuolajärvi, Niina. 2014. "Rodun ongelma suomalaisessa etnisten suhteiden tutkimuksessa." Teoksessa *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*, toimittajat Sari Irni, Mianna Meskus ja Venla Oikkonen, 264–301. Tampere: Vastapaino.
- Vähämäki, Jussi. 2009. *Itsen alistus: Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.
- Wajcman, Judy. 2000. "Feminism Facing Industrial Relations in Britain." *British Journal of Industrial Relations* 38 (2): 183–201.
<https://doi.org/10.1111/1467-8543.00158>.
- Walby, Sylvia, Jo Armstrong ja Sofia Strid. 2012. "Intersectionality: Multiple Inequalities in Social Theory." *Sociology* 46 (2): 224–240.
<https://doi.org/10.1177/0038038511416164>.
- Waling, Andrea. 2019. "Rethinking Masculinity Studies: Feminism, Masculinity, and Poststructural Accounts of Agency and Emotional Reflexivity." *The Journal of Men's Studies* 27 (1): 89–107.
<https://doi.org/10.1177/1060826518782980>.
- Welfens, Natalie ja Saskia Bonjour. 2021. "Families First? The Mobilization of Family Norms in Refugee Resettlement." *International Political Sociology* 15 (2): 212–231. <https://doi.org/10.1093/ips/olaa022>.

- Wills, Jane. 2008. Making Class Possible: Organizing Contract Cleaners in London. *International Journal of Urban and Regional Research* 32 (2): 305–23. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00783.x>.
- Wills, Jane, Kavita Datta, Yara Evans, Joanna Herbert Jon May ja Cathy Mcilwaine. 2010. *Global Cities at Work: New Migrant Divisions of Labour*. London and New York: Pluto Press.
- Wilson, Ara. 2012. "Intimacy: A Useful Concept for Global Analysis." Teoksessa *The Global and the Intimate: Feminism in Our Time*, toimittajat Geraldine Pratt ja Victoria Rosner, 31–56. New York: Columbia University Press.
- Wilson, Ara. 2016. "The Infrastructure of Intimacy." *Signs* 41 (2): 247–80. <https://doi.org/10.1086/682919>.
- Wojnicka, Katarzyna ja Magdalena Nowicka. 2022. "Understanding Migrant Masculinities through a Spatially Intersectional Lens." *Men and Masculinities* 25 (2): 232–251. <https://doi.org/10.1177/1097184X20986224>.
- Wrede, Sirpa ja Camilla Nordberg, toim. 2010. *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia.
- Yle 13.9.2023. "Joka viides pulpetti tyhjenee peruskouluissa lähivuosina – tuore väestöennuste antaa kylmää kyytiä valtaosaan Suomea." Luettu 1.11. <https://yle.fi/a/74-20049728>.
- Ylhäinen, Marjo. 2018. "Säilyykö kollektiivinen neuvotteluoikeus jälkiteollisessa yhteiskunnassa." Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*, toimittajat Anu Suoranta ja Sikke Leinikki, 74–90. Tampere: Vastapaino.
- Yuval-Davis, Nira. 2006. Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies* 13 (3): 193–209. <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>.
- Åkerblad, Leena. 2014. "Epävarmuuden tuolla puolen: muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus." Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 73. Väitöskirjatutkimus, Itä-Suomen yliopisto.

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

MAAHANMUUTTAJAT SUOMALAISILLA TYÖMARKKINOILLA: INTERSEKTIONAALISUUS JA 'HYVÄ KANSALAINEN' TYÖMARKKINA-ASEMAN MÄÄRITTÄJÄNÄ.”

Laura Mankki ja Markku Sippola 2015

Työelämän tutkimus 13 (3): 193–208.

<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87032>

Reproduced with kind permission by Työelämän tutkimusyhdistys ry.

Laura Mankki & Markku Sippola

Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla

Intersektionaalisuus ja ”hyvä kansalainen” työmarkkina-aseman määrittäjinä

Abstrakti

Tämä artikkeli tarkastelee maahanmuuttajavaltaisilla rakennus- ja palvelusektoreilla työskentelevien maahanmuuttajien elämäntarinoita ja heidän kokemuksiaan Suomesta. Työmarkkinoiden eriarvoisuutta ei voida täysin selittää segmentaatio- ja segregatioteorioiden kautta. Esitämme, että intersektionaalisuuden teoria – eli analyysi risteävistä eroista – tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää heterogeenisen maahanmuuttajajoukon työmarkkina-asemaa monisyisemmin. Aineistomme koostuu EU-kansalaisten ja EU - ja ETA – alueiden ulkopuolisten ihmisten elämäkertatarinoista. Eri asemistaan huolimatta haastateltavilla esiintyy vahvaa työn tekemisen korostamista. Tarkastelemme heidän asemoitumistaan yhtäältä Bridget Andersonin ”hyvän kansalaisen” käsitteeseen sisältyvän työtä korostavan yksilön ulottuvuuden kautta. Toisaalta intersektionaalisuuden avulla teemme näkyväksi sitä, miten työssäkäyvät maahanmuuttajat pyrkivät suomalaiseen yhteisöön liitettujen arvojen kautta kiinnittymään tähän ”hyvään kansalaisuuteen”. Maahanmuuttajien haastatteluista koostuvan laadullisen aineistosta löytyvien teemojen kautta esitämme, että monien työssäkävien maahanmuuttajien puheenvuoroissa korostuu usko siihen, että työmarkkinoiden kautta tullaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tuomme kuitenkin esille, että työn tekeminen sinällään ei aina merkitse kotiutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Johdanto

Suomessa maahanmuuttoa hallinnoidaan ja kontrolloidaan monella tapaa. Työmarkkinat ja sen instituutiot ovat tällä hetkellä yksi näkyvimmistä poliittisista paikoista, joissa maahanmuuttajan asemasta neuvotellaan, ja kuinka asemaa säädellään ja määritellään. Suomen työmarkkinoita on viime vuosiin saakka luonnehtinut työvoiman tasalaatuisuus. Naisten osallistuminen työvoimaan on ollut perinteisesti vahvaa ja etnisten vähemmistöjen ja siirtotyöläisten osuus työ-

markkinoilla on ollut vähäinen (Nätti 1989, 137). Toisaalta työmarkkinoiden jakautumisen sukupuolen mukaan on ollut Suomessa yleistä (emt.). Maahanmuuttajien osuus on kasvanut vähitellen 2000-luvulle tultaessa (Kyhä 2011). Maahanmuuttajien osallistuminen työmarkkinoille muuttaa myös suomalaisia työmarkkinoiden rakenteita. Tämä vaatii uudenlaisten lähestymistapojen pohtimista, jotta voimme välttää tiettyjen ihmisryhmien ja alojen leimaamisen ja yhtenäistämisen.

Tutkimuksemme maahanmuuttajista yhdistää työelämän- ja sukupuolentutkimusta sekä maahanmuuttoa käsittelevää työmarkkinatutkimusta. Tässä artikkelissa tarkastelemme maahanmuuttajataustaisten Suomessa työskentelevien ihmisten asemaa kahdella leimallisesti maahanmuuttajavaltaisella sektorilla. Maahanmuuttajien haastatteluista koostuvan laadullisen aineiston analyysin kautta pyrimme valottamaan sitä, millä tavalla maahanmuuttajat asettuvat suomalaiseen yhteiskuntaan. Oletamme, että yhteiskuntaan asettuminen tapahtuu työmarkkinoiden kautta ja että työmarkkinoilla vallitsevat rakenteet ja ihmisten erilaiset asemat vaikuttavat tähän asettumiseen. Maahanmuuttajien pyrkimys päästä työn kautta osalliseksi yhteiskuntaan näkyy elämäkertatarinoissa tasa-arvon, rasismin, toiseuttamisen, pettymyksen ja poislähtemisen teemoissa.

Aineistomme kautta esitämme, että työmarkkina-asetumat perustuvat osittain perinteisille sukupuoleen perustuville eroille ja yhä useammin myös sukupuolen ja etnisyyden tai rodun yhteisvaikutuksille, mikä tuottaa hierarkioita eri sektoreiden sisälle että väleille. Tuomme esille näitä hierarkisoitumisen uusia järjestyksiä intersektionaalisuuden käsitteen avulla. Intersektionaalisuuden avulla on feministisessä tutkimuksessa tarkasteltu erilaisia ilmiöitä kuten rasismia, anti-rasismia, diskriminaatiota ja kosmopolitanismia (Walby ym. 2012). Hierarkisoitumisen taustalla näemme olevan yhä epävarmistuvammat työmarkkinat (mm. Jakonen 2014; Julkunen 2009; Lempiäinen & Silvasti 2014) ja maahanmuuttopolitiikan, joka on muuttunut yhä enemmän työperäistä maahanmuuttoa kannustavaksi ja säänteleväksi. Aiemmin maahanmuuttokeskustelussa korostuneet humanitaarisen maahanmuuton politiikat taas ovat joutuneet marginaaliin (Jakobson ym. 2012). Yhteistä haastateltavien puheenvuoroille onkin suomalaisista maahanmuuttopolitiikkaa leimaava näkökulma hyvästä maahanmuuttajasta ja yleisemmin ”hyvästä kansalaisesta” (Anderson 2013) nimenomaan työtä tekevänä yksilönä.

Artikkelimme etenee seuraavasti: Ensimmäisessä osassa tuomme esille keskustelut, joihin tutkimuksemme ottaa osaa. Toisessa luvussa esittelemme käsitteellisen viitekehysten (hyvä kansalainen), aineiston ja metodin. Tämän jälkeen kontekstualisoimme tutkimustapauksemme (rakennus- ja siivousala). Neljännessä analyysikappaleessa peilaamme aineiston lukutapaa (intersektionaalisuutta) ja käsitettä ”hyvä kansalainen” aineistosta löytyviin teemoihin. Johtopäätöksissä nostamme esille merkittävimmät tutkimustulokset ja pohdimme tutkimuksen rajoitteita sekä uusia kysymyksiä.

Työmarkkinoiden monet hierarkiat

Työmarkkinoiden lohkoutuminen eli segmentaatio merkitsee työmarkkinoiden jakautumista ydin- ja reunatyöpaikkoihin sekä näiden välimuotoihin (esim. Doeringer & Piore 1971; Nätti 1989). Lohkoutusteoria haastaa uusklassisen työmarkkinateorian taustalla olevan oletuksen, jonka mukaan yritykset ja työntekijät pyrkivät maksimoimaan oman hyötynsä, mikä johtaa pitkällä aikavälillä työmarkkinoiden tasapainoon (Nätti 1989, 134). Segmentaatioteoreetikot näkevät puolestaan työmarkkinoilla vallitsevan lähes pysyvän epätasa-arvon johtuvan ammattitaito-, alakohtaisista tai muista työmarkkinoita osittavista eroista, jotka estävät työmarkkinalohkojen välistä liikkuvuutta (emt.). Yritykset hyödyntävät työvoiman rakenteessa valmiina olevia jakoja, kuten sukupuolta, palkatessaan työvoimaa saaden näin eri työntekijäryhmien erilaisen kohtelun vaikuttamaan hyväksyttävältä (Nätti 1989, 135; Piore 1979, 43). Piore (1979, 34) ymmärtää työmarkkinat sosiaalisena rakenteena, jolle on ominaista pysyvät hierarkiat. Työnantajalle maahanmuuttajat ovat ”helpompaa” työvoimaa siinä mielessä, että nämä eivät yleensä ole järjestäytyneitä, ja lähtökohtaisesti eivät ole jäämässä kohdemaahan. (emt. 50). Työnantajan näkökulmasta pitkittynyt maassa oleminen heikentää maahanmuut-

tajista saatavaa hyötyä, koska näistä tulee tie-toisempia omista oikeuksistaan (MacKenzie & Forde 2009).

”Uuden segmentaatioteorian” mukaan rotu ja sukupuoli eivät enää samalla tavalla määrittele jakoa hyviin ja huonoihin työpaikkoihin kuin aikaisempina vuosikymmeninä; tätä jakoa määrittelee nykyään enemmän epätyypillisten työsuhteiden sekä työperäisten maahanmuuttajien tarjonta huonosti palkattuihin töihin (Hudson 2007). Epätyypillisten työsuhteiden ohella kansallisuus määrää myös enemmän sijoittumista huonoihin työsuhteisiin kuin rotu ja sukupuoli (emt.). Niin kutsutut ”uuden työn teorialat” ja prekarisaatiotutkimus (ks. Jakonen 2014, 303) kiinnittävät huomion epävarmistumiseen uutena työmarkkinoita ja elämää järjestävänä normina. Epävarmistuminen ei näin ollen kosketa pelkästään maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä tai muuten marginaalisissa asemassa olevia, vaan kuvaa yleisesti työmarkkinoiden tilannetta.

Epävarmistumisen ohella työmarkkinat ovat Suomessa kuitenkin vahvasti eriytyneet sukupuolen mukaan, mikä vaikuttaa myös maahanmuuttajien asemaan. Erityisesti matalapalkka-alat ovat naisvaltaisia ja aiheuttavat suurimman eron naisten ja miesten välisissä palkoissa (Myrskylä 2013). Työmarkkinoiden voidaan katsoa rakentuvan ja käyttävän hyväkseen feminiinisiin ja maskuliinisiin malleihin kiinnittyviä sukupuolimalleja ja odotuksia, jotka väistämättä rajoittavat työmarkkinoille osallistumista ja siellä etenemistä (Julkunen 2010). Toisaalta hyvinvointityöntekijöiden toimijuutta väitöskirjassaan tarkasteleva Helena Hirvonen (2014) nostaa esille, miten naiset käyttävät hoivaan liitettyjä naiseuden määreitä resurssina pärjätäkseen niukkuuden ilmapiirissä. Täten he tulevat uusintaneeksi puheissaan ja toiminnassaan perinteisiä sukupuoliasetelmia, mikä on yksi osoitus rakenteiden jäykkyydestä. Työvoiman liikkuvuutta käsittelevässä kirjallisuudessa nostetaan esille, että maahanmuuttajanaiset ajautuvat usein naisvaltaisille aloille joko korvaamaan kantäväestön naisten erityisesti kotona tehtävää

hoiva- ja hoitotyötä tai sitten paikkaamaan työvoimavajetta, mitä perustellaan monissa maissa väestön vanhenemisella (Jakonen & Jokinen 2011).

Intersektionaalisuuden analyysin avulla voidaan tarkastella ”uusien” ja toisaalta ”vanhojen” hierarkioiden muodostumista samanaikaisina prosesseina. Intersektionaalisuutta on teoretisoitu feministisessä tutkimuksessa ainakin kolmen vuosikymmenen ajan. Kimberlé Crenshaw (1991) kuvasi intersektionaalisuudella sitä, miten ihonväriltään mustia naisia syrjitään yhteiskunnassa sekä heidän rotunsa että sukupuolensa perusteella. Moniperusteisesta syrjinnästä tai risteävistä eroista - intersektionaalisuudesta suomennettuna - on tullut yksi käytetyimmistä sosiaalitieteiden teorioista, ja se on lähtökohtana erityisesti monen feministisesti orientoituneen tutkijan analyysille. Intersektionaalisuus tarkastelee erojen yhteisvaikutuksille perustuvien hierarkioiden rakentumista, etuoikeuksia (ks. Nash 2008) ja eriarvoisuuden ilmiöitä, kuten rasismia. Intersektionaalista lähestymistapaa onkin jonkin verran hyödynnetty ja ehdotettu käytettäväksi enemmän juuri maahanmuuton ja työelämään liittyvissä tutkimuksissa (ks. Alberti ym. 2013; Browne & Misra 2003; Mulinari & Selberg 2013.)

Hyvän kansalaisen rakentuminen meiksi ja heiksi

Bridget Andersonin (2013,10) mukaan työmarkkinat ovat avainasemassa silloin kun ihmisiä luokitellaan ”meihin” ja ”heihin”. Anderson (emt. 5) on tutkinut maahanmuuttajia Isossa-Britanniassa erityisesti kansalaisuuden käsitteen näkökulmasta. Hänelle kansalaisuus määrittyy moninaisena asemana, joka määrittää sen, minkälaisia mahdollisuuksia ihmisellä on osallistua vallitsevaan arvoyhteisöön (*community of value*). Hyvä kansalainen määrittyy lakia kunnioittavaksi, ahkeraksi työntekijäksi, joka on vakaan

ja kunniallisen perheen jäsen. Hyvä kansalainen on suvereeni yksilö, jonka arvot on sidottu liberaaleihin ajatuksiin autonomiasta, vapaudesta, kuulumisesta yhteisöön ja omaisuudesta. Näistä yksilöistä koostuvaa arvo-yhteisöä tulee suojella kansallisella tasolla ulkopuolisilta ”ei-kansalaisilta” (ts. maahanmuuttajilta), jotka määrittyvät myös väärin arvojen kantajina. Ei-kansalaisten lisäksi Anderson nimeää myös ”epäonnistuneen kansalaisen” kategorian, jolla viitataan natiiveihin epäonnistujiin. Sekä epäonnistunut kansalainen että ei-kansalainen kuuluvat molemmat ansiottomaan köyhälistöön (*undeserving poor*), toinen kansalliseen ja toinen globaaliin.

Andersonin analyysissä myös medially on roolinsa maahanmuuttajien asemasta kerotavan kuvan luomisessa; media tekee tämän yhtenäistämällä maahanmuuttajasubjektin. Kuitenkin maahanmuuttopolitiikka kohtelee maahanmuuttajia hyvin eri tavalla näiden asemasta riippuen. Andersonin (2013) mukaan maahanmuuttopolitiikka, jota sekä lait että eri instituutiot säätelevät, eivät välttämättä tarjoa suojaa vaan toimivat prekaarien työmarkkinoiden rakenteita vahvistaen ja prekaaria työvoimaa tuottaen (ks. Suomessa Könönen 2015). Anderson (2013) kritisoi myös sellaista maahanmuuttonäkökulmaa, joka perustuu eksklusio-inkluisio – jaottelulle. Hänen mukaan tämänkaltainen diskurssi on omiaan luomaan olosuhteet, jossa ei-kansalaiset joutuvat etsimään väyliä, joiden kautta heidät voitaisiin hyväksyä onnistuneina kansalaisina. Ongelmaksi tämä nousee esimerkiksi työmarkkinatilanteessa, jossa on tarjolla vain huonoja työolosuhteita.

Haastateltaviemme kautta nostamme esille, millaisia arvoja maahanmuuttajien puheenvuoroissa näkyy, kun he pyrkivät pääsemään osaksi suomalaista yhteisöä ja tullakseen hyviksi kansalaisiksi. Tulkitsemme, että tämä tapahtuu osittain motivaatiopuheen kautta eli rakentuu niiden syiden ympärille, miksi maahanmuuttajat ovat päätyneet Suomeen. Lisäksi aineiston kautta voidaan nostaa esille se vah-

va puhetapa, jolla maahanmuuttajat pyrkivät pois oletetusta epäonnistuneen tai ei-kansalaisen määreestä. Tämä tapahtuu korostamalla itseä ahkerana työntekijänä. Sovellamme Andersonin käsitteistöä suomalaiseen ympäristöön, joten käsitteet saavat hieman uusia merkityksiä. Andersonia mukailien ahkeran työntekijyyden korostamista voidaan nimittää hyvän kansalaisuuden rakentamiseksi. Tämä mahdollistaa maahanmuuttajien tarkastelun osallisena jatkuvaa työmarkkinoiden uudelleen rakentumista (emt. 72).

Aineisto ja metodit

Analyysimme nojautuu Suomen Akatemian rahoittaman *Työmarkkinakansalaisuus ja työvoiman liikkuvuus EU:ssa* -hankkeen tutkimusaineistoon. Aineistomme koostuu 43 ulkomaalaistaustaisen työntekijän elämänkertahaastattelusta (ks. metodista Mrozowicki 2012; Riemann 2003; Rosenthal 1993) ja ryhmähaastattelusta. Keräsimme haastattelut useiden väylien, kuten ammattiliittojen, Facebook-ryhmien ja henkilökohtaisten kontaktien kautta. Etsimme erityisesti rakennuksilla ja siivousalalla työskenteleviä maahanmuuttajia. Maahanmuuttajataustaisten haastateltavien tavoittaminen oli haastavaa siitä syystä, että akateemisina työläisinä emme ole välttämättä verkostoituneita niissä yhteisöissä, joissa työskentelee erityisen paljon maahanmuuttajataustaisia ihmisiä. Monista syistä myös maahanmuuttajien, jotka työskentelevät tietyillä aloilla, voi olla vaikea luottaa valkoiseen, kantasuomalaiseen tutkijaan, sillä erityisesti rakennusalan ja siivousalan ongelmista on kirjoitettu paljon eri medioissa. Toinen tutkijoista pystyi tekemään haastattelut virokseksi, mikä helpotti haastattelun tekoa. Toinen haastattelija haastatteli joko englanniksi tai, jos haastateltava katsoi itse kielitaitonsa riittäväksi, haastattelu tehtiin suomeksi.

Elämänkertahaastattelussa haastateltavan annetaan kertoa mahdollisimman vapaas-

ti ja keskeytyksettä elämäntarinansa, jossa esiintyviä aukkoja pyritään paikkaamaan lisäkysymyksin. Tässä mielessä metodi tulee lähelle teemahaastattelua, mutta lähtökohtaisesti haastattelija ei ohjaa yhtä paljon haastateltavaa. Analyysissa rakennetaan haastateltavan kertomuksen pohjalta henkilön elämäntarina ja elämäntarina eli se, mitä asioita elämästään haastateltava painottaa haastatteluhetkellä. Sekä elämäntarinalla että kerrotulla elämäntarinalla on yhtä suuri merkitys analyysin kannalta. (Rosenthal 1993.) Christensen ja Jensenin (2012) mukaan elämäntarinhastatteluaineisto sopii hyvin intersektionaalisen analyysin kohteeksi. Aineistomme kannalta tämä tarkoittaa yhtäältä sitä, että pyrimme analyysin alkuvaiheessa pysymään avoimena ja sensitiivisenä erilaisille intersektioille, joita aineistosta voi mahdollisesti löytyä ja jotka vaikuttavat myönteisesti tai kielteisesti haastateltavien asemaan. Toisaalta käytämme intersektionaalisuutta analyttisenä välineenä, kun kuvaamme työmarkkinoiden hierarkisointumista, eli tuomme esille millaisille intersektioille työssäkävien maahanmuuttajien puheenvuorot eriarvoisuudesta perustuvat.

Haastateltavista siivousalalla työskenteleviä EU-kansalaisia oli 17 ja EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevia kansalaisia 10. Rakennusalalla työskentelevien keskuudessa teimme 14 haastattelua. Suurin osa haastateltavista oli virolaisia. Lisäksi haastattelimme muutamista muista EU-maista sekä EU:n ulkopuolelta tulevia opiskelijoita ja siirtolaisia. Taustoittavana materiaalina olemme käyttäneet jonkun verran toisen tutkijan (Markku Sippola) vuosina 2007–2008 keräämää *Transnational Unionism and Democracy in Global Governance* –hankkeen haastatteluaineistoa. Aineistoanalyysissä olemme käyttäneet MAXQDA-nimistä kvalitatiivisen aineiston analysointiohjelmaa jäljittääksemme teemoja, jotka kuvastavat parhaiten aineistomme löydöksiä. Eettisistä syistä aineisto on käsitelty niin, että henkilöiden tunnistettavuus on vaikeaa. Olemme myös tässä artikkelissa anonymisoineet haastateltavat.

Ylikansalliset työmarkkinat: rakennus- ja siivousala Suomessa

Tässä luvussa nostamme esille rakennus- ja siivousalojen tyypillisimmät piirteet. Lähestymme niitä ylikansallisina työmarkkinoina, sillä molemmilla aloilla toimii paljon maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä ja kansainvälisiä yrityksiä. Rakennusalalla on noin 170 000 työntekijää, joista 100 000 suorittavassa työssä; näistä taas 20–25 prosenttia on ulkomaalaisia, pääkaupunkiseudulla jopa kolmannes (Alho 2013). Alho (emt.) on laskenut, että vuonna 2012 maahanmuuttajarakennustyömiesten järjestäytymisaste oli 12–14 prosenttia, mikä on huomattavasti pienempi verrattuna rakennusalan noin 70 prosentin yleiseen järjestäytymisasteeseen (Rakennusliiton 2. puheenjohtajan Kyösti Suokkaan haastattelu 2008). Rakennustyömailla työskentelevistä enemmistö on miehiä. Kahden suuren suomalaisen rakennusyrityksen, Skanskan ja YIT:n henkilöstöjohtajien (haastattelut 2008) mukaan työmailla on naisia vain noin viisi prosenttia.

Viime vuosina rakennusalan työprosessia on luonnehtinut kansainvälinen alihankinta ja työvoiman liikkuminen, erityisesti lähetetyn työvoiman käyttäminen (Lillie & Sippola 2010). Tästä johtuen pääurakoitsijan vastuu urakointiketjun loppupään työntekijöiden työehdoista on hämärtynyt. Pääurakoitsijat voivat vältellä Suomen työolainsäädännön normien täyttämistä virolaisten aliurakoitsijoiden kautta, jotka tuovat rakennustöihin heikommin palkattua työvoimaa (Lillie & Sippola 2011; Sippola 2012). Ulkomaalainen työvoima ja erityisesti työvoiman lähettäminen ulkomailta ”palveluna” tuottavat työmaille tilanteita, joissa samaa työtä tekevillä voi olla erilaiset työehdot ja heidän sosiaaliturvamaksunsa maksetaan eri maihin – tai ei makseta lainkaan. Esimerkkeinä mainittakoon virolaisten työntekijöiden pendelöinti Viron ja Suomen välillä, mikä on luonut rakennusalalle ”translokaalit” työmarkkinat (Alho 2013), ja puolalaisten lähetettyjen työntekijöiden käyttö Olkiluoto 3 –rakennus-

työmaalla, mikä on luonut työmaasta Suomen työmarkkinasuhdejärjestelmän ulkopuolisen ”poikkeusalueen” (Lillie & Sippola 2011).

Keskustelu siivousalan työvoimapulasta on jatkunut yli kymmenen vuotta. Siivousalaa pidetään myös niin kutsuttuna sisääntuloammattina monelle maahanmuuttajalle (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000). Viime aikoina sekä Suomen hallitus että Elinkeinoelämän Valtuuskunta (EVA) on esittänyt väestön ikääntymisestä johtuvalle työvoimapulalle ratkaisuksi työvoiman tarjonnan lisäämistä kannustamalla työperäistä maahanmuuttoa (Hallitusohjelma 2015, 37–38; Myrskylä & Pyykkönen 2015). Yksityisen palvelusektorin työntekijöistä, joita tutkimuksen haastateltavat edustavat, noin 80 prosenttia koostuu naisista ja yhä enemmän maahanmuuttajataustaisista työntekijöistä. On arvioitu, että esimerkiksi pääkaupunkiseudulla, jossa suurin osa tämänkin tutkimuksen siivousalaa koskevista haastatteluista on tehty, siivoojista yli puolet on maahanmuuttajataustaisia (Helsingin Sanomat 10.9.2013).

Suomessa naiset kuuluvat liittoihin useammin kuin miehet. Naisvaltaisella alalla, kuten yksityisellä palvelusektorilla järjestäytymisaste on 51 prosenttia, joka on huomattavasti alhaisempi kuin kaikkien naisten järjestäytymisaste lähes 70 prosenttia (Ahtiainen 2015). Rolle Alhon (2012) laskelmien mukaan maahanmuuttajien järjestäytymisaste on palvelusektorilla vain noin 28 prosenttia. Siivousala vaikuttaa stigmatisoituneen harmaan talouden alaksi, kun työvoima on suomenkielentaidotonta, nuorta, kouluttamatonta, järjestäytymätöntä ja riippuvaista työnantajastaan (Anttila & Hannula 2013). Siivousalan työprosessia kuvaa määräaikaisuus ja osa-aikaisuus. Lisäksi alalla tehdään paljon niin kutsuttuja nollatyösopimuksia, joissa työnantaja ei ole velvoitettu järjestämään työntekijälle, eli ”tarvittaessa työhön kutsuttavalle”, yhtäkään työtuntia. Käytännössä työntekijän on kuitenkin oltava valmis ottamaan työtä vastaan lyhyelläkin varoitusaajalla toimeentulonsa, oleskeluluvan tai tukien menettämisen pelossa (ks. myös Könönen 2015).

Työ, toiset ja tasa-arvo maahanmuuttajien puheenvuoroissa

Seuraavissa kappaleissa tuomme esille haastatteluissa esiinousseiden teemojen kautta sitä, miten työssäkäyvät maahanmuuttajat rakentavat hyvää kansalaisuutta. Tulkitsemme haastatteluiden puheita osittain arvopuheina, jotka eivät synny tyhjiössä vaan vertautuvat myös suomalaisen yhteisön arvoihin. Näiden arvojen kautta katsomme haastateltaviemme pyrkivän osalliseksi suomalaista yhteisöä tullakseen hyväksytyksi hyvinä kansalaisina. Erityisesti työn tekemisen korostaminen, toiseuttaminen, tasa-arvo ja rasismi ovat teemoja, jotka nousivat esille haastatteluissa. Keskityimme työn tekoon yhdistettyihin arvoihin ja teemoihin.

Olemme jakaneet työntekijät sukupuolen, kansalaisuuden ja toimialan mukaan vertailutaviin ryhmiin. Leslie McCallin (2005) mukaan intersektionaalisuutta voidaan hahmottaa kolmella analyyttisellä tavalla, joilla sosiaalisiin kategorioihin suhtaudutaan. Hän erottelee antikategorisen, intrakategorisen ja interkategorisen tavan toisistaan. Me otamme artikkelin lähtökohdaksi kategorian ”maahanmuuttajat”, jonka sisäisiä (intra)eroja tarkastelemme. ”Maahanmuuttajan” merkitys rakentuu ja mahdollisesti muuttuu erilaisissa konteksteissa ja erojen risteämissä. (Karkulehto ym. 2012.) Analyysissä jaamme virolaiset rakennustyömiehet kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ovat edustettuina ne, jotka ovat Suomessa töissä mutta asuvat Virossa, jälkimmäisessä taas ne, jotka ovat muuttaneet Suomeen työn perässä. Siivousalalla työskentelevät olemme jakaneet kahteen ryhmään sukupuolen ja kansalaisuuden mukaan.

Virolaiset pendelöivät rakennusmiehet

Suomessa työssä käyviltä, Virossa pysyvästi asuvilta rakennusalan työntekijöiltä puuttuu usein alan koulutus. Kaikkien työhistoriaa Virossa luonnehtii pätkätyöllistyminen ja

erityyppisten työsuhteiden kirjo. Erotuksena maahan pysyvästi muuttaneisiin rakennusmiehiin (ks. seuraava kappale), näillä työmiehillä on hyvin vähän tulevaisuuteen liittyviä odotuksia tai kouluttautumissuunnitelmia. Haastattelemistamme työmiehistä Antilla on lukiokoulutus. Hän on poikkeus muihin pendelöijiin verrattuna siinä mielessä, että hän haaveilee sähkömiehen koulutuksesta. Timo on tehnyt rakennustöitä siitä asti, kun lopetti peruskoulun. Tom on autopeltiseppä. Evertillä on sisustuspuusepän ammattitutkinto. Mardi on automekaanikko; hän haluaa jatkaa töitä rakennuksilla, vaikka hänellä ei ole alan koulutusta. Vaikka Evert oli Virossa koulutustaan vastaavassa työssä kirvesmiehenä, hänen täytyi Suomessa aloittaa ”tellinkimiehenä”. Evert haluaa jatkaa töitä kirvesmiehenä, eikä aio hankkia lisäkoulutusta. Aivar, joka on tällä hetkellä putkimiehenä telakalla, on käynyt lukion, mutta hänellä ei ole mitään ammattikoulutusta. Aivar ei harkitse lisäkouluttautumista, mutta hän on hyvin itsevarma omista mahdollisuuksistaan työmarkkinoilla.

Suomeen pendelöivistä haastatelluista vain Tom on sitä mieltä, että hän voisi muuttaa Suomeen pysyvästi – hän näkee Suomen Viroa parempana paikkana elää ja tehdä työtä. Anti vakuuttaa, että häntä Suomessa ei houkuttele mikään muu kuin palkka; hän olisi heti valmis jäämään kotimaahansa, jos sopiva työpaikka tarjoutuisi. Hän ei toisaalta uskalla ajatella perheen perustamista niin kauan kuin on urakkatyössä epävarmalla pohjalla. Timo viettää kaikki vapaa-aikansa Virossa 4-vuotiaan poikansa kanssa; poika asuu ex-vaimon kanssa. Mardilla on vaimo ja lapsi Virossa. Aivar aikoo palata Viroon 3–4 vuoden päästä. Hän näkee oman perheensä tulevaisuuden Virossa. Aivarin ongelma on perheen ja työelämän välinen tasapaino. Hän on kymmenen päivää kerrallaan Suomessa, 4–5 päivää Virossa. Yritys kuitenkin joustaa työajoissa. Evert rakentaa parhaillaan taloa itselleen Viroon eikä halua muuttaa Suomeen pysyvästi. Toisaalta Evert on epävarma elämänsä suunnasta: hän on toisaalta sitä miel-

tä, että voi viipyä Suomessa ”elämänsä loppuun saakka”.

Virolaisten Suomessa pendelöivien rakennustyömiesten asemaa voidaan luonnehtia prekaariksi. Tämä ilmenee yhteisesti koettuna työsuhteiden epävarmuutena. Jaanilla ja Reinillä (jotka eivät enää pendelöi säännöllisesti) on monen vuoden kokemus lähetetystä työstä. Rein kertoo, että sellaista palkkaa, jota virolainen yritys maksoi heille, ei olisi saanut maksaa Suomessa. Hän lähtikin tämän kokemuksen jälkeen Viroon pariin kuukaudeksi. Timo on työskennellyt peräti kuudessa eri yrityksessä Suomessa, ja häntä on myös petetty yhdessä työpaikassa. Kun hän oli suomalaisen omistaman yrityksen aliurakoitsijana, työn ”välittäjästä” koitui ikävyyksiä: tästä tuli vähän ”ahne”, jolloin tämä pidatti osan palkasta milloin milläkin verukkeella. Onneksi Timo pääsi paikasta nopeasti eroon ystävän avulla. Ystävä rekrytoi hänet toiseen yritykseen.

Suomeen pendelöivät virolaiset ovat selvästikin alistuneet omaan erityiseen kohteluunsa Suomen työmarkkinoilla. Evert on täysin hyväksynyt virolaisten palkkatason Suomen työmarkkinoilla. Vaikka palkka on vaatimaton suomalaiseen tasoon verrattuna, hän ei tunne itseään erityisen riistetyksi: kaikki *”eivät tarvitse uutta Audi A7:aa”*. Evert on hakenut muutaman kerran töitä suomalaiselta pääurakoitsijalta. Ensimmäisellä kerralla syynä hakemuksen hylkäämiseen oli, että yritys ei tarvitse uutta työvoimaa. Tämä ei kuitenkaan estänyt yritystä palkkaamasta uutta suomalaista työntekijää seuraavalla viikolla. Sekä Timo että Tom vihjaavat, että suomalaiset eivät täysin hyväksy virolaisia. Tomilla on jopa kokemuksia tahallisista väärinymmärryksistä työasioissa suomalaisten puolelta. Mardi on tiedustellut mahdollisuutta päästä työskentelemään suoraan työsuhteeseen yritykseen, jolle hän on jo kuusi vuotta työskennellyt vuokrafirman kautta, mutta suomalainen työnantaja ei ole suostunut. Mardi antaa ymmärtää, että virolaiselle voi näin tehdä, mutta suomalaiselle ”Suomen säästösten mukaan” ei. Hän valittaa sitä, että silloin kun yritykses-

sä on hiljaisempaa erityisesti vuoden alussa, virolainen vuokratyömies saa joustaa: *”... istut siellä kotona kuun pari eikä töitä ole, mutta... suomalainen ei ole mihinkään syyllinen”* Antilla ei ole aina töitä, välillä on jopa kuukausien katko. Hän epäilee viivästyksiä palkanmaksussa virolaisen työnjohdon taktiikaksi, vaikka nämä väittävät, etteivät ole saaneet rahaa pääurakoitsijalta. Pakollinen veronumero on, mutta palkat ja päivärahat ovat Antin mielestä ”Viron malliin”. Anti ei tiedä yhtään virolaista, joka saisi yhtä paljon palkkaa kuin suomalainen samasta työstä.

Suomeen työn perässä muuttaneet rakennustyömiehet

Pysyvästi Suomessa olevilla virolaisilla rakennusmiehillä esiintyy enemmän tulevaisuuden visioita tai heillä on parempi koulutus kuin Suomeen pendelöivillä. Vellolla on takanaan sotilasura ja oma yritys Virossa. Lembitillä on ekonomistin yliopistotutkinto. Jaan on koulutukseltaan automekaanikko. Reinillä ei ole ammattikoulutusta, mutta hän on ollut ammattiuurheilija. Edgarilla on nelivuotinen rakennusalan ammattikoulutus. Martti yritti lukion jälkeen Tarton yliopistoon. Nykyiseen rakennusalan työhön hänellä ei ole koulutusta. Ragnar on ainoa, jolla on kunnianhimoinen urasuunnitelma ja siihen liittyvä koulutus menossa; hän ei vain paljasta omia suunnitelmiaan. Arno on miettinyt rekkakuskin hommia. Hänellä on suunnitelmissa mennä kursseille. Myös maahan pysyvästi muuttanut virolainen rakennusmies saattaa joutua umpikujaan työmarkkinoilla. Esimerkiksi Aleksandrilla ei ole mitään ammattikoulutusta. Hänellä ei ole myöskään suunnitelmia edetä urallaan, sillä *”tellinkien päälle ei voi mitään uraa luoda”* (hän rakensi työkseen telineitä rakennuksille). Aleksandr kertoo, että jos osaisi Suomen kieltä paremmin, hänelle olisi tullut jo muita työtarjoja. Haastattelemissamme virolaisissa oli myös esimerkki työssä etenemisessä ilman koulu-

tusta: Vain peruskoulun käynyt Valdo kertoi Suomeen rekrytoinnin yhteydessä, että hän on ammattilainen; ja sai paikan.

Kun Suomeen pendelöivillä on lähes poikkeuksetta maahantulon motiivina paremmat palkat, Suomeen muuttavilla saattaa olla muitakin motiiveja. Joku perheestä on muuttanut aiemmin tai ystävyysseurat saattavat sitoa enemmän Suomeen kuin Viroon. Usein toistettu motiivi etenkin jälkimmäisessä ryhmässä on pääsy ”normaaliin elämään”; tätä toisti mm. Aleksandr useaan otteeseen. Martin yhdisti normaaliin elämään mahdollisuuden matkustella. Evertin mukaan: *”sä tahdot tulla elämään niinku ihmisen yhteiskunnassa”*. Ragnarin mielestä Viro on työntekijävihamielinen maa, koska laki on *”työntekijää vastaan”* ja koska *”Virossa et saa palkkaasi”*. Muutkin haastateltavat yhtyivät näkemykseen, että työntekijöille jätetään usein palkat maksamatta Virossa.

Pitkään Suomessa asuneet ovat omaksuneet suomalaisen yhteiskunnan tapoja. Käytännön askeleet, joita he ovat elämän vakinaistamiseksi Suomessa ottaneet, viittaavat pyrkimykseen hyväksi kansalaiseksi pääsemisestä. Martti miettii eläkepäivien viettoa Espanjassa – ovathan monet suomalaiset eläkeläiset muuttaneet Espanjaan. Arnon vaimo on myös töissä Suomessa, ja lapset ovat suomalaisessa lastentarhassa. Jaanilla on sama tilanne. Jaanin perheellä on vuokra-asunto Joensuussa, oma asunto Virossa. Jaania naurottaa ajatus pankkilainan myöntämisestä Suomessa. Aleksandr vaimoineen kerää pientä pesämunaa asunnon ostoa varten ja he suunnittelevat lähtevänsä jossain vaiheessa pankkiin kysymään lainaa. Lembitillä ja hänen perheellään on erityinen tilanne: he ostivat asunnon 2,5 vuotta sitten. Lainansaannin mahdollisesti vaimon vakituinen työsuhte ja vuosien kokemus samassa yhtiössä Virossa.

Kaikki virolaiset ovat kohdanneet ongelmia työpaikan saamisessa suoraan suomalaisilta työnantajilta. Lembit pitää lähes mahdollisena saada Virossa käsin suoraan töitä suomalaisesta firmasta. *”Kun lähetät CV:itä tai soitat, kaikki lupaavat vaan mutta kukaan ei*

ota sinuun yhteyttä". Lembit teki töitä virolaisessa yrityksessä, jolla oli sopimus suomalaisen pääurakoitsijan kanssa, ettei jälkimmäinen saa rekrytoida työntekijöitä virolaisesta alihankintayrityksestä. Vakituisiin töihin suomalaisessa firmassa on vaikea onnistua pääsemään muuten kuin jonkun tuttavien kautta. Lembit oli hyvin perillä Suomen rakennusalan sisäisestä diskriminaatiosta. Hänen mukaansa esimerkiksi Tampereelta tulleita rakennusmiehiä ei katsota hyvällä Helsingin seudulla – suhtautuminen on samanlaista kuin virolaisiin tai vaikkapa somaleihin: *"ei oteta omaksi"*.

Siispä huolimatta pyrkimyksestä "normaaliuteen", maahan pysyvästi muuttaneet virolaiset eivät olleet päässeet "toisen" statuksestaan. Virolaiset rakennusmiehet ovat kuitenkin paljon paremmassa asemassa hyvän kansalaisen ideaaliin nähden kuin esimerkiksi EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tullut miessiivooja (ks. Michaelin näkemys virolaisista tuonnempana). He myös uusintavat Andersonin (2013) kritisoimaa maahanmuutonäkökulmaa, joka perustuu eksklusio-inklusio – jaottelulle. Valdo tuomitsi turvapaikanhakijoiden suojelemaan kohtelun Suomessa ja toi samalla virolaiset esille suojelemaan valossa: *"kun virolainen tulee Suomeen, niin hän opiskelee suomen kielen, käyttäytyy kuin suomalainen. [...] Jos nyt vertaa esimerkiksi kaikkiin näihin muslimeihin, saatanan neekereihin, venäläisiin, kaikkiin muista maista, jotka tulevat tänne. Ne kävelee saatanan porukoissa, on siellä kaupalla, lätisevät omaa kieltänsä, niitä ei ylipäättään kiinnosta, mitä täällä tapahtuu sen lisäksi, että Kela maksaa niille"*.

Suomeen pysyvästi tulleiden yhteinen piire oli myös ammattiliittojäsenyys, mikä erotti heidät selkeästi Suomeen pendelöivistä – ja mikä näytti liittävän edellisen ryhmän jälkimmäistä vahvemmin hyvään kansalaisuuteen. Vaikka pysyvästi Suomessa asuvat työntekijät näyttivät tuntevan alakohtaiset työehtosopimukset, palkkasyrjintä oli silti tuttua heillekin. Aleksandrilla on selkeä käsitys palkkaperusteisesta diskriminaatiosta suomalaisilla työmailla, joilla *"puolalainen saa kuusi euroa tunnissa, virolainen noin kymmenen euroa tunnissa*

sa ja suomalainen, en osaa edes sanoa, 15 euroa tunnissa tai jotain". Aleksandr toteaa, että jos ulkomaalaisen esimies on suomalainen, tämä ei uskalla pyytää lisää palkkaa. Jos taas esimies on myös ulkomaalainen, palkankorotusta uskalletaan kysyä, mutta silloinkin lähinnä vihjaten. Myös Lembit kertoo virolaisten palkkariistosta. Saattaa olla myös suomalaisia yrityksiä, jotka maksavat minimaalisesti. Kukaan virolaisista ei uskalla protestoida. Työmoraalin ja joustavuuden ohella nöyrä asenne kuuluu MacKenzen ja Forden (2009) mukaan työntekijien maahanmuuttajien kelpoisuudelle asetettiin "hyvän työntekijän" määreisiin.

EU-maasta tuleva nainen palvelusektorilla

Palvelusektorilla ja erityisesti siivoussektorilla työskentelevien maahanmuuttajien puheenvuoroissa korostuu työyhteisön kansalaisuuksien moninaisuus. Suomalaisista puhutaan usein vain esimiehenä, asiakkaana tai luottamusmiehenä. Suurimmalla osalla ei myöskään ole suomalaisia ystäviä, vaan ystävät koostuvat joko saman maan tai jonkun toisen maan kansalaisista. Motiivit, joilla Suomeen on tultu, vaihtelevat tämän joukon tarinoissa. Siinä missä rakennusalan virolaiset lähetetyt työntekijät tulevat prekaareilta työmarkkinoilta sijoittuakseen uusille prekaareille työmarkkinoille, löytyy naisten kohdalla polkuja, joissa työmahdollisuudet ovat olleet lähtömaassa jopa paremmat kuin tulomaassa. Haastateltujen 17 naisen elämäntarinoista voidaan löytää eroavaisuuksia erityisesti iän perusteella. Nuoremmat (alle 40 -vuotiaat) eivät usein koe siivoustyötä mieleiseksi ja pyrkivät joko etsimään opiskelupaikkaa tai koulutusta vastaavaa työtä Suomesta. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin työskennelleet vähintään puoli vuotta siivousalalla, koska muita töitä ei ollut tarjolla. Muutamista puheenvuoroista näkyi selkeä pettymys siihen, mitä suomalaisilla työmarkkinoilla ja yhteiskunnalla oli tarjota nuorelle naiselle. Virolainen alle 30-vuotias korkeas-

ti koulutettu lapseton Tilda kertoi tulleen Suomeen kumppaninsa vuoksi, eikä ollut löytänyt koulutusta vastaavaa työtä: ”*Tunsi oleni epätoivoiseksi kotivaimoksi*”.

Naiset eivät ota osaa yhteisöön pelkästään rodun ja luokan vaan myös äitiyden kautta (Anderson 2013, 7). Sandra, korkeasti koulutettu alle 30 -vuotias lapseton nainen selitti, kuinka hän on tullut tänne tekemään töitä toisin kuin somalinaiset, jotka tulevat tänne tekemään vain lapsia. Tämän hän sanoi lukeneensa suomalaisista sanomalehdistä. Sandran kritisoima henkilötyyppi tulee lähelle Andersonin (2013) epäonnistuneen kansalaista tai ei-kansalaista, joka ei toteuta vallitsevan yhteisön liberaaleja ihanteita vaan hänellä on esimerkiksi liikaa lapsia tai on rikollinen. Toisaalta Trine, raskaana oleva ei-erittäin koulutettu nuori siivoja, joka työskenteli hotellissa kerossiivojana, näki äitiydessä mahdollisuuden tutustua myös suomalaisiin:

”Minulla ei ole suomalaisia ystäviä. Minulla on yksi bulgarialainen tyttö työkaverina. Ja sitten minulla on täällä yksi virolainen tyttö, ketä tapaan joskus. Mutta ei minulla ole ystäviä. Mutta ehkä, kun saan lapsen (nauraa) sitten on helpompi saada ystäviä. En ole paljon yhteydessä suomalaisiin työpaikalla, meillä ei ole paljon suomalaisia. Vain esimies on suomalainen.”

Suomessa on naisten työllistyminen nähty tasa-arvon näkökulmasta tärkeänä, ja erityisesti maahanmuuttajanaishille on suunnattu työllistymisohjelmia (Julkunen 2009). Tasa-arvo kiinnittyy työntekoon ja hyvän kansalaisen ideaaliin, erityisesti suhteessa ”toisiin”. Sandra, joka tuli Suomeen au pari kertoi, kuinka hän ei missään nimessä halua olla riippuvainen poikaystävästään. Sandralle ”itsenäisen työntekijä” rinnastui riippumattomuuteen kumppanistaan ja tasa-arvoiseen Suomeen työntekijän prosessia kuvaavassa puheenvuorossa: *”Minä pidän Suomessa esimerkiksi siitä, että kotisiivousyrityksessä, kun Unkarissa joku muu tekee aina paperityöt, niin Suomessa sama työntekijä joka siivoaa, tekee paperityöt, ja minä pidän tästä, koska koen että olemme tällöin tasa-arvoisia...”*

Aineistomme vanhemmat naiset (yli 40-vuotiaat) tulevat Suomeen usein ilman lapsia. Joko heillä ei ole lapsia tai lapset ovat teini-ikäisiä tai aikuisia ja jääneet kotimaahan. Nämä naiset ovat tulleet usein etsimään ”uutta elämää” ja ovat työskennelleet Suomessa siivousalalla jo jonkin aikaa. He ovat myös, toisin kuin nuorempi sukupolvi, jäämässä alalle. Tähän ryhmään kuuluu myös niitä, jotka ovat pitkään työskennellessään siivousalalla kouluttautuneet alalle, edenneet tiimin vetäjäksi ja toimineet ammattiliitossa. Mirjam, sosiaaliryöntekijä, joka oli toiminut myös siivojana, oli asunut Suomessa useita vuosia, ja välillä palannut kotimaahansa. Hänen puheenvuorossaan korostui halu erottautua nuoremasta sukupolvesta tai samasta maasta tulevista maahanmuuttajista: *”...kun me tultiin tänne 90-luvulla että ihmiset on tullut, niin he tuli [hakemaan] omaa, opiskelivat, lisää tietoa, ammatti itselleen, sitten ne, mitä ne osaa, oli aidommat. He, tällä hetkellä tuntuu, että kaikki on liian materialistit ja vaan rahaa ja oma oikeuksia ja, sosiaalietu pitää olla, kaikki pitää olla tarjottimella valmiina kun sä tuut tänne.”*

Yhteistä edellisen ryhmän naisten tarinoille löytyy työn tekemisen korostamisesta suhteessa kumppaniin ja muihin maahanmuuttajiin. Sukupolviero korostava Mirjam totesi kuinka hän, toisin kuin ehkä hänen uusi suomalainen kumppaninsa toivoi, ei muuttanut Suomeen tullakseen kotivaimoksi: *”hän luuli varmaan, että mä vain jään kotiin, että mä oon kotihengittärenä, mutta yks kaks mä menin opiskelemaan”*. Tämä nainen myös teki töitä opintojen ohessa.

Työnteon korostamisen lisäksi suurin osa haastateltavista kuului ammattiliittoon, mikä antaa viitteitä siitä, että se kuuluu hyvän kansalaisen määritelmään nimenomaan Suomessa. Liittoon kuulumisen näyttäytyi melko automaattiselta teolta, mutta yhtä luukuun ottamatta kukaan ei ollut aktiivinen liiton toiminnassa. Muutamissa puheenvuoroissa suhtauduttiin esimiehiin kriittisesti sen suhteen miten he kohtelevat eri etnisyyden edustajia. Tämä antoi viitteitä myös työnteki-

jöiden välisestä solidaarisuudesta. Trine kertoi esimiehestään: *„ minulla ei ole ongelmia hänen kanssaan, mutta näen, ettei kukaan pidä hänestä, hän ei ole reilu, sen vuoksi. Kun lähetetään apukäsiä valkoisille niin hän ei koskaan lähetä [apukäsiä] mustille ihmisille (tarkoittaa työntekijöitä)...jos olet pomo sinun pitäisi olla reilu kaikkia kohtaan, riippumatta oletko musta vai valkoinen.“* Näyttää siltä, että sukupuolittuneet odotukset, toiveet ja näkemykset tasa-arvoisuudesta ohjaavat jonkin verran erityisesti EU-kansalaisten hyvän kansalaisen määritelmää. Seuraavassa tarkastelemme toisen vallitsevan ryhmän puheenvuoroja siivousalalta.

EU- tai ETA-maan ulkopuolelta tuleva mies palvelusektorilla

Siivousalaa ei voida tulkita vain sukupuolen mukaan segregoituneena alana, koska yhä useammin EU- ja ETA- alueiden ulkopuolelta tuleva mies työskentelee tällä alalla. Ruotsissa siivousalaa intersektionaalisuuden näkökulmasta analysoivien tutkijoiden mukaan suurin osa siivoojista on maahanmuuttajanaisia ja alalla työskentelevät miehet ovat Euroopan ulkopuolelta, mikä yhdessä alhaisen koulutustason, vähäisen kielitaidon ja lain tuntemisen kanssa asettaa heidät tähän tiettyyn työmarkkina-asemaan. (Abbasian & Hellgren 2012). Meidän haastateltavamme erosivat hieman ruotsalaisesta tutkimuksesta siinä, että monet olivat tulleet Suomeen opiskelemaan korkeakouluun eli matala koulutustaso ei ollut monilla peruste siivousalalla työskentelylle.

Siivoustyötä kuvastaa yksin tekeminen, paikkattomuus, fyysinen rasittavuus ja osakaisuus. Nämä stressitekijät vaikuttavat jakautuvan siivoussektorilla etnisyyden mukaan epätasaisesti. Euroopan ulkopuolelta tuleva 30-vuotias Suomeen korkeakouluun opiskelemaan tullut Michael kertoi kohtelustaan: *He ovat kaikki kollegoita, mutta siinä on ero. Siinä on ero. Ero on, tiedätkö, sille on sana, mutta en halua käyttää sitä... mutta kun työskentelet vi-*

rolaisten kanssa, tuntuu, että he [virolaiset] ajattelevat: minulla on enemmän oikeus työskennellä täällä“. Tämä miespuolinen siivoja kuvasi tilannetta, jossa hänelle tarjottiin aiemmin virolaisen työntekijän aluetta, mutta josta hänen piti selviytyä lyhyemmässä ajassa. Tämä kuvastaa myös hyvin tilannetta, jossa työntekijät laitetaan kilpailemaan keskenään.

Raija Julkusen (2009, 31) mukaan suomalaiset naiset eivät ole työmarkkinoiden marginaalissa samalla tavoin kuin monessa muussa maassa, vaan työmarkkinoiden ”toisina” ovat usein ryhmät, joiden toiseuttaminen perustuu risteäville eroille sukupuolen kanssa. Maahanmuuttajien työllistämisen ja koulutustoimissa riskinä onkin, että heidät ohjataan sektoreille, jotka ovat jo sukupuolittuneita ja etnisyyden mukaan eriytyneitä (emt. 43; Forsander 2007). Tämä tulee ilmi myös haastateltaviamme ulkomaalaistaustaisten miesten kanssa. Suomeen opiskelemaan saapunut Ray sai ”vain” siivoojanharjoittelupaikan, jonka hänen opettajansa järjesti, vaikka se ei liittynyt millään tavalla miehen korkeakouluopintoihin. Opettaja oli todennut, ettei hänen kielitaidollaan muuta työtä saa. Ryhmähaastatteluun osallistuneella Timillä oli ennen Suomeen tuloa monen vuoden työhistoria asiakaspalvelutyöstä kotimaassaan. Hän tuli Suomeen suomalaisen naisystävän vuoksi ja on toiminut pitkään kokoaikaisena siivoojana ja omaksunut kielen merkitystä korostavan puhettavan yhtenä hyvän kansalaisen määreenä: *”me siirtolaiset, me ketkä tulemme kolmansista maista, tai miksi he sitä kutsuvatkaan, meidän pitäisi ainakin ymmärtää tämä että kieli on se este ja ainakin vähän me tästä syytämme itseämme.“*

Kielitaidon parantamisen ja työnteon välillä näyttää kuitenkin olevan ristiriita. Monet haastateltavista eivät tuntuneet löytävän aikaa kielen opiskelulle. Eräsikin työntekijä kertoi siivoustyön ohella työskentelevänsä sekä mainosten jakajana että henkilökohtaisena avustajana yhteensä kuutena päivänä viikossa. Tämä mies oli tullut Suomeen korkeakouluun, koska täällä ei ole lukukausimak-

suja. Toimeentulo-ongelmien vuoksi hän oli nyt kuitenkin hakemassa työlupaperusteista oleskelulupaa opiskelujen jäätyä töiden vuoksi kesken.

Toinen opiskelemaan tullut afrikkalainen mies Ben, joka oli naimisissa suomalaisen naisen kanssa, korostikin, että Suomessa pitäisi tarjota työpaikkoja korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille: *”Ei meitä tietenkään tuotu tänne, annettu apurahaa, jotta meistä tulee siivoojia... edes hakemamme siivoustyö ei ole hyväksi tulevaisuudellemme. Monet, jotka tulevat opiskelemaan, suurin osa afrikkalaisista tohtorin tai maisterin tutkinnolla, ovat kaikki siivoojia, koska eivät voi saada ammattia vaativaa työtä.”*

Haastatteluhetkellä mies suunnitteli oman yrityksen perustamista ja teki samalla siivoustöitä. Näiden miesten puheenvuoroissa opiskelun ja työn yhteensovittaminen näyttäytyi hankalana yhtälönä osittain juuri oleskelulupajärjestelmän vuoksi. Toisin sanoen kansalaisuuden merkitys korostui näiden haastatteluissa. Tässä aineistossa siivoustyö näyttäytyi monille EU- ja ETA-alueiden ulkopuolelta tuleville opiskelijoille tai muuten kyseisistä maista Suomeen tuleville ainoana mahdollisuutena ansaita toimeentulonsa. Lupakäytänteiden toimeentulorajojen vuoksi tehtävä työ saattaa myös muodostua ”ansaksi” opiskelemaan tulleele niin, että opinnot joudutaan jättämään kesken ja oleskelulupa muuttuu opiskelijaperusteisesta työperusteiseksi.

Johtopäätökset

Tutkimuksemme mukaan maahanmuuttaja, joka työskentelee matalapalkka-alalla tai matalapalkkaisesti, ei välttämättä vastaa sitä kuvaa mikä heistä usein annetaan. Hän ei ole välttämättä kielitaidoton, liittoon kuulumaton ja kouluttamaton henkilö. Matalapalkka-alalla työskentelevien maahanmuuttajien vaihtoehtojen vähäisyys tai syrjintä ei aina selity kielitaidottomuudella tai koulutuksen puutteella vaan alojen ja ihmisryhmien stigmatisoin-

nilla. Forsanderin ja Alitolpan (2000) mukaan vaarana on, että maahanmuuttajat jäävät loukuun matalapalkka-aloille siinäkin tapauksessa, että yksilöillä olisi koulutusta ja resursseja edetä muihin töihin. Myös meidän aineistostamme löytyi viitteitä tähän. Tämä kuvastanee myös yleisiä rakenteellisia muutoksia Suomen työmarkkinoilla.

Työmarkkinat näyttävät vaativan yksilöitä joustavuutta ja ne perustuvat jähmeille sukupuolittuneille rakenteille (Koivunen ym. 2014). Maahanmuuttajien puheenvuoroista ilmenee, että heillä ei välttämättä ole kovin hyviä mahdollisuuksia kouluttaa itseään tai edetä uralla. Nämä jähmeät rakenteet näkyvätkin siinä, että tietyille sektoreille halutaan tietynlaisia maahanmuuttajia (Näre 2013). Tutkimustuloksemme tukee myös Könösen (2015) väitettä siitä, miten siivoustyö yhdessä muiden matalapalkka-alojen määrän ja osa-aikaisten töiden sekä monimutkaisen oleskelulupajärjestelmän kanssa luo EU- ja ETA-alueiden ulkopuolelta tuleville ihmisille erityisen prekaarin, epävarman aseman.

Suomeen pendeloivat virolaiset rakennustyömiehet jäivät heikompaan asemaan verrattuna maahan muuttaneisiin; jälkimmäiset olivat myös valveutuneempia omista oikeuksistaan. Silti myös virolaisten kohdalla liikkuvuuden ja kansalaisuuden yhteenkietoutuminen aiheutti eriarvoistumista. Se, että on EU-kansalainen ja mies, näyttäytyi etuoikeutena suhteessa palvelusektorilla toimivaan tummaihoiseen mieheen. Virolaisten kohdalla myöskään koulutuksen puute ei välttämättä estänyt rakennustyömaalla työskentelyä. Erityisesti palvelusektorin nuorten naisten haastatteluissa taas nousi esille tyytymättömyys työhön – sekä työn sisältöön että työolosuhteisiin. Vanhemman sukupolven edustajat taas olivat melko tyytyväisiä työsuhteisiinsa, vaikka tyytyväisyydessäkin oli eroja. Osalla työntekijöistä oli paljon kritisoitavaa aikaisempien työsuhteidensa työolosuhteista. He olivat kuitenkin pystyneet siirtymään toiseen työsuhteeseen samalla sektorilla. Siinä missä naisten kokemuksiin näytti vaikuttavan iän

ja sukupuolen yhteenkietoutuminen, EU - ja ETA-alueiden ulkopuolelta tulevien miesten työmarkkinakokemuksia näyttää määrittävän erityisesti kansalaisuus. Osa oli joutunut jättämään opiskelun kesken korkeiden elinkustannusten tai monimutkaisen oleskelulupajärjestelmän vuoksi. Vaikka sekä rakennusalan että siivousalan työolosuhteita voidaan kuvata sirpaleisiksi ja epävarmoiksi ylipäätään, määrittävät sukupuoli, ikä, etnisuus ja kansalaisuus sekä näiden yhteisvaikutus maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa eri elämäntilanteissa.

Etsimme yksilön toimijuuteen perustuvaa selitystä sille, miksi maahanmuuttajat suosivat työskentelemään prekaareissa ja omaa koulutusta vastaamattomissa töissä, hyödyntäen Bridget Andersonin ”hyvän kansalaisen” käsitettä. Vaikka EU-kansalaisilla ja EU:n ulkopuolisista maista tulevilla on erilaiset oikeudelliset asemat, molemmissa ryhmissä esiintyi vahvaa työn tekemisen korostamista. EU-alueelta tulleilla työntekijöillä esiintyi myös liberaalia yksilöllisyyttä ja vapautta korostavaa eetosta. Tämä näkyi muun muassa siinä, että tehtiin eroa sosiaaliturvan käyttäjiin, arvostettiin suomalaista työelämää, sekä tehtiin kaikki voitava, jotta voitiin saavuttaa jonkinlainen tasa-arvo suhteessa työnantajaan. Maahanmuuttajataustaiset työntekijät pyrkivät näiden suomalaiseen arvoyhteisöön liitettyjen ominaisuuksien kautta kiinnittymään ”hyvään kansalaisuuteen”.

Väitämme, että maahanmuuttaja- ja siirtolaistaustainen työntekijän kautta voidaan lukea työmarkkinoilla vallitsevia yleisiä eriarvoistumisen tendenssejä. Väitteemme perustuu havaintoihimme toisaalta maahanmuuttajien kulttuurisesta herkkydestä, toisaalta maahanmuuttajatyöntekijöiden syrjinnän pysyvyydestä. Kulttuurisesta herkkydestä esimerkkinä olivat virolaiset rakennusmiehet, jotka tekivät tarkkaa havainnointia rakennustyömailla vallitsevasta diskriminaatiosta. Toisinaan he itse olivat syrjinnän kohteena, toisinaan muualta tulleet. Tämä näkyi myös muutamissa siivousalalla työskentelevien haastatteluisissa. He pyrkivät ylittämään

toiseuttamista aiheuttavia ”kulttuurisia siltoja” (ks. Lamont & Aksartova 2002) nostamalla esille kovaa työmoraaliaan ja Suomeen sitoutumisen astettaan sekä korostamalla samankaltaisuuttaan kantaväestön kanssa suhteessa oletettuihin Suomeen sosiaaliturvan perässä tulleisiin ihmisiin.

Työmarkkinoita näyttää määrittävän kyvyttömyys tarjota erityisesti nuorille maahanmuuttajille koulutusta vastaavaa työtä, mikä näkyy erityisesti EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien miesten sekä nuorten EU-kansalaisten naisten haastatteluisissa. Kansalaisuuden ja rodun sekä etnisyyden perusteella valikoituvat työntekijät näyttävät olevan haluttuja työntekijöitä tietyillä sektoreilla, mikä luo umpikujia näillä työskentelevien työntekijöiden urapoluille. Maahanmuuttajia voidaan näin tarkastella osallisena jatkuvaan työmarkkinoiden rakennemuutosta (Anderson 2013, 72): heidän tilanteensa ja havaintonsa piirtävät kuvaa työmarkkinoista, jossa työvoiman tarjonnalle perustuva politiikka ei toimi jatkuvassa kilpailutustilanteessa erityisen hyvin maahanmuuttajien työmarkkina-aseman parantamiseksi. Myöskään työllistämisen kautta yhteiskuntaan kotiutuminen ei välttämättä toteudu, jos elämän muita ulottuvuuksia ei oteta enemmän huomioon. Haastateltavamme eivät ole työpaikan lisäksi – jos ovat sielläkään – välttämättä missään tekemisissä suomalaisten kanssa. Monet eivät osallistuneet järjestötoimintaan muutamaa ammattiliittoaktiivia lukuun ottamatta. Erityisesti nuoret ovatkin valmiita muuttamaan pois maasta, jos oman alan töitä ei löydy.

Osa haastateltavistamme oli asunut Suomessa verrattain lyhyen ajan. Tulemme tekemään jatko-haastatteluita, jotka kertovat mihin suuntaan maahanmuuttajien työtilanne on edennyt pidemmällä aikavälillä. Laadullinen aineistomme ei anna oikeutta pitkälle meneviin yleistyksiin. Määrällisen ja laadullisen aineiston käyttäminen rinnakkain olisi jatkossa tärkeää, jotta voisimme laadullisen aineistosta nousevien mahdollisten uusien ero-

jen kautta testata niitä muuttujia ja kategorioita, joita käytetään tutkittaessa työmarkkinoiden sukupuolisuutta tai lohkoutumista. Sukupuolen kategoria yksin ei välttämättä kerro vielä eriarvoistumisesta tietyillä sektoreilla. Siksi tarvitaan intersektionaalista analyysia. Analyysissamme vähemmälle huomiolle jäivät muut kategoriat, kuten luokka ja erilaisten etuoikeuksien pohtiminen. Valkoisuus, eurooppalaisuus ja näiden yhdistäminen sukupuoleen tuo esille uusia ulottuvuuksia maahanmuuttajien elämäntarinoista, joita tulemme pohtimaan enemmän seuraavissa teksteis-

sä. Myös intersektionaalisen analyysin liittäminen työvoima - ja talouspoliittiseen kontekstiin mahdollistaisi rakenteellisen intersektionaalisuuden pohtimisen pidemmälle kuin mitä tässä artikkelissa teimme.

* * *

Kiitämme erityisesti haastateltaviamme ja teemanumeron toimituskuntaa.

Tutkimus on osa prof. Nathan Lillien johtamaa, Suomen Akatemian rahoittamaa *Työmarkkinakansalaisuus ja työvoiman liikkuvuus EU:ssa -projektiä* (projektinro 265572).

Kirjallisuus

- Ahtiainen, L. (2015) Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa vuonna 2013. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja Yrittäjyys 52/2015 https://www.tem.fi/files/43417/TEMjul_52_2015_web_10072015.pdf
- Abbasian, S. & Hellgren, C. (2012) Working Conditions for Female and Immigrant Cleaners in Stockholm County – An Intersectional Approach. *Nordic Journal of Working Life Studies* 2 (3), 161–181.
- Alberti, G., Holgate, J. & Tapia, M. (2013). Organising migrants as workers as migrant workers? Intersectionality, trade unions and precarious work. *The International Journal of Human Resource Management* 24(22), 4132–4148.
- Alho, R. (2012) Rakennusliiton ja palvelualojen ammattiliiton maahanmuutto- ja maahanmuuttajastrategiat. *Työelämän tutkimus* 10 (1), 38–54
- Alho, R. (2013) Trade Union Responses to Transnational Labour Mobility in the Finnish-Estonian Context. *Nordic Journal of Working Life Studies* 3(3), 133–153.
- Anderson, B. (2013) *Us and them. The Dangerous Politic of Immigration Controls*. Oxford Press. UK.
- Anttila, A. & Hannula, T. (2013) Siivouspalvelualan yritykset. *Selvitys* 10/2013. Verohallinto.
- Browne, I. & Misra, J. (2003) The Intersection of Gender and Race in the Labor Market. *Annual Review of Sociology*, 29, 487–513.
- Crenshaw, K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Christensen A.-D. & Qvortrup Jensen, S. (2012) Doing Intersectional Analysis: Methodological Implications for Qualitative Research. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 20 (2), 109–125.
- Doeringer, P. B. & Piore, M. J. (1971) *Internal Labor Markets and Manpower Analysis*. London: M. E. Sharpe, Inc.
- Forsander, A. (2008) Työmarkkinajärjestöt rakennusalan portinvartijoina. Teoksessa M. Helander (toim.) *Going Global. Ay-liikkeen menestysresepti globaalissa ajassa?* Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 331–360.
- Forsander, A. (2007) Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007, 312–334.
- Forsander, A. (2001) *Maahanmuuttajat ja työllistyminen. Suomi maahanmuuttomaana*. Julkaisussa: *Maahanmuuttaja kahden kulttuurin välissä*. Hakapaino Oy, Helsinki, 53–65. Haettu 1.8.2015. <http://www.eurocult.fi/julkaisut/Maahanmuuttaja-kahden-kulttuurin-valissa-2000.pdf>.
- Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000) *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto - kei-*

- tä, miten ja minne? Tutkimusraportti. Työhallinnon julkaisu nro 242. Väestöliitto, väestöntutkimuslaitos. Haettu 21.8.2015. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj242.pdf
- Hirvonen, H. (2014) *Habitus and care-investigating welfare service workers' agency*. Publications of University of Jyväskylä. Access: <http://hdl.handle.net/123456789/43315>
- Hudson, K. (2007) 'The new labour market segmentation: Labour market dualism in the new economy'. *Social Science Research* 36(1), 286–312.
- Jakobson M-L., Järvinen-Alenius, P., Pitkänen, P., Rutsoo, R., Keski-Hirvelä, E. & Kalev, L. (2012) The Emergence of Estonian–Finnish Transnational Space. Teoksessa P. Pitkänen, A. İçduygu & D. Sert (toim.) *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Springer, 159–205
- Jakonen, M. (2014). Uusi työ ja prekarisaatio: Työn muutosten vaikutukset suomalaisen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen. *Tiede ja edistys* 39 (4), 287–320.
- Jakonen, M., & Jokinen, E. (2011). Nainen lähtee, nainen jää. Teoksessa E. Jokinen, J. Könönen, J. Venäläinen & J. Vähämäki (toim.) *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki, Finland: Tutkijaliitto, 43–70.
- "Jopa puolet pääkaupunkiseudun siivoojista maahanmuuttajia". Helsingin Sanomat 10.3.2013. Luettu 10.5.2015
- Julkunen, R. (2010) *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. (2009) *Työelämän tasa-arvopoliittikka*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H., & Kantola, J. (2012). Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus - Kvinnoforskning*, 25(4), 16–27.
- Koivunen, T., Otonkorpi-Lehtoranta, K., & Ylöstalo, H. (2014) *Sukupuolittuneen työn muutos ja pysyvyys*. *Työelämän tutkimus* 12(3), 209–210.
- Könönen, J. (2015) *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 93.
- Kyhä, H. (2011) *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla*. Tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja. Turku 2011. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4784-3>. Haettu 30.8.2015
- Lamont, M. & Aksartova, S. (2002) 'Ordinary Cosmopolitanisms: Strategies for Bridging Racial Boundaries among Working-Class Men', *Theory, Culture & Society* 19(4), 1–25.
- Lillie, N. & Sippola, M. (2010) *Edunvalvonnan ongelmat Olkiluoto 3 -rakennustyömaalla*. *Sosiologia* 2/2010, 97–111.
- Lillie, N. & Sippola, M. (2011) *National unions and transnational workers: the case of Olkiluoto 3, Finland*. *Work, Employment and Society* 25(2), 292–308.
- Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet: haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 7–19.
- MacKenzie, R. Forde, C. (2009) *The rhetoric of the 'good worker' versus the realities of employers' use and the experiences of migrant workers*. *Work, Employment and Society* 23(1), 142–159.
- McCall, L. (2005) *The complexity of intersectionality*. *Signs: Journals of Women in Culture and Society* 30 (3), 1771–1800
- Mrozowicki, A. (2012) *Coping with Social Change. Life Strategies of workers in Poland's New Capitalism*. Leuven University Press.
- Mulinari, P. & Selberg, R. (2013) *Intersectional Directions in Working Life Research —a Proposal*. *Nordic Journal of Working Life Studies* 3(3), 81–98.
- Myrskylä, P. (2013) *Hyvin koulutetuilla naisilla ja miehillä pitkä työura*. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) *Työ, talous ja tasa-arvo*. Helsinki: Tilastokeskus. 17–41. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf.
- Myrskylä, P. ja Pyykkönen, T. (2015) *Tulevaisuuden tekijät*. Suomi ei pärjää ilman maahanmuuttajia. EVA Analyysi. No 42. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/01/Tulevaisuuden-tekij%C3%A4t.pdf>. Haettu 21.8.2015
- Nash, J. C. (2008) *Re-thinking intersectionality*. *Feminist Review* 89, 1–15.
- Nätti, J. (1989) *Työmarkkinoiden lohkoutuminen. Segmentaatioteoriat, Suomen työmarkkinat ja yritysten työvoimastrategiat*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research (68).
- Näre, L. (2013). *Ideal workers and suspects. Employers' Politics of Recognition and the Migrant*

- Division of Care Labour in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*. 3(2), 72–81.
- Piore, M. J. (1979) *Birds of Passage: Migrant labor and Industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Edita Prima. Haettu 15.10.2015
- Riemann, G. (2003) 'A Joint Project Against the Backdrop of a Research Tradition: An Introduction to "Doing Biographical Research"', *Forum: Qualitative Social Research* 4(3), Art. 18, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0303185>.
- Rosenthal, G. (1993) *Reconstruction of Life Stories, The narrative study of lives* 1(1), 59–91.
- Sippola, M. (2012) *The Restructuring of the Nordic Labour Process and the Variegated Status of Workers in the Labour Market. Competition and Change* 16(3), 243–260.
- Walby, S., Amstrong J. & Strid, S. (2012) *Intersectionality: Multiple Inequalities in Social Theory. Sociology* 46(2), 224–240.

II

RIVIJÄSENESTÄ AMMATTILIITTOAKTIIVIKSI: ULKOMAALAISTAUSTAISTEN TYÖNTEKIJÖIDEN OSALLISUUS AMMATTILIITOISSA

Laura Mankki ja Markku Sippola 2021

Työntekijän osallisuus: mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan.
Toim. Pauli Kettunen, 74–98.

Reproduced with kind permission by Gaudeamus.

**RIVIJÄSENESTÄ
AMMATTILIITTOAKTIIVIKSI
Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden
osallisuus ammattiliitoissa**

LAURA MANKKI & MARKKU SIPPOLA

Vuosi 2006 oli Euroopan unionin (EU) julistama työntekijöiden liikkuvuuden teemavuosi. Tuolloin myös päättyi siirtymäaika, jona Suomi oli rajoittanut Virosta ja muista uusista EU-maista tulevien työntekijöiden pääsyä Suomen työmarkkinoille. Suomessa ryhdyttiin puhumaan työperäisestä maahanmuutosta.¹ Työperäinen maahanmuutto nähdään ratkaisuna useisiin hyvinvointivaltion ongelmiin kuten väestön ikääntymiseen ja työntekijäpulaan. Vähemmän on kuitenkin pohdittu, millaisia mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisella työntekijällä on osallistua esimerkiksi ammattiliiton toimintaan.

Myös Suomessa palkansaajien järjestäytyminen on vähentynyt viimeisten kahden vuosikymmenen aikana². Kansainvälisessä vertailussa järjestäytymisaste on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa edelleen korkea, samoin työehtosopimusten kattavuus ja ammattiliittojen edustus työpaikoilla³. Toimialoittain järjestäytymisessä on kuitenkin suuria eroja. Palkansaajien järjestäytymisaste yksityisillä palvelualoilla oli vuonna 2017 vain 48 prosenttia, julkisissa palveluissa 73 ja teollisuudessa 72 prosenttia. Yhä useampi eli noin viidennes kuuluu ammattiliitoista riippumattomaan Yleiseen työttömyyskassaan (YTK).⁴

Poliittisessa kielenkäytössä ovat vahvistuneet työväenliikkeen perinteisten arvojen kuten solidaarisuuden sijaan puhutavat, jotka saavat ulkomaalaistaustaiset työntekijät tuntemaan itsensä toisarvoisiksi. Heidät saatetaan esittää palkkojen ja työehtojen heikentäjinä ja hyvinvointivaltion tukien väärinkäyttäjinä. Tällä tavoin maahanmuuttoa vastustavat tahot ovat pyrkineet ottamaan haltuun hyvinvointivaltioretoriikkaa.⁵ Vaikka edellä mainituissa puhetavoissa ei välttämättä pyritä ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden

suoranaiseen alistamiseen, niissä esitetään kuitenkin oletuksia kansallisesta yhtenäisyydestä, jonka uhkaksi tai ongelmaksi jokin ulkoinen ryhmä nimetään⁶.

Työntekijöitä asetetaan hierarkkisiin järjestyksiin monella tavalla. Edellä kuvatulla hyvinvointinationalismilla⁷ rakennetaan hierarkioita Suomessa syntyneiden ja ulkomaalaisten työntekijäryhmien välille. Ulkomaalaisten työntekijöiden välille muodostuvat erot taas rakentuvat rakenteellisten tekijöiden kuten kansalaisuuden, sukupuolen ja etnisen taustan yhteisvaikutuksista⁸. Tämän lisäksi myös oleskelulupajärjestelmä asettaa työntekijöitä eriarvoiseen asemaan tuottaen tilapäisissä tai epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevää niin sanottua prekaaria työvoimaa⁹. Euroopan unionin ja Euroopan talousalue ETAn ulkopuolelta tulevien työntekijöiden neuvottelu- asema työnantajaan nähden on usein heikompi kuin EU-kansalaisella. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että työperusteisella oleskeluluvalla olevan henkilön tulee poistua Suomesta oleskeluoikeuden päättyttyä, jos työsuhdetta ei ole. Myös alan vaihtaminen edellyttää uuden oleskeluluvan hakemista, sillä työperusteinen lupa haetaan tietylle ammattialalle.

Ulkomaalaisen työvoiman sääntelystä huolimatta Suomen työmarkkinat ovat yhä enemmän riippuvaisia ulkomaalaistaustaisista työntekijöistä. Näin on hoiva-alan lisäksi rakentamisen ja siivouksen kaltaisilla paljon työvoimaa tarvitsevilla aloilla. Erityisesti EU-maiden ulkopuolelta tulevat miehet ja naiset työllistyvät ainakin työuransa alkuvaiheessa naisennemmistöisenä pidettyihin matalapalkkatöihin kuten siivoojiksi. Rakennusalalle taas ovat työllistyneet erityisesti virolaiset miestyöntekijät. Toimialojen sukupuolituneet ja etnistyneet jaot näkyvät myös ammattiliittojen jäsenistössä. Esimerkiksi rakennusalan ja yksityisten palvelujen ammattiliittojen jäsenistössä virolaisten osuus on suuri muista maista tulleisiin verrattuna.¹⁰

Ulkomaalaistaustaisen työntekijöiden ammattiliittojäsenyyttä ja suhtautumista ammattiliittoihin on tutkittu vain vähän. Lähinnä virolaisten ja venäjänkielisten kokemuksia tutkittaessa on osoittautunut, että liittoon kuluutaan työttömyyden tai muiden ongelmien varalta. Heillä oli sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Myönteiset kuvaukset liittyivät taloudellisen turvan kokemuksiin ja kielteiset ulossulkemiseen, ammattitaidon vähättyyn, kiusaamiseen ja tiedon pimittämiseen.¹¹

Suomalaisessa työmarkkinamallissa ammattiliitoilla on ollut suuri rooli ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden työmarkkinoille pääsyn sääntelyssä. Ulkomaalaistaustaisia työllistävien alojen työntekijäjärjestöille kuten Palvelu- alojen ammattiliitolle (PAM) ja Rakennusliitolle maahanmuutto on ollut

ristiriitainen kysymys. Molemmat liitot ovat pyrkineet edistämään ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden järjestäytymistä, ja toisaalta ne ovat puolustaneet EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta tulevien työntekijöiden maahan pääsyn rajoittamista vetoamalla taloudelliseen kansalliseen etuun.¹²

Ammattiliittojen keskusjärjestön SAK:n epäluulo ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden määrän yhtäkkistä kasvua ja siitä aiheutuvia mahdollisia ongelmia kohtaan tuli esille 2000-luvun alussa, kun EU-jäsenyys oli avautumassa virolaisille. SAK ajoi aktiivisesti siirtymäaikaa Virossa ja muista vuonna 2004 EU:hun liittyneistä maista tuleville työntekijöille. Vuosina 2004–2006 rajattiin työntekijöiden liikkuvuutta. Yhtenä syynä pelkoon oli palkkojen polkemisen ohella virolaisten alhainen ay-järjestäytyneisyys.¹³

Ammattiliitoilla on ollut ongelmia jäsenmääränsä säilyttämisessä ja uusien jäsenten hankkimisessa jo ennen ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden määrän kasvua. Taustalla on ollut usean kehityssuunnan yhteisvaikutus: heikosti järjestäytyneen yksityisen palvelualan kasvu, työehtosopimusneuvottelujen hajautuminen, alihankinnan lisääntyminen ja pienyritysten määrän kasvu¹⁴. Nämä muutokset asettavat uuteen valoon solidaarisuuteen ja kollektiivisuuteen perustuvan kansallisen luokkapolitiikan – oman erityisasemansa työläisten luokan puolustajana – jolle ammattiliitot ovat aikaisemmin perustaneet aatteensa. Kollektiivisuudella tarkoitamme sellaista ajatusta ammattiliittojäsenyydestä, jossa jäsenten ajatellaan muodostavan jonkinlaisen yhteisön.

Työmarkkinasuhteita määrittävät myös sukupuolittuneet järjestykset. Sukupuolittuneista luokkasuhteista voidaan puhua esimerkiksi siinä mielessä, että ammattiliittojen historiaa ja toimintaa leimaa ajatus edunvalvonnasta, joka pohjautuu hegemonisen maskuliinisuuden ideaaliin.¹⁵ Analyysimme ammentaa tämän oletuksen mukaisesta tavasta ymmärtää sukupuolittuneita luokkasuhteita sekä naisten asemaa ammattiliittojen historiassa ”järjestäytyneenä ulkopuolena”¹⁶. Tarkastelemme, kuinka kansallinen luokkapolitiikka ja sukupuolittuneet oletukset ilmenevät ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden haastattelupuheessa heidän ammattiliitto-osallisuuttaan mahdollistavina ja rajoittavina tekijöinä.

Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden haastattelut ilmentävät prekariisaatiosta aiheutuvia yleisiä muutoksia työmarkkinoissa ja maahanmuuttopolitiikan erityispiirteiden vaikutuksia työntekijöihin. Haastattelut myös kertovat työmarkkinoiden yksilöllisyyden korostuksesta. Ammattiliitot ovat etsineet keinoja, joilla voisi purkaa työmarkkinoiden muutosten mukanaan tuomaa uusliberalistista yksilöllisyyden eetosta ja rakentaa uudenlaista kollektiivista toimijuutta¹⁷. Tämän perusteella arvioimme, millaisia

mahdollisuuksia ammattiliitoilla on vastata tähän eetokseen, jossa työntekijät laitetaan kilpailemaan kantasuomalaisia ja toisiaan vastaan.

LUOKKAKOMPROMISSI, SUKUPUOLITTUNEET TYÖMARKKINAT JA SOLIDAARISUUDEN EDELLYTYKSET

Esittelemme seuraavaksi käsitteellisen viitekehiksemme, jossa tarkastelemme ammattiyhdistysliikkeen taustalla vaikuttavaa kansallista luokkapolitiikkaa, työmarkkinasuhteiden sukupuolittuneisuutta sekä työn yksilöllistymiseen liittyviä työmarkkinamuutoksia.*

Työperäinen maahanmuutto muovaa työmarkkinoita, ja tähän dynamiikkaan ammattiliitot vastaavat erilaisin taktiikoin ja strategioin¹⁸. Yleensä liitot ovat tukeneet työperäistä maahanmuuttoa¹⁹. Ne ovat ainakin virallisesti tukeneet ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä mutta sulkeneet ulos ne työntekijät, joilla ei ole oleskelulupaa Suomessa²⁰. Toisaalta ammattiliitoilla on ollut vaikeuksia ajaa niiden työntekijöiden etua, jotka työskentelevät ylijarjaisissa työsuhteissa. Toisin kuin EU:n sisällä sujuvasti liikkuvat yritykset ja työntekijät ammattiliitot eivät ole pystyneet toimimaan riittävän tehokkaasti kansainvälisten työntekijöiden edunvalvonnan puolesta²¹.

Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuuden kokemuksiin ammattiliitoissa vaikuttaa useita piirteitä. Olemme teemoitelleet nämä piirteet seuraavasti: historiallisessa kompromississa muotoutunut kansallinen työmarkkinamalli, sukupuolittuneet työmarkkinat sekä solidaarisuuden edellytykset prekaarissa työelämässä.

TYÖMARKKINAMALLI JA KANSALLINEN LUOKKAKOMPROMISSI. Kansallista ammattiyhdistysaktiivisuutta on selitetty erityisesti sen kautta, millainen ymmärrys työntekijällä on kansallisen luokkakompromissin luonteesta²². Lähtökohdiana maahanmuuttajien suhtautumisessa ammattiliittoihin on se, että he eivät omaksu kansallista luokkaidentiteettiä, jonka perustalle rakennettiin vuosikymmenien aikana pääoman ja työvoiman välinen kansallinen luokkakompromissi.

Luokkakompromississa tunnustetaan ristiriitaisten erityisintressien olemassaolo eikä edellytetä sitoutumista ennalta annettuun yleiseen intressiin

* Jaottelussa tulemme lähelle rakenteellisen intersektionaalisuuden analyysiä. Siinä tarkastellaan ihmisten yhteiskunnallista asemaa sukupuolittuneisuuden, rodullistamisen ja luokkajaon kaltaisten rakenteiden kietoutuessa yhteen. Ks. esim. Crenshaw 1994.

kuten konsensuksessa²³. Tämä ajattelu juontuu 1930-luvun skandinaaviseen luokkakompromissiin, johon kuuluivat sosiaalidemokraattien ja agraaripuolueiden poliittiset liittoumat sekä työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimuskäytännön vahvistuminen (tosin Suomessa vasta toisen maailmansodan jälkeen)²⁴. Luokkakompromissiin kuului työmarkkinoiden *osapuolisymmetria* eli jonkinlainen tasapaino sekä usko kilpailevien etujen ”hyvään kehään”, mikä toimi edellytyksenä taloudelliselle kasvulle, yhteiskunnalliselle tasarvolle ja demokratian laajentumiselle yhteiskunnassa.

Ammattiliittojen tehtävänä on ollut tasoittaa työntekijöiden ja työnantajien välistä epäsymmetriaa työmarkkinoilla. Tätä periaatetta kutsutaan pariteettiperiaatteeksi. Pariteettiajattelu on yhä ideologinen perusta suomalaiselle työmarkkinaosapuolten väliselle sopimusautonomialle, jossa työehdoista voidaan sopia melko laajasti niin, ettei esimerkiksi valtio tai muu taho puutu asiaan²⁵.

Kansallinen luokkakompromissi liittyy läheisesti siihen rooliin, jonka ammattijärjestöt ovat saaneet pohjoismaisessa yhteiskunnassa. Osapuolisymmetria nivoutuu työmarkkinaosapuolten suhteeseen, ja sillä on myös poliittisten puolueiden tuki. Tämän ansiosta ammattiliitot alettiin hyväksyä työnantajajärjestöjen vahvaksi neuvotteluosapuoleksi²⁶. Tämän kehityksen huipentuessa 1970-luvulla ammattiliittoja saatettiin jopa pitää yleisten etujen puolustajina vastustettaessa työnantajapuolen erityisiä, muun muassa kilpailun vapautta puolustavia intressejä²⁷.

Pohjoismaisen työmarkkinamallin kehityksessä luokkakompromissi saavutti ehkä edistyneimmän muotonsa niin sanotussa taloudellisessa tai teollisessa demokratiassa. Kun parlamentaarisen demokratian tavoitteet oli tyydyttävästi saavutettu, pohjoismaisen sosiaalidemokratian piirissä vahvistuivat pyrkimykset ottaa uusia askeleita yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa demokratiassa vahvistamalla tuotantovälineiden yhteisomistusta ja työntekijöiden päätösvaltaa yrityksissä²⁸. 1960- ja 1970-luvulla asiasta käytiin keskusteluja ja joitain kokeiluja tähän suuntaan tehtiin, mutta päämäärät jäivät suurelta osin tavoittamatta.

Erityisesti 1970-luvulla suomalaiset työntekijät liittyivät sankoin joukoin yhteiskunnalliselta vallaltaan kasvaviin ammattiliittoihin. Näin syntyi osallisuutta ammattiliittojen yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttamiseen muun muassa lakkoliikehdinnän ja puoluepolitiikan kautta. Ammatillisen järjestäytymisen kultakauden (1970–1980-lukujen) jälkeisten sukupolvien ammattiliittosidonnaisuus on ollut paljon välineellisempää²⁹. Jäsenyyden ensimmäisten vuosien kokemuksilla on suuri vaikutus myöhempään

ammattiliittojäsenyyteen, joten liittojen olisi erityisen tärkeää panostaa tuoreiden jäsenten mielikuviin.³⁰ Liittojen tulisi ottaa huomioon, että muualta Suomeen tulevat eivät ole vain työmarkkinoiden kasvava ”ryhmä” – ja siksi tärkeä jäsenhankinnan kohde – vaan liittojen tulisi myös tarjota heille myönteisiä kokemuksia jäsenyyden alkuvuosina.

Merkitystä on myös sillä, ketkä luetaan kuuluviksi kansalliseen luokkakompromissiin. Vaikka ”meistä” puhuminen on ollut muodissa suomalaisissa työmarkkinasuhteissa³¹, todellisuudessa ay-johtajat puolustavat ja tukevat pääasiassa ydintyövoiman (tai aktiivien) asiaa. Ylirajainen liikkuvuus on edistänyt työväenluokan jakoa globaaliin työväestön ”eliittiin”, ”voittajiin”, ydintyöntekijöihin, matalapalkkatyöntekijöihin ja marginalisoituun työvoimaan.³²

Matalapalkka-aloilla työskentelevien ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden asemaa työmarkkinoilla heikentää myös se, että heidän järjestäytymisasteensa on pieni Suomessa syntyneisiin verrattuna³³. Tälle löytyy selityksiä työmarkkinoilla vallitsevasta etnisestä syrjinnästä ja ammattiliittojen suomalaisia jäseniä suosivasta rakenteesta³⁴. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että ay-toiminnan toimintatavat vahvistavat kuvaa enemmistön kieltä puhuvien valkoisten miesten etuja ajavista ammattiliitoista³⁵, mikä vähentää muiden ryhmien tai yksilöiden kiinnostusta toimintaan ja saattaa samalla täyttää ”kulttuurisen sovinismin” tunnuspiirteet³⁶.

TYÖMARKKINASUHTEIDEN SUKUPUOLITTUNEISUUS. Suomelle tyypillistä on ollut naisten korkea työllisyysaste ja vahva alakohtainen sukupuolittuneisuus³⁷. Naisten järjestäytymisaste on ollut korkea, eikä täällä ole samanaista naisten ammattiliitoista ulossulkemisen historiaa kuten monilla muilla mailla³⁸. Pohjoismaat muodostavat poikkeuksen naisten ammattiliittojäsenyydessä. Suomessa naiset päätyvät useammin liittojen jäseniksi kuin miehet, vaikka suuria alakohtaisia eroja löytyy³⁹. Tässä yhteydessä ammattiliitot ymmärretään sukupuolittuneina työmarkkinainstituutioina. Toisin sanoen luokkasuhteiden uusintamisen lisäksi työmarkkinoita voidaan tarkastella sukupuolittuneina luokkasuhteina, joiden kautta myös sukupuolten välisiä suhteita uusinnetaan ja asetetaan kyseenalaisiksi⁴⁰.

Ammattiliittojen rooli sukupuolten palkkapolitiikassa on näkynyt Suomessa monella lailla. Naisten ja miesten palkat määritettiin aikaisemmin avoimesti erisuuruiseksi kuten vuoden 1945 palkkasäännöstelypäätöksessä. Vaikka tällaisesta menettelystä luovuttiin Kansainvälisen työjärjestö ILO:n samapalkkaisuussopimuksen ratifiointiin (1963) mennessä, sillä on luultavasti ollut vaikutusta siihen, että naisennemistöiset alat ovat jääneet palkkakuoppaan.⁴¹

Ammattiliittojen historiasta nouseva käsitys naisista ”järjestäytyneenä ulkopuolena”⁴² toimii vaikutteena analyysille, jossa tarkastelemme ammattiliittoon järjestäytyneiden ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden asemaa. Esimerkiksi PAMia ja Rakennusliittoa vertaileva tutkimus on osoittanut, että liittojen tavat hankkia jäsenikseen ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä tuottavat erityyppistä osallisuutta eri aloille⁴³. Naisvaltaisen yksityisen palvelualan järjestäytyminen perustuu Suomessa *universalismiin*. Tässä yhteydessä se tarkoittaa sitä, ettei ulkomaalaistaustaisille työntekijöille ole omia ammattiosastoja⁴⁴. Miesvaltaisella rakennusalalla ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden järjestäytyminen on keskittynyt pääasiassa pääkaupunkiseudulle. Rakennusliitolla on pääkaupunkiseudulla oma maahanmuuttajia varten perustettu ammattiosasto, johon on palkattu toimitsijoita hoitamaan erityisesti virolaisten työntekijöiden jäsenasioita.

Ammattiliitot tuottavat, toistavat ja kyseenalaistavat politiikan ja talouden rakenteiden kulttuurisia sääntöjä, jotka tulevat esille ammattiliittotoimijoiden edunvalvontatyössä ja vuorovaikutuksessa jäsenistön, työnantajien ja muiden työntekijöiden kesken.⁴⁵ Sukupuolittuneina ja kansallisina institutioina ne osaltaan muokkaavat myös ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden ammattiliitto-osallisuutta.

Naisten korkeasta järjestäytymisasteesta huolimatta ammattiliitoissa on vallinnut hegemonista edunvalvontamaskuliinisuutta, jolla tarkoitetaan erityisesti miesten ay-toimintaan liitettyä kovaa ja peräänantamatonta edunvalvontaa. Erityisesti työväenluokkaisten miesten harjoittamaan edunvalvontaan on yhdistetty taistelunhaluinen toiminta ja ajatus vahvasta kollektiivisuudesta. Tällaista edunvalvontaa vasten naisvaltaisten alojen naistapaiseksi mielletty ay-toiminta on katsottu heikoksi.⁴⁶ Toisaalta suomalaisessa miestutkimuksessa on purettu jo melko pitkään yhdenmukaista kuvaa ”kovan työnteon ympärille rakentuvasta suomalaismiehestä”⁴⁷. Nykyisessä globaalissa taloudessa ymmärrys maskuliinisuuden eri muodoista ja siten mahdollisesti myös ay-liikkeeseen liitetystä maskuliinisuudesta monimuotoistuu.

Naisenemmistöisten alojen hegemonisen maskuliinisen edunvalvonnan puuttumisen lisäksi naisten järjestäytymisen heikkoutta on selitetty sillä, että he työskentelevät miehiä useammin osa-aikaisissa työsuhteissa ja yksityisillä palvelualoilla, joissa työntekijöiden vaihtuvuus on nopeaa.⁴⁸ Suomessa ulkomaalaistaustaisilla työntekijöillä on tällaisia työsuhteita esimerkiksi siivousalalla. Toisaalta ongelmana eivät ole pelkästään heikot palkat ja työehdot vaan epätasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua työmarkkinoille. Naisten

on ajateltu jäävän loukkuun naistyön ghettoihin ilman ammattiliittojen mahdollisuutta parantaa työn tekemisen ehtoja⁴⁹.

Naisenemmistöisistä aloista hoitoalan ammattiliitot ovat pitkään taistelleet esimerkiksi hoitajien palkankorotusten puolesta, mutta laihoin tuloksin. Syynä on pidetty Suomen työmarkkinasuhteille ominaisen korporatismiin sisään rakentunutta sukupuolijärjestystä, joka uusintaa naisvaltaisten ja miesvaltaisten alojen palkkaeroja⁵⁰. Myös naistyöntekijöiden rooli näkyy usein melko ristiriitaisena työtaistelujen tarkoituksperiin nähden. Esimerkiksi vuoden 2007 sairaanhoitajien työtaistelussa tiedotusvälineet esittivät työtaisteluun osallistuneiden naisten aktivismin sankarillisena tekona julkisen sektorin hoivan laadun parantamiseksi, mutta toisaalta se nähtiin potilasturvaa uhkaavana moraalittomana käyttäytymisenä⁵¹. Julkisen sektorin siivoojien ja keittäjien mielenilmauksen uutisoinnissa taas korostui työntekijöiden työolojen sijaan ruokahuollon turvaaminen⁵². Palvelualojen edunvalvonta esittää usein heikkona, jos sitä vertaa teollistumisen ajan hegemonisen maskuliiniseen edunvalvontaan⁵³. Tällainen asetelma kuitenkin peittää palvelualojen naistyöntekijöiden aktivismin ja miesvaltaisilla aloilla sellaisen toiminnan, joka ei määrity toiminnaksi karskin maskuliinisen mallin mukaisesti.

Edunvalvontaa ja sukupuolta on käsitteellistetty sukupuolitapaisuuden käsitteellä, jota hyödynämme myös tässä tekstissä⁵⁴. Sukupuolitapaisuudella tarkoitetaan sitä, että puhuvat ja toimintamallit rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti viittaamaan nais- tai miestapaisuuksiin. Tapaisuuden käsitteellä otetaan eroa ajatukseen sukupuolittuneesta toiminnasta luonnollisena⁵⁵.

Tulkitsemme sukupuolitapaisuuden käsitettä niin, että analysoimme sen kietoutuvan myös maahanmuuttajuuteen. Siinä missä sukupuolitapaisuuden käsite tuo esiin luonnollistettuja oletuksia sukupuolesta, maahanmuuttajataustaisten henkilöiden järjestäytymiseen liittyy luonnollistamisen sijaan enemmänkin kulttuurisia oletuksia ulkomaalaisista. Usein maahanmuuttajataustaisten matalaa järjestäytymisastetta selitetään sillä, että he eivät taustansa vuoksi tunne suomalaista ammattiliittojärjestelmää. Tässä asetelmassa rakentuu ajatus suomalaisesta ammattiliittojärjestelmästä tavoiteltavana ihanteena ja toisaalta ulkopuolisista ja tietämättömistä maahanmuuttajista, joiden tulee integroitua tähän malliin oppimalla sen käytännöt.

SOLIDAARISUUDEN EDELLYTYKSET PREKAARISSA TYÖELÄMÄSSÄ. Monet ulkomaalaistaustaiset työntekijät ovat prekaarissa asemassa ainakin jossakin vaiheessa työuraansa. EU-maiden ulkopuolelta tulevien työntekijöiden elämä

on epävarmaa oleskelulupien asettamien rajoitusten vuoksi. Epävarmuutta aiheuttaa myös riittämätön toimeentulo ja määräaikaiset työsopimukset

Taistelevalla eli poliittisella solidaarisuudella tarkoitetaan kollektiivista toimijuutta tai toimintaa. Työntekijöiden välistä solidaarisuutta on luotu suhteessa työnantajaan, muihin työntekijöihin sekä materiaaliin oloihin kuten aikaan ja paikkaan. Työntekijöiden välisen solidaarisuuden rakentaminen onkin muuttunut hankalaksi, kun työ on irrottautunut yhä useammin yhdestä paikasta ja yhdestä työnantajasta.⁵⁶ Myös työnantajaan liittyvät, riippuvuus-suhteita luovat hallinnan mekanismit, kuten työperäinen oleskelulupa, voivat vaikeuttaa taistelevan solidaarisuuden rakentamista työntekijöiden välille.

Myös fyysisillä työtiloilla – materiaalisilla oloilla – on merkitystä yhteisöllisyyden ja solidaarisuuden rakentumiselle⁵⁷. Esimerkiksi siivoustyössä tehdään paljon töitä eri kohteissa, jolloin toisten työntekijöiden ja ammattiliittojen edustajien kohtaaminen ei ole aina edes mahdollista. Siivousalalla myös työntekijöiden vaihtuvuus on suurta, mikä hankaloittaa pysyvien suhteiden muodostumista. Rakennustyömaalla taas saatetaan jakaa yhteiset seinät tai ainakin tila, mutta työtä tehdään lukuisten eri työnantajien palveluksessa, mikä heikentää keskinäistä solidaarisuutta⁵⁸. Myös palveluiden ulkoistaminen, alihankintaketjutukset ja palveluiden kilpailutukset voivat heikentää keskinäisen solidaarisuuden muodostumista. Kollektiivisuuden heikentyminen on jo pitkään ollut ammattiliittojen pulmana⁵⁹.

Symbolinen ja aineellinen epätasa-arvo järjestää luokkahierarkioita uudella tavalla⁶⁰. Monin tavoin eriytyneillä työmarkkinoilla voi olla vaikea löytää yhteistä lähtökohtaa, jolle solidaarisuutta voisi lähteä rakentamaan. Tämä haurastuttaa ammattiyhdistysliikkeen perustaa, jossa työntekijä nähdään työsuhteen heikompana osapuolena, minkä vuoksi kollektiivista toimintaa tarvittiin⁶¹. Ammattiyhdistysliikkeellä on vaikeuksia vastata tähän kehitykseen liittyvään individualistiseen eetokseen⁶². Toisaalta ammattiyhdistysten toimintaa on aina määritellyt yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden välinen jännite (ks. luku 1).

Selkeästi tiettyyn luokkaan samastumisen ohella Suomessa ammattiliittoon kuulumiselle löytyi vahva välineellinen pohja työttömyyskassoista, joista ammattiliittojen työttömille jäsenille maksetaan ansiosidonnaista päivärahaa. Kytkös ammattiliittojäsenyyden ja työttömyyskassan jäsenyyden välillä on sittemmin poistunut. Ammattiliittoon liittymiseen työntekijöitä ohjaa myös tarve tulla kollektiivin osaksi⁶³. Tätä on kuvattu instrumentaalisen kollektivismin käsitteellä⁶⁴. Se poikkeaa puhtaasta instrumentaalisuudesta siinä, että yksilö tunnistaa oman heikkommuutensa työnantajaan

nähden, minkä takia hän ymmärtää kääntyä ammattiliiton puoleen hakeakseen turvaa⁶⁵. Instrumentaalinen kollektivismi on selittänyt myös suomalaisten ay-jäsenyyttä⁶⁶. Siten on kiinnostavaa tarkastella haastateltaviemme puheenvuoroja siitä näkökulmasta, kuinka tämä ilmenee ulkomaalaistaustaisilla työntekijöillä. Heidän elämässään ja puheenvuoroissaan ay-osallisuudesta kietoutuvat yhteen merkitykset sukupuolittuneista ja rodullistetuista kulttuurisista malleista, monikansallisista yrityksistä ja kansainvälisestä työperäisestä muuttoliikkeestä.

ULKOMAALAISTAUSTAISET TYÖNTEKIJÄT HAASTATELTAVINA

Aineistomme koostuu 57 ulkomaalaistaustaisen henkilön syvähaastattelusta ja 28:n kanssa tehdystä jatkohaastattelusta.⁶⁷ Yksi haastattelu tehtiin samaan perheeseen kuuluvien parihaastatteluna. Aineisto sisältää myös yhden kuuden henkilön ryhmäkeskustelun. Kaikki muut haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastatteluissa käytettiin elämäkerrallista teemahaastattelurunkoa⁶⁸, jota sovellettiin myös ryhmähaastattelussa. Haastateltavissa oli 33 miestä ja 24 naista.

Haastateltavista kuului ammattiliittoon suurempi osuus kuin näillä aloilla keskimäärin. Osittain tähän on syynä se, että osa heistä rekrytoitiin ammattiliittojen kautta. Joidenkin arvioiden mukaan ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden järjestäytymisaste oli vuonna 2015 noin 30 prosenttia eli selvästi pienempi kuin Suomessa syntyneiden⁶⁹. PAMin jäsenistä vain viidellä prosentilla oli ulkomaalaistausta⁷⁰. Rakennusliiton jäsenistä ulkomaalaistausta oli noin neljällä prosentilla vuonna 2012⁷¹. Haastateltavistamme 31 kertoi kuuluvansa tai kuuluneensa ammattiliittoon Suomessa asuessaan. Haastatelluista 17 kertoi, etteivät he kuulu ammattiliittoon, kolme kertoi kuuluvansa Yleiseen työttömyyskassaan (YTK) ja kuudella jäsenyys jäi epäselväksi. Ammattiliittoon kuulumattomista suurin osa kulki säännöllisesti Viron ja Suomen väliä.

Haastateltavista naisista kaikki olivat EU-maista, 20 Virosta ja muut Romaniasta, Bulgariasta, Latviasta ja Unkarista. Miehistä suurin osa eli 24 oli Virosta. EU-alueen ulkopuolelta tulevat miehet olivat Nepalista, Ghanasta, Intiasta, Kamerunista, Gambiasta, Nigeriasta ja Bangladeshista. Ensimmäisen haastattelukerran aikana haastateltavat olivat asuneet Suomessa puolesta vuodesta 10 vuoteen. Haastattelun aikana kävi ilmi, että joillakin heistä oli useita töitä tai työnantajia ja osa myös opiskeli.

Kaikki haastateltavat työskentelivät tai olivat työskennelleet niin sanoituissa suorittavissa tai palvelualan töissä. Joissakin haastatteluissa kävi ilmi,

että haastateltavan palkka jäi suomalaisten ansaitsemien palkkoja pienemmäksi. Suurimmalta osalta ei vaadittu mitään erityistä pohjakoulutusta. Nuoret haastateltavat kuitenkin opiskelivat Suomessa ja halusivat siten parantaa asemaansa työmarkkinoilla. Jatkohaastatteluissa kävi ilmi, että joillekin EU:n sisäisille muuttajille opiskelu oli tuottanut uusia mahdollisuuksia työmarkkinoilla.

Aineistomme on analysoitu niin, että haastattelun tekijä on ollut päävastuussa aineistonsa analyysistä – osin siksi, että osa haastatteluista oli tehty vain jommankumman kirjoittajan osaamalla kielellä. Kuitenkin osa siivousalan työntekijöiden haastatteluista suomennettiin. Kumpikin kirjoittaja teki analyysia vain osasta haastatteluaineistoa, mikä on saattanut vaikuttaa analyysin tuloksiin. Alustavien analyysien jälkeen kuitenkin vertailimme löydöksiämme ja suhteutimme niitä toisiinsa. Aineistomme analyysissa käytimme apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysia⁷².

Etsimme aineistosta ensin ne kohdat, joissa haastateltava puhuivat ammattiyhdistysliikkeestä tai muuten työhön liittyvistä aiheista, joiden katsoimme kuuluvan ammattiliitto-osallisuuteen. Sitten ryhmittelimme löydökset jakamalla haastateltavat niihin jotka eivät kuulu ammattiliittoon, niihin jotka kertovat kuuluvansa ammattiliittoon sekä niihin jotka ovat toimineet ammattiliitoissa. Sen jälkeen tarkastelimme, millaisia puhetapoja ja teemoja näistä alakategorioista löytyi muun muassa siinä, miten ammattiliittojen rooli ymmärretään, miten niihin tullaan jäseneksi, miksi liitoista erotaan ja miten niissä tullaan aktiiveiksi.

Aineiston analyysin pohjalta rakensimme kolme näkökulmaa, jotka kertovat ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuudesta ammattiliittoihin. Näitä ovat: ristiriitainen suhde ammattiliittoon, työkaverin ohjaama jäsenyys ja ammattiliittoon kiinnittyvä aktivismi. Näitä näkökulmia käsittelemme seuraavassa jaksossa.

ULKOMAALAISTAUSTAISEN TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMIA AMMATILIITTOJÄSENYYTEEN

OLIN PAMISSA, MUTTA NE AJAVAT VAIN HEIDÄN ASIOITAA. Haastateltaviemme tavat puhua ammattiliitoista olivat moninaiset ja välillä ristiriitaiset. Haastateltaviemme motiivit liittyä ammattiyhdistykseen olivat samat kuin aiemmassa selvityksessä⁷³: oikeus saada ansiosidonnaista työttömyysturvaa, tarvittavien lakipalvelujen saaminen sekä työsuhteeseen liittyvä neuvonta⁷⁴. Työttömyys korostui tarinoissa ainakin kahdella tavalla: se näyttäytyi

tulevaisuuden uhkana sekä leimana niille, jotka eivät tehneet työtä toisin kuin omaan kansalliseen ryhmään tai ammattikuntaan kuuluvat työntekijät. Tässä asiayhteydessä haastateltavat käsittelivät työttömyyttä. Muutamissa puheenvuoroissa ammattiliitoilta myös odotettiin, että ne voisivat toimia jonkinlaisina tiedon välittäjinä kertomalla jäsenilleen huonomaineisista ja toisaalta työlainsäädännön mukaisesti toimivista yrityksistä. Rakennusalalla ammattiliitossa toimiva ja sujuvasti suomea puhuva Peter⁷⁵ kertoi, että hän hankkii jäseniä ammattiliittoon mainostamalla verkostoistumismahdollisuuksia:

Kun käyt siellä kokouksissa ja koulutuksissa, tutustut uusiin ihmisiin uusista firmoista ja kuuntelet, miten toisissa firmoissa menee, tämä on minun mielestä hyvä. Saa enemmän tietoa, miten muissa firmoissa menee.

Ammattiliittojen tehtävä ei ollut haastatelluille työntekijöille aina selvä, vaikka ne saattoivat olla näkyvässä roolissa. Muistiinpanot rakennusalalla työskentelevän Evertin haastattelusta osoittavat, kuinka vahvasti ammattiliitot ovat läsnä työpaikoilla.

Evert mainitsi puheessaan spontaanisti ammattiliitot, joten me kysyimme häneltä lisää tästä aiheesta. Hän kertoi, ettei halua liittyä ammattiyhdistyksiin, koska ne ovat valtion alainen instituutio (...) työnantajien yhdistys ja työntekijäyhdistys käyvät omaa taisteluaan eivätkä välitä tavallisten ihmisten asioista (...) Evert oli saattanut saada käsityksensä ammattiliitoista (...) muutamaa vuotta aiemmin hänelle tapahtuneen tapauksen kautta. Hän oli työskentelemässä työmaalla muukalaispassin omaavan työntekijän kanssa, kun yhtäkkiä poliisi tuli mukanaan tarkastaja ja vei kaverin mukanaan. Hän ei nähnyt enää koskaan tätä kaveria. (Ote haastattelumuistiinpanoista, kevät 2014.)

Itse asiassa Evertin tarina kertoo, että ammattiliittojen tarjoamassa luokkakompromissin institutionalisoituneessa muodossa ei ole sijaa hänen edustamiensa työntekijöiden etujen ajamiselle. Institutionalisoituminen ilmeni Evertille siinä, että ay-liike oli hänelle valtiollinen instituutio. Toisaalta se kävi työnantajajärjestöjen kanssa omaa taisteluaan, joka ei Evertin mielestä koskenut tavallisia työläisiä. Nämä kuvaukset kertovat ammattiyhdistysliikkeen vaikeuksista ulkomaalaistaustaisen työvoiman – myös paperittomien – työolojen parantamiseksi⁷⁶.

Evertin lailla myös Trine piti ammattiliittoja julkisena viranomaisena. Siivousyrityksessä työskentelevä Trine oli ammattiliiton jäsen toisin kuin

Evert. Hän oli kuullut PAMista jo Virossa asuessaan. Hänellä oli vaikeuksia vertailla suomalaisia ja virolaisia liittoja, koska hän ei tiennyt, mitä ammattiliitot Virossa tekivät. Trinelle ammattiliitot Suomessa olivat olemassa siksi, että hän voisi saada sieltä apua työttömyyden sattuessa. Hän ei täysin ymmärtänyt eroa neuvostoajan kaltaisen ammattiliiton, suomalaisen ammattijärjestön ja työvoimatoimiston välillä. Muistakin haastatteluista kävi ilmi, että ammattiliittoja ei liitetty niinkään työhön tai ammattiin vaan työttömyyteen varautumiseen. Tässä saattoi olla myös syy, miksi Trine ei osallistunut liiton järjestämään toimintaan. Hänen näkemyksensä mukaan liitto on tarpeen apua tarvitseville kuten vanhuksille ja työttömille.

Siivoojana työskentelevä Länsi-Afrikasta Suomeen muuttanut Alkalo piti ammattiliittoa suomalaisena instituutiona, jonka toiminnasta hänellä oli kielteinen näkemys:

Olin PAMissa [jäsenenä], mutta ... ne ajavat vain heidän asioitaan. Sinun täytyy ymmärtää yksi perustotuus, sisko: suomalaiset suojelevat kyllä omia etujaan. (...) Kun sulla on jokin juttu pomosi kanssa, ja sä lähdet valittamaan siitä liittoon. Niiden pitäisi olla hyvin, hyvin neutraaleja, tai oikeastaan, pitäisi pitää asiakkaan etua. Mutta ne sitten konsultoi sinun pomoa.

Alkalon puheessa korostui näkemys liitoista vain suomalaisten työntekijöiden etuja ajavana järjestönä. Samalla tavalla kuin Evert, joka suhtautui epäluuloisesti ammattiliittojen ja viranomaisten yhteistyöhön, myös Alkalo suhtautui epäillen siihen, että ammattiliitto ”konsultoi” työnantajaa. Siksi Alkalo oli jättänyt PAMin jäsenyyden.

Myös Peter puhui siitä, että ammattiliitto oli suhtautunut epäillen ulkomaalaistaustaisiin työntekijöihin. Peter antoi ymmärtää, että ammattiliitot näkivät helposti ulkomaalaiset työntekijät syytä palkkojen polkemiseen.

Me ollaan koettu jo aikaisemmin, että virolaisia on syrjitty siinä mielessä, että mun mielestä kaikkia ei otettu niin hyvin vastaan Rakennusliitossa. He ajattelevat, että virolaiset on tulleet Suomeen polkemaan hintoja alas ja semmosta.

Kysymys ei ollut vain ammattiliittojen julkisuuskuvausta ulkomaalaisten työntekijöiden silmissä vaan myös epäselvästä tai puuttuvasta kommunikatiosta. Useaa eri työtä tekevä, Länsi-Afrikasta Suomeen muuttanut Daniel kertoi kuuluneensa ammattiliittoon ja osallistuneensa esimerkiksi lakkoon:

Ne meni lakkoon viime kerralla, kun Posti meni lakkoon, ja ne sanoi, että ne kompensoi tietyn rahamäärän. Totta, sain jonkun verran rahaa, koska olin liitossa. Mutta rehellisesti sanoen en todellakaan tiennyt tarkkaa syytä tuolle niin sanotulle lakolle tai mitä ne nyt olivatkaan tekemässä.

Sekä Alkalon että Danielin puheessa kiinnittää huomiota se, että he puhuivat ammattiliitoista ne-muodossa. Toisin sanoen he kokivat olevansa liittojen ulkopuolella silloinkin, kun he olivat jäseniä. Puheenvuoroista käy selvästi ilmi, että ammattiliitot eivät kyenneet osallistamaan näitä jäseniään toimintaansa eivätkä luomaan tasapuolisuuden ja luotettavuuden mielikuvaa.

Tutkittaessa virolaisten ja venäläisten työntekijöiden näkemyksiä ammattiliittoon kuulumisesta ilmeni, että ammatti-identiteetti voisi olla pohja myös ulkomaalaisten ammattiliittoon järjestäytymiselle. Tämän perusteella etnisyyden tai maahanmuuttajuuden ottaminen järjestäytymisen perusteeksi ei ole ammattiliitoilta vakuuttava toimintamalli⁷⁷. Vahva kiinnittyminen pelkkään toimialaan ei kuitenkaan välttämättä edistä sellaisten työntekijöiden järjestäytymistä, joiden asema työmarkkinoilla on epävarma, oli epävarmuuden syy sitten työsuhde, oleskelulupa tai ylipäänsä motivaatio työskennellä alalla.

Suomeen lähetetyillä tai Viron ja Suomen väliä matkustavilla virolaisilla rakennusalan työntekijöillä ei ole aina työtä vastaavaa koulutusta. Jopa maanmiehet tai -naiset näkevät nämä ”liikkuvat työntekijät” huonossa valossa kuten Aada:

Ei me nyt kovin paljon haluta tutustua toisten virolaisten kanssa, koska (...) on kaksi erilaista tyyppiä virolaisia. Yhdet ovat nämä [joille] ... ei ole tärkeää yhtään toi Suomi ... Ja toiset ovat nämä [jotka] asuvat täällä, kenellä tämä paikka on koti, jotka haluavat mahdollisimman hyvän elämän. Ja noita ei ole (...) paljon. Mä olen tosi paljon nähnyt näitä, [jotka] pelkästään käyvät tässä töissä, ja sitten menevät joka viikonloppu Viroon.

Liikkuva elämäntapa on varsin tehokas este sille, että työntekijä voisi edes ajatella järjestäytyvänsä tai samastuvansa ammattiliittoon. Asia on mutkikkaampi, eikä se liity pelkästään ammattiliittojen kykyyn hankkia jäseniä.

Suomessa ammattiliiton aktiivijäsenenä toimiva Peter harmittelee, että maasta toiseen liikkuva työntekijä (pendelöijä) ei ole oikeutettu työttömyyskorvaukseen liiton kautta, vaikka on liiton jäsen. Hänen epäkiitollisena tehtävänä on selittää tämä virolaisille työntekijöille.

[V]irolaisille pitää selittää se asia, että jos olet tilapäisesti Suomessa rekisteröity [ja] jos jäät työttömäksi, saat rahoja Virosta, ja jos jäät lomautetuksi, sitten täältä Suomesta.

Pari vuotta rakennustyömailla virolaisen alihankintayrityksen siivoojana työskennellyt Verna selitti suhdettaan ammattiliittoon: ”No, en ole varma, olinko jäsen ammattiliitossa (...) Luulen että olin jäsen, mutta en maksanut liittomaksua...” Verna oli tyytyväinen tekemäänsä siivoustyöhön. Hänellä oli Virosta markkinointialan tutkinto, jonka pohjalta hän yritti hankkia Suomesta ammattitutkinnon. Tietoisuus tai toive siitä, ettei hän ollut jäämässä alalle, saattoi vaikuttaa liittoon liittymättä jäämiseen.

Rakennusliitto hankki ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä pääkaupunkiseudulla toimivaan paikallisosasto 007:ään. Se on tarkoitettu erityisesti niille, joilla ei ole hyvää suomen kielen taitoa. Rakennusliiton aktiivijäsen Martti selitti eroa tavallisten paikallisjärjestöjen ja 007:n välillä. Hänen mukaansa jälkimmäinen tarjoaa jonkinlaisen mahdollisuuden kollektiiviselle toiminnalle aseman ja kielitaidon perusteella.

MARTTI: Yleensä henkilö ei tiedä, että hän voisi [liittyä samaan kollektiiviin] sellaisten työntekijöiden kanssa, jotka ovat hänen kanssaan samanlaisessa asemassa. Ja ammattiliiton kautta he näkevät tämän mahdollisuuden, siellä on tämä 007-osasto, ulkomainen osasto, joka on erittäin hyvä.

HAASTATTELIJA: Kun rekrytoit ihmisiä, ohjaatko heidät tähän maahanmuuttajayksikköön?

MARTTI: Ainakin henkilökohtaisesti teen niin, mutta jos kielitaito on jopa hiukan parantunut, ohjaan heidät toiseen yksikköön, jonka tiedän olevan hyvä. Mutta jos et osaa suomea, 007 on sinun paikkasi. Mutta ei tietysti kaikkia ulkomaalaisia tarvitse laittaa sinne.

Työntekijän ammattiliittoasemaan vaikuttaa suomen kielen taito. Rakennusalalla suomea puhumattomien työntekijöiden osasto näyttää tarjoavan ainakin jonkinlaista osallisuutta työntekijälle. Siellä työntekijä tutustuu ammattiliittojen rakenteisiin ja työntekijöiden oikeuksiin leimautumatta ”maahanmuuttajaksi”. Ulkomaalaistaustaisille työntekijöille ”omaa” osastoa tarjoava ammattiyhdistys voi toimia jopa kasvualustana maahanmuuttajien aktivismille⁷⁸.

TYÖKAVERIT KERTOIVAT, ETTÄ KANNATTAA LIITTYÄ LIITTOON. Epämääräisten käsitysten ohella maahanmuuttajatyöntekijöillä esiintyi pragmaatista, muiden esimerkin ohjaamaa ammattiliittojäsenyyttä. Haastateltavat korostivat tässä yhteydessä myös taloudellista turvallisuutta, kunnollista palkkaa ja pääsyä normaalin elämän piiriin. Nämä aiheet liittyivät puheenvuoroissa yksilöllisiin syihin ja yhteisöllisyyden ajatuksiin.

Kollektiivisen toimijuuden rakentaminen edellyttää kollegojen kohtaamista. Satnam oli liittynyt jäseneksi intialaisten työtovereidensa kehotuksesta. Intialaiset työkaverit olivat kehottaneet häntä liittymään PAMIin, josta hän voisi ongelmien sattuessa pyytää esimerkiksi oikeudellista apua. Vaikka hän oli omasta mielestään ”ihminen, joka ei halua suotta ottaa yhteyksiä”, hän oli valmis tarpeen tullen hakemaan apua liitolta. Satnam kuvaili tilannetta, jossa hän ottaisi yhteyttä ammattiliittoon: ”Jos minulle tapahtuu jotain, minun on mentävä, ei ole muuta mahdollisuutta. Jos vaikkapa hän [työnantaja] potkii minut pois.”

Palvelualoilla tärkeä ammattiliittojen strategia voisi olla edistää työtovereiden kohtaamisia, sillä erityisesti siellä työn monipaikkaistuminen nakertaa työntekijöiden järjestäytymisen perustaa. Vuonna 2009 tehdyn selvityksen mukaan jäseniä saadaan enää harvoin luottamushenkilöiden kautta.⁷⁹ Sen sijaan jäsenyyttä haetaan entistä enemmän työtovereiden ja työnantajien neuvosta. Virolaislähtöisen siivoojan Britan kertomus havainnollistaa työn ja työpaikkojen pirstoutumista. Hän oli työskennellyt monta vuotta suuressa monikansallisessa siivousyrityksessä eikä ollut koskaan tavannut luottamushenkilöä. Työnantaja järjesti kaikille työntekijöille tietyin väliajoin perehdytys- ja koulutustilaisuuksia, joissa siivoojat oli jaettu ryhmiin kansalaisuuksien ja kielitaidon mukaan. Brita kertoi, että luottamushenkilö ei osallistunut koskaan näihin tilaisuuksiin vaan tuli paikalle vain ongelmien ilmaantuessa.

Luottamusmiesten toiminnan on katsottu muuttuneen aiempaa hankalammaksi⁸⁰. Esimerkiksi työn tekeminen monessa kohteessa tuottaa paineita niin työntekijöille kuin yksittäisille luottamusmiehillekin. Tämä voi heikentää kollektiivisuuden tunnetta. Joskus näennäisesti yksilöllinen käyttäytyminen saattaa silti johtaa edellä kuvattuun instrumentaaliseen kollektivismiin⁸¹. Useita vuosia siivousalalla työskennellyt Helena kuvaili liittymistään ammattiliiton jäseneksi seuraavasti:

Joo, muut suositteli, ikinä ei voi tietää, että milloin jää ilman töitä. En mä nyt saman tien liittynyt, mutta alussa mä en osannut kieltä niin hyvin. No oli mulla kyllä se Sini, joka sanoi, että pitää, mutta aina se jäi että pitää ja pitää ja pitää.

Mutta sitten lopuksi yksi työkaveri otti mulle netistä sen lomakkeen ja mä täytin ja lähetin sen.

Rakennusliittoon kuuluvat virolaiset kertoivat pääasiassa työttömyysturvan ja erilaisten palveluiden olevan motiivina ammattiliittoon liittymiselle. Aleksander kertoi, miten työtoverit houkuttelivat häntä liittymään:

Työssä olevat kaverit kertoivat koko ajan, että on hyvä kuulua ammattiliittoon. Jos joudut työttömäksi, voit mennä ammattiliittoon ja saada sieltä tukea ja muita asioita – [kuten] kurssit ja muut jutut.

Sekä kotona että työpaikoilla oli käyty keskusteluja liittymisestä ammattiliittoon. Aleksanderin työtoverit olivat viron- ja venäjänkielisiä virolaisia, joista vain muutama oli ammattiliiton jäsen. Lopulta Aleksanderin vaimo, joka oli PAMin jäsen, auttoi häntä täyttämään Rakennusliiton verkkolomakkeen jäseneksi liittymiseksi.

Myös toinen rakennusalan työntekijä, Vello, korosti ammattiliiton tarjoamaa turvaa ja piti ammattiliiton tehtävänä palvelujen tarjoamista. Hän katui, ettei ollut liittynyt ammattiliittoon heti kun oli tullut Suomeen töihin ja olisi tarvinnut tukea: ”Minulla ei ollut minne mennä ja valittaa.” Hänen mukaansa kaikki pysyvästi Suomessa asuvat virolaiset olivat liittyneet liittoon. Vellon kuten monen muunkin haastateltavan odotukset ylittivät sen, mitä suomalaiset ammattiliitot saattoivat tarjota rotuun tai kansallisuuteen perustuvan syrjinnän estämiseksi. Vello ymmärsi ainakin periaatteessa, että ammattiliitot puolustavat työntekijöiden etuja:

Sanotaan niin, että en ole henkilökohtaisesti törmännyt siihen asiaan, mutta olen lukenut Rakennusliiton verkkosivulta – että no, mistä minä henkilökohtaisesti pidän – että kaikkien esimiesten on puhuteltava kuin minä olisin tasa-arvoinen (...). Ja jos joku ... korottaa äänensä ja alkaa erotella ihmisiä rotusi, kansallisuutesi perusteella, niin voin mennä heti sinne tässä asiassa ja minua autetaan siellä.

Haastateltujen puheessa erottui myös vaihtoehto ammattiliiton jäsenyydelle. Jatko haastatteluissa selvisi, että muutama ammattiliittoon aiemmin kuulunut työntekijä oli siirtynyt Yleisen työttömyyskassan (YTK) jäseneksi. Myös YTK-jäsenyyttä antoi taloudellista turvaa. Yhden lapsen äiti Maria kertoi, miksi hän liittyi siihen:

Työkaverit puhuivat, että ne ovat liitossa, ja itsekin olen. Ymmärrän nyt, että Suomessa olisi kiva, että olisit liitossa tai työttömyyskassassa. Ja työpaikassa yksi työkaveri kuitenkin kysyi, että miksi sä et ole. Se olikin ehkä sen takia, että kun se pomo ei tykännyt jos lapsi on sairas, jos itse olet sairas – ehkä sen takia mä rupesin ajattelemaan, että ehkä pitäisi olla. Mutta kuitenkin mä olin kuullut, että jos jotain tapahtuu töissä, PAM ei auta. En ole kuullut tätä suomalaisten puhuvan vaan virolaisten.

Maria tiesi, mikä on ammattiliiton ja YTK:n ero, mutta hänelle muiden puheet tuntuivat painavan enemmän kuin ammattiliittojen rooli esimerkiksi työehtosopimusneuvotteluissa. Tämä kertoo paitsi muiden työntekijöiden vaikutuksesta myös siitä, että liittojen rooli ja maine taloudellisen turvan takaajana ei ole riittävä kannustin pitämään ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä jäseninä.

Instrumentaalista kollektivismia saatettiin rakentaa tiedostamatta. Haastateltavien työtoverit kannustivat liittymään liittoon, mutta he korostivat työntekijän oikeutta taloudelliseen turvaan tai oikeusapuun työttömyyden uhaessa. Ammattiliiton ei katsottu pystyvän vaikuttamaan työpaikalla ilmenevään työsyrintään tai rasismiin. Kiinnostavaa on, että ulkomaalaistaustaiset työntekijät rakensivat keskinäistä solidaarisuutta kertoessaan toisilleen ammattiliitoista. Siten he ovat mahdollisia ammattiliittoihin järjestäjiä.¹

TULKAA LIITTOON NIIN OLLAAN SEMMOINEN YHTEINEN NYRKKI. Ristiriitaisen suhtautumisen ja työkavereiden esimerkin ohjaaman jäsenyyden ohella esiintyi myös aktivismia. Aiempien tutkimusten mukaan liittojen toimijat ovat yleensä olleet pitkään ammattiliiton jäseniä. Naisia taas on pidetty miehiä passiivisempina jäseninä. On ajateltu, että he eivät osaa pitää puoliaan miesten lailla tai että he ovat uskollisempia työnantajalle. Siten palvelualojen heikko, naistapainen edunvalvontatyö on erotettu kovasta, miestapaisesta edunvalvontatyöstä.⁸²

Luottamushenkilönä toimiva Greta kuvailee, miksi hänet oli valittu tehtävään ja millaista hänen työnsä on:

PAMista ne sanoivat, että jokaisessa firmassa pitäisi olla luottamusmies. [Koska] mä olen vanhempi ja rohkea ja ehkä koska osaan Suomea puhua, niin laitettiin. En mä ole kuitenkaan sen takia suosittu työpaikalla. (...) [V]älillä tulee yhteydenottoja, hirveesti ihmiset vaihtuvat, tulevat ja osa menee pois. Jos tulevat ulkomailta, ne ei tiedä sääntöjä ja kaikkea. Ei osata Suomen lakia kaikesta tästä.

En mäkään tiedä kaikkea, mutta pikkuhiljaa olen käynyt ihan luottamusmieskurssilla ja nyt tulee tänä vuonna huhti- ja toukokuussa jatkokurssi ja haluan mennä sinnekin. Kaksi vuotta olin kyllä hiljaa, etten jää kiinni, [sillä] joku muu voitaisiin laittaa siihen. Minut laitettiin ja mä sanoin: no okei, mä vielä olen [luottamusmiehenä]. Mutta en niin kauan, että jos mä menen eläkkeelle, voisi laittaa jonkun nuoren, kuka haluaa tehdä sitä työtä. Kyllä sekin stressaa lisää, jos sun pitää kuunnella huonoja asioita ja neuvotella.

Gretan puheenvuorossa ilmenee, että edunvalvontatyö on emotionaalisesti raskasta eli se vaatii myös tunnetaitoja. Ikä, suomen kielen osaaminen, kokemus sekä rohkeus vaikuttavat tehneen hänestä ammattiliittoaktiivin. Greta kokee saaneensa liitoltaan jonkin verran tukea, mutta ammattiliitot eivät tukeneet häntä tarpeeksi riitatapauksissa. Liitosta jäänyt mielikuva oli siten ”vähän huono”: ”Paljon ulkomaalaisia töissä siivoamassa. (...) Voi olla, että ongelmia on niin paljon, että se minun ongelma oli liian pieni.”

Gretan mukaan liittojen kyvyttömyys tukea häntä luottamustoimessa oli ongelmallista siksi, että hän toimi ulkomaalaisia työllistävissä yrityksissä. Gretan lisäksi myös muutamat muut palvelualalla töissä ja ammattiliittojen kanssa tekemisissä olleet naiset yrittivät ”ymmärtää” ammattiliittoja tekemällä omista ongelmistaan pieniä tai sympatisoivansa ammattiliittojen työntekijöitä ja työtä.

Siivoojana aiemmin työskennellyt ja haastatteluhetkellä lähihoitajaksi opiskeleva Katharina kertoi pettyneensä ammattiliiton toimintaan, vaikka peräti kolme ammattiliiton toimitsijaa oli keskustellut hänen kanssaan.

Tuota... en ole seurannut poliittista keskustelua, joten en ole varma, miten liitot oikeastaan pystyvät toimimaan ja tekemään työnsä ja puolustavatko ne työntekijöiden oikeuksia vai ei. Tai puolustavatko ne jokaikisen työntekijän oikeuksia vai valitsevatko ne tehtävät, mihin voivat puuttua ja mihin eivät. Minun tapauksessa, jossa minut irtisanottiin, liitto valitsi olla toimimatta vaikka he kertoivat minulle, että he yrittävät tehdä parhaansa. Vuoden aikana he eivät tehneet mitään ja lopuksi sanoivat, että minun tulisi ottaa yhteyttä yksityiseen lakimieheen, koska he eivät voi puolustaa oikeuksiani.

Luulen, että heidän on vaikea sitoutua vain yhteen ihmiseen kuten minä.

Myös Suomeen muuttanut Tanja kertoi kohtaamisestaan liiton kanssa. Hän oli ollut ammattiliittoon yhteydessä kysyäkseen, mitä hänen tulisi tehdä, kun hän oli saanut lääkäriltä lausunnon sairaslomaa varten:

Yritin soittaa sinne ja tiedustella mitä tehdä, koska tiedän että liitot auttavat myös näissä asioissa. Semmoinen tyyppi vastasi ja selitin hänelle tilanteeni ja hän vain sanoi minulle että mene Kelaan, meiltä et saa rahaa. Minä sanoin, etten halua rahaa, haluan tiedon että mitä pitää tehdä seuraavaksi. Puhelun jälkeen, jonkin ajan kuluttua nainen soitti liitosta ja asia selvisi. Ja minä säälin sitä poikaa, ehkä hänellä vain oli huono päivä ollut.

Palvelualalla työskentelevät naiset saattoivat kuitenkin edelleen olla ammattiliiton jäseniä huolimatta joistakin huonoista kokemuksista. Jotkut ammattiliittojen toimintaan kuten kielikoulutukseen tai matkoihin osallistuneet jäsenet olivat tyytyväisiä liittoon. Toisaalta jotkut, jotka olivat olleet yhteydessä ammattiliittoon palkkoihin tai työaikatauluihin liittyvissä asioissa, olivat tyytymättömiä saamaansa palveluun. PAMin käyttämät toimintamallit ovat silti olleet osittain onnistuneita, kun tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten jäsenmäärän kehitystä ammattiyhdistyksissä⁸³. Viime vuosina heidän määränsä on kasvanut nopeasti.

Vaikka useimmat liittoon kuuluneet haastateltavat pysyivät jäseninä, jäi usein epäselväksi, suosittelisivatko he jäsenyyttä työtovereilleen. Joissain tapauksissa epäselvä tilanne tai tietämättömyys ammattiliittoa saaduista hyödyistä muutti jäsenen passiiviseksi. Havainto vastaa ”ihanteellisen maahanmuuttajan”⁸⁴ kuvaa, jossa jäseneltä ei odoteta aktiivisuutta vaan pelkkää passiivista jäsenmaksun maksamista. Tämä muistuttaa itse asiassa vallitsevaa suomalaisen ammattiyhdistysjäsenyyden mallia⁸⁵.

Miesenemmistöisellä rakennusalalla työskentelevät miehet kertoivat saaneensa enemmän tukea ammattiyhdistystoiminnalleen kuin naisenemmistöisen siivousalan naiset. Edellä mainittu Peter kertoi yrittäneensä herättää keskustelua liitossa siitä, kuinka voitaisiin muuttaa ammattiliiton käytäntöjä siihen suuntaan, että ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä saataisiin lisää jäseniksi. Peterin kommentti osoittaa, että vieraskielisten paikallisosasto voisi toimia paikkana ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden itse organisoimalle järjestäytymiselle. Nykyisellään tällainen osasto toimii liittymisalustana suomea taitamattomille, ja kielen opittuaan he siirtyvät toiseen osastoon.

Se, että miehet näyttivät osallistuvan enemmän ammattiliittojen toimintaan, aiheutuu osittain liittojen käyttämistä strategioista. Siivousalan naiset tai miehet eivät välttämättä olleet passiivisia jäseniä. Vaikuttaa pikemminkin siltä, että ammattiliiton malli ei vain riittävästi tukenut heidän toimintaansa. Eräässä tapauksessa muutto Suomeen jopa passivoi. Työskennellessään tarjoilijana Viron-laivalla Kadri toimi Viron merenkulkualan liitto EMSAssa ja

osallistui aktiivisesti työntekijöiden järjestämiseen ja edunvalvontaan. Haastatteluhetkellä hän oli PAMin jäsen muttei ollut erityisen aktiivinen.

Toisaalta joidenkin haastateltavien puheista kävi ilmi, että ammattiliitot tarjosivat toimintamahdollisuuksia. Aktiiveja ei kuitenkaan välttämättä koulutettu luottamustehtäviin. Siivousalalla työskennelleellä Anitalla ei ollut motivaatiota ryhtyä luottamushenkilöksi ja hän koki, että ammattiliitto oli vain nimittänyt hänet sellaiseksi, kun entinen luottamusmies oli lähtenyt yrityksestä. Anita lopetti työnsä melko pian sen jälkeen, kun hänet oli nimetty tähän tehtävään, eikä hän osoittanut innostusta luottamusmiestehtäviin työskennellessään haastattelun aikana toisessa siivousyrityksessä. Anita halusi pysyä jäsenenä muttei kertoa luottamushenkilötaustaansa uudelle työnantajalleen. Hän alkoi jopa maksaa itse ammattiliittojäsenmaksunsa, kun aiemmassa työpaikassa se oli peritty suoraan palkasta.

Rakennusalan maahanmuuttajamiehillä esiintyi myös näkemys, joka oli lähellä ajatusta historiallisesta luokkakompromissista. Dagmar oli erityistapaus siinä mielessä, että hän oli asunut Suomessa yksitoista vuotta ja toiminut pitkään ammattiyhdistyksessä niin Virossa kuin Suomessakin. Hän toimi Rakennusliitossa. Hänen mukaansa

[Virolaiset Suomessa] ovat jo ymmärtäneet, miksi pitäisi kuulua liittoon.

Aikaisemmin se oli niin, että he liittyivät, koska jos jäi työttömäksi, saat työttömyyskorvauksia liitosta.

Dagmar arvioi, että virolaiset ovat alkaneet ymmärtää ammattiliittojen jäsenyyden taustalla olevaa kollektivismin ajatusta. Hän ei kuitenkaan vähätellyt ammattiyhdistysliikkeen jäsenyyden välineellistä perustaa, johon ammattijärjestön jäsenhankkijat yleensä jäsenyyden liittävät. Dagmarin mukaan ”...tärkeä asia on myös se, että sinulla on tänään työtä, ja jos huomenna lomautetaan, niin sinulla on paikka, josta saat työttömyyskorvausta”.

Kun Rakennusliiton edustajat kävivät tarkistamassa rakennustyömaita pääkaupunkiseudulla, he ottivat aina mukaan osasto 007:n hallituksen jäsenen, joka oli yleensä viron- tai venäjänkielinen. Osasto 007:n hallituksen jäsen ei kuitenkaan saanut korvausta tästä työstä. Dagmar totesi: ”Me kaikki teemme tämän työn omalla ajalla ja omasta halusta.”

Dagmar ei ollut ainoa haastattelemamme Rakennusliiton aktiivi, joka oli tietoinen ammattiliiton toiminnasta ja merkityksestä. Myös Peter oli yrittänyt saada virolaisia työkavereitaan mukaan liiton toimintaan. Heille oli järjestetty esimerkiksi työharjoitteluiltoja Rakennusliiton tiloissa. Peterin

mukaan työntekijöitä olisi voinut osallistua enemmänkin, ”mutta valitettavasti, vaikka olemme tehneet paljon, tiedämme monia niistä, jotka ovat tulleet Suomeen, mutta ihmisiä on [paikalla] kenties vain 15–20. Kaikki ovat kiireisiä, enkä tiedä ovatko he töissä tai Virossa vai eivätkö he ole kiinnostuneita lainkaan. Kaikki haluavat parempaa palkkaa, mutta kukaan ei halua tehdä työtä sen hyväksi”.

Kun Peteriltä kysyttiin, mitä keinoja heillä on saada lisää jäseniä liittoon, hän mainitsi kaksi hankaluutta. Hän kertoi, että on vaikeuksia saada virolaisia osallistumaan yhteiseen toimintaan, ja toiseksi hän puhui siitä, että on hankalaa saada luotua solidaarisuutta virolaisten työntekijöiden välille.

Tarvittaisiin yksi iso aivopesu. Mutta se on vaikeaa, sillä monet asuvat aluksi kimppekämpissä. Ja ne ketkä asuu kimppekämpissä, niin heitä ei saa [jäseniksi]. Sä et pysty neuvomaan niitä, että tulkaa nyt liittoon että ollaan semmoinen yhteinen nyrkki. Tällä hetkellä virolaisia on niin paljon Suomessa ja täällä pääkaupunkiseudulla, että jos kaikki virolaiset menisi lakkoon, niin kaikki työmaat olisi kiinni, ihan varmasti. Mutta just se [ammattiliittojen] pelko on niin kova, että kukaan ei uskalla.

Peterin kaltaisia miehiä veti puoleensa se, että liitto oli näyttänyt toimivuu- tensa ja voimansa. Toisaalta, kuten Peter totesi, monet virolaiset myös pelkäävät liittoja ja niiden voimakeinoja, jos ei ymmärretä niiden kollektiivista luonnetta tai ajatusta ”yhteisestä nyrkistä”.

Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden näkemykset antavat aiheita myös pohtia, millä tavoin työntekijöiden kollektiivisuutta ja osallistumista voitaisiin lisätä ammattiliiton avulla. Voisiko työntekijöiden tietoisuuden lisääminen kiinnittyä kansallisen luokkakompromissin ajatukseen? Molemmat näyttivät esiintyvän haastateltaviemme tarinoissa. Dagmarilla oli näkemys ammattiliittojen globaalista roolista: ”Nykyään maailma on täynnä sellaista kurjuutta, että kuka muu olisi työntekijän puolella, ellei ammattiliitot.”

Toisaalta Dagmar väitti, että ihmiset eivät ymmärrä ammattiliittojen yhteiskunnallista merkitystä. Yksityisen palvelualan työntekijöiden puheenvuoroissa oli näkemyksiä, jotka korostivat työntekijöiden välistä solidaarisuutta. Trine kertoi, ettei hän ollut tyytyväinen tapaan, jolla työnantaja kohtelee ei-valkoisia ihmisiä hänen työpaikallaan. Trine korosti, että kaikkia tulisi kohdella tasapuolisesti taustasta riippumatta. Edellisten esimerkkien perustella ammattiliitoilla olisi edellytyksiä toimia sekä ulkomaalaistaustaisten järjestäytymisen paikkoina että osallistavamman luokkapolitiikan edustajina.

JÄRJESTÄYTYNEET ULKOPUOLISET VAI AMMATTILIITTOJEN TULEVAISUUDEN TOIVOT?

Olemme tarkastelleet ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuutta työmarkkinoilla ja työmarkkinasuhdetta ammattiliittojäsenyyden näkökulmasta. Paneuduimme myös osallisuuden edellytyksiin ammattiliitoissa. Liittojen kansalliset luokkasidokset nousivat esille sekä naisten ja miesten puheessa. Edunvalvonnan sukupuolittuneisuuteen kiinnittyvät oletukset ja tapaisuudet näkyivät erityisesti ammattiliittotoiminnan edellytyksiä tarkasteltaessa.

Analyysissa nousi esille, että ulkomaalaistaustaiset työntekijät rakensivat solidaarisuutta työpaikalla kertoessaan toisilleen ammattiliitoista. Siten ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä voisi ottaa ammattiliittojen tekemässä järjestämistyössä huomioon nykyistä enemmän. Ulkomaalaistaustaisten toimintaa ammattiliitossa tulisi tukea enemmän ja pohtia, mitkä seikat rajoittavat aktiivisuutta. Analyysissa ilmeni esimerkiksi, että ammattiliittojen ja viranomaisten yhteistyö saattaa hyvästä tarkoituksesta huolimatta hankaloittaa joidenkin työntekijöiden asemaa, jolloin ammattiliitto nähdään pikemminkin ongelmien aiheuttajana kuin niiden ratkaisijana tai työntekijöiden oikeuksien turvaajana.

Ulkomaalaistaustaisuus nousi esille myös silloin, kun haastateltavat kertoivat kielivaikeuksistaan. Ammattiliittoon kuulumisen katsottiin olevan tavallista, mutta sen katsottiin edellyttävän kuitenkin jonkin verran suomen kielen osaamista. Joidenkin EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien työntekijöiden haastatteluissa esiintyi käsitys ammattiliitoista kansallisina, vain suomalaisten etuja ajavina järjestöinä.

Ammattiliitto-osallisuuden sukupuolittuneisuus korostui niiden työntekijöiden puheessa, jotka olivat aktiivisia eli olivat yhteydessä liittoon tai toimivat luottamustehtävissä. Naisennemistöiseen liittoon kuuluneet naiset kertoivat, että heidän ongelmansa olivat ehkä liian mitättömiä liiton selvitetäväksi. He myös yrittivät ymmärtää sitä, miksi liitot eivät pystyneet ajamaan heidän asioitaan. Naisennemistöisellä siivousalalla työskentelevien ammattiliiton edustajien tai muuten aktiivisten työntekijöiden osallistumista ei tuettu riittävästi. Huonojen kokemusten vuoksi eräs virolainen nainen ei halunnut uudessa työpaikassa työnantajan tai muidenkaan tietävän, että hän oli ammattiliiton jäsen. Jotkut kokivat, että myös työnantajat olivat kohdelleet heitä alentavasti sukupuolen ja kansalaisuuden vuoksi. Toisin sanoen heitä ei leimattu vain *hankaliksi naisiksi*⁸⁶ vaan myös *hankaliksi ulkomaalaisiksi naisiksi*. Tällainen varauksellinen ja ongelmia karttava

puhetapa toistui myös joidenkin EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien miesten haastatteluissa.

Joidenkin haastateltavien puheissa rakentui sukupuolitapaisuuden⁸⁷ lisäksi maahanmuuttajuuteen yhdistyviä tapaisuuksia, joita he itse rakensivat. Näiden tapaisuuksien kautta he myös asemoituivat itse joko vastustamaan oletuksia, joissa heidät leimataan tietämättömiksi suomalaisesta ammattiliittojärjestelmästä, tai leimaamaan toiset ulkomaalaistaustaiset tietämättömiksi. Oli myös tapauksia, joissa haastateltavat kokivat, ettei heitä otettu vakavasti tai heidän aktiivisuuttaan ei tunnustettu. Konfliktteissa tällaiset tilanteet saattoivat johtaa toimintamahdollisuuksien rajaamiseen. Tietämättömydestä saattaa tulla helposti maahanmuuttajuuteen yhdistetty ominaisuus, joka voi toisaalta korostaa ja toisaalta piilottaa joitakin toiminnan ja tapaisuuden muotoja. Asetelmaa voidaan käyttää konfliktitilanteissa myös rajoittamaan maahanmuuttajien toimintamahdollisuuksia.⁸⁸

Rakennusalalla työskenteleville, aktiivisesti ammattiliiton toimintaan osallistuville miehille ammattiliittotoimintaan liitetty *edunvalvontamaskuliinisuuden* ihanne⁸⁹ ei tuottanut samanlaista leimaa kuin naisille. Miehet toisivat osittain tätä ihannetta, johon opittiin ammattiliiton toiminnassa. Tähän nojaavat käytännöt tarjosivat rakennusalan miehille mahdollisuuden toimia liitossa. Vaikka virolaisia rakennusalan työntekijöitä on ollut Suomessa jo pitkään, heillä on maine ammattiliittoon huonosti järjestäytyvänä ryhmänä.

Ammattiliittoon kuuluneet haastateltavat kuvasivat itsensä hyväksi työntekijöiksi ja hyväksi kansalaisiksi, jotka tulivat työskentelemään ja maksamaan veroja Suomeen. He olivat liittyneet ammattiliittoon, koska sitä pidettiin jonkinlaisena normina tai ainakin normaalina asiana. Haastatteluissa nousi esille normeja ja ehtoja, jotka ovat rakentaneet myös suomalaisten ammattiliitto-osallisuutta. Yhteisenä piirteenä oli melko individualistinen suhtautuminen ammattiliittoon. Liitto nähtiin instituutiona, josta voi saada etuuksia työttömyyden kohdatessa. Esiintyi myös instrumentaaliseen kollektivismiin viittaavaa ajattelua⁹⁰. Vaikka haastateltavien suhde liittoihin oli lähtökohtaisesti välineellinen, ammattiliitoilla voisi olla mahdollisuuksia toimia paikkana ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kollektiiviselle järjestäytymiselle. Instrumentaalisen kollektivismin ajatus voisi muodostua liittoon kuulumisen perustaksi ja uudenlaisen kollektiivisen toimijuuden kehittymisen pohjaksi.

Työtovereiden merkitys oli erityisen tärkeä naisenemmistöisillä aloilla, joissa liitoilla ei ollut omaa ammattiosastoa ulkomaalaistaustaisille työntekijöille. Perinteisen järjestämistyön kehittämisen lisäksi ammattiosastot olivat

tärkeitä tiedon jakamisen sekä työntekijöiden järjestäytymisen ja kouluttautumisen paikkoja⁹¹. Rakennusliiton ulkomaalaisille tarkoitetut ammattiosastot näyttivät olevan ulkomaalaisia yhdistävä ponnahdusalue, jolta suomen kielen taitoiset siirrettiin toiseen osastoon. Toisaalta ulkomaalaisia varten perustettu ammattiosasto 007 toimii jonkinlaisena epävirallisena tiedon vaihtamisen ja verkostoitumisen paikkana parempien työpaikkojen tavoittelemiseksi. Siellä vaihdetaan hiljaista tietoa hyvistä ja huonoista työnantajista. Ylipäänsä ay-toimijoiden odotettiin oppivan ammattiliiton pelisäännöt ja kulttuuriset normit, joita ei ollut myöskään helppo kyseenalaistaa.

Tutkimuksemme auttaa ymmärtämään, miten ammattiliitot tuottavat ja suojelevat toimintatapojaan, tarjoavat palveluita ja määrittelevät ongelmia tavoilla, jotka ovat välillä ristiriidassa ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden tavoitteiden kanssa. Heidän pyrkimyksiään voidaan ymmärtää kriittisinä puheenvuoroina sellaisten ongelmien tunnistamiseksi, joita ei aina voida tulkita yhteiskunnallisen luokan – kuten työväenluokan – lähtökohdista⁹². Ulkomaalaisten työntekijöiden aktivointi työmarkkina-asioissa edellyttäisi, että he tunnistaisivat työmarkkinoilla vallitsevan työn ja pääoman ristiriidan kollektiivisen toiminnan lähtökohtana. Tähän ristiriitaan kiinnittyvä luokkaidentiteetti ei näytä riittävältä kimmokkeelta aktivoida ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä ammattiyhdistyksiin. Laajojen työtaisteluiden järjestäminen niin, että prekaareissa asemassa olevat siirtolaiset saadaan mukaan, saattaa-kin vaatia työntekijän oikeuksien lisäksi oleskelulupajärjestelmään liittyvien oikeudellisten kysymysten kuten liikkuvuuteen liittyvien oikeuksien edistämistä myös suomalaisilta ammattiliitoilta. Tämänkaltaisen järjestäytyminen luultavasti edellyttää ammattiliitoilta uudenlaista luokkapoliittikkaa, jossa työvoiman ymmärretään koostuvan yhä moninaisemmista työntekijäryhmistä ja jossa tunnustetaan, että työntekijöiden ongelmat ja niihin kytkeytyvät poliittiset haasteet ylittävät perinteiset työelämäkysymykset.

**LUKU 4: RIVIJÄSENESTÄ
AMMATTILIITTOAKTIIVIKSI**

1. Haavisto ym. 2010; Helander 2011.
2. Maczuls kij 2016.
3. Danaj ym. 2018.
4. Ahtiainen 2019.
5. Koski 2011, 31.
6. Mt, 33.
7. Ks. esim. Keskinen 2016.
8. Krivonos 2019; Mankki & Sippola 2015.
9. Könönen 2015.
10. Mankki & Sippola 2015; Danaj ym. 2018.
11. Kyntäjä 2011.
12. Alho 2015.
13. Mt.
14. Wills 2001, 465.
15. Kainulainen & Saari 2014;
Julkunen & Rantalaiho 1993.
16. Julkunen & Rantalaiho 1993.
17. Healy ym. 2004.
18. Castles 2015.
19. Ristikari 2013.
20. Alho 2015; Ristikari 2013.
21. Lillie & Sippola 2010; Anttila 2018.
22. Lillie 2010; Hyman 2001.
23. Kettunen 2004, 293.
24. Mt, 294.
25. Ylhäinen 2015, 76.
26. Kettunen 2004, 295.
27. Mt.
28. Kärrylä 2019, 18; myös Friberg 2012.
29. Kevätsalo 1995, 34; Helander ym. 2012.
30. Kevätsalo 1995, 34.
31. Kettunen 2004, 302.
32. Kevätsalo 2005, 33.
33. Alho 2015.
34. Esim. Alho 2015; Lillie & Sippola 2010;
Mulinari & Neergaard 2004;
Ristikari 2015.
35. Munro 2001, 457; Wills 2008, 309.
36. Lillie & Sippola 2010, 26.
37. Esim. Kettunen 2012.
38. Julkunen & Rantalaiho 1993, 97.
39. Ahtiainen 2019.
40. Julkunen & Rantalaiho 1993.
41. Saari ym. 2019.
42. Julkunen & Rantalaiho 1993.
43. Alho 2015.
44. Alho 2015.
45. Saari 2016.
46. Kainulainen & Saari 2014.
47. Aho 2019, 38.
48. Bradley 1999, 166.
49. Knocke 1999.
50. Saari ym. 2019, 2.
51. Henttonen ym. 2013.
52. Hirvonen & Mankki 2017.
53. Kainulainen & Saari 2014.
54. Ks. Kainulainen & Saari 2014.
55. Veijola & Jokinen 2001.
56. Ylhäinen 2018, 76–77.
57. Eräsaari 2012.

58. Anttila 2018.
59. Jokivuori 2002, 14.
60. Ylhäinen 2018, 85.
61. Mt.
62. Healy ym. 2004, 452–453.
63. Ks. myös Bradley, 1999;
Lockwood 1996, 57–58.
64. Bradley 1999, 162; Hyman & Price 1989.
65. Healy ym. 2004, 452.
66. Rantala 2013, 83.
67. Aineisto on kerätty osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta: Työmarkkinakansalaisuus ja työvoiman liikkuvuus EU:ssa. Tutkimus työvoiman liikkumisesta Viron ja Suomen sekä Albanian ja Italian välillä (1.9.2013–31.8.2017, johtajana toimi professori Nathan Lillie).
68. Menetelmästä ks. Mrozowicki 2012.
69. Alho 2015.
70. PAM 2018a.
71. Alho 2013.
72. Tuomi & Sarajärvi 2009.
73. PAM 2018b.
74. Ks. myös Alho 2015, 76.
75. Peter kuten muutkin haastateltavat ovat pseudonyymeja eli heidän nimensä on muutettu.
76. Könönen & Himanen 2011;
Marino ym. 2015.
77. Kyntäjä 2010.
78. Mulinari & Neergaard 2004.
79. PAM 2009.
80. Kainulainen & Saari 2014, 215.
82. Bradley 1999.
83. Ilmonen ym. 1999, 120;
Julkunen & Rantalaiho 1993;
Kainulainen & Saari 2014.
83. Alho 2015.
84. Alho & Sippola 2019.
85. Alho 2015.
86. Saari & Kainulainen 2014.
87. Ks. Saari & Kainulainen 2014;
Veijola & Jokinen 2014.
88. Sukupuolitapaisuudesta
ks. Kainulainen & Saari 2014.
89. Ks. Kainulainen & Saari 2014.
90. Bradley, 1999; Healy ym. 2004, 452;
Lockwood 1996, 57–58.
91. Kall ym. 2019.
92. Ks. Bradley 1999.

LUKU 4: RIVIJÄSENESTÄ AMMATILIITTOAKTIIVIKSI

KIRJALLISUUS

- Aho, Timo (2019). *Tuhansia töitä, valvottuja öitä. Etnografinen tutkimus rekkamiesten työnteosta ja rekkamieheydestä tielukjetusalan käytännöissä*. Väitöskirja, sosiologia, Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunta. JYU Dissertations 76.
- Ahtiainen, Lasse (2019). *Palkansaajien järjestäytyminen 2017*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. (julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161433) (katsottu 4.2.2021).
- Alho, Rolle (2013). Trade union responses to transnational labour mobility in the Finnish-Estonian context. *Nordic Journal of Working Life Studies* 3:3, 133–53.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion. Trade Union Strategies and Labor Migration?* Turku: Institute of Migration.
- Anttila, Anu-Hanna (2018). Vuokratyö yleistyy metallialojen yhteisillä työpaikoilla. Teoksessa Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.): *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino, 125–141.
- Bradley, Harriet. (1999). *Gender and Power in the Workplace*. Lontoo: Macmillan.
- Briskin, Linda (2011). Trade unions, collective agency and the struggle for women's equality: Expanding the political empowerment measure. Teoksessa Valentine Moghadam, Suzanne Franzway, & Mary Margaret Fonow (toim.): *Making Globalization Work for Women. Women Workers' Social Rights and Trade Union Leadership*. State University of New York Press (SUNY), 2011, 214–243.
- Castles, Stephen (2015). Migration, precarious work, and rights: Historical and current perspectives. Teoksessa Carl-Ulrik Schierup, Ronaldo Munck, Branka Likić-Brborić & Anders Neergaard (toim.): *Migration, Precarity and Global Governance*. Oxford: Oxford University Press, 46–67.
- Connel, Robert W. (2005). Globalization, imperialism, and masculinities. Teoksessa Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & Raewyn Connell (toim.): *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Lontoo: Sage, 71–89.
- Crenshaw, Kimberlé Williams (1994). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. Teoksessa Martha Albertson Fineman & Rixanne Mykitiuk (toim.): *The Public Nature of Private Violence*. New York: Routledge, 93–118.
- Eräsaari Leena (2002). *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Friberg, Anna (2012). *Demokrati bortom politiken. En begreppshistorisk analys av demokratibegreppet inom Sveriges socialdemokratiska arbetareparti 1919–1939*. Stockholm: Atlas, 256–265.
- Haavisto, Camilla, Ullamaija Kivikuru & Marina Lassenius (2010). Toisesta työvoimaksi – maahanmuuttajat mediassa. Teoksessa Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.): *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Palmenia-sarja. Helsinki: Gaudemus, 229–253.
- Healy, Geraldine, Harriett Bradley & Nupur Mukherjee (2004). Individualism and Collectivism Revisited: A Study of Black and Minority Ethnic Women. *Industrial Relations Journal* 35:5, 451–66.
- Helander, Mika (2011). Johdanto: Työperäisen maahanmuuton lupaukset ja uhkakuvat. Teoksessa Mika Helander (toim.): *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset*

- ja kuvitellut kipupisteet. SSKH Skrifter 31. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 7–13.
- Henttonen, Elina, Kirsi LaPointe, Sinikka Pesonen & Sinikka Vanhala (2013). A stain on the white uniform—the discursive construction of nurses’ industrial action in the media. *Gender, Work & Organization* 20:1, 56–70.
- Hirvonen, Helena & Laura Mankki (2017). Kunnallisen liikelaitoksen yhtiöittäminen: kun köksäys ja kuuraus kilpailutettiin. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen, Eeva Jokinen (toim.): *Tehostamistalous*. SoPhi 134. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 100–119.
- Hyman, Richard (2001). *Understanding European Trade Unionism. Between Market, Class and Society*. Lontoo: Sage.
- Ilmonen, Kaj, Pertti Jokivuori, Hanna Liikanen, Kimmo Kevätsalo & Pauli Juuti (1998). *Luottamuksesta kiinni. Ammattiyhdistysliike ja työorganisaation suorituskyky*. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokivuori, Pertti (2002). *Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön. Kilpailevia vai täydentäviä?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, Raija & Liisa Rantalaiho (1993). Women on strike – nonexistent or silenced. Teoksessa Pauli Kettunen (toim.): *Strike and Social Change*. Turku: Turku Provincial Museum, 97–114.
- Kainulainen Ville & Milja Saari (2014). Nyrkkiä pöytään ja helmat paukkumaan? Luottamusmiestoiminnan sukupuolistavat käytännöt yksityisellä palvelusektorilla. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 12:3, 211–226.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2019). Overcoming barriers to transnational organizing through identity work: Finnish–Estonian trade union cooperation. *Work, Employment and Society* 33:2, 208–225.
- Keskinen, Suvi (2016). From welfare nationalism to welfare chauvinism. Economic rhetoric, welfare state and the changing policies of asylum in Finland. *Critical Social Policy* 36:3, 352–370.
- Kettunen, Pauli (2004). The nordic model and consensual competitiveness in Finland. Teoksessa Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila & Matti Peltonen (toim.): *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. Helsinki: Finnish Literature Society, 289–309.
- (2010). Onko elinkeinoelämästä osapuoleksi? Teoksessa Anu Suoranta & Anu-Hanna Anttila (toim.): *Yksin sovittu. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka*. Tampere: Vastapaino 2010, 29–51.
- (2012). Reinterpreting the historicity of the Nordic model. *Nordic Journal of Working Life Studies* 2:4, 21–43.
- Kevätsalo, Kimmo (1995). *Edut aatteena ja vakuutus solidaarisuutena*. Helsinki: Metallityöväen liitto.
- Knocke, Wuokko (1999). The labour market for immigrant women in Sweden: Marginalised women in low-valued jobs. Teoksessa John Wrench, Andrea Rea & Nouria Ouali (toim.): *Migrants, Ethnic Minorities and the Labour Market. Migration, Minorities and Citizenship*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 108–131.

- Koski, Olli (2011). Maahanmuutto ja hyvinvointivaltion rahoitus. Teoksessa Mika Helander (toim.): *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. SSKH Skrifter 31. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 14–28.
- Krivosos, Daria (2019). The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology* 67:3, 401–418.
- Kyntäjä, Eva (2011). Viron - ja venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemukset työyhteisön ja ammattiliiton jäsenenä. Teoksessa Mika Helander (toim.): *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. SSKH Skrifter 31. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 59–84.
- Kärriylä, Ilkka (2019). *The Contested Relationship of Democracy and the Economy. Debates on Economic and Industrial Democracy in Finland and Sweden, 1960s–1990s*. Väitöskirja, poliittinen historia. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 129. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Könönen, Jukka (2015). *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Väitöskirja, sosiologia. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 93. Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, Jukka & Markus Himanen (2011). Prekaarisuuden tuotanto –turvapaikanhakijoiden kokemuksia työstä. Teoksessa Mika Helander (toim.): *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. SSKH Skrifter 31. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 111–118.
- Lillie, Nathan & Markku Sippola (2011). National unions and transnational workers: The case of Olkiluoto 3, Finland. *Work, Employment and Society* 25:2, 1–17.
- Lockwood, David (1996). Sources of variation in working class images of society. Teoksessa John Scott (toim.): *Class. Critical Concepts*. Volume IV. Lontoo & New York: Routledge, 42–58.
- Maczulskij, Terhi (2016). *Ketkä jäävät työttömyyskassojen ulkopuolelle?* Työpäperi 304. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.
- Mankki, Laura & Markku Sippola (2015). Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: intersektionaalisuus ja ”hyvä kansalainen” työmarkkina-aseman määrittäjänä. *Työelämän tutkimus* 13:3, 193–208.
- Marino, Stefania, Rinus Penninx & Judith Roosblad (2015). Trade unions, immigration and immigrants in Europe revisited: Unions' attitudes and actions under new conditions. *Comparative Migration Studies* 3:1. (doi.org/10.1007/s40878-015-0003-x) (katsottu 4.2.2021).
- Mrozowicki, Adam (2011). *Coping with Social Change. Life Strategies of Workers in Poland's New Capitalism*. Leuven: Leuven University Press.
- Mulinari, Diana & Andreas Neergaard (2004). *Den nya svenska arbetarklassen. Rasifierade arbetares kamp inom facket*. Tullinge: Boréa.
- (2005). 'Black skull' consciousness: The new Swedish working class. *Race & Class* 46:3, 55–71.
- PAM (2009). PAMin maahanmuuttajajäsenet vuosina 2002 ja 2008. (www.pam.fi/media/1.-materiaalipankki-tiedostot-nakyvat-julkisessa-materiaalipankissa/tilastot-ja-tutkimukset/1100_maahanmuuttajatutkimusten-yhteenveto-1.3.2009.pdf)

- (2018a) Ammattiliittojen suhtautuminen maahanmuuttoon on mutkikas asia tutkijan näkökulmasta 10.9.2018. (www.pam.fi/uutiset/ammattiliittojen-suhtautuminen-maahanmuuttoon-on-mutkikas-asia-tutkijan-nakokulmasta.html) (katsottu 4.2.2021).
- (2018b) *Työn äärellä PAMin maahanmuuttajaselvitys 2018*. Palvelualojen ammattiliitto PAM, julkaisuja 1/2018. (pam.fi/media/1.-materiaalipankki-tiedostot-nakyvat-julkisessa-materiaalipankissa/tilastot-ja-tutkimukset/1080_pamin_maahanmuuttajaselvitys_2018.pdf). (katsottu 4.2.2021).
- Rantala, Eero (2013). Edunvalvonta ja ammattijärjestösitoutuminen. Tutkimus edunvalvonnassa onnistumisen roolista ja vaikutusmekanismeista sitoutumiseen SAK:laisissa ammattiliitoissa. Sosiologian pro gradu -työ. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ristikari, Tiina (2013). *Finnish Trade Unions and Immigrant Labor*. Ph.D. Thesis. Institute of Migration. Migration Studies C 22. School of Social Sciences and Humanities, University of Tampere.
- Saari, Milja (2016). *Samapalkkaisuus – neuvoteltu oikeus. Naisten ja miesten palkkaeriarvoisuus poliittisena ja oikeudellisena kysymyksenä korporatistisessa Suomessa*. Väitöskirja, yleinen valtio-oppi. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saari, Milja, Johanna Kantola & Paula Koskinen-Sandberg (2019). Implementing equal pay policy: Clash between gender equality and corporatism. *Social Politics. International Studies in Gender, State & Society*, Summer 2019, 1–25. (doi.org/10.1093/sp/jxz020) (katsottu 3.2.2021).
- Sonila Danaj, Erka Caro, Laura Mankki, Markku Sippola & Nathan Lillie (2018). Unions and migrant workers: The perspective of Estonians in Finland and Albanians in Italy and Greece. Teoksessa Virginia Doellgast, Virginia, Nathan Lillie & Valeria Pulignano (toim.): *Reconstructing Solidarity. Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 207–225.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajarvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Veijola, Soile. & Eeva Jokinen (2001). *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: WSOY.
- Wills, Jane (2001). Community unionism and trade union renewal in the UK: Moving beyond the fragments at last? *Transactions of the Institute of British Geographers* NS 26, 465–483.
- Ylhäinen, Marjo (2015). *Työoikeus ja prekaari yhteiskunta*. Forum Iuris – Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- (2018). Säilyykö kollektiivinen neuvotteluoikeus jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.): *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino, 74–90.

III

**'TIESIN, ETTEN OLE TERVETULLUT':
MAAHANMUUTTAJATAUSTAISTEN MIESTEN
RODULLISTETUT MIEHEYDET JA PIENI TOIMINTA
RYHMÄKESKUSTELUSSA JA YKSILÖHAASTATTELUISSA.**

Laura Mankki 2021

Miestutkimuksen metodologiaa.

Toim. Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 73–101.

Reproduced with kind permission by Vastapaino.

”Tiesin, etten ole tervetullut” – Maahanmuuttajataustaisten miesten rodullistetut mieheydet ja pieni toiminta ryhmäkeskustelussa ja yksilöhaastatteluissa

Laura Mankki

Tarkastelen tässä luvussa siivoustyötä tekevien maahanmuuttajataustaisten miesten mieheyksien rakentumista kahden haastatteluaineiston (yksilöhaastatteluiden ja ryhmäkeskustelun) valossa. Analyysi perustuu väitöskirjaani varten keräämistäni maahanmuuttajataustaisten miesten haastatteluista.¹ Vuonna 2014 ryhmäkeskusteluun osallistui kuusi miestä, jotka työskentelivät keskiuudessa siivousalan yrityksessä pääkaupunkiseudulla. Kaksi vuotta myöhemmin haastattelin neljä ryhmäkeskusteluun osallistunutta (yksilöhaastatteluina). Yksilöhaastatteluiden tekemisen motiivina oli yhtäältä hahmottaa miesten elämässä tapahtuneita muutoksia ja pysyvyyksiä ja toisaalta saada sellaista tietoa, mistä ryhmäkeskustelussa mahdollisesti vaiettiin. Kysyn tässä artikkelissa, millaisia vaikutuksia haastattelumetodin valinnalla on siihen, miten maahanmuuttajataustaiset miehet kertovat rodullistamisen kokemuksistaan. Rodullistamisen käsite voidaan määritellä monella tavalla. Usein sillä kuitenkin viitataan prosesseihin, joissa ihmisiin liitetään esimerkiksi heidän ihonvärinsä tai etnisen taustansa vuoksi ennakkoluuloja, jotka sitten ehdollistavat ihmisten elämänkulkuja ja rajoittavat heidän mahdollisuuksiaan eri tavoin.²

Metodologisesta näkökulmasta tarkasteltuna kahden erilaisen aineistonkeruumenetelmän avulla tuotettua tietoa on mielekästä pohtia kontekstuaalisen vaihtelun käsitteellä.³ Valkoisten suomalaisten miesten terveystieteellistä tarkastelevassa tutkimuksessaan Ilkka Pietilä⁴ vertailee yksilöhaastatteluiden ja ryhmäkeskustelun kontekstien luomia eroja. Hänen mukaansa ryhmäkeskusteluissa, joissa haastattelija osallistui vuorovaikutukseen vain vähän, painottuivat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät selitysmallit. Yksilöhaastatteluissa, joissa haastattelija osallistui vuorovaikutuksen rakentamiseen aktiivisesti, yleisten ilmaisujen sijaan korostuivat haastateltavien omat elämäntavat. Kontekstin lisäksi haastattelijan rooli on erilainen erilaisissa aineistonkeruumalleissa. Ryhmäkeskusteluja analysoidessa voidaan ajatella, että ryhmä neuvottelee kokemuksista ja on vuorovaikutuksessa keskenään eräänlaisena kulttuurisena ryhmänä. Haastateltavan henkilökohtaisten näkemysten katsotaan välittyvän yksilöhaastattelussa ryhmähaastattelua selkeämmin.⁵

Kahden toisistaan poikkeavalla tavalla kerätyn aineiston avulla voidaan pohtia sitä, kuvataanko arjen tilanteita eri tavalla, ja jos kuvataan, miten⁶. Yksilöhaastatteluissa haastateltavat antavat helpommin sellaisia vastauksia, joita he olettavat tutkijan haluavan kuulla, kun taas ryhmäkeskusteluissa haastateltavat puhuvat enemmän toisilleen ja saavat myös mahdollisesti tukea omille näkemyksilleen⁷. Maahanmuuttajataustaisten miesten haastatteleminen kahdella eri metodilla antaa mahdollisuuden tarkastella, miten oletetut jaetut kategoriat, kuten maahanmuuttaja, työntekijä ja mies, mahdollisesti merkityksellistyvät eri tavoin yksilö- ja ryhmätilanteissa. Käsitteet ja kategoriat, joilla haastateltavia kutsutaan haastatteluihin tuottavat tietynlaisen lähtöasetelman, johon haastateltavat asettuvat ja jota he toistavat sekä mahdollisesti haastavat⁸.

Haastateltava ja haastattelija osallistuvat sekä sukupuolen⁹ että rodun tekemiseen¹⁰. Maahanmuuttaja, siirtolainen, ulkomaalainen, muuttaja ja maahanmuuttajataustainen ovat keskei-

siä termejä, joilla ihmisiä kategorisoidaan. Erityisesti maahanmuuttajan käsitettä on kritisoitu siitä, että se olettaa pysyvästi toiseen maahan muuttavan henkilön, vaikka maahanmuuton pysyvyys tai tilapäisyys on riippuvaista henkilön suunnitelmien ja toiveiden lisäksi oleskeluluvan ehdoista ja käytännöistä. Myös monet hallinnolliset kategoriat, kuten työperäinen maahanmuutto ja humanitaarinen maahanmuutto, tuottavat yksinkertaistettuja tapoja selittää muuttajien arkipäiväistä elämää ja heidän syitänsä lähteä liikkeelle.¹¹ Kutsun haastateltaviani tässä tekstissä maahanmuuttajataustaisiksi ja muuttajiksi. Haastateltavieni asemaa kuvasi ”liminaali tila”, jossa maahanmuuttopolitiikan hallinnollis-oikeudelliset kategoriat ohjaavat heidän elämäänsä¹².

Media muokkaa vahvasti ihmisten ymmärrystä muuttoliikkeestä ja muuttajista. Camilla Haaviston, Ullamaija Kivikurun ja Marina Lasseniuksen mukaan keskustelu muuttoliikkeestä muuttui mediassa vuonna 2006, kun Matti Vanhasen hallitus sisällytti ensimmäistä kertaa ohjelmaansa työperäisen maahanmuuton käsitteen¹³. Samalla kielitaidosta tuli niin sanottu kansalaiskunnan mittari, jolla muuttajien kotoutumista arvioidaan ja selitetään¹⁴. Aiemmin maahanmuuttajien tilanteesta kertoivat mediassa lähinnä viranomaiset, kun taas 2000-luvun alun jälkeen maahanmuuttajataustaiset kertovat itse kokemuksestaan työelämässä. Nämä tarinat on kehystetty usein myönteisesti mutta käyttäen erilaisia kulttuurisia stereotyyppioita, joissa naiset näyttäytyvät työperäisen maahanmuuton kohteina mieluisempina kuin miehet.¹⁵

Suomessa kuten monessa muussakin maassa työmarkkinat ovat lohkoutuneet rodullistavien, sukupuolittuneiden ja oikeudellisten hierarkioiden mukaisesti. Hiarkisoitumisen seurauksena kielitaitoiset ja korkeasti koulutetutkin muuttajat päätyvät usein työskentelemään matalapalkkaisille aloille, jotkut pysyvämminkin toiset. Työmarkkinoiden jakoja vahvistavat hyvinvointivaltion uudelleenjärjestelyt, leikkaukset ja uusli-

beralistinen talouspolitiikka.¹⁶ Keskustelu maahanmuuttajista keskittyy usein kuvaamaan ei-valkoisiksi rodullistettujen ryhmien oletettuja kulttuurisia piirteitä ja eroa suhteessa valkoiisiin suomalaisiin, vaikka kyse olisikin kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden yhteisvaikutuksista, jotka selittävät muuttajien toimintaympäristöä¹⁷.

Työmarkkinoiden ja siirtolaisten aseman välistä dynamiikkaa on Suomessa tutkittu myös oleskelulupajärjestelmän aiheuttamana prekaarina tilana, joka tuottaa jatkuvaa epävarmuutta ja karkotettavuuden uhkaa niille siirtolaisille, jotka tulevat EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta¹⁸. Jukka Könösen mukaan ulkomaalaisille oikeudellinen asema on yksi prekaariutta tuottava ulottuvuus, vaikkakin heidän kokemuksensa ovat aina myös yksilöllisiä ja tilanteisia¹⁹. Tilastollisista tutkimuksista jää helposti huomioimatta siirtolaisten kokema rasismi sekä heidän työllistymiseensä vaikuttavat yhteiskunnalliset valtasuhteet²⁰. Ei-valkoiseksi rodullistettujen ihmisten sanallistamat rasismin kokemukset voidaan tuoda laadullisen haastatteluai-
neiston analyysin avulla esille tavalla, jota tilastot ja kyselytutkimukset harvoin tavoittavat.

Työn merkitys ja korostuminen suomalaisen yhteiskunnan perinteisenä ”moraalisena normina” toistuu nykypäivänä vahvasti maahanmuuttajataustaisten ihmisten puheissa²¹. Muuttajat korostavat työkansalaisuuttaan vastapuheena sellaiselle rasisiselle ajatukselle, että maahanmuuttajat olisivat hyvinvointivaltion etuuksia erityisesti hyväksikäyttävä ryhmä²². Tutkimusaineistosta nostamani rasismista ja eriarvoisuudesta kertovat puheenvuorot kuvaavat sitä, kuinka haastateltavani tulevat rodullistetuiksi – he eivät itse rodullistamisen tai rodun käsitettä puheenvuoroissaan käyttäneet yhtä jatkohaastateltavaa lukuun ottamatta. Rodullistamisen kokemuksia heijastavat esimerkiksi haastateltavien arkipäivän kuvaukset ”epäilyksi” joutumisesta.

Tutkimuskysymykseni rakentuu rodullistamisen tutkimuksen, muuttoliiketutkimuksen ja kriittisen miestutkimuksen

yhteyteen. Käytän Marja-Liisa Honkasalon pienen toiminnan ajatusta analysoidessani haastattelemieni miesten eriarvoisuuden sietämiseen liittyviä jäsentelyjä²³. Aineiston ja edellä mainittujen käsitteiden avulla analysoin sitä, miten rodullistamista tehdään elettäväksi mieheyden jäsenkategorioiden kautta. Mieheyden jäsenkategoria toimii metodologisena siltana kahdella eri tavalla kerätyn aineiston lukemisessa.

Seuraavaksi tuon esille tämän luvun käsitteellisen kehyksen, minkä jälkeen esittelen aineiston ja metodin sekä analyysini tulokset siitä, millaisia mieheyden jäsentelyjä löysin ensin ryhmäkeskustelusta ja sitten yksilöhaastatteluista. Lopuksi pohdin, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja eri tavalla kerättyjen aineistojen perusteella voidaan sanoa maahanmuuttajataustaisten miesten toimintamahdollisuuksista.

Mieheyden, rodullistamisen ja pienen toiminnan käsitteellistäminen

Tekstin käsitteellinen kehys muodostuu kriittisen miestutkimuksen ja pienen toiminnan käsitteen sekä rodullistamisen teoretisoinnin ympärille. Aiemmin sukupuolentutkimuksellinen muuttoliiketutkimus keskittyi paljolti naisten aseman tutkimiseen²⁴. Nykyisin maskuliinisuutta ja muuttoliikettä käsittelevissä tutkimuksissa nostetaan esille myös, kuinka muuttoliike muokkaa mieheyden sukupuolittumisen, luokkaistumisen ja rodullistamisen kokemuksia²⁵.

Suomessa kuten monesti muuallakin puhe maahanmuuttajamiehistä on painottunut rikollisuuteen ja erilaisiin uhkatekijöihin²⁶. Maahanmuuttajamiehiä yhdistetään medioissa esimerkiksi erilaisiin kunniamurha- ja raiskauskuvauksiin, jotka luovat sukupuoleen ja erityisesti maahanmuuttajamiesten mieheyteen kiinnittyviä uhkakuvia. Näissä kuvauksissa maahanmuuttajamiesten mieheys rakennetaan yliseksualisoidun ja väkivaltaisen maskuliinisuuden varaan. Näistä kuvastoista on tullut myös keino kontrolloida mustia miehiä.²⁷ Uhkakuvilla

rakennetaan myös nationalistista politiikkaa, jossa kansakuntaa ja naisia esitetään suojeltavan joltakin ulkoiselta pahalta²⁸. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan myös esimerkiksi työllisyyspalveluissa ei-länsimaalaisia nuoria miehiä saatetaan kohdella kolonialistiselle ajattelulle tutun stereotypian mukaisesti, jolloin maahanmuuttajamaskuliinisuuden yhdistetään negatiivisia määreitä kuten laiskuus ja uhkaavuus²⁹.

Suvi Keskinen ja Jaana Vuoren mukaan etnisistä vähemmistöistä ja maahanmuuttajista puhuttaessa kulttuurierojen diskurssi on vahva, vaikka ihmisten toiminta pitäisi ymmärtää moninaisten tekijöiden, esimerkiksi talouden ja sosiaalisten ulottuvuuksien, näkökulmasta käsin³⁰. Toisin sanoen kulttuurierot eivät sinällään tuota mitään, vaan niillä tehdään asioita näkyviksi ja kategorisoidaan ihmisiä. Suomalaisessa muuttoliiketutkimuksessa erityisesti etnisuus on korvannut rodun käsitteen. Tämä on tarkoittanut sitä, että ryhmärajoja on jäsennetty etnisyyden käsitteen avulla, minkä on katsottu kadottavan näkyvistä rodullistamiseen perustavan rasismien³¹ Rodullistamisen käsitteellä pyritään tuomaan esille, miten vähemmistöihin kuuluvat ryhmät tai yksilöt yhdistetään usein negatiivisiin ilmiöihin, kuten rikollisuuteen, ja se, miten ihonvärin, uskonnon, kansalaisuuden tai kulttuurin kautta yksilöt toiseutetaan sekä stigmatisoidaan ja luodaan stereotypioita³².

Rodullistamisen ymmärtäminen erontekojen ja hierarkisoinnisen prosesseina mahdollistaa niiden analysoinnin myös muuttuvina ja vaihtelevina tilanteina.³³ Käytännössä rodullistaminen toimii usein ennakkoehtona rasismille³⁴. Sitä ei kuitenkaan välttämättä edellytetä, vaan rasismi voi perustua myös ”ei-haluttujen ryhmien” nimeämiselle, jolloin ihmisiä assimiloidaan valtakulttuuriin tai suljetaan sen ulkopuolelle³⁵. Rodullistamisen rinnalla kuljetetaan usein valkoisuusnormin käsitettä, joka avaa sitä ajattelutapaa, jossa valkoinen länsimaalaisuus nähdään tavoiteltavana ja parempana ominaisuutena suhteessa muihin rodullistettuihin ryhmiin³⁶. Rodullistamisella myös ak-

”Tiesin, etten ole tervetullut”

tiivisesti tehdään jotakin: sillä voidaan esimerkiksi evätä mahdollisuus poliittiseen toimijuuteen³⁷ ja marginalisoida ei-vaikoiset ”rodullistetuksi ulkopuoleksi”³⁸.

Tässä luvussa pohdin sitä, miten erilaisten jäsenkategorioiden avulla rodullistettua mieheyden toimijuutta ja toimintaa rakennetaan. Ymmärrän sukupuolittuneisuuden Judith Butlerin performatiivisuuden teoriaa soveltavan Eeva Jokisen tavoin. Jokisen mukaan ei ole oikeita tai vääriä sukupuolitekoja sinällään, vaan yhteiskunnan kehyksissä tuotetaan tietynlaisia normatiivisia järjestyksiä, joiden puitteissa toimijuus ja teot määrittävät tilanteisina. Jokinen on todennut:

”Jokin teko tai tavanmukaisuus määrittyy tärkeämmäksi kuin toinen, arvostetummaksi, suojelua kaipaavaksi, suojattomaksi, lainvoimaiseksi, rikolliseksi ja niin edelleen. Ihmistoimijuus syntyy aina joissain sosiaalisissa kehyksissä, ja siten sillä, millaisia arkisia tyynejä, tapoja, liikkeitä ja toimintaa sukupuolijärjestys sallii performatiivian, on merkitystä.”³⁹

Tarkastelen erityisesti niitä tapoja, joilla haastattelemani maahanmuuttajataustaiset miehet rakentavat mieheyttään suhteessa tilanteeseen, jossa heidän toimintamahdollisuuksiensa kuvastaa jossakin määrin ”pieni toiminta”. Honkasalo kuvaa sellaista toimintaa pieneksi, jota ei välttämättä ole tulkittu toiminnaksi yhteiskuntatieteen toimintaa koskevien teorioiden kautta. Pieni toiminta voi näin olla jotakin mikä helposti tulkitaan passiivisuudeksi tai mitääntekemättömyytenä. Sietäminen, odottaminen ja jääminen voivat olla tällaisia pienen toiminnan muotoja.⁴⁰

Rodullistamisen lisäksi pohdin haastateltavien puhetta mitääntekemättömyydestä panssaroidun maskuliinisuuden näkökulmasta käsin. Arto Jokisen tunnetuksi tekemä käsite panssaroidusta maskuliinisuudesta viittaa patriarkaaliseen tapaan ymmärtää perinteisen mieheyden rakentuvan väkivaltaan op-

pimiselle sekä sen harjoittamiselle ja kestämiselle⁴¹. Jokisen mukaan tunteet samastetaan heikkouteen, passiivisuuteen ja femiinisyyteen, jotka eivät hegemonisen maskuliinisuuden mallin mukaan sovi normatiivisesti mieheyteen. Jokisen mukaan Suomessa miesten välinen väkivalta ja sen todistaminen on jossakin määrin normalisoitunutta.⁴² Tätä panssaroidun maskuliinisuuden ajatusta on sovellettu myös maahanmuuttajataustaisia poikia ja nuoria miehiä koskevassa tutkimuksessa⁴³.

Jokinen kirjoittaa myös miesten itseensä kohdistamasta väkivallasta, johon liittyy omien tunteiden tukahduttaminen ja niistä etäännyttäminen.⁴⁴ Jokisen kuvauksissa panssaroituminen kontekstualisoituu erityisesti valkoisen suomalaisen mieheyden rakentumisen kulttuuriksi. Panssaroitu maskuliinisuus kuvaa tietynlaista kulttuurista alustaa, eikä se viittaa yksilön ominaisuuteen. Rodullistettujen miesten puheenvuoroja analysoidessani tulkitsen panssaroidun maskuliinisuuden yhtäältä rodullistettujen miesten itseensä kohdistamana väkivaltana, joka ilmenee rasistisen väkivallan jonkinlaisena pakotettuna sietämisenä. Toisaalta haastattelemani miehet puhuessaan heihin kohdistuvista stereotyyppioista kuvaavat perinteistä panssaroidun maskuliinisuuden muotoa, jossa heidän oletetaan vastaavan väkivaltaan väkivallalla.

Suomessa tutkimusta maahanmuuttajataustaisista miehistä on tehty lähinnä poikatutkimuksen piirissä. Näissä tutkimuksissa maahanmuuttajataustaisten poikien ja nuorten miesten on katsottu toistavan ”perinteistä maskuliinisuutta”, joka liittyy panssaroitumisen ajatukseen. Tutkijoiden mukaan tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että vältellään puhumasta kohdatusta rasismista ja kielletään ”uhrikokemukset”⁴⁵. Päivi Honkatukian ja Leena Suurpään tutkimuksessa rasismista puhuminen näyttyi herkkyyttä ja intiimiä elämänaluetta koskevana asiana. Rasismista puhuminen asettui ristiriitaan suhteessa niihin perinteisiin maskuliinisuuden piirteisiin, joita nuoriin miehiin yhdistetään⁴⁶. Toisin sanoen panssaroidulle maskuliinisuudelle

rakentuva mieheyden normi on niin tiukassa myös maahanmuuttajataustaisten poikien puheessa, ettei feminiinisyyden ilmaisuja ole koettu sallittuina tai nähty ilmeisinä.

Honkatukia ja Suurpää nostavat esille, että vaikka rodullistetut, nuoret miehet asetetaan usein maskuliinisuuksien järjestyksessä marginaaliin, monikulttuurisessa ympäristössä on mahdollista hahmottaa useita miehenä olemisen normeja ja ehtoja. Täten voidaan ajatella, ettei ole itsestään selvää, millaisen mieheyden maahanmuuttajataustaiset miehet eri tilanteissa ymmärtävät olevan hyväksyttävää tai vallitsevaan maskuliinisuuteen kuuluvaa.⁴⁷ Oman aineistoni perusteella haastateltavani vaikuttivat olevan tietoisia vallitsevista sukupuolirodullistetuista normeista, jotka heihin kohdistuvat ja joita he toivat haastattelussa esille. Maahanmuuttajataustaisten mieheyksien mikrotutkimus – joksi oman analyysitapani hahmotan – avaa mahdollisuuksia lukea esiin panssaroidun maskuliinisuuden ja ”uhripuheen” välimaastosta kumpuvia sukupuolittuneita ilmaisuja.

Ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastatteluiden jäsenkategorinen analyysi

Väitöskirjatutkimukseni aineisto on kerätty osana Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta Työmarkkinakansalaisuus ja työvoiman liikkuvuus EU:ssa (2013–2017). Keräsimme haastatteluaineiston useiden väylien, kuten ammattiliittojen, Facebook-ryhmän ja henkilökohtaisten kontaktien, kautta. Tämän artikkelin aineiston haastatellut miehet olivat iältään 25–35-vuotiaita. He ovat muuttaneet Suomeen Virosta, Ghanasta, Intiasta, Gambiasta, Nigeriasta ja Kamerunista. Yksilöhaastatteluina tehtyihin jatkohaastatteluihin osallistuivat neljästä viimeiseksi mainitusta maasta kotoisin olevat miehet. Heidän kertomuksensa painottuvat tässä tekstissä. Teke-mässäni ryhmähaastattelussa osallistujat keskustelivat ane-tuista teemoista keskenään ja haastatteli ja toimi keskustelun ”moderaattorina”⁴⁸.

Laura Mankki

Ryhmäkeskustelun kokonaiskesto oli noin 2,5 tuntia. Yksilöhaastattelut kestivät kukin noin tunnin. Tallensin haastattelut digitaalisella nauhurilla. Litteroinnit tilattiin ulkopuoliselta henkilöltä peruslitterointina, johon on kuitenkin merkitty esimerkiksi kohdat, joissa henkilö nauraa. Ryhmäkeskustelussa kysyin haastateltavien kokemuksista Suomeen muuttamisesta, työllistymisestä siivousalalle, mahdollisista vaikeuksista, joita he ovat kohdanneet, syrjinnästä ja rasismista sekä ammattiliiton roolista heidän työelämässään. Haastattelun aluksi pyysin kaikkia vastaamaan kysymyksiin, mutta en puuttanut keskusteluun, jos joku jätti vastaamatta. Tämä näkyy aineistossa: toiset olivat enemmän äänessä kuin toiset. Ryhmäkeskustelun jälkeen kysyin mahdollisuutta olla haastateltaviin yhteydessä kahden vuoden päästä haastatellakseni heitä uudestaan. Yhden jatko-haastatteluista tein puhelimitse ja kolme kasvokkain pääkaupunkiseudun kahviloissa ja kirjastossa. Haastateltavien vastauksen perusteella vaikutti siltä, etteivät he kokeneet painostusta osallistua haastatteluun. En kysynyt heidän motivaatiostaan osallistua tutkimukseen, mutta tulkitsin, että heillä, jotka osallistuivat, oli jonkinlainen tarve tuoda esille kokemuksiaan, sillä heitä ei ollut vaikea saada puhumaan⁴⁹.

Yksilöhaastatteluissa keskityimme puhumaan siitä, miten elämä oli tai ei ollut muuttunut kahdessa vuodessa. Haastattelut tehtiin englanniksi, ja kirjoitin kansainvälisen tutkimusryhmän käyttöä varten myös tämän artikkelin aineistoon kuuluvat kenttämuistiinpanoni englanniksi. Haastateltavien henkilöllisyydet on anonymisoitu. Ennen ryhmäkeskustelua en arvioinut, että haastateltavani olisivat erityisen haavoittuvasessa asemassa, esimerkiksi oleskelulupajärjestelmän osalta, mikä johtui osittain siitä, että haastateltavat löytyivät suhteellisen vaivattomasti⁵⁰.

Haastatteluissa keskityimme pääosin osallistujien Suomeen paikallistuviin kokemuksiin. En kuitenkaan aseta tutkimuskysymystäni niin, että näkisin kansalliset rajat luonnollisina. Me-

todologisen nationalismin kritiikissä arvostellaan ajatusta siitä, että yhteiskunta ja kansallisvaltio samastetaan toisiinsa eikä pohdita yhteiskuntaa esimerkiksi ylijärjestyksen näkökulmasta käsin⁵¹. Ymmärrän erilaisten instituutioiden, kuten oleskelulu-pajärjestelmän ja sukupuolittuneiden sekä rodullistettujen työ-markkinoiden, muokkaavan ymmärrystä kansallisista rajoista ja valtiosta, joiden puitteissa eri taustaiset ihmiset kuten haas-tateltavani elävät.

Olen analysoinut aineiston jäsenkategoria-analyysin avulla. Tässä analyysitavassa haastattelu mielletään tilanteeksi, jossa haastattelija ja haastateltavat tuottavat arkijärjestyksiä ja jäsen-nyksiä aiheena olevasta teemasta eli tässä tapauksessa maahan-muuttamisesta, työstä ja rodullistamisen kokemuksista. Jäsen-kategorisoinnin avulla hahmotetaan niitä tapoja, joilla haasta-teltavat haastattelun aikana sijoittavat itsensä tai muut osaksi sosiaalista maailmaa sekä tekevät erotteluja ja arvottavat myös moraalisesti omaa ja muiden kuulumista ryhmiin sekä kult-tuurisiin normeihin ja merkityksiin.⁵² Jäsenkategoria-analyy-sissa pyritään lukemaan itsestäänselvyyksiä uudelleen ja et-simään jokapäiväisistä vuorovaikutussuhteista säännönmukai-suuksia⁵³.

Jäsenkategorisoinnin avulla nostan esille, miten haastatelta-vani jäsentävät ja haastavat rasismia ja eriarvoisuuden arkipäi-väistymisen kokemuksiaan työntekijyyden, isyyden ja opiskeli-juuden kautta. Haastateltavani kuuluvat useaan kategoriaan⁵⁴. Puheenvuoroissa kuitenkin jokin kategoria yksin tai yhdessä toisen kanssa tulee merkityksellisemmäksi kuin toiset. Myös haastattelijan kysymykset muokkaavat sitä, minkä kategorian jäsenenä haastateltavat kutsutaan keskustelemaan⁵⁵.

Mieheyden jäsennyksiä ryhmäkeskustelussa: monikulttuurisuuspuhetta ja epäilyksiä joutumista

Aiempien tutkimusten mukaan ryhmäkeskustelujen katsotaan ohjautuvan yksilöhaastatteluja useammin yhteiskunnallisiin

Laura Mankki

epäkohtiin, joiden kautta ryhmässä rakennetaan kollektiivista identiteettiä⁵⁶. Tämän metodologisen jaottelun innoittamana huomasi aineistosta, miten ryhmähaastattelussa kollektiivista identiteettiä rakennettiin monikulttuurisuuspuheen avulla. Ryhmäkeskusteluun osallistuvat jakoivat osittain saman elämäntilanteen maahanmuuttajataustaisina siivoojina. He kertoivat tästä haastattelussa korostamalla keskinäisiä erojaan ja myönteisellä puheella monikulttuurisuudesta. Ryhmäkeskustelun alussa gambialaistaustainen mies aloitti kertomalla muuttoon liittyvistä eroista:

Ihmiset voivat muuttaa Suomeen rakkauden vuoksi, jonkin kohtalon sanelemana, ihmiset voivat muuttaa poliittisista syistä. Minä muutin rakkauden vuoksi.

Tämän jälkeen kamerunilaistaustainen mies korosti työpaikkansa monikulttuurisuutta:

Ja rehellisesti, tässä yrityksessä olen voinut tutustua moneen kivaan ihmiseen eri maista ja tämä tekee minusta viisaamman, kun pystyn olemaan vuorovaikutuksessa eri taustoista tulevien ihmisten kanssa.

Kamerunilaistaustainen mies jatkoi luettelemalla miesten nimet ja kertoi, mistä he ovat kotoisin, sekä totesi lopuksi, että heidän työpaikkansa on monikulttuurinen ympäristö. Tulkitseen, että erojen myönteisellä korostamisella haluttiin haastaa tutkimusasetelman ja yleistä maahanmuuttajakategorian oletettua yhtenäisyyttä. Monikulttuurisuuspuheella pyrittiin luomaan ikään kuin yhteinen ymmärrys ja kollektiivinen positio, josta käsin keskustelua lähdettiin käymään. Monikulttuurisuus käännettiin myös resurssiksi nimenomaan siivoustyön yhteydessä, sillä puhujien tarkoitus ei ollut työllistyä siivoojiksi. Toisaalta tämä jaettu kollektiivinen positio murtui erityisesti kes-

”Tiesin, etten ole tervetullut”

kusteltaessa rasismien kokemuksista. Kenttämuistiinpanoistani käy ilmi, että virolainen osallistuja jättäytyi keskustelusta puheen tasolla melkein kokonaan pois.

Virolainen työntekijä oli aktiivinen keskustelun alussa mutta kun keskustelu kääntyi muiden bruttaaleihin tarinoihin siitä mitä he olivat kokeneet, hänellä ei ollut enää jaettavaa, vaikka hän kuunteli tarkasti ja silmin nähden sympatisoi muita keskustelun aikana.⁵⁷

Ryhmäkeskustelussa virolaistaustaisen miehen havahtuminen omaan etuoikeutettuun asemaansa, joka ei ollut riippuvainen oleskelulupajärjestelmästä tai samalla tavalla stigmatisoitu kuin muiden haastateltavien asema, johti siihen, ettei hän osallistunut keskusteluun yhtä aktiivisesti kuin muut. Tulkitsen tilanteen niin, että ei-valkoisiksi rodullistettujen miesten kuvaukset rasismista ja ennen kaikkea kuvaukset rasistisen väkivallan sietämisestä liittyivät vahvasti myös panssaroidun maskuliinisuuden rakentamiseen kollektiiviseksi ja jaetuksi positioksi. Haastattelussa virolaisen miehen asema sen sijaan rakentui jonkinlaisiksi sivustakuuntelijaksi.

Seuraavasta otteesta käy ilmi, miten ryhmähaastattelussa ilmenevä tapa puhua rasismista ja syrjinnästä erosi hieman aiempien tutkimusten tavasta jäsentää panssaroitua maskuliinisuutta.⁵⁸ Miehet korostivat puheissaan väkivallattomuuttaan ja passiivisuutta toisin kuin heidän rodullistettua mieheyttään mahdollisesti tulkitaan Suomessa⁵⁹. Samalla esimerkki kertoi siitä, kuinka vaikeaksi haastateltavani kokivat rasismien vastustamisen.

Haastattelija: No nyt olette puhuneet paljon tässä niiku kulttuurieroista, miten sitten oletteko kokeneet syrjintää tai rasismia?
[myöntelevät, naurahtelevat]

Laura Mankki

Haastateltava: Minä olen. Tiesin etten ole tervetullut ja minun kokemukseni oli hyvin valitettava ja rehellisesti sanottuna se teki minut katkeraksi suomalaisten suhteen. Kuten tiedät, kun tullaan Kampista ja tulet kohti rautatieasemaa, kyllä. Minulla oli hyvin katkera kokemus, se oli 2012 vuoden lopussa. Tämä mies tuli ja alkoi huudella minulle suomeksi. Minä vain seisoin siinä ja katsoin häntä. Ja hän vain jatkoi loukkaamistani, tiedät kyllä niillä normaaleilla sanoilla joita he käyttävät ja minä vain seisoin siinä ... kaikki seisoivat ja vain tuijottivat. He olivat kaikki siellä, se oli lauantai eikä mikään, se oli lauantai. Mietin, että katsovatko he, miten minä reagoin. Okei, no se ei loppunut siihen, menimme ovelle ja hän tönäisi minua niin että lensin maahan ja tavarani olivat maassa. Minä vain nousin ylös, pyyhin farkkuni ja keräsin tavarani takaisin reppuuni... Siellä oli yksi suomalainen nainen, joka seiso ja näki kaiken ... hän seurasi minua Korsoon ja kysyi minulta: tiedätkö minä mitä tuo mies teki minulle. Minä en edes halua puhua siitä ... ja heti olin, että kun näin kamerunilaisen veljeni jolla on suomalainen vaimo, että kerroin hänelle ja hän piti kädessäni ja sanoi, että mennään takaisin katsomaan, kuka se tyyppi oli. Minä sanoin ei, ei siinä ole järkeä. Mitä on tapahtunut, on tapahtunut. Tämän takia sinun tulee ymmärtää, että me elämme eri elämässä. Minä en voi tehdä mitään. Täällä on laki, siellä oli ihmisiä, jotka näkivät mitä tapahtui ja kukaan ei sanonut mitään.

Vaikka haastateltava nosti esille, ettei tilanteelle voinut tehdä mitään, hän jäsenteli kuitenkin pienen toiminnan eli sietämisen kautta mieheyttään ei-vakivaltaiseksi suhteessa sekä suomalaiseen mieheen, joka hänen kimppunsa kävi, että niihin olettamuksiin, joita hän oletti sivustakatsojien tekevän hänestä. Perinteisen panssaroidun maskuliinisuuden rinnalla tilannetta voidaankin tulkita myös miesfeminiinisuuden näkökulmasta

”Tiesin, etten ole tervetullut”

käsin⁶⁰. Sietämisen lisäksi haastateltava nimittäin kertoi, että hän antoi tutun naisen pitää häntä kädestä kiinni. Tätä pahan olon tunteen ilmaisua ja panssaroitua maskuliinisuutta rikko-
vaa feminiinisuuden ilmaisua edelsi kuitenkin puheenvuoro, jossa haastateltava selitti, miten hän myös torjui tuntemattoman suomalaisen naisen jälkijättöisen väliintulon. Leena-Maija Rossin ajattelua mukaillen voidaan ajatella, että kyseisessä esimerkissä feminiinisuuden ilmaisu vaati rinnalleen maskuliinisuuden ilmaisun⁶¹.

Edellä olevassa aineisto-otteessa haastateltava kuvaili rasismin vastustamisen olevan vaikeaa, koska kyseessä on järjestelmän tason ongelma. Ryhmäkeskustelussa haastateltavat jäsen-
telivätkin rasistisia kohtaamisiaan ”arkipäivän rasismien” kautta, jossa rasismin arkisuus kiinnitettiin nimenomaan yhteiskunnan rakenteisiin ja institutionaalisiin tekijöihin⁶². Haastatteluissa suurimmaksi ongelmaksi nostettiin erikseen kuitenkin vielä vartijoiden ja poliisin harjoittama rasismi, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi.

Olin vain istumassa, rentoutumassa vähän. En tunne kyseistä kaupunkia, en tiedä minne mennä, minä vain istuin, joku tuli ja avasi oluen ja alkoi kaataa sitä päälleni niin kauan kuin pullo oli tyhjä ja hän avasi uuden ja alkoi kaataa sitä hiuksiini. Kysyin miksi hän tekee näin, hän sanoi, että minun pitäisi mennä takaisin Afrikkaan. Sanoin että ok, minä menen mutta vietkö sinä minut, hän sanoi ei. Sitten ennen kuin tajusin, hän alkoi fyysiseksi. Me kaadimme kaupassa, me rikoimme niin monia asioita ja heitimme monia asioita. Minulla ei ole mitään todistetta tai todistajaa joka sanoisi miten tilanne tapahtui. Mutta minun yllätyksekseni tai järkytykseksi vartija tuli luokseni ja kertoi, että jos en halua että näin tapahtuu, minun olisi syytä mennä takaisin kotimaahani – – kun näet ihmisen joka haukkuu sinua neekeriksi, tiedän että hän on todella humalassa.

Laura Mankki

Mutta kun katsot systeemiä, vartijat ovat rasisimpia ihmisiä täällä.

Sietämisen lisäksi haastateltavan kuvaus kertoo pienestä vastarinnasta. Hän ei jäänyt hiljaiseksi tilanteessa vaan esitti vastakysymyksiä solvaajalleen ja kertoi, että he tekivät yhdessä asioita. Tilanne kuvastaa jonkinlaista tasapainottelua maskuliinisuuden ja feminiinisen ilmaisun välillä. Tulkitsen, että tämä johtui siitä, että yhtään perinteisempi maskuliinisuuden ilmaisu ei olisi ollut mahdollista haastateltavan kohdalla ilman että se ei olisi kietoutunut hänen ihonväriinsä ja tuottanut stereotypiaa mustan miehen aggressiivisuudesta, jota vastaan hän puhui läpi haastattelun. Feminiiniseksi koodattu käytös eli jonkinlainen alistuminen hyvinkin väkivaltaisessa tilanteessa teki hyväksytyin toimijuuden mahdolliseksi. Feminiinisuuden ja maskuliinisuuden tasapainottelulla haastateltava pystyi ikään kuin hyväksyttämään mustuutensa (valkoisten) ihmisten silmissä⁶³.

Toinen osallistuja kuvasi epäilyn alaiseksi joutumisen kautta rodullistetuksi tulemistä seuraavalla tavalla:

Haastateltava 1: Minä sanon, että olen rastamies, kun katsoitte minua, luulette että olen Bob Marley siinä menossa, minä en välitä mitä ihmiset ajattelevat ulkonäöstäni. Se mistä välitän, on se mitä teen.

Haastateltava 2: Juuri näin.

Haastateltava 1: Olin seisomassa ovella ja polttamassa tupakoitani. Yksi vanha nainen käveli ohi ja minä olin vain seisomassa lasteni kanssa, odotimme heidän äitiään, minä vain poltin, yksi vanha nainen ohitti. Kuulin hänen kertovan vartijalle, että tuo mies polttaa marihuanaa. Sitten vartija ei kertonut minulle mitään – –sitten vartija tulee ja alkaa katselemaan ympärilleni – –.

Haastateltava 3: Mutta niin miksi sinä (hän tarkoittaa vartijaa) tulet vain nolaamaan minut kaikkien edessä.

Vaikka haastateltava jäsenteli itsensä tilanteessa myös isäksi ja puolisoiksi, se ei antanut hänelle resursseja välttää epäilyttäväksi leimaamista⁶⁴. Rodullistettujen henkilöiden vanhemmuus ei välttämättä näyttäytykään resurssina toisin kuin valkoisen valtaväestön sukupuolittuneen toimijuuden rakentumisessa⁶⁵. Päinvastoin, tässä tapauksessa isyys kietoutui epäilyllyn kategoriaan ja vahvisti sitä. Isyys rodullistui tässä esimerkissä tavalla, jossa siitä tehtiin suomalaiselle tasa-arvolle vieras.

Haastateltavien puheenvuoroista esiin nostamaani sie-tämistä ja mitään tekemättömyyden korostamista voidaan lukea esimerkkinä rasismien arkipäiväistymisestä. Haastateltavat kuvaavat väkivaltaisia tilanteita tavalla, jossa he melkein vähättelevät tapahtunutta. Anita Pomerantz analysoi argumentaatioiden oikeuttamista ääri-ilmaisun käsitteellä, jolla pyritään vahvistamaan oman väitteen uskottavuutta⁶⁶. Haastateltavani melkein päinvastaisena ääri-ilmaisulle puhuvat tekemisistään tavalla (”vain seisoin”, ”vain istuin”, ”vain nousin ylös”, ”vain poltin”), joka normalisoi tapahtumat osaksi arkipäivää.

Haastateltavieni nostamat esimerkit heihin kohdistuvista katseista ja siitä, millaisiksi he niitä tulkitsevat, toistavat Arto Jokisen ajatusta suomalaisen perinteisen mieheyden kulttuurin ympärille rakentuvasta panssaroidusta maskuliinisuudesta eli siitä, miten miesten odotetaan toimivan. Voidaankin ajatella, että samalla kun haastattelemani miehet puhuvat heihin kohdistuvia stereotyyppioita vastaan, he irtisanoutuvat tuosta panssaroidun maskuliinisuuden muodosta, jossa miehiltä odotetaan, että he vastaavat väkivaltaan väkivallalla. Toisin kuin Arto Jokisen määrittelemässä panssaroidun maskuliinisuuden ajatuksessa, jossa feminiinisuuden ilmaisut eivät ole sallittuja, haastateltavieni tasapainottelussa eli pienessä toiminnassa feminiinisuuden ja maskuliinisuuden ilmaisujen välille rakentuu jonkinlaista miesfeminiinisyttä. Tämä tuottaa hieman toisenlaista panssaroitua maskuliinisuutta, joka ei ole täysin yhteensopiva Jokisen kuvaamalle maskuliinisuudelle. Aiemmin kuvattuun rodullis-

Laura Mankki

tettuun panssaroituun maskuliinisuuteen rakentuu sellaisia sä-
röjä, jotka mahdollistavat rodullistetuille miehille hyväksyty
mieheyden esityksen.

Mieheyden rodullistetut jäsenyydet purkautuvat ja toistuvat yksilöhaastatteluissa: isyyttä ja huuhtoutuneita haaveita

Yksilöhaastatteluissa keskustelimme elämänmuutoksista ja
haastateltavien työurista sekä heidän perheistään. Keskustelut
eriarvoisuudesta ja rasismista jatkuivat, mutta ne saivat myös
uusia sävyjä. Ryhmäkeskustelussa esiin tullut vähättelevä il-
maisu purkautui paikoitellen, kuten seuraavasta esimerkistä
käy ilmi.

Luulen että se oli viime vuonna. Olin kuntosalilla. Tämä
jätkä alkoi solvata minua. Minä olin hiljaa. Ja onneksi siellä
oli yksi suomalainen nainen, joka nousi ylös ja sanoi mie-
helle: hiljaa. Hänen pitäisi olla hiljaa. Ja toinen mies, joka
oli vieressäni, oli niin kuin: ”yleensä suomalaiset eivät käyt-
täydy noin, älä pliiis ota sitä liian raskaasti.” Ja minä sanoin
hänelle, että ”ei tämä ole mikään ongelma.” Se on kuitenkin,
sillä olimme julkisessa tilassa. Mutta jos olisin jossain sen
miehen kanssa kahden en usko, että olisin ottanut tilanteen
näin. Tiedätkö. Yritän saada sinut ymmärtämään, että yri-
tän elää rauhallista elämää, yksinkertaista elämää.

Haastateltavan kuvauksesta käy ilmi, että hän joutui itse tilan-
teessa vähättelemään omia kokemuksiaan suomalaisen miehen
ystävälliseksi tarkoitettun väliintulon vuoksi. Tulkitsen, että hän
joutui siinä ikään kuin mitätöimään omat aiemmat kokemuk-
sensa, kun suomalainen mies kertoi, että tässä on kyse vain yk-
sittäistapauksesta. Haastateltava kertoi, ettei voinut puolustaa
itseään, mutta antoi myös ymmärtää, että olisi voinut toimia
(toisin), jos kyseessä ei olisi ollut julkinen tila. Se, että ympärillä

”Tiesin, etten ole tervetullut”

oli muita suomalaisia, toisti ryhmäkeskustelussa kerrottua tilannetta siinä mielessä, että rasismia kohdannut koki, ettei voinut tehdä mitään. Kuitenkin reflektoidessaan tilannetta haastattelijalle haastateltavaa kertoi, ettei solvaaminen sittenkään ollut hyväksyttävää.

Yksilöhaastattelussa haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus korostui. Kuten yllä olevasta esimerkistä kävi ilmi, haastateltava kertoi haluavansa saada haastattelijan ymmärtämään hänen elämänsä. Haastattelussa rakentuikin sekä ei-valkoiseksi rodullistettu haastateltava että valkoinen suomalainen mutta oletettavasti rasismista tietämätön haastattelija. Rodun tekemisen lisäksi sukupuolittuneisuus nousi hieinan eri tavalla esille yksilöhaastatteluissa kuin ryhmäkeskustelussa. Tulkitsen, että tämä johtui siitä, että yksilöhaastattelussa haastattelijan osuus vuorovaikutuksessa kasvoi suhteessa ryhmäkeskusteluun. Toiseksi yksilöhaastatteluissa kävimme keskustelua miesten (nais)puolisoista enemmän kuin ryhmäkeskustelussa. Haastateltavista kolme oli tullut myös isäksi haastattelujen välisenä aikana, minkä merkityksiä tarkastelen seuraavaksi.

Eräs haastateltava kertoi, kuinka isäksi tuleminen muutti hänen suhtautumistaan eriarvoisuuden kokemuksiin, joita hän oli kohdannut töissä: hän ei antanut niille tilaa samalla tavalla kuin ennen.

Ne on haasteita joita minulla on [töissä]. Nyt kun olen saanut lapsen minä katson elämässä asioita toisin. Sen lisäksi että uhraan aikaa tälle haastattelulle, sen lisäksi kiirehdin kotiin. Minä oikeasti pidän huolen lapsestani ja käytän maksimiajan joka minulla on, ei ole mitään muuta mitä voin pyytää. Niin se on.

Puheenvuorossa esiin nouseva tapa puhua isyydestä suhteessa työhön on kiinnostavaa, sillä siinä missä ”uuden mieheyden”,

Laura Mankki

johon kuuluu tasa-arvoisen vanhemmuuden ajatus, malleja ovat olleet valkoiset miehet – ei-valkoisiksi rodullistettujen mieheksien kohdalla on viitattu pikemminkin perinteisiin stereotyyppisiin miesmaskuliinisuuden malleihin⁶⁷. Haastateltavani kuitenkin halusivat yhtäältä tuoda esille sen, että työn- teon lisäksi myös he uuden isyyden diskurssin mukaisesti osallistuvan lastensa hoitamiseen. Toisaalta voidaan tulkita, että he samalla puhuivat perinteistä maahanmuuttajamieheyteen liitettyä miesmaskuliinisuutta vastaan.⁶⁸ Vaikka isyyteen liittyvä hoiva nähtiin velvollisuutena, siihen liitettiin myönteisiä merkityksiä. Sen sijaan työmarkkina-asemaansa reflektoidessaan eräs haastateltava korosti sitä, kuinka hän ei ollut itse valinnut siivoustyötään, vaan koki, että järjestelmä ajoi hänet siihen. Haastateltava kertoi sarkastiseen sävyyn, miten suomalainen ”assimilaatiopolitiikka” toimii.

Mielestäni Suomella on erittäin hyvä strategia huuhtoa alas luonnolliset unelmasi ja huuhtoa ne järjestelmään. Eli sinä tulet tänne päämäärän kanssa. Annan sinulle klassisen esimerkin. Tulet tänne suorittaaksesi tutkinnon tai toisen. Mutta sitten päivän päätteeksi et voi käyttää sitä mihinkään... joten olet pakotettu jättämään kesken opiskelut tai sitten sinun pitää jättää järjestelmä. Joten sinun tulee tehdä mitä systeemi vaatii, jotta voit sopia systeemiin. Eli moni kollegani, vaikka heillä olisi maisterin paperit he joutuvat luopumaan ja jotkut heistä työllistyvät sairaanhoitajaksi ja jotkut jopa saavat tutkinnon sairaanhoitajaksi. Joten tätä tarkoitan Suomen assimilaatiopolitiikalla. Niillä on hyvin ovela tapa antaa sinun integroitua järjestelmään sen perusteella mitä haluat, jotta sopeudut kunnolla. Tätä minä olen luonnollisesti vastustanut. Kieltäydyn tekemästä mitä minulta järjestelmä vaatii, että luopuisin koulutuksestani. Joten tällä hetkellä haen jatko-opintopaikkaa.

”Tiesin, etten ole tervetullut”

Tämä tilanne, jossa haastateltava viittasi naisvaltaiseen hoiva-alaan, assosioitui selkeästi hänen omaansa ja monien muiden kollegoiden työmarkkinatilanteeseen. Vaikka siivoustyö on usein mielletty ”naistapaiseksi työksi”⁶⁹, tekevät sitä yhä useammin myös maahanmuuttajataustaiset miehet. Siivoustyö sisältää kuitenkin erilaisia tehtäviä erilaisissa olosuhteissa, esimerkiksi rakennussiivousta. Monet haastateltavani kertoivatkin tehneensä siivoustyötä nimenomaan rakennustyömailla. Epäselväksi jäi kuitenkin se, kokiko haastateltava, että siivoustai hoivatyö olisi nimenomaisesti naisten työtä. Pikemminkin hän puhui siitä, kuinka Suomeen muuttaneista tehdään työntekijöitä matalapalkkaisiin töihin ja miten heiltä viedään mahdollisuus kouluttautua tai käyttää hyväksi omia taitojaan. Haastateltava kuitenkin kertoi vastustavansa suomalaista ”assimilaatiopolitiikkaa” hakemalla edelleen jatko-opintoihin suomalaisen yliopistoon.

Nyt kun minun vaimoni on täällä, hänen tarinansa on täysin toinen. Hän oli kirjanpitäjä, kun hän tuli tänne. Minun piti selittää hänelle järjestelmä, eli tästä assimilaatiopolitiikasta josta puhuin. Hän halusi tehdä kirjanpitäjän töitä ja halusi mennä business-kouluun; kerroin hänelle, että katso tiedän niin monia tyyppisiä jotka ovat tehneet business-koulutuksen täällä. He siivoavat, siivoavat baareja, siivoavat klubeja, siivoavat joka paikassa. Joten sinun täytyy huuhdella alas kirjanpitäjyytesi ja antaa suomalaisen järjestelmän huuhtoa sinuun hoivaajuus ja muut jutut.

Vaikka haastateltava kuvasi, että Suomeen muuttavat ulkomaalaiset ovat samanlaisen assimilaatiopolitiikan kohteita sukupuolesta riippumatta, puhuessaan vaimostaan hän kuitenkin rakentaa sukupuolittunutta eroa naisten ja miesten mahdollisuuksien välille. Haastateltava kertoi haastattelijalle, että hänen vaimonsa on totuttava tekemään hoivatyötä Suomessa muiden

Laura Mankki

maahanmuuttajien tavoin haaveistaan huolimatta. Korostaessaan, että hänellä itsellään on vielä mahdollisuus jatkaa opintojaan haluamaansa suuntaan, haastateltava rakentaa jonkinlaista vahvaa maahanmuuttajamieheyttä, joka eroaa sekä maahanmuuttajanaisuudesta että niistä maahanmuuttajamieheyksistä, joissa koulutuskaan ei ole tarjonnut pääsyä pois siivoustyöstä.

Lopuksi

Metodologisesta näkökulmasta katsoen ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastatteluiden väliset erot näkyivät siinä, että ryhmäkeskustelussa miehet olivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa eräänlaisena monikulttuurisena ryhmänä⁷⁰. Ryhmässä monikulttuurisuuspuhe nousi resurssiksi, jolla miehet pystyivät kertomaan mielekkäällä tavalla maahanmuuttajuudesta siivoustyön kontekstissa. Ryhmäkeskustelun anti oli siinä, että ei-valkoisiksi rodullistetut miehet toivat esille rodullistetuksi tulemiseen liittyvän pienen toiminnan, joka muuten jää helposti piiloon. Yksilöhaastatteluista pystyin nostamaan ryhmähaastattelua selkeämmin esille sen, miten miesten ja naisten välistä sukupuolieroa tehtiin. Tämä johtui osittain haastattelueteemoista ja haastattelun vuorovaikutussuhteiden muutoksesta, jossa haastattelijan rooli korostui. Ryhmähaastattelua analysoidesani nostin esille miesten väliset erot: erityisesti ei-valkoiseksi rodullistettujen ja valkoiseksi rodullistetun osallistujan välille rakentui selkeä ero haastattelussa.

Rodullistettua maskuliinisuutta ja mieheyksiä kerrottiin järjestelmän kuvauksia vasten peilaten, aineiston keruutavasta riippumatta. Yhteiskunnassa ilmenevät rakenteelliset valta-asetmat tuotiin esille rasismista puhuttaessa. Järjestelmästä puhuminen kertoi osittain myös siitä, että maahanmuuttajataustaiset miehet halusivat korostaa tuntevansa ja olevansa melko selvillä niistä sukupuolirodullistavista normeista ja instituutioista, jotka rajoittavat ja mahdollistavat eli muokkaavat heidän arkeaan. Haastateltavien rodullistettuja mieheyksiä rakensi myös

puheenvuoro siitä, miten ”järjestelmä” ajaa heidät tekemään siivoustyötä. Vahvaa perinteistä miesmaskuliinista toimijuutta haastateltavien oli vaikea tuottaa erityisesti kuvatessaan rasismin kokemuksia ja siihen liittyviä pieniä vastarinnan paikkoja. Kuvauksissa nousikin esille miesfeminiinisuuden ilmaisuja⁷¹. Yksilöhaastatteluissa rakentui myös asetelma, joka kuvasi sitä, että haastateltavien myös odotettiin muokkaavan mieheyttään sellaisen miesfeminiinisuuden suuntaan, joka soveltuu naistapaisiin töihin, kuten siivoukseen.

Mieheyden jäsenkategoria-analyysin avulla pyrin luomaan dialogia rakenne- ja toimijatason välille. Tähän välille rakentuivat myös esille tuomani pienen toiminnan muodot. Toisin sanoen jäsenkategoria-analyysin avulla löytämäni arkea mielekkääksi tekevien puhetapojen kautta pystyin pohtimaan sitä, millaiseksi pieni toiminta muotoutuu haastattelemani miesten puheenvuoroissa ja millaiset rakenteet rajoittavat heidän toimintaansa. Yhdistämällä maskuliinisuuden, feminiinisuuden ja rodullistamisen käsitteitä esitin, että se ymmärrys maskuliinisuudesta ja mieheydestä, joka kietoutui intersektionaalisesti rodullistamiseen, tuotti pientä toimintaa näiden miesten tarinoissa. Pieni toiminta nousi esille niiden arkipäiväisten, rasismin ja rodullistavien tilanteiden kuvaamisessa, joissa haastateltavat korostivat omaa mitään tekemättömyyttään ja tilanteen sietämistä. Miehet onnistuivat maskuliinisuuden ja feminiinisuuden tasapainottelun avulla löytämään tilanteessa uusia väyliä tuottaa mieheyttä siedettävällä tavalla.

Haastateltavien puheista kävi ilmi, miten (eriarvoisuuden) sietämisestä voi syntyä myös ikään kuin normi, joka säätelee ihmisiä heidän arjessaan, kuten Honkasalo kuvailee pienen toiminnan yhteydessä. Tätä rasismin arkipäiväistymistä haastateltavat kuvasivat ”vähätteleväksi ilmaisuksi” kutsumani puhettavan kautta, jota tuotettiin erityisesti ryhmäkeskustelussa. Honkasalon mukaan sietämisestä tulee jaettava silloin, kun tiedostetaan, että muut ovat samassa tilanteessa. Esimerkit sie-

tämisestä ja muusta pienestä toiminnasta tehtiin haastatteluissa näkyväksi nostamalla esille niitä, jotka eivät joudu tekemään samoin (erityisesti suomalaiset miehet ja naiset), ja näin saataan myös lujittaa rajoja ja yhteisöllisyyttä.⁷² Tällainen yhteisöllisyys ja kollektiivinen asema rakentuivat ainakin hetkellisesti miesten ryhmäkeskustelussa. Haastatteluissa pieni toiminta rakensi myös monimutkaisempaa kuvaa haastateltavien mieheyksistä suhteessa niihin ennakkoluuloihin ja mielikuviin, joita he kertoivat kohtaavansa. Puheenvuorot toimivat myös jonkinlaisina vastapuheenvuoroina valkoiselle suomalaiselle yleisölle, jota haastattelijana selkeästi edustin.

Suomessa tehty kriittinen miestutkimus on monella tavalla yhä melko valkoista. Suomalaisten valkoisten miesten mieheksien kulttuurien tutkimukseen kehiteltyjen käsitteiden käyttäminen ei-valkoiseksi rodullistettujen mieheksien analysointiin vaatii näin ollen erityistä sensitiivisyyttä. Olen pyrkinyt tässä tekstissä kehittämään esimerkiksi panssaroidun maskuliinisuuden käsitettä tavalla, joka ottaa huomioon käsitteiden (uudelleen)kontekstualisoinnin. Otin myös huomioon Nikanderin esittämän ajatuksen jäsenkategoria-analyysin intersektionaalista luennasta eli erilaisten erojen tuottavien rakenteiden yhteen kietoutumisesta ja pohdin, miten rodullistetuksi tuleminen kiertyy maskuliinisuuksien ja feminiinisyyksien kanssa yhteen⁷³. Intersektionaalisen luennan avulla pystyin ensinnäkin lukemaan toisin sellaisia tilanteita, joissa pientä toimintaa ja vastarintaa esiintyy sen muuten jäädessä mahdollisesti valkoisen hegemonisen katseen katveeseen. Toiseksi rakenteellisia risteäviä eroja lukiessa oli mahdollista tuoda esille se, miten rodullistavissa tilanteissa maskuliinisuuksien ja feminiinisyyksien jäsentelyiden avulla rodullistettuja ja alisteisia valta-asemia myös liikuteltiin.

Viitteet

- 1 Väitöskirjani käsittelee maahanmuuttajataustaisen naisten ja miesten rodullistettuja ja sukupuolistettuja työelämän ehtoja.
- 2 Murji & Solomos 2005, 8.
- 3 Pietilä 2009, 171.
- 4 Pietilä 2009; 2010a.
- 5 Alasuutari 1994, 131–132.
- 6 Pietilä 2010b, 212.
- 7 Pietilä 2010b, 225.
- 8 Nikander 2010.
- 9 Koivunen 2010.
- 10 Best 2003.
- 11 Wrede & Nordberg 2010; Könönen 2015.
- 12 Munck 2015, 106.
- 13 Haavisto ym. 2010, 231.
- 14 Haavisto ym. 2010, 235.
- 15 Haavisto ym. 2010, 234, 241, 242.
- 16 Keskinen & Vuori 2012; Könönen 2015; Mankki & Sippola 2015.
- 17 Keskinen & Vuori 2012, 16.
- 18 Könönen 2015; Könönen & Vuolajärvi 2016.
- 19 Könönen 2015, 30.
- 20 Könönen 2015, 46.
- 21 Kettunen 2008, 156; Mankki & Sippola 2015.
- 22 Mankki & Sippola 2015; Alho & Sippola 2018.
- 23 Honkasalo 2013.
- 24 Datta ym. 2006.
- 25 Esim. Batnitzky ym. 2008.
- 26 Murji & Solomos 2005, 3; Keskinen & Vuori 2012.
- 27 Farris 2017, 74.
- 28 Keskinen 2011.
- 29 Krivonos 2019, 11.
- 30 Keskinen & Vuori 2012.
- 31 Vuolajärvi 2014.
- 32 Murji & Solomos 2005; Puuronen 2011.
- 33 Keskinen ym. 2015, 3.
- 34 Puuronen 2011, 269.
- 35 Anthias & Yuval-Davis 1992, 12; Murji & Solomos 2005, 18
- 36 Keskinen ym. 2015.
- 37 Seikkula 2015.
- 38 Virdee 2014.
- 39 Jokinen 2017, 69.
- 40 Honkasalo 2013, 42.
- 41 Jokinen 2000; ks. myös Siltala 1994.
- 42 Jokinen 2000, 32, 43–44.
- 43 Ks. Honkatukia & Suurpää 2012.
- 44 Jokinen 2000.

Laura Mankki

- 45 Honkatukia & Suurpää 2012; Kivijärvi & Mathias 2018.
46 Honkatukia & Suurpää 2012, 130.
47 Connell 1995; Honkatukia & Suurpää 2012, 128.
48 Pietilä 2017.
49 Ks. Eerola & Pirskanen tässä teoksessa.
50 Vrt. Könönen 2015; ks. Luomanen & Nikander 2017.
51 Kettunen 2008; Könönen 2015, 17.
52 Nikander 2017, 242.
53 Sacks 1992.
54 Nikander 2010, 264.
55 Nikander 2010, 255.
56 Ks. Pietilä 2010.
57 Kenttämuistiinpano, 2014.
58 Vrt. Honkatukia & Suurpää 2012.
59 Keskinen 2011; Honkatukia & Suurpää 2012.
60 Rossi 2001, 105.
61 Rossi 2001.
62 Essed 1991.
63 Cooper 2009.
64 Joidenkin haastateltavien kuvaukset tulevat lähelle etnisen profiloinnin kohteeksi joutumista ks. Keskinen ym. 2018.
65 Vrt. Hirvonen 2015.
66 Pomerantz 1986. Kiitän tutkija Ilkka Pietilää, joka kehotti minua tutustumaan Anita Pomerantzin artikkeliin.
67 Peltola 2014, 40; Baker & Levon 2016.
68 Ks. Peltola 2014, 136.
69 Veijola & Jokinen 2001.
70 Pietilä 2010b; 2009, 171–173.
71 Rossi 2001.
72 Honkasalo 2013, 56.
73 Nikander 2010, 264.

Kirjallisuus

- Alho, Rolle & Sippola, Markku (2019) Estonian migrants' aspiration for social citizenship in Finland: embracing the Finnish welfare state and distancing from the 'non-deserving'. *Journal of International Migration and Integration* 20:2, 341–359.
- Anthias, Floya & Yuval-Davis, Nira (1992). *Racialized boundaries. Race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*. New York: Routledge.
- Baker, Paul & Levon, Erez (2016) 'That's what I call a man': representations of racialized and classed masculinities in the UK print media. *Gender & Language* 10:1, 106–139.
- Batnitzky, Adina & McDowell, Linda & Dyer, Sarah (2008) A middle-class global mobility? The working lives of Indian men in a west London hotel. *Global Networks a Journal of Transnational Affairs* 8:1, 51–70.

- Best, Amy L. (2003) Doing race in the context of feminist interviewing: constructing whiteness through talk. *Qualitative Inquiry* 9:6, 895–914.
- Cooper, Frank Rudy (2009) Our first unisex president? Black masculinity and Obama’s feminine side. Legal studies research paper series. Research paper 09-01. January 5, 2009. <https://scholars.law.unlv.edu/facpub/1124> (viitattu 1.6.2020).
- Datta, Kavita & McIlwaine, Cathy & Evans, Yara & Herbert, Joanna & May, Jon & Wills, Jane (2006) *Work, care and life among low-paid migrant workers in London: towards a migrant ethic of care*. Lontoo: Department of Geography Queen Mary, University of London Mile End.
- Essed, Philomena (1991) *Understanding everyday racism: an interdisciplinary theory*. Newbury Park: Sage Publications.
- Farris, Sarah. R (2017) *In the name of women’s rights. The rise of Femonationalism*. Lontoo: Duke University Press.
- Haavisto, Camilla & Kivikuru, Ullamaija & Lassenius, Marina (2010) Toisesta työvoimaksi - maahanmuuttajat mediassa. Teoksessa Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, 229–253.
- Hirvonen, Helena (2014) *Habitus and care. Investigating welfare service workers’ agency*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 497. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2013) Katveessa: pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & edistys* 38:1, 42–61.
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2012) Kenen ääni kuuluu? Neuvottelija nuorten miesten rikollisuudesta ja rasismista. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 121–152.
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Eeva (2017) Sote-seikan sukupuoli. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen & Eeva Jokinen (toim.) *Tehostamistalous*. Jyväskylä: SoPhi, 52–75.
- Keskinen, Suvi (2011) Borders of the Finnish nation: media, politics and rape by ‘foreign’ perpetrators. Teoksessa Elisabet Eide & Kaarina Nikunen (toim.) *Media in motion. Cultural complexity and migration in the Nordic region*. Farnham: Ashgate, 107–124.
- Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 291–320.
- Keskinen, Suvi & Näre, Lena & Tuori, Salla (2015) Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 28:4, 2–5.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana (2012) Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 7–35.

Laura Mankki

- Keskinen, Suvi & Aminheng Atabong Alemanji & Himanen, Markus & Kivijärvi, Antti & Osazee, Uyi & Pöyhölä, Nirosha & Rousku, Venla (2018) *Stopped – ethnic profiling in Finland*. SSKH Notat, 1/2018. Helsinki: Helsingin yliopisto, Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Kivijärvi, Antti & Mathias, Kai (2018) Paljon puhuttu, vähän tutkittu – maahanmuuttajataustaisia poikia ja nuoria miehiä koskeva tutkimus Suomessa. Teoksessa Antti Kivijärvi, Tuija Huuki & Harry Lunabba (toim.) *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino, 309–330.
- Koivunen, Tuija (2010) Practicing power and gender in the field: learning from interview refusals. *Journal of Contemporary Ethnography* 39:6, 682–708.
- Krivos, Daria (2019) The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: the case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology*. 67:3, 401–418.
- Könönen, Jukka (2015) *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 93. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, Jukka & Vuolajärvi, Niina (2016) Karkotuskoneiston keskeyttämät elämät Teoksessa Kaisa Viitanen & Katja Tähhä (toim.) *Karkotetut*. Helsinki: Schildts & Söderströms, 166–170.
- Luomanen Jari & Nikander, Pirjo (2017) Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 287–296.
- Mankki, Laura & Sippola, Markku (2015) Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla. Intersektionaalisuus ja "hyvä kansalainen" työmarkkina-aseman määrittäjänä. *Työelämän tutkimus* 13:3, 193–208.
- Munck, Ronaldo (2015) Globalisation, trade unions and labour migration: a transformationalist approach. Teoksessa Carl-Ulrik Schierup, Ronaldo Munck, Branka Likic-Brboric & Anders Neergaard (toim.) *Migration, precarity & global governance. Challenges and opportunities for labour*. Oxford: Oxford University Press, 101-117.
- Murji, Karim & Solomos, John (2005) Introduction racialization in theory and practice. Teoksessa Karim Murji & John Solomos (toim.) *Racialization studies in theory and practice*. Oxford: Oxford University Press, 1-27.
- Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 242–268.
- Peltola, Marja (2014) *Kunnollisia perheitä: maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/kunnollisia_perheita_verkko.pdf (viitattu 1.2.2020).
- Pietilä, Ilkka (2009) Kontekstuaalinen vaihtelu miesten puheesta terveydestä: yksilöhaastatteluiden ja ryhmäkeskustelujen vertaileva analyysi. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 46, 171–183.
- Pietilä, Ilkka (2010a) *Between rocks and hard places: ideological dilemmas in men's talk about health and gender*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 744. Tampere: Tampere University Press.

”Tiesin, etten ole tervetullut”

- Pietilä, Ilkka (2010b) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.
- Pietilä, Ilkka (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 111–130.
- Pomerantz, Anita (1986). Extreme case formulations: a way of legitimizing claims. *Human Studies* 9, 219–229.
- Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, Leena Maija (2001) *Heterotehdas – televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Seikkula, Minna (2015) Rodullistavien rajanvetojen kyseenalaistaminen rasismien kohteeksi joutuvien blogiteksteissä. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 28:4, 20–31.
- Sacks, Harvey (1992) *Lectures on Conversations*, Vols.1 &2. Oxford: Blackwell.
- Siltala, Juha (1994) Tunteita vastaan panssaroituneet soturit. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.) *Maskuliinisuuksia puretaan. Miestä rakennetaan*. Jyväskylä: Vastapaino, 181–202.
- Vejola, Soile & Jokinen, Eeva (2001) *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: WSOY.
- Virdee, Satnam (2014) *Racism, class and the racialized outsider*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Vuolajärvi, Niina (2014) Rodun ongelma suomalaisessa etnisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Sari Irni, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (toim.) *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino, 264–301.
- Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia.

IV

INFRASTRUCTURES OF MIGRANT INTIMACIES: CO-BECOMING WITH HOUSING, PEOPLE AND PLACES

Laura Mankki

Lambda Nordica.

Arvioitavana.

Pyydä artikkeli kirjoittajalta.